

ЗМІСТ

Наука – школі

Актуальна тема: національно-патріотичне виховання

Філософія: до методології національно-патріотичного виховання

Іван Бех. Проблема патріотизму у сучасному науковому осмисленні 6
Володимир Сідак. Військово-патріотичне виховання молоді у закладах освіти (військових і цивільних) у сучасних умовах 13

Педагогіка: інноваційна школа

Експериментальна педагогіка в школі: середній та вищій
Сергій Романовський. Створення моделі інноваційного навчально-виховного об'єднання „Середня школа - вища технічна школа”, як шлях до європейських стандартів освіти..... 18

Теорія і практика сучасного виховання на Хмельниччині

Оксана Ковальська. Про інноваційні соціальні технології національно-патріотичного виховання школярів 44

Галина Думанська. Сучасні підходи до формування системи національно-патріотичного виховання у навчальних закладах м. Хмельницького 51

Тетяна Руса. Впровадження козацької педагогіки як складової національно-патріотичного виховання у Пасічнянському НВК..... 58

В'ячеслав Ніколайчук. Реалізація завдань національно-патріотичного виховання учнів засобами екологічної освіти 64

Валентина Савчук. Система роботи щодо реалізації проекту «Школа-родина»..... 69

Виховання патріотів на Тернопільщині
Любов Гагалюк, Оксана Копичинська, Наталія Теслюк. Патріотизм – генетичне почуття українців. Традиційне і нове у вихованні 77

Актуально і для української громади, і для сучасної школи

Тетяна Гodeцька. Проблеми національно-патріотичного виховання у засобах масової інформації 81

Традиційно актуальні завдання школи: виховання і навчання

Валерія Асаєва. Тенденції розвитку теорії полікультурного виховання в Україні. Сучасні практики розвитку системи виховання 85

Олена Барановська. Модернізація змісту профільного навчання в світлі міжпредметної інтеграції..... 94

Тамара Кудіна. Розвиток дистанційних форм навчання української мови як іноземної. 100

ДИРЕКТОР

ШКОЛИ
ЛІЦЕЮ
ГІМНАЗІЙ

МОН. НАПН

Всеукраїнський
науково-практичний
рецензований
журнал

ISSN 2309-7744

Key title: *Direktor školi, licej, gimnazij.*
Abbreviated key title: *Dir. šk. licej gimn.*

Свідцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 20652 – 10472 ПР
від 31.03.2014 р.

Передплатний індекс
23974

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
З ПЕДАГОГІЧНИХ,
ПСИХОЛОГІЧНИХ І
ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Головний і науковий редактор
Ольга ВИГОВСЬКА

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Верстальник
Владислав ЗАХАРЕНКО

Обкладинка
Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Анотації англійською
Валерія АСАЄВА

Коректура
Діана КРАВЕЦЬ
Неоніла МАКІНА

Бібліографічний редактор
Наталія ТАРАСОВА

© О. Виговська, ідея та концепція
© О. Виговський, дизайн та оформлення
© „Директор школи, ліцею, гімназії”, 2015

СПІВЗАСНОВНИКИ:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ІМ. М.П. ДРАГОМАНОВА

ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ

ІМ. Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР

ІМ. М. ПИРОГОВА

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор	АНДРУЩЕНКО
Анаїда	АМІРХАНЯН (Вірменія)
Володимир	БЕХ
Іван	БЕХ
Оксана	БЕЛКІНА
Надія	БІБІК
Володимир	БОНДАР
Тетяна	БОРЗЕНКОВА
Людмила	ВАЩЕНКО
Ольга	ВИГОВСЬКА
Ролф	ГОЛОБ (Швейцарія)
Ольга	ГРИВА
Микола	ГУЗИК
Анатолій	ДЕРКАЧ (Росія)
Петро	ДМИТРЕНКО
Лілія	ДОНСЬКА
Олександра	ДУБОГАЙ
Карлхайнц	ДЮР (Німеччина)
Галина	ЕЛЬНІКОВА
Наталія	ЗАВАДОВСЬКА
Людмила	КАЛІНІНА
Людмила	КАРАМУШКА
Валентин	КРУДУ (Республіка Молдова)
Володимир	ЛУГОВИЙ
Олександр	ЛЯШЕНКО
Василь	МАДЗІГОН
Сергій	МАКСИМЕНКО
Юрій	МАЛЬОВАНИЙ
Валентин	МОЛЯКО
Віктор	ОГНЕВ'ЮК
Віктор	ОЛІЙНИК
Наташа	ОНДРУШКОВА (Словаччина)
Іван	ОСАДЧИЙ
Надія	ОСТРОВЕРХОВА
Людмила	ПАРАЩЕНКО
Світлана	РУДАКІВСЬКА
Олександра	САВЧЕНКО
Ганна	САЗОНЕНКО
Анатолій	СОЛОГУБ
Сергій	СТЕПАНОВ (Росія)
Олег	ТОПУЗОВ
Георгій	ФІЛІПЧУК
Василіна	ХАЙРУЛІНА
Наталія	ЧЕПЕЛЄВА
Олена	ЧИНОК
Раїса	ЧУМІЧЕВА (Росія)
Галина	ШЕВЧЕНКО

Управління школою

Експериментальна педагогіка в школі:

середній та вищій

<i>Ганна Тимошко. Управління розвитком організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу</i>	110
<i>Виговська Ольга. Особистісно-орієнтоване навчання: чому відсутні бажані результати</i>	118
<i>Віра Зоц. Інноваційний контекст розвитку загальноосвітнього навчального закладу</i>	126
<i>Світлана Коржик, Зінаїда Пушиш. Формування компетентної особистості засобами шкільного краєзнавства у Меджибізькій ЗОШ І-ІІІ ступенів – Школі успіху</i>	132
<i>Ольга Виговська. Експериментальна робота в школах країни: що на часі</i>	139
<i>Людмила Федоренко. Школа претендує на статус креативного освітнього закладу</i>	145
<i>Олена Пищик. Розвиток комунікативної культури – базова складова управління професійно-технічним навчальним закладом</i>	150
<i>Актуальні заходи: ідеї, знахідки та досвід, вартий уваги!</i>	
<i>2015 – рік вшанування В.О. Сухомлинського: сухомлинівці на просторах Таврії</i>	
<i>Лідія Ткаченко, Ольга Виговська. Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості. ХХІІ Всеукраїнські педагогічні читання</i>	158
<i>Наш Пантеон</i>	
<i>Про „тире” між двома датами: 1932 – 2015.</i>	
<i>Пам'яті Миколи Івановича Шкіля присвячується...</i>	171
<i>Наші ювіляри</i>	176

CONTENTS

SCIENCE FOR SCHOOL

Current topic: the national-patriotic education

PHILOSOPHY: to methodology of the national-patriotic education

<i>Ivan Bech. The problem of patriotism in the modern scientific understanding</i>	6
<i>Volodymyr Sidak. Military-patriotic education of youth in educational institutions (military and civilian) in modern conditions</i>	13

PEDAGOGICS: innovative school

Experimental pedagogy in secondary and high schools

<i>Serhiy Romanovskiy. Creating a model of innovative educational alliance (union) “Secondary school - higher technical school” as a way to the European standards in education</i>	18
<i>Theory and practice of modern education in Khmelnytsky Oksana Kovalska. About the innovative social technologies of a national-patriotic education of students</i>	44

<i>Galina Dumanska</i> . Modern approaches to the system of national-patriotic education formation in educational institutions of Khmelnytsky	51
<i>Tetiana Rusa</i> . Implementation of the Cossack pedagogy as a component of national patriotic education in Pasichnyanskomu EC	58
<i>Vyacheslav Nikolaichuk</i> . The implementation of the national-patriotic education of pupils by the means of environmental education.....	64
<i>Valentina Savchuk</i> . The system of work on a project "School as a family"	69
Upbringing of patriots in Ternopil	
<i>Lyubov Galyuk, Oksana Kopychinska, Natalia Teslyuk</i> . Patriotism - Ukrainian genetic sense. Traditional and new in education	77
Up to date information both for Ukrainian communities and contemporary school	
<i>Tetiana Gordetska</i> . Issues of national-patriotic education in the mass media.....	81
Traditionally urgent tasks of school: education and training	
<i>Valeriia Asaeva</i> . Trends of multicultural education theory development in Ukraine. Modern practice of educational system development	85
<i>Olena Baranovska</i> . Modernization of contents of specialized education in the context of interdisciplinary integration.....	94
<i>Tamara Kudina</i> . The distance learning forms development of Ukrainian as a foreign language	100

SCHOOL MANAGEMENT

Experimental pedagogy in secondary and high schools	
<i>Ganna Tymoshko</i> . Development management of an organizational culture of an educational institution.....	110
<i>Olga Vygovska</i> . Personality-oriented education: why there are no desired results.....	118
<i>Vira Zots</i> . Innovative context of general educational institution development	126
<i>Svetlana Korjik, Zinaida Pupish</i> . The competent individual formation by the means of local history subject in Medzhybizh secondary school of I-III levels – the School of Success	132
<i>Olga Vygovska</i> . Experimental work in schools across the country: what on the agenda	139
<i>Lyudmila Fedorenko</i> . The school claims the status of creative educational institution.....	145
<i>Olena Pishchik</i> . The communicative culture development as the basic component of vocational-technical schools management.....	150
Recent activities: ideas, discoveries and experience, worth mentioning!	
2015 – the year of V.Sukhomlynsky honoring: suhomlynsky followers at Tavria	
<i>Lidiia Tkachenko, Olga Vygovska</i> . Vasyl Sukhomlynsky in dialogue with the modern world: training the individual need for culture. XXII nationwide pedagogical readings	158
Our Pantheon	
About "dasli" between two dates: 1932 – 2015.	
Devoted to Mykola Ivanovych Shkil	171
Our anniversaries	176

PRINCIPAL

of SCHOOL
LICEUM
GYMNASIUM

All Ukrainian
scientific & practical
reviewed journal

FOUNDERS:

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE
OF UKRAINE

INSTITUTE OF PEDAGOGIES NAPS OF
UKRAINE

M.P.DRAGOMANOV NATIONAL
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

G.S.KOSTJUK INSTITUTE OF
PSYCHOLOGY NAPS OF UKRAINE

CIVIC ORGANIZATION "MICOLA
PIROGOV CENTER OF CONTRIBUTION
TO SOCIAL DEVELOPMENT"

ISSN 2309-7744

Key title: Direktor školi, liceu, gimnazii.
Abbreviated key title: Dir. šk. liceu gimn.

Certificate on State Registration of printing
mass information medium
Rang KB № 20652 – 10472 ПП
From 31.03. 2014

Subscription index
23974

#4-5
2015

SCIENTIFIC PROFESSIONAL EDITION
ON PEDAGOGICAL, PSYCHOLOGICAL,
AND PHILOSOPHICAL SCIENCES

EDITORIAL BOARD:

Chief and Scientific Editor
Olga VIGOVSKA

Accountable Editor
Tetiana GODETSKA

Makeup
Vladyslav ZAKHARENKO

Cover
Olexiy VIGOVSKY

Annotations in English
Valeriia ASAIEVA

Proof-readers
Diana KRAVETS
Neonila MAKINA

Bibliographic editor
Natalia TARASOVA

© O. Vygovska, idea and conception
© O. Vygovsky, design and appearance
© „Principal of school, lyceum, gymnasium”, 2015

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ „Директор школи, ліцею, гімназії”

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису „Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам до наукових праць, зокрема Міністерства освіти і науки України (її Атестаційної колегії), а за тематикою – інтересам директорів шкіл та керівників середньої освіти.

2. Редакція залишає за собою право скорочувати, редагувати, а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву, в той же час зберігаючи авторський стиль.

3. Висловлені у статтях думки та пропозиції не обов’язково збігаються з точкою зору редакційної колегії/ради. Відповідальність за достовірність інформації у статтях, точність назв, статистичних даних, прізвищ та цитат несуть автори. У випадках виявлення плагіату відповідальність несуть автори наданих матеріалів.

4. Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.

5. Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tif та jpg.

6. Надані матеріали/рукописи не повертаються та не можуть бути надруковані в інших наукових журналах. Також не повертаються дискети, малюнки, фотографії та інші ілюстративні матеріали, надіслані до редакції.

7. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім’я, по батькові та посаду). Стаття, що подається до науково-практичного фахового видання має бути оформленою з дотриманням вимог згідно з державними стандартами України, а саме мати:

– англomовне представлення назви статті, прізвища та ім’я її автора, місця його роботи з зазначенням посади;

– англomовну анотацію окрім українською та російською, ключові слова;

– додатковий пристатейний список використаних джерел в романському алфавіті (латиницею); УДК.

Вітаються двомовні статті: державною мовою та англійською, останні додатково розміщуються на сайті журналу в розділі „Публікації членів редакційної Ради журналу та його авторів англійською”.

8. Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

9. Безоплатно готуються до друку та розміщуються у науковому фаховому виданні авторські статті передплатників журналу, його засновників і членів редакційної Ради.

10. Статті інших авторів – за ustalеними цінами щодо друкованої продукції в наукових виданнях.

Електронна пошта редакції: jurnal.director@gmail.com

Адреса редакції: 03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

Наш сайт: <http://director-ua.info>

<http://director.npu.edu.ua>

Повний або частковий передрук матеріалів журналу „Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за письмової згоди редакції.

Журнал № 4 рекомендовано до друку Вченою Радою НПУ ім. М.П. Драгоманова, протокол №3 від 03.09.2015 року.

Журнал № 5 рекомендовано до друку Вченою Радою НПУ ім. М.П. Драгоманова, протокол № 6 від 29.10.2015 року.

Підписано до друку 05.11.2015 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. 25 умов. друк. арк. Наклад 1450.

Віддруковано на ЗАТ „Віпол”. Зам. 15-900.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру: серія ДК №752 від 27.12.2001 р.

Всеукраїнський центр ім. М. Пирогова

Свідоцтво: ДК №1709 від 09.03.2004 р.

Адреси для листування:

03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

E-mail: jurnal.director@gmail.com

Сайт: director-ua.info

НАУКА – ШКОЛІ

АКТУАЛЬНА ТЕМА: НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

ФІЛОСОФІЯ: до методології національно-патріотичного вихованняС. 6-17

ПЕДАГОГІКА: інноваційна школа
Актуально і для української громади, і для сучасної школи

- **Що виховує патріота України на думку наших авторів**С. 44-84
- **Де плачуться сучасні інженери.**С. 18
- **Традиційно актуальні завдання школи.**..... С. 85-108

Національно-патріотичне виховання – це не лише виховання духовності народу, а й свідоме сприяння могутності країни, її конкурентоздатності. Якраз останнє і є свідченням любові народу до своєї Батьківщини!

ПРОБЛЕМА ПАТРІОТИЗМУ У СУЧАСНОМУ НАУКО- ВОМУ ОСМИСЛЕННІ

У статті розкрита сутність існуючих виховних моделей у контексті їх можливостей вирішувати проблему виховання патріотизму. Дано визначення дефініції “патріотизм” та запропонована його компонентна структура. Змістовно розкрито специфіку почуття любові стосовно народу, батьківщини, держави. Сформульовано ряд положень, на яких має орієнтуватись процес виховання патріотизму.

Ключові слова: патріотизм; виховання патріотизму; структурні компоненти; любов до народу, батьківщини, держави; наукові положення; виховна модель.

Іван БЕХ

Директор Інституту проблем виховання НАПН України, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук

Проблемою патріотизму ми входимо у найчутливішу сферу особистості, у її справжню духовність. Тож тут потрібна висока відповідальність і наукова строгість, оскільки у цій духовній царині ще далеко не все звідане і взяте до практичного використання. Зразки ж прояву почуття патріотизму, які нині демонструє частина нашого українського суспільства, на нашу думку, є переважно результатом сприятливого збігу індивідуально-психологічних, широких соціалізуючих групових, сімейно-родинних факторів, які зазнала та чи інша окрема особистість. Ми ж як науковці й педагоги-практики повинні мати на увазі ке-

рований процес виховання і розвитку почуття патріотизму у кожній зростаючій особистості. Чи посилене для нас так сформульоване завдання? З цією метою звернемося до основних виховних моделей, які можливо вичленити серед ряду виховних підходів.

Тривалий час панівною була так звана стримуюча модель виховання. У ній перевага надавалась різного роду заборонам, які пов'язані з порушенням суспільно прийнятих поведінкових нормативів. «Не роби» – було гаслом педагога. При цьому теоретично вважалося, що коли особистість не робить діянь у рамках зла, то вона неодмінно практично повернеться у сторону добра. Однак це положення не знайшло надійного реального підтвердження. У кращому випадку

Див. С. 176 цього часопису, а також 4-у обкладинку

вихованець не робив недостойного вчинку, але й до хорошого вчинку схильності у нього не спостерігалось.

Центральним новоутворенням за цієї виховної моделі виступала особистість дисциплінована. Зрозуміло, що місце патріотизму й у виховних діях педагога, й у внутрішній особистісній структурі вихованця не було. Згодом практично заявила про себе діяльнісно-спрямована модель виховання. Вона стала відповіддю на ідеологічні настанови часу, коли трудова діяльність була визначальною у життєдіяльності людини; а підготовка вихованців зокрема до успішної предметно-перетворювальної праці з відповідними їй моральними властивостями вважалося ідеалом особистісної зрілості. Особистість як соціальний функціонер набувала широкого соціального пріоритету, однак їй не були властиві вищі ціннісні утворення Я.

Нині науковцями Інституту проблем виховання НАПН України теоретично осмислюється й інтенсивно підхоплюється виховною практикою (хоча ще й не тотально) гуманістично орієнтована розвивальна модель виховання. Вона спрямована на виховання духовної особистості. Дана модель передбачає дві стратегії:

а) Суб'єкт-суб'єктна стратегія реалізується у формі смислоактуалізуючого діалогу, який спрямовує виховання до його Я-духовного;

НАУКА – ОСВІТЯНСЬКІЙ ПРАКТИЦІ: ЩО МОЖНА ЗРОБИТИ РАЗОМ

Допомога школам: учитель, директор – пріоритетна тема, якою постійно опікується Іван Бех.

В інтерв'ю нашому журналу¹ Іван Дмитрович розказав про те, як працює він разом із співробітниками Інституту проблем виховання НАПН України з усіма, хто "тягнеться" до науки, вважає її порятунком, чинником розвитку школи.

Я здивований, що, незважаючи на не дуже хороші умови, в яких перебувають наші освітні заклади, вчитель ніколи не погодиться працювати рутинно, він тягнеться до великої творчості. І не тільки вчитель, а й наші керівники шкіл, які задають тон сучасній освітній практиці, на них рівняються, бо вони не замкаються у своїй творчості.

Ми працюємо з понад 100 школами, до яких причетні різною мірою. Експериментальні школи створюють свої науково-практичні проекти, які є й теоретичними, вони народжують теорію, але не філософського рівня, а ту, яка кладеться на педагогічну дію. Але головне, це практика інноваційних закладів стає теоретико-орієнтованою. Як науковець я маю коригувати їхні знахідки, насичувати науковими ідеями. Ось тут я й виступаю як методолог, порадник, консультант. А методологію потрібно трансформувати в технологічне знання, яке інколи переводжу в конкретну методику. Хоча це й не моя роль. Для мене важливіше дати знання, а вирішувати вже педагогу, як його використовувати. Тож за допомогою нас, науковців, їхні ідеї стають досягненням усіх тих, хто прагне знати. Від того, яка критична маса інноваційних педагогів і керівників буде в нас на Україні, залежить, чи вона підкорить інших. Нам потрібний педагог з інноваційним педагогічним мисленням, який формується в процесі колосальної практичної роботи.

Ситуації бувають різні: сільська школа, міська школа, і тут я вже даю знання відповідно до певних умов, ключ, як вирішити ситуацію. Я даю засіб, як розв'язати гуманістично ситуацію, перш за все, для самого педагога, щоб зберегти його здоров'я. Це своєрідна психотерапія для педагога. Педагоги мають глибоко розуміти дитину тут і тепер і сприйняти її такою, як вона є, визнаючи її право на помилку. Це вже виховна педагогічна практика, яку потрібно знати кожному педагогу.

Мені ж практика дає імпульс до розмірковування, узагальнення, підвищення теоретизації того, що твориться в практичній педагогіці. Без цього я б не зміг нічого написати того, що приймає педагог.

¹Наука – освітянській практиці: що можна зробити разом// Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – 4 обкладинка. Див. також С. 139 цього часопису.

На фото: (верхнє) На семінарі-презентації "Патріотизм як цінність і консолідуєча основа нації" (організатори НАПН і МОН України), травень, 2015: І. Бех, В. Луговий, О. Сухомлинська, А. Середницька. Нижнє фото: Про "патріотизм" – у книзі, що підготовлена для шкіл країни науковцями Інституту проблем виховання НАПН України.

б) Соціально-педагогічна стратегія здійснюється у формі виховних просторів як відповідних проєктів.

Зауважимо, що гуманістично орієнтована розвивальна модель увібрала в себе головний філософсько-методологічний принцип антропоцентризму і зокрема похідний від нього принцип дитиноцентризму, розробленого академіком В.Г. Кременем. Якраз у рамках цієї моделі можливо спрямовано виховувати почуття патріотизму як однієї з найвищих духовних цінностей. На даний час у цій дослідницькій сфері Інститут проблем виховання НАПН України має вагомий доробок.

Розкриті константні й змінні фактори у вихованні патріотизму як соціокультурного явища. Досліджено основні підходи до патріотичного виховання.

У цьому плані як альтернативні аналізуються соціоцентричний і антропоцентричний підходи. Запропоновані принципи та методи організації виховного процесу, спрямованого на виховання почуття патріотизму у зростаючої особистості. На основі проведеного дослідження опубліковано понад 70 праць. З них найбільш вагомі:

1. Науково-методичний посібник «Виховуємо громадян-патріотів України»;
2. «Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді», яка нині проходить апробування на експериментальних майданчиках.

Дамо наше визначення патріотизму. **Патріотизм** – це особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, батьківщини, держави та до самої себе. У даному визначенні звернемо увагу на безумовний і високосмисловий аспекти цього почуття. Безумовність означає, що почуття патріотизму не може ґрунтуватися на зовнішньому підкріпленні у формі певних заохочень чи осуджень. Воно повинно саме в собі мати спонукальну потенцію до відповідного діяння, бути самозначущим. Що стосується високо смислового аспекту, то це означає, що почуття патріотизму не пов'язується з нижчими, буттєвими потребами і прагненнями часто меркантильної спрямованості, а з вершинними

життєвизначальними орієнтирами особистості.

Базовими складовими почуття патріотизму, виходячи з наших теоретичних уявлень, доцільно вважати:

1. Любов до народу, батьківщини, держави;
2. Діяльнісну відданість батьківщині;
3. Суспільно значущу цілеспрямованість;
4. Моральну стійкість;
5. Готовність до самопожертви;
6. Наявність почуття власної гідності.

Слід, *по-перше*, зважати на те, що запропоновані компоненти є, на наш погляд, необхідними і достатніми у контексті почуття патріотизму як цілісності. Адже за певних дослідницьких обставин дана компонентна структура може бути розширена; і так часто буває, оскільки, наприклад, цілеспрямованість об'єктивно пов'язана з терпеливістю, наполегливістю, завзятістю. Тому й їх (поряд з іншими доповнювальними компонентами) інколи включають до структури патріотизму.

По-друге, інноваційним моментом компонентної структури патріотизму є включення до неї почуття власної гідності. Річ у тім, що наші дослідження підтвердили припущення про поведінково-активізуючу роль цього почуття як ставлення особистості до самої себе на відміну від інших компонентів як зовнішніх ставлень. Ці останні, так би мовити, насичуються енергією почуття гідності, яке у цьому плані є більш емоційно сильнішим.

Безперечно, що за всіх традиційних визначень патріотизму обов'язковим є включення до його структури любові до народу, батьківщини, держави. Попередньо наголосимо, що деякі вчені-психологи, пропонують замість конструкту «любов» використовувати конструкт «повага», аргументуючи це тим, що конструкт «любов» є змістово-понятійно нечітким.

Все ж ми будемо користуватися дефініцією любові, намагаючись надати

їй більшої логічної строгості. У цьому плані зробимо ряд принципових уточнень. Любов, про яку йдеться, не є любов'ю-пристрастю, характерною для юнаків і дівчат чи матері до дитини. У витоках такої любові лежить психофізіологічна програма людини. Хоча і таке за природою почуття потребує значної соціалізації. Адже ми не схвалюємо, коли мати демонструє «сліпу любов» до дитини і поводить згідно з нею.

Любов як компонент почуття і патріотизму – це глибоко розумово просвітлене переживання, тому воно й експресивно невиразне. Можна говорити, що лише всебічно усвідомивши себе у контексті народу, батьківщини, держави у особистості й виникне відповідне емоційне переживання цих атрибутів; вони стануть значущими для неї. Якщо таке психологічне явище трапиться, тоді компонент любові стимулюватиме всі інші структурні компоненти почуття патріотизму, сприяючи його стійкості й дієвості.

У методично-виховному плані важливо знати, що любов-пристрасть початково виховується на основі механізму прихильності, тоді як любов вихованців до народу, батьківщини, держави виникає в процесі подолання їхньої відчуженості від суспільного життя у його вищих цінностях. Це ж часто відбувається через недостачу у вихованців розсудливості та примітивну мотивацію. Тож спільні суспільно значущі проекти дітей і дорослих мають бути системно представлені у сучасному виховному процесі. Приклади такої спільної патріотичної взаємодії, спрямованої на допомогу воїнам АТО нині стали масовими.

Сформулюємо *ряд положень, на яких має організовуватись процес виховання патріотизму*.

1. Правильно поставити проблему патріотизму і віднайти шляхи його виховання можливо за умови розгляду цього почуття лише у межах великого людського завдання, яке назива-

**ГОЛОВНА МЕТА
ВИХОВАННЯ
ПЕДАГОГА:
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПЕРЕХОДУ
ВІД БАЖАННЯ
ВИХОВАНЦЕМ
ПАТРІОТИЗМУ
ЯК ЦІННОСТІ ДО
ПАТРІОТИЧНОГО
ДІЯННЯ**

Іван Бех

вається добром як духовним призначенням людини. Річ у тім, що кожна високо смислова духовна цінність (наприклад, милосердя, піклування про інших) наляштовує зростаючу особистість на більш-менш несуперечливе оволодіння й цінністю патріотизму.

2. Патріотизм як комплексне почуття-цінність виникає під впливом духовно-морального, громадянського, національного виховання. Неможливо любити свій народ, вітчизну, не люблячи своїх рідних і близьких, малу батьківщину. Тому має відбуватися доцільне поєднання у часі і виховання почуття патріотизму, і цілого ряду почуттів-цінностей, на які спрямовані вищезгадані види виховання. За великого часового інтервалу між цими виховними цілями у свідомості зростаючої особистості не виникне відповідного ціннісного зв'язку. Отже, буде закритим і шлях до духовної самосвідомості, що істотно гальмуватиме процес особистісного саморозвитку вихованця.

3. Патріотизм є глибоким людським почуттям. Однак воно набуває вищого сенсу, коли стає не замкненим лише у внутрішньому світі особистості, а діяльним, тобто пориванням до зовнішнього втілення, до вчинку, патріотичної поведінки. Якраз вчинкове втілення почуття патріотизму

є дійсним показником його розвитку в окремої особистості.

Виходячи з цього, головною виховною метою педагога має виступати забезпечення переходу від бажання вихованцем патріотизму як цінності до патріотичного діяння. Річ у тім, що у виховному процесі часто виникають ситуації, коли вихованець заявляє — Я прагну, наприклад, чесності, ширості, справедливості. Таке висловлювання заспокоює вихователя; він вважає, що досягнув своєї мети. Все ж виявляється, що бажання тієї чи іншої цінності у нього є, а місця практичної її реалізації у його Я-духовному не знаходиться. Тому у методичному контексті виховання слід ставити у позицію — Я суб'єкт патріотичного вчинку. За такого прийому у нього зникає момент самодостатності патріотичної цінності, а сама патріотична дія стає притягальним утворенням як фрагментом бажаної духовної практики.

4. Патріотизм — це дія особистості у теперішньому, але неодмінно має передбачати й майбутнє. На перший погляд можливо вважати, що нічого особливого у такому ракурсі функціонування патріотизму немає оскільки й усі інші виховні надбання орієнтують особистість на майбутнє. Однак у цьому останньому випадку йдеться лише про індивідуальне майбутнє суб'єкта певної духовної цінності. У особистісних опитувальниках так і ставиться запитання: яким ти будеш

**Вчинкове
втілення
почуття
патріотизму
є дійсним
показником
його розвитку
в окремої
особистості**

як особистість через 10-15 років? Щодо почуття патріотизму, то тут майбутнє пов'язується не лише з окремою особистістю, а й з рідними, краєм, народом, батьківщиною, державою. Якими вони будуть у результаті моїх дій? На це має дати відповідь особистість. Саме до таких горизонтів майбутнього має свідомо готувати себе патріотична особистість і вбачати у цьому сенс свого життя.

5. Патріотизм корелює з моральною відповідальністю особистості як за нинішню національно-державну ситуацію, так і з відповідальністю перед минулими поколіннями, перед героями, які утверджували державу, національну самосвідомість і патріотизм. Таким чином, у вихованні патріотизму слід виходити з того, що людина виступає індивідом, і, як така, вона одночасно є сама собою і цілим родом, так що рід присутній в індивіді, а індивід – у цілому роді.

6. Осягнення вихованцем почуття патріотизму має відбуватися у формі духовно-моральної антиномії (опозиції). На рівні постановки виховної мети антиномічний ряд повинен бути таким: «Ти патріотично недосконалий – Ти патріотично досконалий». Цим самим задається вектор виховного руху зростаючої особистості й відповідне спрямування процесів її свідомості й самосвідомості. На рівні етичного змісту ціннісна опозиція представляється наступним чином: відданість справі – формальне ставлення до справи, любов

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Гуманістична модель виховання / І.Д. Бех // *Методист* – 2014. – № 6 (30). – С.60-66.
2. Бех І.Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д. Бех, К.І.Чорна. // *Методист* – 2014. – № 11 (35). – С.11-25.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності / за ред. О.В. Сухомлинської // *Шлях освіти*. – 2000. – № 3. – С.7-13.
4. Кремень В.Г. Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності нації / В.Г. Кремень // *Педагогіка і психологія*. – 2006. – № 2. – С. 17-30.
5. Роль педагога в посиленні патріотичного виховання в навчальних закладах Миколаївської області: метод. реком. / за заг. ред. К.Ф. Нор, О.О. Сокуренько, А.І. Тюпи, О.П. Божко. – Миколаїв: ОІППО, 2014. – 56 с.
6. Чорна К.І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста: навч.-метод. посіб. / К.І. Чорна. – К.: ТОВ «ХІК», 2004. – 96 с.
7. Шкільна І.М. Патріотичне виховання старших підлітків у позаурочній діяльності / І.М. Шкільна // *Виховуємо громадян України: наук.-метод. посіб.* / авт. кол. за заг. кер. К.І. Чорної. – Черкаси: Вид-во ЧОІПОПП, 2012. – С. 80-122.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2014). Humanistychna model vykhovannia [Gumanistic model of education]. *Metodyst*, 6 (30), 60-66.
2. Bekh, I. D., & Chorna, K.I. (2014). Prohrama ukrainskoho patriotichnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [Program of Ukrainian patriotic education of children and youth]. *Metodyst*, 11 (35), 11-25.
3. Sukhomlyska, O. V. (Ed.). (2000). Kontseptsia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti [The concept of civic education of the personality in the development of Ukrainian statehood]. *Shliakh osvity*, 3, 7-13.
4. Kremen, V.H. (2006). Liudynotsentryzm v osviti: suchasnyi napriam rozvytku dukhovnosti natsii [Person-centrism in education: Current direction of the spirituality of the nation]. *Pedahohika i Psykholohiia*, 2, 17-30.
5. Nor, K.F., Sokurenko, O.O., Tiupy, A.I., & Bozhko, O.P. (Eds.). (2014). *Rol pedahoha v posylenni patriotichnoho vykhovannia v navchalnykh zakladakh* [The role of the teacher to strengthen patriotic education in the schools of Mykolaiiv region]. Mykolaiivskoi oblasti. Mykolaiv: OIPPO.
6. Chorna, K.I. (2004). *Vykhovannia hromadianyna, patriota, humanista* [Education of citizen, patriot, humanist]. Kyiv: TOV «KhIK».
7. Shkilna, I.M. (2012). Patriotychne vykhovannia starshykh pidlitkiv u pozaurочноi dialnosti [Patriotic education of senior teenagers in extracurricular activities]. In K.I. Chorna, *Vykhovuemo hromadian Ukrainy*. Cherkasy: ChOIPOPP.

до батьківщини – байдужість до батьківщини і т.п.

Такий спосіб оформлення навчального змісту, по-перше, максимально активізує і розгортає процес духовної самосвідомості вихованця, його внутрішню рефлексивну-перетворювальну самодіяльність. По-друге, опозиційне змістове представлення – це суперечність, яку вирішує зростаюча особистість як духовно моральну задачу, яка призводить у кінцевому підсумку до відповідних переконань.

7. Сходження зростаючої особистості до патріотизму як духовної цінності має відбуватися у процесі відтворення нею власних елементарних діянь, які є в її досвіді, і усвідомлення їх прообразами надбань розвиненої патріотичної спрямованості, перетворення їх у символи вищих цінностей.

При цьому підрастаюча особистість має оволодіти вмінням встановлювати співрозмірність між власними

актуальними надбаннями як початковими патріотичними діяннями і надбаннями досконалої патріотично спрямованої особистості. Вихованець повинен правильно визначати відповідність між цими полярними патріотичними утвореннями за наступними напрямками:

- Цінність патріотичного діяння для інших і для себе (моя дія принесла користь іншому, але сам я утвердився як вихована особистість, заслужив повагу і схвалення оточуючих);
- Змістове зростання актуального мотиву у контексті потенціального (вузько – індивідуально спрямований, широко – соціально спрямований);
- Простеження розвивальної динаміки Я-духовного теперішнього і Я-духовного майбутнього.

8. Успішність процесу патріотичного виховання залежить від постійного блокування Я-егоцентричного (зверхності, гордині, потягу до влади, тощо) і культивування Я-доброцентрованого.

У долученні вихованців до почуття патріотизму педагогу слід використовувати особливе слово. Воно має утримувати Істину не лише від свого імені, а й від імені великих духовних авторитетів нації як їхнє слово – цінність-переконання.

Наш професійний успіх буде досяжним, коли вихованець глибоко усвідомить, що його особистісне минуле пройшло і тепер для нього значущим стає усе нове, у якому він успішно і різнобічно розвиватиметься.

Проблема патріотизму багатопланова; тож тільки об'єднавши зусилля держави, суспільства, й освіти, можливо досягти відчутних успіхів у її вирішенні.

Иван Бех

Проблема патриотизма в современном научном осмыслении

В статье раскрыта сущность существующих воспитательных моделей в контексте их возможностей решать проблему воспитания патриотизма. Дано определение дефиниции «патриотизм» и предложена его компонентная структура. Содержательно раскрыта специфика чувства любви по отношению к народу, родине, государству. Сформулирован ряд положений, на которых должен ориентироваться процесс воспитания патриотизма.

Ключевые слова: патриотизм; воспитание патриотизма; структурные компоненты; любовь к народу, родине, государству; научные положения; воспитательная модель.

Ivan Bekh

Problem of patriotism in modern scientific understanding

The article deals with the essence of the existing educational models in the context of their ability to solve the problem of education of patriotism. The definition of “patriotism” and its structural components are defined. Specific of feeling of love toward people, homeland, state is disclosed. The numbers of statements, that the process of education of patriotism should be oriented, are formulated.

Key words: patriotism; education of patriotism; structural components; love toward people, homeland, state; scientific statements, educational model.

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ (ВІЙ- СЬКОВИХ І ЦИВІЛЬНИХ) У СУЧАСНИХ УМОВАХ¹

Педагогіка
ШКОЛИ

УДК 37.035:
[355.01+172.15]

Очевидно, актуальність теми «Військово-патріотичне виховання молоді у закладах освіти...» (військових і цивільних) у сучасних умовах не викликає сумнівів. Реалії сьогодення (окупація Криму, бої на Сході) підтверджують актуальність проблеми. Більше того, свідчать про потребу активізації та поглиблення зазначеної роботи.

На прикладах реальних перемог українських військових у різні часи, як і тих фальсифікацій, що мали місце в історії українства, автор робить спробу встановити істину, утвердити історичну правду.

Але щоб сказати, яким видається удосконалення та підвищення ефективності такого виховання, автор з'ясовує, чи було воно до цього і якщо було, то яким! І хоча однозначно відповісти йому важко, але саме пошуку відповіді на зазначене запитання й присвячено цю статтю.

Ключові слова: патріотичне та військово-патріотичне виховання, урядова відповідальність та громади, шкільні та вузівські програми з історії України, героїчні сторінки української військової історії та її фальсифікація, творення сучасних українських національних збройних сил (АТО, Небесна сотня).

Після проголошення незалежності України був певний прорив в цьому напрямку. В першу чергу, це спостерігалось у військових та інших мілітаризованих навчальних закладах... (я добре це пам'ятаю, адже 14 років був ректором НАСБУ).

Пригадую як:

- розпочалось вивчення військової історії України та історії вітчизняних с/с;
- започатковувались наукові дослідження в цьому напрямку; проводились науково-практичні та читальські конференції;
- впроваджувались національні військові традиції;

**Володимир
СІДАК**

Член-кореспондент
НАПН України, док-
тор історичних наук,
професор

¹Статтю підготовлено редакцією за вступом автора на Загальних Зборах НАПН України (30.10.2014 р.)

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2015

- створювались музеї історії ЗС і спецслужб;
- відкривались меморіальні дошки;
- організовувались походи по місцях бойової слави українського війська та прийняття військової присяги на цих місцях.

У цивільних вишах, середніх школах:

- почалось об'єктивне висвітлення історії України, корисними і цікавими стали лекції та уроки по «українознавству»;
- збільшувалась увага до вивчення української мови та літератури тощо;

Все це, звичайно, давало позитивні результати – сяяло зерно патріотизму і формувало стійкий інтерес до військової історії.

Але, на жаль, з часом ситуація почала поступово змінюватись:

- неодноразово урізались і перекроювалися шкільні та вузівські програми з історії України (не в інтересах об'єктивності);
- патріотичне (як і військово-патріотичне) виховання стало наповнюватись іншим змістом – цінностями «руського мира» та ідеологемами радянського періоду, який, нібито був найефективнішим і найшасливішим в історії українського народу.

Безперечно, в радянський період в Україні були великі трагедії, але були й вагомі досягнення:

- в розвитку науки і техніки, освіти (взяти хоча б наших геніальних вчених Вернадського, Корольова, наших видатних всесвітньовідомих педагогів А.С. Макаренка, В.С. Сухомлинського);
- або, хіба можна забути великий, неоціненний вклад українського народу в розгром гітлерівських загарбників.

Я дотримуюсь такої позиції: все добре, все краще того періоду треба пам'ятати, взяти – і творчо використовувати. Але сьогодні в нашій незалежній державі військово-патріотичне виховання молоді має здійснюватись на славних бойових традиціях історії українських національних збройних сил та сил безпеки. Це головне!

Може виникнути таке питання: «А чи є у нас що взяти і показати з цієї історії?» Адже є думки, що були одні поразки? Звичайно, є що взяти і по-

казати! **Якщо об'єктивно, чесно, неупереджено, відкинувши фальсифікат, слід показати:**

- державницьку і військову діяльність наших далеких предків князів Київської Русі: Святослава Ігоровича, Володимира Великого, Володимира Мономаха, Ярослава Мудрого, короля Данила Галицького;
- бойові звитяги військ гетьманів Петра Сагайдачного та Богдана Хмельницького; Армії УНР та Української Галицької армії;
- героїчну боротьбу повстанців «Холодного Яру»;
- майже десятилітню збройну боротьбу приреченої, але нескореної УПА.

Незаперечний факт, що багато чого з військової історії України свідомо замовчувалось, або ж фальсифікувалось. Лише **нещодавно широкому загалу стало відомо:**

- про блискучі перемоги над московськими загарбниками українського війська під проводом **Гетьмана Івана Виговського** в Конотопській битві (1665 р.) та під проводом **князя Костянтина Острозького** в Оршанській битві (1514 р.);
- про вирішальну допомогу польським військам бойових формувань УНР під керівництвом генерал-хорунжого Марка Безручка в порятунку 1920 р. не лише Варшави, але й усїєї Польщі від більшовицької навали, відомого з історії як «чудо на Віслі».

Фальсифікації нашої військової історії, як відомо, носили цілеспрямований характер. Наведу лише один приклад.

В середині січня 1918 р. шеститисячна більшовицька армія під проводом Муравйова стрімко просувалась по Чернігівщині в напрямку Києва, змїтаючи на своєму шляху всякий супротив. 16 січня у столиці спалахнуло (не випадково) підготовлене більшовиками повстання робітників заводу «Арсенал».

Але 16 січня 1918 р. червоне військо під залізничною станцією «Крути» наштовхнулось на героїчний опір українських військових формувань та добровольчих загонів, вірних ЦР. Бій тривав протягом 10 годин.

В українській та закордонній історіографії, а особливо в радянській (зрозуміло чому) – про цю важливу подію в історії нашої країни знаходимо багато небилиць і домислів. Головна з них та, що в бою під Крутами більшовицькому війську протистояли біля 300 необстріляних, погано озброєних і кинутих урядом на призволяще Київських студентів та гімназистів-патріотів, які майже всі загинули невідомо ради чого.

Цю небилицю запустили у обіг тогочасні публіцисти, яку без належного вивчення обставин підхопили наступні дослідники різних політичних уподобань і яка, на жаль, свідомо чи несвідомо розповсюджується і зараз в багатьох наукових і публіцистичних виданнях, а також у засобах масової інформації.

Це в той час, коли є незаперечні докази того, що завдяки належній організації бою досвідченими командирами, мужності та стійкості українських вояків агресору був завданий нищівний удар.

Навіть воєначальники більшовицьких військ Антонов-Овсієнко та Муравйов у своїх спогадах пишуть про жорстокий супротив українських вояків у бою під Крутами.

Більше того, на військовому цвинтарі с. Крути радянською владою встановленоobelіск з надписом: «Героям революції, загинувшим за владу Рад в боях з петлюрівцями в січні 1918 р.». Біляobelіску науковцями було виявлено і в установленому порядку досліджено більше 300 могил вояків (переважно матросів) саме армії Муравйова. В рази більшою була кількість поранених.

Постає питання, чи могли кілька сотень, як стверджували, необстріляних, погано озброєних студентів та гімназистів завдати противнику таких втрат? Звичайно ні!

Як показали дослідження та спогади українських старшин – безпосередніх учасників бою, загальна кількість вояків у зведеному формуванні захисників ст. Крути становила 1065

бійців (юнкерів, вояків студентського куреня січових стрільців, козаків і добровольців з сусідніх сіл), та 20 старшин. Більшість бійців мала належну військову підготовку. Були колишні фронтовики. В їх розпорядженні була не тільки стрілецька зброя, але й бронепотяг та броневики з кулеметами і гарматами.

Звичайно були втрати і в українського війська: загинув 121 вояк, і з них 24 юнкери, які прикривали вогнем відхід основних сил. Під час відступу вони потрапили в полон і були розстріляні муравйовцями в с. Літки Броварської округи. Серед цих 24 патріотів загинув і брат поета Павла Тичини. Частина загиблих була похована в Києві на «Аскольдовій могилі».

Внаслідок бою під Крутами війська агресора втратили боєздатність на три дні, оскільки мусили підтягнути нові сили, відремонтувати підірвані мости, зруйновані залізничні колії для продовження наступу на Київ. Цей передих дав можливість урядові УНР зосередити зусилля на нейтралізації більшовицького збройного повстання в м. Києві, а також створити умови для підписання рятівного для УНР Берестейського мирного договору.

Переконаний, що висвітлення таких героїчних сторінок нашої історії (а їх багато), буде сприяти патріотичному вихованню не тільки молоді, але й суспільства в цілому, і що обов'язково змінить відношення суспільства до ЗС та сил безпеки, до військовослужбовців та їх ратної праці, що вкрай важливо.

Абсолютно нова сторінка героїчної військової історії нашого народу (можливо, навіть цілий пласт) відкривається сьогодні в зоні АТО, і цю історію молодь повинна знати, усвідомлювати, формувати власну життєву позицію і діяти в разі потреби адекватно (див. вріз на С. 16).

Для цього, держава, заклади освіти, суспільство повинні виявляти, відкривати справжніх героїв сьогодні, (бійців небесної сотні, воїнів АТО) висвітлювати їх подвиги, залу-

чати до роботи з молоддю, вшановувати належним чином загиблих.

Сьогодні перед нашими митцями, кінорежисерами, драматургами, письменниками, поетами, художниками, працівниками ЗМІ стоїть завдання належним чином відобразити не тільки славне минуле українського воїнства, але й показати його героїчне сьогодення в боротьбі за свободу і незалежність Української держави.

Адже дуже мало таких кінофільмів, художніх творів, пісень, статей, які б відображали це героїчне сьогодення!

Видається логічним, що військово-патріотичне виховання молоді має починатися зі школи і бути складовою початкової військової підготовки. Мені

відомо про успішну виховну роботу з учнями групи «волонтерів» серед деяких шкіл Чернівецької області за програмою, розробленою к.і.н. Ліщуком Д.С. «Козацький гарт», яка (як і методичний посібник) схвалена МОН України. Цей досвід може бути поширений.

Великі можливості для ефективного військово-патріотичного виховання студентської молоді мають ВНЗ, як в ході навчального процесу і НДР, так і в позааудиторних заходах. *Багато вишів мають військові кафедри і готують офіцерів запасу. Як показують опитування слухачів, питанням ідейного гарту на цих кафедрах не приділяється належної уваги.*

Потребує суттєвої активізації патріотичне й військово-патріотичне виховання студентської молоді у приватних ВНЗ!

ЩОДО РОЛІ ВІЙСЬКОВИХ ВНЗ У ЦЬЙ ВАЖЛИВІЙ СПРАВІ

На мою думку, військові виші мають бути зразком військово-патріотичного виховання курсантів та слухачів, а також наставниками, координаторами і експертами щодо цієї роботи в інших закладах освіти.

Саме військові ВНЗ мають продемонструвати (усіма можливими засобами), як виховати воїна, громадянина – патріота незалежної Української держави, незалежно від його національності і мовного уподобання, готового в разі необхідності стати на її захист зі зброєю в руках.

Особливо хочу звернути увагу на велику відпові-

Від редакції

НОВА РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ – ВИЖИТИ САМИМ!

Врятуйся сам і біля тебе

врятаються багато Хто...

- Війна має дві сторони медалі: з одного боку – воїни, з другого – "тил", який підтримує їх та одночасно боронить життя своєї країни. "Одною рукою в долоні не заплешеш. Один в полі не воїн", – кажуть в народі. Без підтримки других перемоги перших неможливі. Героїв тилу також маємо знати!

- Сьогоднішня задача закладів освіти, як її бачить наш автор, має бути доповненою реаліями українського життя.

Вже наявні заклади, яких маємо визнавати як героїчні, які у лиху годину зберегли і заклад, і себе в працездатному стані, тож і налагодили якісний навчально-виховний процес – учні і студенти окупованих територій продовжують навчання. Одним з таких є Інститут духовного розвитку людини¹, який з означеної теми – єдиний в Україні. Знаходився він, що символічно, на сході країни, у м. Луганську. З квітня 2014 працює в нестандартних умовах, але працює і ще проводить міжнародні конференції з проблем духовності нації.

¹ Див. С.4 обкладинки цього часопису.

дальність ВНЗ, які готують фахівців (оперативних співробітників) для загальнодержавних та військових спецслужб (розвідки і контррозвідки).

Відповідальність тут не тільки за їх належну підготовку, а й за високу якість їх військово-патріотичного виховання, важливою складовою якого є «спеціальне професійне виховання».

Справа в тому, що курсанти та слухачі цих вишів отримують знання про форми і методи, механізми та засоби оперативної роботи, а також уміння і навички їх застосування. Іншими словами вони мають стати компетентними фахівцями щодо технології оперативної діяльності в боротьбі з ворогом (умовним противником).

А це зброя, яка має бути в надійних руках.

Забезпечити цю надійність має:

- належний відбір кандидатів на навчання;
- військово-патріотичне виховання;
- спеціальне професійне виховання;
- формування у особи почуття великої суспільної значущості даної професії, поваги і любові до неї;
- усвідомлення свого високого покликання вести боротьбу на таємному фронті з посяганнями на державні інтереси в екстремальних ситуаціях і нестандартними методами;
- глибокої пошани до кращих традицій вітчизняних спецслужб.

Моральне виховання: з метою усвідомлення високого покликання й обов'язку, професіоналізму і самовідданості, гідності і честі, духовності й порядності.

Правове виховання: для формування високої правосвідомості та правослухняності, поваги до Конституції та законів України.

Не зайвим буде і вивчення зарубіжного досвіду (США, Англії, Німеччини) з цього питання.

Широкомасштабні інформаційно-психологічні операції агресора проти нашої країни з використанням брудних пропагандистських, маніпулятивних технологій, які здійснюються сьогодні, на жаль, знижують ефективність виховної роботи з молоддю (поки що тут ми програємо). *Тому нагальною є потреба активізації адек-*

ватних вітчизняних упереджувальних контрпропагандистських заходів з використанням ЗМІ та інших сил і засобів держави.

Владимир Сидак

Военно-патриотическое воспитание молодежи в заведениях образования (военных и гражданских) в современных условиях

Очевидно, актуальность темы «Военно-патриотическое воспитание молодежи в заведениях образования» (военных и гражданских) в современных условиях не вызывает сомнений. Реалии настоящего (оккупация Крыма, бои на Востоке) подтверждают актуальность проблемы. Более того, свидетельствуют о потребности активизации и углубления отмеченной работы.

На примерах реальных украинских побед в разные времена, как и тех фальсификаций, что имели место в истории украинства, автор делает попытку установить истину, утвердить историческую правду.

А чтоб сказать, каким представляется усовершенствование и повышение эффективности такого воспитания, автор выясняет, было ли оно до этого и если было, то каким! И хотя однозначно ответить ему тяжело, но именно поиска ответа на актуализированный вопрос и посвящена эта статья.

Ключевые слова: патриотическое и военно-патриотическое воспитание, ответственность и общественная, школьные и вузовские программы по истории Украины, героические страницы украинской военной истории и ее фальсификация, создание современных украинских национальных вооруженных сил (АТО, Небесная сотня).

Volodymyr Sidak

Military-patriotic education of youth in educational institutions (military and civilian) in modern conditions

Obviously, the importance of the “Military-patriotic education of youth in educational institutions ...” subject, both military and civilian, in modern conditions is undeniable. The realities of the present (occupation of the Crimea, fighting in the East) confirm the urgency of the problem. Moreover, they indicate the need of intensification and deepening of this work.

On the examples of real Ukrainian victories of different times, along with the falsifications that have taken place in the history of Ukrainian nation, author attempts to set the record straight and establish the historical truth.

To illustrate what the improvement and increasing of the efficiency of the education appear to be, the author figures out whether it has been before and if it had, how was it? Although it is difficult to give a definite answer, but the current article is dedicated to finding the answer to this question.

Key words: patriotic and military-patriotic education, governmental responsibility and communities, school and university programs on the history of Ukraine, Ukrainian military history heroic pages and their falsification, creation of modern Ukrainian national armed forces (ATO, The Heaven's Hundred).

СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ОБ'ЄДНАННЯ «СЕРЕДНЯ ШКОЛА – ВИЩА ТЕХНІЧНА ШКОЛА», ЯК ШЛЯХ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ОСВІТИ

Педагогіка
школи

37.013.74:005.342

Особливості систем освіти КНР, Австралії, Бразилії, Канади, США, Євросоюзу, СРСР, Російської федерації, України. Інтеграція України в європейське співтовариство потребує володіння англійською мовою. В ліцеї «Інтелект» 12 предметів викладаються англійською мовою.

Сергій РОМАНОВСЬКИЙ

Директор ліцею „Інтелект”, Заслужений працівник освіти України, кандидат фізико-математичних наук, доцент

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2015

Три морфологічні ознаки навчально-виховного процесу ліцею «Інтелект»: хто викладає, як викладати, підручники і програми. Чотири рівня підготовки випускника ліцею.

Проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Створення моделі інноваційного навчально-виховного об'єднання «Середня школа – вища технічна школа» як шлях до європейських стандартів освіти» на базі ліцею «Інтелект» та НТУУ-КПІ.

Предмет «Технології» – це вершина піраміди, в основі якої знаходяться фізико-математичні, гуманітарні, англомовні та природничі предмети.

Задача лінгвістичної освіти та «Європейський мовний портфель».

Ключові слова: Двомовність. Модернізація. Дистанційна освіта. Е-освіта, М-освіта. Тестування. Освіта протягом життя. Наука-технологія-інженерія-математика.

Від редакції

Передусім пропонуємо подивитися авторські таблиці (у врізі на С. 19): порівняти їх дані та зробити висновки. Тож і зрозуміти, чому редакція журналу знайомить Вас, шановний читачу, з цим досвідом, що є винятковим за досягнутими результатами вихованців ліцею, за своїм задумом, а також – напрощуд актуальним, якщо дбати про майбутнє України професійно і патріотично.

Сергій Романовський надзвичайно пишається підготовкою ліцеїстів. Якось розказав: у ліцеї предмет “Світова культура” викладав доктор наук з мистецтвознавства. Під час відвідання Лувра і Національного музею Лондона гіді були вражені підготовкою ліцеїстів з англійської мови та освіченістю в питаннях світового мистецтва.

Тож знайомтеся з суттю його досвіду, з авторською концепцією ліцею, з його програмами і технологіями.

ПРОЦЕС: хто викладає.
Як викладати. Програми,
підручники. Чотири рівня
підготовки випускника

1. Університети вийшли з монастирів (11-12 ст.)

2. Виникнення шкіл з поурочною системою (13-14 ст.)

3. Формування наукових шкіл в стінах університетів (17-18 ст.)

4. Комерціалізація університетів (20-21 ст.) Не гроші в знання, а знання в гроші.

5. Створення інтегрованих університетів на міжнародній основі (21 ст.)

Інноваційна політика, обумовлює спіралеподібне, швидко минаюче життя нововведення, яке повинно з'явитися, виробити свій економічний ефект та померти, поступившись місцем наступному нововведенню. Освіта включається в інноваційну машину двічі. *По-перше*, вона сама підпадає під дію нових установок, коли нове стає краще за старе. За цим стоять реалії інноваційного виробництва, яке забезпечує більш витончені потреби населення і самого виробництва. *По-друге*, освіта повинна поспівати за процесами, які вона обслуговує, чи вміє підстроюватися під них. Професійна освіта повинна поспівати за вимогами до професій, які постійно змінюються, розвиваються, з'являються знову та відмирають у зв'язку з інноваційним розвитком галузей, для яких вона готує спеціалістів.

Переважає кількість ліцеїв, які декларують поглиблене вивчення пред-

Таблиця 1. Рейтинг шкільної освіти¹

2014 р.	2009 р.	2014 р.	2009 р.
1. Корея	Норвегія	2. Японія	Австралія
3. Сінгапур	Ісландія	4. Гонконг	Канада
5. Фінляндія	Ірландія	6. Англія	Нідерланди
7. Канада	Швеція	8. Голландія	Франція
9. Ірландія	Швейцарія	10. Польща	Японія
11. Данія	Люксембург	12. ФРН	Фінляндія
13. Росія	США	14. США	Австрія
15. Австралія	Іспанія	16. Нова Зеландія	Данія
17. Ізраїль	Бельгія	18. Бельгія	Італія
19. Чехія	Ліхтенштейн	20. Швейцарія	Нова Зеландія
21. Норвегія	Англія	22. Угорщина	ФРН
23. Франція	Сінгапур	24. Швеція	Гонконг
25. Італія	Греція	26. Австрія	Корея
27. Словаччина	Ізраїль	28. Португалія	Андора
29. Іспанія	Словенія	30. Болгарія	Бруней
31. Румунія	Кувейт	32. Чилі	Кіпр
33. Греція	Катар	34. Туреччина	Португалія
35. Таїланд	ОАЕ	36. Колумбія	Чехія
37. Аргентина	Барбадос	38. Бразилія	Мальта
39. Мексика	Бахрейн	40. Індонезія	Естонія

Таблиця 2. ЗНО-2015: порівняльні дані: Україна – Київ – «Інтелект»

Предмети/суб'єкти оцінювання	не склали [%]	100-130-150 [%]	150,5 -179,5 [%]	180-200 [%]	200 [%]
українська мова					
Україна	8,40	21,24/20,51	43,50	6	0,06
Київ	3,03	13,00/18,00	53,83	10	0,09
«Інтелект»	0	0/0	25	75	0
математика					
Україна, базовий	21,79	17,76/12,58	27,55	20	1,13
Київ, базовий	11,82	11,47/9,96	28,68	38	2,98
«Інтелект», баз-й	0	0/0	0	100	23,30
Україна, поглиб-й	7,60	17,56/18,00	30,79	26	0,08
Київ, поглиб-й	2,35	8,25/12,05	33,85	44	0,21
«Інтелект», поглиб-й	0	0/0	15	85	5
англійська мова					
Україна	13,30	16,77/19,29	42,68	8	0,02
Київ	9,22	12,20/15,47	49,14	14	0,11
«Інтелект»	0	0/0	20,59	80	0
історія України					
Україна	11,64	28,78/26,39	28,56	5	0,04
Київ	8,40	21,31/26,00	34,36	7	0,06
«Інтелект»	0	0/10	65	25	0

Таблиця 3. ЗНО-2015: Випускники шкіл України – Випускники ліцею «Інтелект»

Навчальний предмет	Випускники шкіл України		183,5-190,5-200 [%]	Середній бал сертифікату
	не подолали поріг успішності	Максимальний бал набрали		
українська мова	8,4%	0,06%	58 - 23	184
англійська мова	13,3%	0,02%	71 - 41	188
математика, б.	21,8%	1,13%	6.100/6.90; п.80/п.65	6.196; п.191
фізика	23,3%		65 - 29	183
хімія	15,3%		17 - 17	182
біологія	10,7%		83 - 50	187
географія	6,8%		90 - 40	190
історія України	11,6%	0,04%	20 - 10	167

¹2014 р. The Economist, Pearson: «Держави-лідери надають учителям високого статусу. Культура держави надихає на знання». OECD (економічне співробітництво, розвиток), TIMSS (математична, природничо-наукова освіта), PIRLS (розуміння, читання) склали рейтинг шкільної освіти.

НАКАЗ МОН України № 1214 від 19.08.13.

«Відповідно до Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого наказом МОН України від 20.02.02. № 114, затвердженого наказом в Міністерстві юстиції України 13.05.02. за № 428/6716 (у редакції наказу МОН України від 23.11.09. № 1054), висновків Комісії з питань інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи з проблем виховання, розвитку дітей та учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах, Науково-методичної ради з питань освіти МОН України від 29.06.13. (протокол № 6), з метою експериментальної перевірки моделі інноваційного науково-освітнього об'єднання «Середня школа – вища технічна школа»

НАКАЗУЮ

1. Затвердити, що додаються:

1.1. Заявку на проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Створення моделі інноваційного навчально-виховного об'єднання «Середня школа – вища технічна школа» як шлях до європейських стандартів освіти» на базі ліцею «Інтелект» м. Києва та Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» на 2013-2018 роки (науковий керівник, директор ліцею «Інтелект» Романовський С. В., кандидат фізико-математичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України).

1.2. Програму дослідно-експериментальної роботи за темою «Створення моделі інноваційного навчально-виховного об'єднання «Середня школа – вища технічна школа» як шлях до європейських стандартів освіти» на базі ліцею «Інтелект» м. Києва та Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» на 2013-2018 роки.

2. Надати статус експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня ліцею «Інтелект» м. Києва (далі експериментальний навчальний заклад).

ХТО ВИКЛАДАЄ. Заслужені вчителі України, кандидати фізико-математичних наук, доценти, вчителі-методисти, старші вчителі, соровські вчителі, відмінники освіти України, відмінники столичної освіти. Викладачі ліцею – автори 107 наукових праць, патентів, книг (Україна, СРСР, Європа), учасники акції «Международная академическая мобильность». Працюючи у відомих науково-університетських центрах світу, викладачі володіють порівняльними характеристиками.
Викладачі ліцею відповідають принципам:

- гетерогенність: керівник, виконавець, критик, комутатор, генератор ідей, спонсор;
- відповідність індивідуальних можливостей викладача функціям, які він виконує;
- перманентність притоку викладачів;
- мінімальний контроль (в ліцеї недоречних запитань не існує, всі мають право на помилку);
- д) матеріальне і моральне заохочення. ►

метів, залишилися «середньокимими» навчальними закладами. Низький відсоток випускників підтверджують медаль на 1 курсі університету. Коефіцієнт кореляції медаль-диплом з відзнакою прямує до нуля. Наприклад, ліцеї «спеціалізуються на ІКТ» (електроніка, математика, кібернетика, фізика). Розрив між шкільною інформатикою і ІКТ подолати неможливо. В школі не знають, до чого готувати учнів – програмісти чи користувачі. Не маючи науково-лабораторної бази, кадрового забезпечення, ліцеї пропонують спеціалізації з біотехнології (математика, інженерія, біофізика, біохімія), з економіки. Економіка виробництва: внутрішні заводські зв'язки, служби головного інженера, головного технолога, комерційного директора, СКТБ, знання параметричних та теплових комп'ютерних розрахунків, розуміння фізичних ефектів, які покладені в основу технологій, а потім складні відносини ринку.

Холнборнський коледж в Лондоні, який готує спеціалістів з маркетингу та менеджменту, без ступеня бакалавра з інженерії до магістратури практично не приймає. Студенти коледжу проходять ознайомчу практику на Лондонській біржі. Вони на комп'ютерах обробляють інформацію, яка виводиться на головний монітор в залі біржі, де працюють професіонали. Свій результат студенти порівнюють з результатами, які отримали професіонали.

Набуває значення **розробка концепції ліцею техніч-**

ного профілю з поглибленим вивченням англійської мови, яка повинна стати прилюдією науково-освітнього комплексу «Середня школа – вища технічна школа». На базі комплексу доцільно створити центр консультативної допомоги батькам і педагогам, які працюють з обдарованими учнями. Для створення об'єднання «Середня школа – вища технічна школа» необхідні:

а) автономія вибору форм навчально-виховного процесу, варіативні програми;

б) стажування вчителів у відомих навчальних закладах, запрошення закордонних викладачів;

в) практика учнів в європейських навчальних закладах. Залучення міжнародного банківського сектору, бо венчурний бізнес не терпить втручання держави. Стажування студентів, які володіють англійською мовою, в науково-технічних центрах, в яких підготовлено інженерний корпус Японії, Кореї, ФРН, Фінляндії;

г) баланс між універсальністю знань, їх фундаментальним характером та прагматичністю зорієнтованою на потреби економіки;

д) самоосвіта. Середня освіта повинна стати частиною добробуту держави, економіки, науки. Інакше освітня доктрина буде виглядати, як утопія;

е) мати досвід роботи в учбових закладах різних профілів та в учбових закладах європейських країн, тобто знати порівняльні характеристики;

ВИКЛАДАЧІ ЛІЦЕЮ. Їх підвищення кваліфікації відбувається завдяки комбінації комп'ютерних і традиційних методів навчально-виховного процесу, використанню електронно-освітніх технологій навчання та контролю. Формування інтелектуальної, психологічної, мотиваційної, операційної готовності до використання ІКТ сприяло в ліцеї розвитку мислення: узагальнення, самостійність, гнучкість, усвідомлення. ІКТ підтримують викладачів у стані пошуку дидактичних новацій, забезпечують діагностику і моніторинг знань учнів. В основу використання в ліцеї мультимедійних презентацій покладено комунікативний підхід до володіння аспектами мовної культури. Враховуючи роль мови міжнародного спілкування в сучасному науковому світі та на ринку освітніх послуг, ліцеї сприяє володінню науково-педагогічними працівниками ліцею англійської мови.

Необхідно підготувати систему професійно-супільного тестування на зразок американського **Educational Testing Service** (затребувано провідними університетами). Науковим, культурно-освітнім рівнем розвитку країн стає ступінь розвитку педагогічного вимірювання та міра наукової обґрунтованості масового тестування – **Out comes focused education (Education by out comes)**. Лідери США, Австралія, Нідерланди, Данія, Ізраїль.

В Євросоюзі як прояв демократизації управління освітою проводиться децентралізація, укріплення автономності освітніх закладів. Автономність привела до розширення самостійності закладів, до розширення прав учителів у виборі методів та технологій викладання, в змінах змісту освіти. Від державного управління краще перейти до громадсько-державного регулювання розвитком освіти. Темп розвитку і технології такі, що їх оновлення займе роки. Відбувається спеціалізація та поділ на гуманітаріїв та природничників. Математика для природничників повинна бути іншою ніж для «гуманітаріїв». Деякі математичні розділи потрібні психологам та соціологам (статистичні методи аналізу), але вони не потрібні філологам. Математика для математиків відрізняється від математики для фізиків. Неможливо це врахувати в старших класах, коли відповідні здібності частини учнів будуть втрачені, якщо тільки не покласти на батьків задачу відслідковувати їх наперекір школі.

ЯК ВИКЛАДАТИ. Система наставництва. Вчителі переймають досвід у доцентів ліцею. Науковий ступінь і наукове звання викладача відповідають предмету викладання. Якщо викладач захистив дисертацію з ядерної фізики, в ліцеї він читає лекції з фізики, дисертація з топології – лекції з алгебри, з біології – біологію, з твердого тіла – математику, інформатику. Заняття з профілюючих предметів відбуваються за лекційно-семінарською формою. Лектор контролює семінари. **Інтеграція зусиль ліцею і НТУУ-КПІ дозволила розробити освітні програми підвищеної якості підготовки, скоротити освітні траєкторії.**

Використання електронної техніки передбачило розробку навчальних електронних текстів, систем завдань зростаючої складності, пояснювальних матеріалів, навчальних програм для самостійної роботи, забезпечення електронними і цифровими освітніми ресурсами. Модернізація освіти неможлива без національної системи цифрових освітніх ресур-

сів, яка повинна бути поєднана з світовими електронними освітніми ресурсами. В ліцеї це дало доступ викладачам, учням до лекцій відомих викладачів і вчених, швидко тиражувати передовий педагогічний досвід, доводити відеоматеріали учбових експериментів, системи розвиваючих перевіряючих завдань у тестовій, електронно-технологічній формі, завдань для адаптованих технологій навчання та контролю рівня підготовки.

Фонд цифрових освітніх ресурсів налагодив у ліцеї централізовану систему самостійної роботи школярів, дозволив вести облік засвоєного матеріалу, кількості вирішених завдань. При розробці цифрових освітніх ресурсів головне зрозуміли та короткі тексти, завдання в тестовій формі різного рівня складності, своєрідні тренінги з кожного предмету. Впровадження в практику освітнього банку цифрових освітніх ресурсів потребує підвищення кваліфікації педагогічного складу. Учні зможуть самостійно вчитися та розв'язувати завдання з використанням РС. Це дозволить індивідуалізувати навчальний процес, зробити його адаптованим, цікавим та ефективним.

У 8 фізико-математичному класі з поглибленим вивченням англійської мови доцент, кандидат фізико-математичних наук веде уроки з фізики англійською мовою. Матеріал, який викладається в 7-8 класах українською мовою, стосується питань механіки, будови речовини, електрики, магнетизму, структури атомного ядра. У учня англомовні DVD диск та підручник, запитання, тестові завдання.

У 9-11 фізико-математичних класах з поглибленим вивченням англійської мови відбуваються семінари з фізики англійською мовою. Лекції з фізики (9-11), читає доцент, кандидат фізико-математичних наук, виводяться на екран 62" (мови англійська, українська, російська). Семінар (половина класу) українською веде асистент, вчитель-методист. Лектор повторює матеріал англійською. Електронні навчальні посібники лектора (україно-англійська версія). Лекції з англомовними субтитрами англомовних професорів виводяться на монітор (у ліцеїста англомовний DVD диск). У 9 класі асистент спеціалізується з механічних форм руху. В 10 – з теплових і електромагнітних форм руху. В 11 – коливання і хвилі, оптика, атомна і ядерна фізика.

Викладання фізики трьома мовами – це: «повторення мати учения», активізація англійської лексики, *технічний переклад подається фізиком*, не філологом, тримовною технічною термінологією володіють ліцеїсти.

Лекції з алгебри (9-11) українською читає кандидат фізико-математичних наук, доцент. Семінар (половина класу) веде російською асистент, вчитель-методист. Інша команда викладачів викладає геометрію. Тестування з фізико-математичного і англомовного циклів здійснюється через **Internet**.

На сайті **Intellect.com.ua** розміщені лекції доцентів ліцею. Контрольні роботи складає лектор. За структурою (кількість завдань, розбавка), за часом виконання (180 хв.) контрольні роботи моделюють реальні умови вступних іспитів. *Неможливо навчитися писати трьохгодинні атестаційні роботи з математики, фізики, проводячи 45 хв. контрольні роботи з геометрії чи алгебри.* За результатами ►

ж) враховувати диференціацію шкіл на ординарні ліцеї та ліцеї, які відповідають вимогам відомих середніх учбових закладів. У рейтингу «50 кращих шкіл України» 6% ліцеїв, 3% гімназій;

з) наступність «школа-університет». *Вищої школи без середньої школи не буває.*

У ліцеї розроблена віртуальна карта досягнень Розвиток–Освіта–Соціалізація–Творчість, яка дозволяє зрозуміти стан освітньої діяльності та побудувати траєкторію змін. **On Line Education** відслідковує, як поводить себе ліцеїст під час навчання, як склав **On Line** тести, аналізують результативність в **Educational Testing Service, Out-comes focused education**.

Ліцей «Інтелект» займає достойне місце на міжнародному ринку освітніх послуг. Викладачі читають лекції в університетах світу, беруть участь в міжнародних конференціях і семінарах. Викладач стимулює учня самостійно вивчати літературу, піддавати критичному осмисленню те, що він вивчає. Заняття доповнюються дискусіями в неформальній обстановці, де ліцеїсти вільно обмінюються думками з викладачем. В ліцеї проводяться спільні конференції викладачів, роботодавців, батьків, учнів. Мета – ідентифікація нових вимог до потенційного працівника, розробка навчальних програм до розвитку спеціальних навичок. Для ліцея характерна «атмосфера високих сподівань», етика «ти можеш». Викладач повинен з'ясувати, до яких предме-

тів учень схильний, зробити „ставку” на його сильні сторони. Не так важливий предмет, як формування навчатися, знаходити інформацію, ефективно працювати з нею. Ліцей вчить розуміти та цінувати слова: «Наша дійсна національність – людство». Ліцей виховує розуміння того, що особиста свобода нероздільна з особистою відповідальністю, допомагає учням реалізувати їх потенціал.

Система освіти ліцею зорієнтована на кінцевий результат. **100%** вступ випускників **1991-15** р.р. на бюджетні місця відомих університетів. Ліцеїсти переможці Всеукраїнських і Міжнародних олімпіад, стипендіати Президента України, США, ФРН, Сороські студенти, лауреати Національних конкурсів США, Конгресу США, Почесні громадяни штатів. **135** ліцеїстів виграли гранти на освіту в університетах **21** країни.

2011 р. «**100** кращих шкіл України», **1** місце посів ліцей «Інтелект», «ТІМО»

2012 р. «Найбільш універсальна школа Києва ліцей «Інтелект», **1** місце «Кращі школи Києва», «Наголос».

2013 р. «Лучше всех в Украине знают английский язык выпускники лицея «Интелект» Киева», «Фокус».

2014 р. «Лицей «Интелект» удерживает первенство за счет высоких результатов по английскому языку и математике», «Сегодня».

2014 р. «На **1** месте лицей «Интелект». Единственно ему удалось остаться в

контрольних робіт (учень має право на апеляцію) здійснюється моніторинг, аналіз успішності виконання кожного завдання. Це дозволяє визначити завдання і теми, які учні засвоїли не досить глибоко, усунути недоліки.

З уведенням ЗНО ліцеїст відпрацьовує тактику розв’язання тестових завдань. З яких задач починати розв’язок? З легких, але «дешевих», чи із складних, більш високо оцінюваних. Ліцеїст вчиться розподіляти сили і час. Проблема була вирішена завдяки проведенню самостійних робіт, які моделюють реальні умови, в які потрапляє випускник, розв’язуючи тестову частину. Проведення самостійних робіт вимагає в короткі строки перевірити роботи, створити велику кількість варіантів, провести статистичний аналіз результатів.

Усвідомивши результат, здійснивши самоконтроль, для досягнення поставлених цілей ліцеїст планує наступні кроки: орієнтація на практичний результат, на вміння використовувати знання в реальному житті, сприяння трансформації ліцею в європейську школу життя. Переорієнтування навчально-виховного процесу ліцею здійснюється згідно до вимог, які висуває життя.

ПРОГРАМИ, ПІДРУЧНИКИ. 1936 р. НКВД для підручників запровадив «гриф», як засіб цензури, якого в розвинутих країнах не існує. *Що робити з On Line Education без грифу?* А якщо навчальна інформація повинна бути «вранці в газеті, увечорі в куплеті»? Немає сенсу аналізувати ефективність програм підготовки, якщо існує сумнів відносно рівня знань. Викладач, який не викладав в ліцеї спеціальні предмети, не читав в технічному університеті, не підготує спеціальну навчально-методичну літературу. В ліцеї розроблені *електронні навчальні посібники*, які в залежності від швидкоплинності ринку освітніх послуг *постійно переробляються*. Індивідуальний робочий навчальний план ліцею кожного року змінюється на **10-15%**.

У компетенції заступника директора ліцею з дистанційної освіти: **Life-long learning, On line Education, e-Learning, m-Learning, Educational Testing Service, Alacut, Out-comes focused education**, Європейський мовний портфель, бібліотека Конгресу США, сайти ліцею. Використовуються **DVD, smart board, LCD 50-62”, Internet, Freshtel, 4 G Modem. Konica Minolta bizhub 185, Konica Minolta 190 f, Microsoft Office 10, 13, Power Point 10, 13, Portable Document Format**. Дистанційна освіта, для якої необхідний вчитель дистанційної освіти, допоможе зберегти малокомплектні школи, фінансові витрати, зменшити педагогічний штат.

ЧОТИРИ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ ВИПУСКНИКА. Синектори розробили **4** рівня підготовки випускників ліцею.

1 рівень (1-4). Коли освіта набуває змін, виникає необхідність в оновленні методів та прийомів навчання, в залученні інноваційних методик для формування в учнів предметних та життєвих компетентностей, починаючи з першого класу. Початкова школа – це фундамент, від якості якого залежить навчання учня в ліцеї. Важливо навчити учня користуватися цифровою технікою в якості робочого інструменту в навчанні та повсякденному житті, по-

чинаючи з першого класу. Учень повинен говорити більше вчителя та діяти самостійно.

Початкова школа ліцею «Інтелект» – це модель особистісно-комунікативного навчання. Оптимальний розвиток учня на основі педагогічної підтримки індивідуальності. Що учень сам не може виконати, він робить за допомогою сусіда по парті, в малій групі. Початкова школа – це формування людини, яка вміє самостійно вчитися, сприймати інформацію, сортувати її. Учні ліцею учасники багатоступеневого закладу освіти – «1 клас ліцею – 1 курс університету – магістратура». Задача початкової школи ліцею – навчити вчитися, привчити до роботи в колективі, допомогти учням соціалізуватися.

Використання **note book**, **IPAD** для вирішення навчальних і практичних задач. Віртуальний світ поглинає учнів, залишаючи менше часу для живого спілкування. Розумно поєднувати **PC** з традиційними формами навчання. Початкова школа частково навчається **On Line Education**.

У початковій школі закладається основа формування мовної особистості, яка мотивована на постійне удосконалення англійської мови. Викладачі розробили навчальні тексти, системи електронно-технологічних завдань. Гіпертекстові додатки надали можливість реалізувати спіралеподібний принцип засвоєння матеріалу на різних етапах навчання.

Викладають: класовод, учителі фізкультури, інформатики, російської мови, 2-3 вчителі англійської мови. По закінченню 1 класу ліцею учні випередили однолітків в інтелектуальному розвитку на 5 місяців. Чинники розвитку учнів початкової школи: відбір вчителів, відбір абітурієнтів (мікрорайону немає), цифрові навчальні тексти, **1300000** файлів навчальної англійської інформації, сайти ліцею. Для викладання математики, інформатики кандидати фізико-математичних наук ліцею розробили навчально-методичні рекомендації.

Мета викладання англійської мови в початковій школі ліцею – це захоочувати учнів за знання, а не карати за незнання. Заслужений вчитель України Н. Гордєєва розробила три рівні викладання англійської мови: **Starters (1-3) Beginner (pre-A1), Movers (4) A1, Elementary, Fliers (5) Pre-Intermediate, A2. (2-4): World Literature** (казки, міфи, легенди, байки), **Science, Introduction to biology, Geography of the World (PDF)**.

Коли освіта набуває змін, виникає необхідність в оновленні методів та прийомів навчання, в залученні інноваційних методик для формування в учнів предметних та життєвих компетентностей, починаючи з першого класу. Початкова школа – це формування людини, яка вміє самостійно вчитися, сприймати інформацію, сортувати її. Кафедра початкових класів ліцею працює над темою «Використання медіа-дидактики під час особистісно зорієнтованого уроку в умовах створення інноваційного навчально-виховного об'єднання «Середня школа–вища технічна школа». Учня необхідно озброїти техніками та прийомами, спрямованими на розвиток пам'яті, уваги та образного мислення, сформувати навички дослідницької поведінки.

Використання **Power Point** дозволяє підвищувати рівень комп'ютерної грамотності, допомагає ►

Тор-10 по всем предметам. Лицей возглавляет рейтинг по английскому языку», «Вести».

ЗНО-2010-14 р.р. «Перші місця посіли Львівський фізико-математичний лицей і лицей «Інтелект», «ТІМО».

2015 р. «Третий год первенство в рейтинге удерживает лицей «Интелект», который обеспечил высокие результаты по украинскому языку, математике и английскому», «Сегодня» (див. С. 19).

Протягом **26-річного** розвитку лицей «Інтелект» виробив власний соціально-культурний репертуар засобів навчально-виховного процесу по відношенню до ринку освітніх послуг.

В лицей дотримуються двох тинів стратегії.

1. Лицей здійснює маркетинг та моніторинг ринку освітніх послуг, націлюється на освоєння ринку за рахунок інновацій, які він виробляє відповідно до вимог життя. Виробляє організаційні зміни освітньої моделі, спираючись на свої вивірені часом ефективні засоби проведення навчального процесу. Лицей адаптований до вимог ринку праці, орієнтований на відслідковування динаміки зростаючих потреб споживача.

2. Лицей освоює ринок освітніх послуг за рахунок введення в навчальний процес нових затребуваних предметів і навчально-методичних розробок викладачів, час перебування яких диктується схемами життєвого циклу. **Internet** та супутникові антени лицей приймають освітні програми, які передаються на комп'ютер ви-

кладача. Інформація «вранці в газеті, увечорі в куплеті».

Набуває значення розробка концепції ліцею технічного профілю з поглибленим вивченням англійської мови, яка повинна стати прелюдією створення науково-освітнього комплексу «Середня школа – вища технічна школа». На базі комплексу доцільно створити центр консультативної допомоги батькам і педагогам, які працюють з обдарованими учнями. **Для об'єднання «Середня школа – вища технічна школа» необхідні:**

а) автономія вибору форм навчально-виховного процесу, варіативні програми;

б) стажування вчителів у відомих навчальних закладах. Запрошення закордонних викладачів;

в) практика учнів в європейських навчальних закладах. Залучення ІРО, але венчурний бізнес не терпить втручання держави. Стажування студентів, які володіють англійською мовою, в науково-технічних центрах, в яких підготовлено інженерний корпус Японії, Кореї, ФРН, Фінляндії;

г) баланс між універсальністю знань, їх фундаментальним характером та прагматичністю, зорієнтованою на потреби економіки;

д) самоосвіта. Середня освіта повинна стати частиною добробуту держави, економіки, науки. Інакше освітня доктрина буде виглядати як утопія;

є) мати досвід роботи в улюблених закладах різних профілів та в улюблених закладах європейських країн, тобто

створювати цифрові електронні ресурси для підвищення ефективності уроку. Прийом «Лупа» дозволяє сконцентрувати увагу на деталях ілюстрації, фрагменті тексту при збереженні їх загальної панорами. Для концентрації великого об'єму ілюстративного матеріалу на екрані користуються прийомом „гортання», який імітує читання книги, дозволяє вмістити інформацію, не розсіюючи увагу на інші об'єкти. «Навігатор» призначений для віртуальних прогулянок по карті, іншим об'єктам.

До мультимедійних дидактичних ігор (**Power Point 10, 13**) відносять тести, завдяки яким учень бачить результати, отримує оцінку, знаходить помилки. Запрограмовується рівень вимог, система оцінювання, час виконання роботи. Можливість виконати завдання повторно, поліпшити результат. Програма перевірить тести, оцінить відсоток правильно вирішених завдань.

Контрольні роботи в 4 класі з української та англійської мови, математики проводять вчителі 5 класу, які приймають «естафету». Результати контрольних робіт є підказкою вчителю 4 класу, на які недовілики необхідно звернути увагу.

2 рівень (5-7). До 6 класу у школярів питання «що будемо вчити?». Після 7 класу – «чому повинен це вчити?» В 10 класі – «коли закінчиться школа?», «де дістати гроші?» Фактологічні знання, **Life-long learning, On line Education, e-Learning, m-Learning, Educational Testing Service, Out-comes focused education.**

2013 р. Міжнародний саміт «Освіта від 7 до 12 років» (Дубай, ліцей учасник). **Old School Teaching Meets New Generation Learning.** Творчі здібності **Teenager-W.** Учні отримують відео уроки поза школою (**smart devices, smart tablet PC's interactive, E-boards**). **Samsung Electronics** партнер в **Smart Learning Programme.**

Виховний процес відбувається з урахуванням вікових, психологічних, фізіологічних особливостей ліцеїстів. В ліцеї створені музеї природних зон Землі та музеї «Українознавства», який допомагає осмислити, хто ми зараз, ким були і ким повинні стати. В музеї 200 експонатів, привезених з різних куточків України. В музеї «Природні зони Землі» представлені дика природа, морський світ, ліси, степ, флора і фауна тропіків та пустель. Музей використовується на уроках біології та географії. Зібрана колекція картин: пейзажисти, портретисти, мариністи (**стандарт «Функціонувати в міжкультурному просторі»**). Експозиція, яка присвячена Турецькій республіці, – це відображення історії та культури країни, яка входила в склад трьох імперій. Працюють фітнес-класи (**стандарт «Обов'язкове щоденне заняття фізкультурою»**).

3 рівень (8-9). Наступна команда викладачів. Завдання виконуються за часовими інтервалами і алгоритмами. Відмова від пасивної системи навчання на користь самостійної роботи учня. Рольові функції членів творчого колективу: керівник, виконавець, генератор ідей, комутатор, критик. Обирається профілізація.

Рання профілізація – це запровадження інновацій не протягом трьох останніх років навчання, а раніше завдяки збалансуванню професійних стандартів з навчальними програмами шляхом ство-

рення інтегрованих, спеціальних курсів. Можливості інформаційного курсу викликають побоювання, що цифровий та віртуальний світ поглинає дітей, все менше залишаючи часу для живого спілкування. Необхідно правильно використовувати можливості комп'ютера на уроках та розумно поєднувати комп'ютер з традиційними формами та методами навчання. В ліцеї «Інтелект» створений програмний продукт, який містить у собі велику кількість тестових завдань з різних предметів. Це допомогло реалізувати моніторинг підготовки учнів. Тести дозволили визначити індивідуальні рівні навчання, якість засвоєного матеріалу. Під час проходження літньої практики завдяки використанню ІКТ блоками повторюється пройдений матеріал з фізико-математичних та англomовних предметів. Використовуються віртуальні джерела фізико-математичної інформації.

Відбувається спеціалізація та поділ на гуманітаріїв та природничиків. Математика для «природничиків» повинна бути іншою ніж для «гуманітаріїв». Деякі математичні розділи потрібні психологам та соціологам (статистичні методи аналізу), але вони не потрібні філологам. Математика для математиків відрізняється від математики для фізиків. *Неможливо це врахувати в старших класах, коли відповідні здібності частини учнів будуть втрачені, якщо тільки не покласти на батьків задачу відслідковувати їх наперекір школі.*

4 рівень (10-11). Викладають кандидати фізико-математичних наук, доценти, лекції на сайті ліцею. Учень приходить на заняття, попередньо ознайомившись з матеріалом (DVD-диск). Навчаються ліцеїсти, які виявили розумові здібності, психологічну готовність до вивчення математики, фізики, володіння англійською мовою. **2015 р. Cambridge English Language Assessment and Cambridge University Press congratulate Lyceum Intellect on successful completion on the second year of Cambridge English Schools programme. A Cambridge English School has an English programme that integrates materials and qualifications of internationally recognised quality. Lyceum Intellect prepares and enters candidates for Cambridge English Exams the world leading range qualifications for learners of English.**

Латентні можливості ліцеїста дозволяють визначити поняття, які пов'язані з об'єктом обговорення, які критичну оцінку обговорення використовувати іронію, усувати псевдосвідомість опонента, шляхом доведення її до абсурду, використовувати протиріччя, аналогії (символічна, фантастична, пряма, емпатія).

Для адаптації випускників в ВНЗ з метою реалізації вертикалі «1 клас ліцею – 1 курс університету – магістратура» залучаються студенти-випускники ліцею (**Peer Assisted Study Scheme, Peer monitoring**).

Розроблені кейси завдань для моніторингу знань, банк екзаменаційних і контрольних завдань, створена текстологічна лабораторія освітнього вимірювання. *Навчання організовано як конвеєр вироблення складного продукту «освічена та вміла людина». Навколо конвеєру формується інфраструктура, в якій учень проживає життя в своєму віці і в своєму темпі. Конвеєрні технології – це передача рутинних знань. Викладач-коуч доводить знання до високого рівня. Куратор групи виконує функції тьюторів. Логіка проведення занять: ситуація–проблема–задача–результат.*

знати порівняльні характеристики;

ж) враховувати диференціацію шкіл на ординарні ліцеї та ліцеї, які відповідають вимогам відомих середніх учбових закладів. У рейтингу «50 кращих шкіл України» 6% ліцеїв, 3% гімназій;

з) наступність «школа-університет». Вищої школи без середньої школи не буває.

Для створення інноваційного навчально-виховного об'єднання «Середня школа – вища технічна школа» в ліцеї відбулися синектичні сесії¹.

Вчителю важко уникнути спокуси вести учня знайомою дорогою, по якій він дійшов до бажаних висот. Головна заповідь синектора – ніколи не йти протореною дорогою, уникати шаблонів, переборювати психологічні бар'єри. Синектор – це природничник, інженер-підприємець, який володіє мовою міжнародного спілкування, на «ти» з електронним обладнанням. Синектори – доценти, кандидати фізико-математичних наук, які не працювали в школі, що дозволило уникнути вектора психологічної інерції і методу «спроб та помилок». Синектори користуються списком контрольних запитань, які потребують розвиненої уваги, різнобічних і глибоких знань та спостережливості.

Синектори визначили три морфологічні ознаки навчально-виховного процесу ліцею.

¹ Див. С. 29 цього часопису

ВИХІД: *science-technology-Engineering-mathematics*

В США 10% населення з вищою освітою. В Україні людей з вищою освітою в 6 разів більше за представників робочих професій. «Людей з вищою освітою у нас багато, а сучасних спеціалістів катастрофічно не вистачає» (В. Ющенко). 50% випускників ВНЗ не працевлаштовані. Шкільні і університетські дефініції роботодавцям не потрібні. Випускникам потрібен реальний вид на життя.

Середні професійні навчальні заклади працюють за замовленням виробництва. В конкурентних умовах знаходиться університет, оскільки якість професійної підготовки, можливість працевлаштування залежить від місця ВНЗ в структурі іміджевого рейтингу. В Україні конкурентоздатну освіту дають декілька університетів. *Доступність і масовість вищої освіти настільки знизила планку шкільної освіти, що зведе нанівець вищу освіту.* «Перевіряючи знання першокурсників КНУ імені Т. Шевченка, відмітили, що рівень абітурієнтів знизився. Необхідно серйозно взятися за середню освіту. Для досягнення нових результатів потрібен новий педагогічний інструментарій» (проректор В. Бургов).

«Погіршення якості підготовки в школі. 50% абітурієнтів, які з математики і фізики отримали за результатами ЗНО 180 балів, не можуть скласти 1 сесію в НТУУ-КПІ по цим предметам. Затребувані широ-

ВИПУСКНИК ЛІЦЕЮ

Важливо формування вміння вчитися, знаходити інформацію, ефективно з нею працювати. Відсутність культури «слухати» причина неефективного спілкування між людьми, прояв нерозуміння та виникнення конфліктів. Відсутність толерантності – бар'єр у спілкуванні.

Важливим принципом, який характеризує удосконалення сучасної системи освіти, є особистісний підхід, який є провідним напрямком гуманістичної парадигми сучасної освіти. Для вирішення цієї задачі в ліцеї цілеспрямовано готують випускників до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Випускник ліцею знає, що життя обдурити неможливо. Він швидко адаптується в навколишньому середовищі, добре орієнтується в житті. Він повинен добре тримати удар. Якщо його зіб'ють з ніг, зуміти встати. Випускник ліцею розуміє, що в житті він може розраховувати тільки на себе. Друзі його сім'ю годувати не будуть. Випускник ліцею конкурентоспроможний на ринку праці.

Табл. 4. Результати екзаменаційної сесії з вищої математики студентів I курсу НТУУ-КПІ та випускників ліцею «Інтелект»

студенти	6,1 %	8,4/17,3%	14,4/19,1%	34,7 %
ліцеїсти	12 %	20/32%	17 %/19 %	0 %
	A відмінно	B/C добре+/ добре	D/E задовільно/ задовільно -	F, Fx Незадовільно

МЕТОДИКИ ПОШУКУ РІШЕНЬ ВИНАХІДНИЦЬКИХ ЗАДАЧ

Евристика. Еврика, грецьке слово «херека» – «я знайшов». Крок у розвитку методів творчого мислення зробив Сократ. Він присвятив частину своїх праць збудженню латентних можливостей людини. В діалозі, на його думку, повинні виявлятися:

- вільний обмін думками між рівноправними співбесідниками;
- у процесі розвитку думки визначаються поняття, які пов'язані з об'єктом обговорення та які взяті з практики;
- виявлення ролі учасників діалогу та виявлення композицій розв'язку;
- обговорення сутності та властивостей об'єкта з метою виявлення паралелей;
- збудження самосвідомості;
- використання іронії як критичної оцінки обговорення;
- усунення псевдосвідомості шляхом доведення її до абсурду;
- використання аналогій та протиріч.

1942 р. Морфологічний аналіз. Розроблений Ф. Цвіккі. У системі виділяють структурні (морфологічні) ознаки. Для кожної морфологічної ознаки складають список різних конкретних варіантів (альтернатива), використання цих ознак. Перебираючи найрізноманітніші комбінації альтернативних варіантів вибраних морфологічних ознак, знаходять нові рішення винахідницьких задач, які під час переробки могли бути упущені.

Метод передбачає виконання роботи в 5 етапів.

1. Дається точне формулювання проблеми, яка підлягає розв'язанню.

2. Розкриття усіх важливих характеристик об'єкту, його параметрів, морфологічних ознак, від яких залежить розв'язання проблеми.

3. Розкриття варіантів з кожної характеристики морфологічної ознаки шляхом складання морфологічної карти (матриці).

4. Визначення функціональної цінності усіх отриманих рішень.

5. Вибір отриманих бажаних раціональних рішень.

Метод фокальних об'єктів. Якщо на систему, яка удосконалюється, перенести ознаки інших, випадково обраних об'єктів, то кількість незвичайних, випадкових варіантів зростає. Ця ідея стала основою методу фокальних об'єктів.

Приклад. У якості фокального об'єкту розглянемо стілець. Розглянемо ознаки випадково обраних сторонніх об'єктів. Сито – решітчасте, гумове, кругле, металеве, дерев'яне. Трапеція – на підвісі, вірвовочна. Вулик – з сотами, двоповерховий, дерев'яний, з бджолами, з медом. Лампа – настільна, з абажуром, газова, тепла.

1. Вибір фокального об'єкту – стілець. 2. Вибір 3-4 випадкових об'єктів – сито, трапеція, вулик, лампа.

3. Складання списку ознак випадкових об'єктів.

4. Генерування ідей шляхом приєднання до фокального об'єкту ознак випадкових об'єктів. 5. Розвиток отриманих сполучень шляхом вільних асоціацій – заміна однієї моделі стільця іншою. 6. Оцінка отриманих ідей та відбір якісних рішень – проводить експерт.

1953 р. **Мозковий штурм.** Розроблений А. Осборном. Психологічна активізація колективної творчої діяльності. А. Осборн підмінив психологічні особливості в системі управління. Критика та боязнь критики гальмують творчість. Якщо автор боїться критики, він хорошу ідею притримує при собі. А. Осборн запропонував розділити за часом процеси генерації ідей та їх критичний аналіз. Проводити ці два процеси повинні різні люди.

Метод дав кращі результати в процесі отримання нових ідей в науці, техніці, в менеджменті та маркетингу.

Основні правила мозкового штурму.

1. Задачу розв'язують послідовно дві групи людей по 4-15 осіб в кожній. Оптимальний склад 6-12 осіб. Перша група пропонує різні ідеї. Це група генераторів ідей. Бажано мати людей схильних до абстрагування, які мають велику буйну фантазію. Група «штурмує» задачу протягом 20-40 хв. Друга група по закінченню «штурму» виносить судження про цінність висунутих ідей. Це група експертів. До неї бажано включати людей з аналітичним складом розуму.

2. Умову винахідницької задачі формулюють перед «штурмом» в загальному вигляді.

3. Основна задача групи «генераторів» – видати якомога більше ідей за відведений час. Бажано пропонувати будь-які ідеї, фантастичні, явно помилкові та жартівливі. Генерацію ідей проводять вільно, висловлюючи будь-які ідеї. Чим фантастичні та нереальні ідеї, тим сильніше виявляється їх дія на наступні процеси генерації ідей. «Погані» ідеї – це катализатори «хороших» ідей. Під час кінцевого обговорення, який відбудеться пізніше, багато ідей стануть не корисними. Сам процес повинен викликати великі потоки ідей. Регламент на ідею до двох хвилин.

4. При генерації ідей заборонена будь яка критика, не тільки словесна, але скрита мовчазна у вигляді скептичних посмішок, жестів та міміки. Ідея, яка вису-

коформатні спеціалісти з універсальним розумом та парадоксальним мисленням, які володіють англійською мовою» (ректор М. Згуровський).

2011 р. Диплом магістра НТУУ-КПІ україномовний, англійськомовний. *Інженер без англійської мови не інженер.*

2012 р. Комплекс «НТУУ-КПІ – університет Індіанapolis, США». Ліцей готує абітурієнтів.

Випускника університету цікавить диплом. Трудова діяльність може проходити іншою професійною траєкторією, а успішність кар'єри визначається сімейними зв'язками. В нових умовах в розвинутих країнах не стільки інтелектуальна еліта, як раніше, а якість і рівень середньої освіти визначає інтелектуальний потенціал держави. Україна готує дешеву робочу силу для підтримки «великих» держав. За індексом глобальної конкурентоспроможності країна займає 89 позицію серед 139 країн, перемістившись з 69 місця у 2006 р.

Відсутність професійних зв'язків українських викладачів з колегами із розвинутих країн та мовний бар'єр привели до «варення в собственном соку». Професором, які в СРСР за псевдонаукові звіти отримували гроші, складно знайти спонсора, який згоден їх фінансувати. Старим знанням як і старій економіці прищов кінець. Молодь входить у світ нанотехнологій та генної інженерії. Проблема з поповненням НДІ молоддю. Зниження престижу наукової праці супроводжується відтоком перспектив-

ної молоді за кордон, «**brain-drain**».

Актуальним стало створення університетських комплексів, які передбачають різні форми інтеграції середньої і вищої освіти, НДІ. З метою підвищення якості підготовки та скорочення освітніх траєкторій у комплексах будуть розроблятися освітні програми різних рівнів. Комплекс забезпечить професійне спілкування університетських викладачів з учителями, створення перспектив професійного росту, підвищення якості викладання, соціального статусу та соціальної мобільності учнів і викладачів, ефективність використання матеріальних та кадрових ресурсів, швидку і гнучку адаптацію освіти до змін ринку праці. Для створення дослідницько-технологічних центрів для профільного навчання необхідно в центрах зібрати сучасне обладнання і спеціалістів. Центри доцільно розмістити на базі провідних ліцеїв, кафедр національних університетів. Це допоможе розв'язати проблему профорієнтації школярів.

З метою виконання експерименту в ліцеї проводиться моніторинг викладання предметів, створена педагогічна школа, в рамках якої викладачі удосконалюють професійні навички. Інформаційно-педагогічні технології — це умови для креативного мислення. В основі педагогічної школи лежить система наставництва, завдяки якій вчителі переймають досвід в університетських викладачів

нута одним учасником мозкового штурму, підхоплюється та розвивається іншими учасниками.

5. Експертиза та відбір ідей після закінчення генерування повинні проводитися дуже уважно. При оцінці ідей необхідно продумати всі ідеї, навіть ті, які вважаються несерйозними, навіть абсурдними.

6. Процесом розв'язання задачі керує керівник МШ.

Синектика. В перекладі з грецької «синектика» означає сполучення різнорідних елементів. В словнику англійської мови дано визначення: «синектичні групи — це групи людей різних спеціальностей, які зустрічаються з метою спроби виробити творчі рішення проблем шляхом тренування уяви та об'єднання несумісних елементів».

Синектика — це професійний мозковий штурм, який проводиться з використанням аналогій та асоціацій. Головна заповідь синектора — ніколи не йти протоптаною дорогою, уникати шаблонів, переборювати психологічні бар'єри. Для розв'язання прикладних задач, в основу яких покладено розуміння та використання фізичних ефектів, користуються синектикою. Синектори користуються чотирма видами аналогій: пряма, емпатія (особиста), символічна, фантастична.

Пряма аналогія. Об'єкт чи процес порівнюється з більш менш аналогічним об'єктом чи процесом з іншої галузі техніки чи з живої природи. Спроба використати готове рішення з інших галузей. Пряма аналогія протягом накоплення досвіду використання синектики перетворилася в пошук аналогічних прикладів.

Емпатія — ототожнення себе з технічним об'єктом. Розв'язуючи задачу, винахідник вживається в образ об'єкта, який удосконалюється, намагаючись вияснити відчуття, які при цьому виникають, тобто «відчути» задачу. Якщо у випадку прямої аналогії робиться спроба використання готових рішень з інших галузей, то у випадку емпатії людина ототожнює себе з будь-яким об'єктом. Використання емпатії має за мету добитися розуміння задачі, визначення умов її здійснення, виявлення факторів, пов'язаних з рішенням задачі. В деяких випадках цей прийом дозволяє знайти сильний розв'язок.

Символічна аналогія — узагальнена, абстрактна аналогія. Необхідно в парадоксальній формі, сформулювати в двох словах фразу, яка відображає суть явища. Фраза повинна висловлювати зв'язок між словами, які ніяк одним за одним не зіставляються та містять в собі щось випадкове, дивовижне.

Використання символічної аналогії було зведено до пошуку назви книги, яке характеризує ключове поняття так, щоб воно містило парадокс. Спочатку обирають ключове слово. Потім пропонують виразити суть слова у вигляді оригінальної фрази, яка складається з прикметника та іменника та містить у собі парадокс.

Фантастична аналогія. В задачу вводять фантастичні засоби чи фантастичні персонажі, які виконують те, що вимагається умовою задачі. Наприклад. Як зміниться проблема, якщо перестане діяти тяжіння? Фантастична аналогія сприяє генерації свіжих ідей, активізує творчу діяльність. Потім відбувається перенесення виявлених у процесі генерації нових ідей на проблему, «як вона дана», «як її розуміти». Визначають можливості цих ідей.

Синектор повинен володіти шістьма властивостями.

1. Уміти абстрагуватися від звичайного міркування, подумки віддалятися від об'єкта, виділяти ►

сутність задачі та навчитися боротися зі звичним ходом думок.

2. Мати схильність до вільного роздуму, вміти вільно працювати, доходючи до рівня фантазії.

3. Вміти затримувати подальший розвиток отриманих ідей та вірити в те, що попереду з'являться кращі ідеї.

4. Доброзичливо сприйняти чужі ідеї навіть у випадках, коли вони не чітко сформульовані.

5. Мати цілеспрямованість на непорушну віру в успішне рішення задачі. Бути впевненим у своїх винахідливих здібностях та здібностях товариша.

6. Знаходити в звичайному незвичайне, а в незвичайному звичайне. Вміти в звичайних предметах та явищах бачити щось особливе, використовувати незвичайне в якості початкового пункту для розвитку творчого уявлення. Синектор повинен користуватися різними аналогіями.

Протягом синектичної сесії синектори користуються списком контрольних запитань. Деякі запитання потребують розвинутої уяви, інші – глибоких та різнобічних знань та спостережливості.

Список запитань Т. Ейлоарта:

1. Перерахувати всі якості та визначення наданого винаходу. Змінити їх.

2. Сформулювати задачу ясно. Спробувати нові формулювання. Визначити другорядні та аналогічні задачі. Виділити головні.

3. Перерахувати недоліки рішень, їх основні принципи, нові пропозиції.

4. Накладати фантастичні, біологічні, механічні, економічні та інші аналоги.

5. Побудувати математичну, механічну та інші моделі (моделі точніше виражають ідею, ніж аналоги).

6. Встановити варіанти залежності, можливі зв'язки, логічні співпадіння.

7. Узнати думку зовсім необізнаних у даній справі людей.

8. Спати з проблемою, йти на роботу, гуляти, приймати душ, їхати, пити, грати – все з нею.

9. Бродити серед стимулюючого оточення (технічний музей, магазин для технічної творчості), переглядати журнали.

10. Визначити ідеальне рішення, розробляти можливі рішення.

11. Уявити, що ти заліз всередину механізму.

12. Хто придумав це першим? Історія питання. Які лживі тлумачення цієї проблеми мали місце?

13. Хто ще вирішував цю проблему? Чого він добився?

АНГЛОМОВНИЙ ЦИКЛ. Задача лінгвістичної освіти пов'язана з розвитком у учня комунікативної та міжкультурної компетенцій, які сприяють діалогу культур, взаєморозумінню та спілкуванню. В ліцеї пріоритетним став особистісно орієнтований підхід, передбачено диференційований підхід до навчання з урахуванням рівня інтелектуального розвитку ліцеїста, його здібностей та задатків.

Формуванню необхідних навичок в рефлексії і розвитку комунікативних компетенцій у учня допомагає «Європейський мовний портфель», інші матеріали Ради Європи. ЕМП дозволяє оцінити мовну компетенцію, контакти з іншими культурами. ЕМП включає мовний паспорт, в якому відображені мовні навички, «Загальноєвропейські компетенції володіння інозем-

ліцею, адаптуються до вимог ліцею. Для викладання за авторськими програмами викладачі розробили навчальні електронні посібники. Мультимедійні посібники залучають ліцеїстів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності, відбувається боротьба за талановитого учня і кваліфікованого викладача, вивчаються можливості створення бізнес-інкубатора: венчурний бізнес, освіта, наука, техніка, виробництво, **smart money (Riksbankens Jubileums fond, Ericsson Consumer Lab).**

Самопізнання дозволило ліцею ідентифікувати помилки, знайти шляхи вправлення. Інформаційна система забезпечення моніторингу якості характеризує досягнення ліцеїстів та показники успішності, задоволення навчальними програмами, якісний склад і ефективність роботи викладачів, характеристики та якісний склад учнів, навчальні і матеріальні ресурси, працевлаштування випускників ліцею після закінчення ВНЗ.

Процедури попереднього узгодження рішень та доцільність випереджувального виявлення проблем обумовлюють зворотні зв'язки, якими є тематичні і соціологічні опитування, дозволяють отримати об'єктивну оцінку суб'єктивного бачення вчителів і ліцеїстів. Критерії ефективності опитувань: частота виникнення конфліктних ситуацій, розуміння/нерозуміння батьками учнів рішень і дій. Довіра до результатів анкетування, сприйняття їх важливості для вдосконалення

діяльності, відчуття у ліцеїстів причетності до забезпечення якості навчального процесу є важливим для формування взаємних партнерських стосунків.

Цінності набувають особистісно орієнтовані форми адаптивної освіти, нові освітні технології, ефективні завдання, тести, колоквиуми, форми розвитку та саморозвитку. Завдяки теоретичним знанням, які ліцеїсти отримують на лекціях, вони достойно виходять із ситуації, коли для розв'язання задачі необхідно використати творчий, нестандартний підхід. Ліцеїсти швидко адаптуються на 1 курсі університету, успішно складають першу сесію (див. табл.4 на С.27).

Лектори ліцею (за сумісництвом викладають в НТУУ-КПІ) знайомі з проблемами першокурсників. Лектор контролює якість проведення семінарських занять, стимулює здорову професійну конкуренцію асистентів.

На лекціях з фізики (9-11) увага приділяється явищам, фактам, поняттям, законам. Характеризуються методи наукового пізнання: спостереження, експеримент, побудова гіпотез і моделей, висновки (наслідок, перевірка). На семінарах увага надається плануванню, проведенню експерименту (віртуального), спостереженням, фіксації отриманих даних, їх систематизації у вигляді графіків, таблиць, діаграм, інтерпретації отриманих результатів, формулюванню теоретичних висновків. Електронні навчальні посібники (ан-

ною мовою», відомості про вивчення мови та міжкуль-турного спілкування, перелік сертифікатів, дипломів; мовну біографію; документи, які підтверджують досягнення в галузі вивчення іноземних мов.

ЕМП дозволяє оцінити, на якому рівні ви можете спілкуватися іноземною мовою. Дозволить проформу-вати про мовну компетенцію в термінах Ради Європи, зрозумілих на європейському просторі. Портфель допо-може вам пояснити, як ви вивчали мови, що ви можете робити нерідною мовою.

Для ефективного виконання поставлених цілей та задач потрібен пошук відповідей в питаннях, якими формами, методами та засобами можна досягти по-ставлених цілей. Наступає оцінка ефективності форм і методів досягнення цілей. Дається оцінка якості при-йнятих рішень та методів.

Мета викладання англійської мови в початковій школі ліцею – це заохочувати учнів за знання, ніж карати за незнання. Вивчення англійської мови в початковій школі має три ступені складності: **Starters, Movers, Flyers**.

Перший ступінь (Starters) для учнів, які почали вивчати англійську мову і відповідають рівню **Beginner, pre-A1** (шкала загальної європейської мовної компетенції). Учень записує імена та числа, виконує завдання з картинками, які представляють собою виконання ін-струкцій і відповіді на прості запитання, відповідає на запитання про себе. Протягом 4 хв. розмовляє з вчи-телем.

Другий ступінь (Movers) Учень відповідає на про-сті запитання та буде прості речення, які відповідають **Elementary (A1)**. Учень повинен завершити речення, вміти писати, протягом 6 хвилин знайти відмінності в картинках, виявити зайве, скласти розповідь, рахувати від **20 до 10** (порядковий числівник).

Третій ступінь (Flyers) для учня із знанням мови на рівні **Pre-Intermediate (A2)**. Учень приймає участь в про-стих діалогах, читає прості тексти, вміє писати. Вибір варіанта з декількох, заповнення пропусків. Протягом 8 хвилин учень повинен знайти відмінності в картинках, дати і запросити інформацію, скласти розповідь, відпо-вісти на запитання про себе, описання відчуттів.

2013 р. Між ліцеєм «Інтелект» та «Cambridge University Press» і «University of Cambridge Local Examinations Syndicate and Cambridge English Language Assessment» було підписано **Меморандум про співпрацю**, який передбачає протягом 3 років ліцей перевести на навчальні матеріали «Cambridge University Press». За наступним відсотковим співвідношенням: **1 рік: 30%** учнів; **2 рік: 60%** учнів; **3 рік: 100%** учнів. Меморандум передбачає:

- використовувати екзамени **Cambridge English** для зовнішнього міжнародного оцінювання знань ліцеїстів з англійської мови;

- ввести екзамени **Cambridge English** в програму лі-цею і досягти кількості заявок на проходження іспиту: **5% (35 кандидатів на кінець 1 року); 10% (71 канди-дат на кінець 2 року); 30% (213 кандидатів на кінець 3 року)**. Екзаменаційний департамент надасть ліцею:

- а) Забезпечення навчальними матеріалами від-повідно до інформації **Cambridge Learner Corpus**, які сприяють зменшенню кількості помилок, розкривають потенціал учнів для досягнення найвищих результатів, гарантують автентичність підготовчих матеріалів та їх відповідність вимогам екзаменів.

б) Забезпечення допомогою та консультаціями стосовно відповідності екзаменів **Cambridge English** матеріалам програми ліцею.

в) Сприяти участі ліцею в міжнародних програмах.

г) Підтримувати професійний розвиток учителів у сфері мовної кваліфікації і методології за допомогою **Cambridge English**.

д) Надати можливість ліцею стати центром підготовки до екзаменів **Cambridge English**.

Cambridge English Young Learners – це мотивуючі тести, які в ігровій формі перевіряють мовні навички учнів початкової школи. Програми підготовки з англійської мови складаються з варіативних програм підготовки до Кембріджських екзаменів різного рівня складності – від екзаменів для початкової школи до екзаменів рівня **B2** Ради Європи, розрахованих на випускників шкіл.

Вивчення англійської мови в проєкті **Cambridge English Schools**.

Для проведення занять з англомовного циклу викладачі ліцею розробили авторські електронні навчально-методичні матеріали. Заслужений вчитель України Н. Гордєєва – автор підручників і посібників з англомовного циклу.

Для 2-7 класів ліцею розроблені курси «**Science**» та «**Вступ до біології**», які викладаються англійською мовою. **Мета вивчення предметів** – це підготовка аудиторії до вивчення фізики, хімії, біології, астрономії, технологій у старших класах ліцею. Зрозумілою мовою викладається історія наших знань про атом, як фізики, хіміки та інженери спільними зусиллями розкрили його таємницю та отримали доступ до величезної енергії, яка зосереджена в атомному ядрі. Навчальний матеріал показує перспективи, які з'явилися в медицині, біології, в сільському господарстві, в промисловості завдяки використанню штучних та природних радіоактивних елементів та випромінюваннях.

Викладання матеріалу у 5 класі починається з питання, що таке речовина, суть та походження матерії, будова світу (маса, об'єм, густина, метрична система). Теми: великі відкриття, цикли Землі, планети Сонячної системи, фази Місяця, зірки, використання сили вітру, прогноз погоди, клімат, вулкани та землетруси, торнадо та смерчі, каміння та мінерали, вплив температури на речовину, хімічні зміни, періодична система Д. Менделєєва.

Практика усного мовлення. 7 клас. Знайомство. Я, моя родина. Наш дім, квартира. Мій робочий день. Дозвілля. Пори року. Клімат

8 клас. Погода. Харчування. Магазин. Покупки. Місто та його визначні місця. Рослинний та тваринний світ.

9 клас. Освіта. Моя школа. Спорт. Мистецтво. Мистецтво спілкування. Кінотеатр. Театр. Музика. Цирк.

10 клас. Подорожування. Туризм. Пошта. Телефон. У лікаря. Гроші. Зовнішність. Характер. Настрій, відчуття, почуття. Одяг. Щоденні послуги.

11 клас. Засоби масової інформації. Готель. Читання книжок. Письменники. Охорона навколишнього середовища. Закон і порядок. Суспільство і злочинність. Вибір професії. Працевлаштування. Космос. На митниці.

Грамматика. Ознайомити учнів з граматичними нормами сучасної англійської мови, навчити їх правильно і вільно користуватись граматичними кон-

гло-українська версія) виводиться на **LCD** монітор (фонограма англійською мовою).

Викладаючи на 1 курсі НТУУ-КПІ, **доценти ліцею бачать недоліки в підготовці випускника школи: неспроможність відрізнити наукове знання від віри, нерозуміння різниці між знанням і істиною, нерозуміння відмінностей міри ймовірності та різних категорій наукової інформації (фактів, гіпотез, законів, моделей, теоретичних висновків та результатів експерименту), відсутність здатності мислити моделями, теоретично пояснювати та передбачати.**

1980 р. В КПІ почали викладати дисципліну «Основи технічної творчості», для викладання якої у 1981-1987 р.р. С. Романовський підготував навчальні посібники, які складаються з патентознавства, АРІЗ, ТРІЗ, мозкового аналізу, функціонально-вартісного аналізу, синектики, інформатики, використання в технологіях фізичних ефектів. Посібники використовуються у 10-11 класах ліцею, вивчаючи предмет «**Технології**», викладання якого спирається на фізикоматематичне моделювання та володіння англійською мовою.

У наш час **можна виділити дві основні сили в сучасній науково-технічній діяльності. Перша сила** – це бурхливий **розвиток науки, наукова інформація**, яка знаходиться на «**кончике пера**» в науково-дослідницьких лабораторіях. **Друга сила** – це **винахідництво**. Об'єднуючи

дві сили, можна назвати принцип ефективного функціонування загальнодержавного комплексу: наука-техніка-виробництво. Логіка предмету «Технології» – наука-техніка-виробництво. Ліцеїсти ведуть картотеку «технічних підказок», особливо увагу приділяють виявленню сутності фізичних законів і явищ, розумінню фізичного змісту, прикладним технічним задачам. **Предмет «Технології» – вершина піраміди, в основі якої знаходяться предмети фізико-математичного, гуманітарного, англomовного та природничого циклів.**

Вчителі погано розуміють використання фізичних ефектів в технічних рішеннях, не користуються сучасною експериментальною апаратурою. Викладання фізики звелось до репродуктивного навчання, до переказування підручника, відсутності розуміння у учнів філософії фізичних законів. **У ліцеї лабораторний практикум з фізики в 11 класі відбувався в інженерно-фізичних лабораторіях НТУУ-КПІ.** Ліцеїстами лабораторна робота виконувалася на блоках технологічної лінії, в основу якої були покладені різні фізичні ефекти.

Механічні ефекти – основа електромеханічних програмних пристроїв. У датчиках температур використовується теплове розширення тіл. Електромагнітні ефекти – зміна опору електричного ланцюга під впливом зовнішньої дії механічних ефектів в автоматизованих пристроях. Учні отримують уявлення про ефективність розв'язку техніч-

струкціями, оформляти своє мовлення (як усне, так і письмове) відповідно змісту та стилю висловлювання. Предметом вивчення практичної граматики є граматична будова сучасної англійської мови. Знання граматичних законів і правил дає змогу організувати слова у реченні так, щоб речення мали комунікативну спрямованість, могли служити засобом спілкування.

Завдяки узагальнюючому характеру своїх законів граматики скорочує і полегшує шлях оволодіння іноземною мовою. З 3-х аспектів мови, граматики є найскладнішою, тому що іноземна мова, окрім спільних з рідною мовою рис, має свої специфічні особливості, які відрізняють одну мову від іншої. Запобігання та подолання міжмовної інтерференції є одним із завдань, що стоять перед практичною граматикою.

Розподіл матеріалу по курсах дає змогу вивчати граматику концентрично, забезпечуючи поступовий перехід від менш складного матеріалу до більш складного, а також постійно повертатися до вже знайомого матеріалу, але на більш складному рівні. В ході вивчення практичної граматики учні оволодівають такими темами:

Іменник. Артикль. Числівник. Дієслово. Прикметник. Займенник. Пасивний стан дієслова. Узгодження часів. Пряма і непряма мова. Модальні дієслова. Неособові форми дієслова. Інфінітив. Герундій. Дієприкметник. Прислівник. Прийменник. Способи дієслова. Сполучник. Речення. Знаки пунктуації. Словотворення.

Основними прийомами навчання є: пояснення матеріалу викладачем під час аудиторного заняття та вивчення матеріалу учнями вдома. З метою градації труднощів та більш детального оволодіння граматичним явищем наголошується на трьох аспектах: значення, утворення та вживання. Основна увага приділяється тренуванню граматичного явища за допомогою вправ.

Основним методом пояснення виступає дедуктивно-індуктивний, який дозволяє наперед урахувати всілякі труднощі, активізувати розумову діяльність учнів та спиратись на їх мовний досвід, розвивати їх спостережливість, увагу, здатність логічно мислити.

Практика писемного мовлення. Викладання курсу має за мету:

- ознайомити учнів із правилами правопису в англійській мові, навчити їх правильно писати;
- ознайомити з вимогами до написання та оформлення різних типів листівок та листів;
- навчити правильно оформлювати та будувати письмове повідомлення;
- навчити писати твори різних типів.

1. **Орфографія.** Способи передачі на письмі голосних та приголосних звуків англійської мови. Основні буквосполучення. Правопис слів, що закінчуються на -ed; -ing; -able/-ible; -ant/-ent; -al/-el/-il/-le/-ol/-ul; -ize/-ise/-ice та ін.

Складні випадки утворення множини іменників та присвійного відмінка іменників. Правопис слів, що мають “німі” літери. Подвоєння приголосних на письмі. Омофони.

2. **Листівки та листи.** Вимоги до оформлення письмової роботи. Дотримання орфографічного режиму. Слова та вирази, що використовуються для логічного зв'язку між реченнями. Знаки пунктуації. Написання листівок, вимоги до оформлення. Типи листів за метою написання: повідомлення новин, надання поради, отримання/надання інформації, вибачення, подяка, ▶

привітання, запрошення чи відмова від нього, тощо. Типи листів за стилем (неофіційні, напівофіційні, офіційні). Структура листів різних типів. Корисні фрази для початку й закінчення листа.

3. *Твори.* Опис людини. Опис будівель/визначних місць, тощо. Опис свят, подій. Розповідь від першої та третьої особи. Повідомлення новин. Рецензії (фільму, книги, тощо). Дискусивні твори ("for and against" essays, opinion essays).

ДІЛОВА АНГЛІЙСЬКА МОВА. Викладання курсу має за мету:

– ознайомити учнів із основними правилами поведінки у ділових колах;

– навчити їх правильно користуватися граматичними та лексичними конструкціями та кліше, характерними для шару ділової англійської мови;

– ознайомити із основними вимогами до написання та оформлення особистих та ділових листів та деяких інших документів.

1. Світ бізнесу. Що таке бізнес? Форми власності. Бухгалтерія та фінанси. Гроші та банки. Страхування. Уряд та бізнес. Розвиток бізнесу в Україні.

2. Бізнес у різних культурах. Знайомство. Роль культурних традицій у міжнародних ділових стосунках. Ділова вечірка. Вручення та прийняття подарунків. Якість, необхідні для ведення ділових переговорів. Пунктуальність. Вміння переконання. Жінки і робота. Невербальна комунікація, поняття, її складові. Елементи невербальної комунікації у різних культурах. Що таке рукопожаття.

3. Робота. Професії. Вимоги до роботи (професії). Професія моєї мрії.

4. Структура компанії. Всесвітньо відомі компанії, секрети успіху. Управління компанією. Кар'єра. В пошуках роботи. Влаштування на роботу. Секрети успішного інтерв'ю з роботодавцем. Стосунки в колективі.

5. Вміння спілкуватися. Гарні манери. Правила спілкування по телефону. Як підготувати та виголосити промову.

6. Реклама. Мета рекламних оголошень. Типи реклами. Складові успішної реклами.

7. Гроші. Чому нації торгують.

АНГЛІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА. 8 клас. I. Стародавній англійський період (428-1100). Специфіка формування англійської культури. Римські завоювання на території британських островів у I ст. до н.е. – V ст. н.е. Балади Поема "Беовульф" – перша велика поема героїчного епосу.

II. Англо-нормандський період (1100-1350). Нормано-французький вплив на культурний розвиток Британії. Розвиток рицарської літератури в Англії. Вплив італійської та французької літератури на англійську літературу.

III. Середньовічний період (1350-1500). Особливості соціального і культурного розвитку Англії в середні віки. Розквіт сатиричних жанрів: Мораліте, соті, фаблю, фарс. Фольклорний характер середньовічної літератури. Джеффри Чосер (1340-1400) – відомий англійський поет середньовіччя. "Кентерберійські оповідання". Оповідання про індульгенції". Індульгенція в середньовічній церкві. Балади. Балади про Робіна Гуда – народного захисника. Томас Мелорі (1405-1471) – останній літописець середньовіччя. Легенди і романи Артурівського циклу. Томас Мор (1478-1535) – перший англійський гуманіст. "Утопія."

ної задачі, яка знаходиться на „стику” наук, а рішення знаходиться за межами науки «задачедательниці». Розвиток, удосконалення технологій можливе за умов використання нових фізичних ефектів.

Якщо центр маси тіла розташовано поза віссю обертання, то виникають сили, які намагаються перемістити вісь обертання. Руйнування підшипника є наслідком того, що не було враховано положення центра маси тіла. Тому деталі, які обертаються, балансують, щоб центр маси знаходився на вісі обертання.

1970-2000 р.р. Сергій Романовський отримав рішення інженерних задач, які використовуються при викладанні предмету «Технології».

● Акустичні дослідження процесів кипіння та барбатажу ускладнені температурними градієнтами, газовими пузирями, предметами, які знаходяться в рідині, резонансними особливостями посудини та висотою стовпа рідини. Все це вносить викривлення в звукове поле.

У промислових умовах процеси кипіння та барбатажу відбуваються в апаратах різних розмірів, різної форми, при різному рівні рідини. Звук у посудині характеризує не тільки сам процес, але й резонансні особливості посудини з рідиною. Багаторазові відбиття акустичного сигналу від стінок посудини викликають інтерференційні викривлення. Виділити отриманий у таких умовах

сигнал, який характеризує режим процесу, складна задача. Повітряні бульбашки газу в рідині поглинають звукову енергію, особливо якщо резонансна частота бульбашки співпадає з частотою коливання звукової хвилі.

- **Технічну задачу** розв'язують за допомогою синектики. Якщо занурити в рідину поролон, то його сотоподібні порожнини затримують повітряні бульбашки, які складають ґратку близько розташованими між собою бульбашками. Акустичні параметри поролону і води близькі один до одного, в той час як різниця акустичних опорів води та газу в порожнинах поролону дуже велика. Бульбашки газу в поролоні відрізняються не тільки формою, але й розмірами (0,5-4) мм. Така структура бульбашок газу інтенсивно розсіює та поглинає звукові коливання в рідині в широкому діапазоні частот. Такі особливості надають можливість використання поролону як поглинаючого покриття для придушення відбиття від стінок та поглинання резонансних коливань посудини.

- В інженерних задачах необхідно визначити енергетичні втрати ядерних часток, які рухаються в речовині. Оцінка пробігів та енергетичних втрат при проходженні часток в речовині є важливими задачами нанотехнологій. Процес гальмування – це квазіпружні та непружні

IV. Період Відродження (1550-1660). Розвиток літературних жанрів. Ліричні жанри і новели, драма, трагедія. П'єси. Уільям Шекспір – геніальний англійський поет і драматург. “Гамлет”, “Отелло”, “Король Лір” – енциклопедія людських характерів, почуттів, пристрастей. Їх філософська глибина і гуманістична наснага.

V. Неокласичний період (1660-1798). Англійська буржуазна революція XVII ст. та її роль у формуванні Просвітництва в Англії. Естетичні принципи Просвітництва в літературі й мистецтві. Розвиток жанрів: роман, сонет, ода, елегія. Джон Мільтон (1608-1674) – відомий англійський поет та письменник. “Втрачений рай” – епічна поема на біблійну тематику. Даніель Дефо (1660-1761) – англійський романіст, основоположник реалістичного роману. Роман “Життя й незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо”. Уславлення у творі оптимізму, відваги, розуму й працьовитості, єднання людини з природою. Джонатан Свіфт (1667-1745) – великий англійський сатирик. Роман “Мандри Гуллівера”. Критика англійської монархії, таврування людських вад, псевдонауки в алегоричній формі. Дотепність, гумор, іронія, роль фантастики та вимислу в розвитку сюжету.

9 клас. VI. Період Романтизму (1798-1870). Виникнення і розвиток нового літературного напрямку – романтизму. Романтизм як принципово нове світобачення, своєрідність літератури романтичного спрямування: реальність і фантазія, розрив між мрією та дійсністю, контрастні барви, гіпербола, гротеск, іронія у відтворенні подій. Джордж Гордон Байрон (1788-1824) – видатний англійський поет-романтик. Уособлення романтизму не лише в творчості, а й у житті, поведінці. Горда, самотня людина, песиміст, глибоко нещасний у житті й коханні. Тема свободи в поемі “Корсар”. Образ романтичного героя-бунтаря. “Паломництво Чайльд-Гарольда” – романтична поема, один з найкращих здобутків лірико-романтичного напрямку в літературі. Чудові поетичні образи природи, життя людей не займаних цивілізацією, картини визвольної боротьби народів Іспанії, Греції у творі. Джейн Остін (1775-1817) – відома англійська романістка. Роман “Гордість та упередження”. Чарлз Діккенс (1812-1870) – уславлений англійський романіст вікторіанської епохи. Зображення у творах соціальних контрастів і духовних конфліктів суспільства Англії. “Пригоди Олівера Твіста” – соціальний роман письменника. Головні типи героїв Діккенса: молоді ідеалісти, підступні й жорстокі власники великої фортуни, добрі та людяні диваки, нещасні самотні діти бідарів – жертви людського егоїзму. Гуманізм, гумор, сатира, іронія у творах письменника. Елементи мелодрами в сюжетах, значення шасливих кінців у творах Діккенса. Уільям Теккерей (1811-1863) – відомий англійський романіст-сатирик. Роман “Ярмарок марнолюбства”. Шарлотта Бронте (1816-1855) – відома англійська романістка. Роман “Джейн Ейр”. Уілкі Коллінз (1824-1889) – основоположник англійського детективу. Романи “Жінка в білому”, “Місячний камінь”.

VII. Реалістичний період англійської літератури (1870-1914). Англія в другій половині XIX ст. Загострення класової боротьби в 80-90 роках. Конан Дойль: роман “Собака Баскервілів”. “Пістрява стрічка”. “Скандал в Богемії”. Оскар Уайльд (1854-1900) – поет, романіст, драматург. Суперечливість ідейно-естетичних поглядів Уайльда. Гуманістичне звучання і поетична піднесеність ліричних казок Уайльда. “Потрет ►

Доріана Грея". Взірець інтелектуального роману кінця XIX ст. Філософсько-естетичні й моральні проблеми твору. Томас Гарді (1840-1928) – відомий вікторіанський романіст. Роман "Тесс з роду д'Урбервіллів". Джон Голсуорсі (1867-1933) – видатний англійський романіст і драматург. Трилогія "Сага про Форсайтів". Джордж Бернард Шоу (1856-1950) – великий англійський письменник-романіст, творець сучасної соціальної драми. Парадокс – сюжетна основа творів Шоу. Комедія "Пігмаліон". Прояв новаторства творчості Шоу: драматургія думки, зіткнення ідей, дискусій з актуальних проблем, втілених у яскраву театральну форму, в живі оригінальні постаті й характеристики. Герберт Джордж Уеллс (1866-1946) – романіст, новеліст, публіцист, учений, найяскравіший представник жанру наукової фантастики. Продовження традиції Свіфта в творах Уеллса, його наукові, громадсько-політичні та естетичні погляди. "Перші люди на Місяці". Реалізм і фантастика, іронія і сарказм. "Війна світів" – роман-пересторога.

VIII. Модерністський період англійської літератури (1914-1965). Основні фактори, що вплинули на соціально-культурне життя Англії. Економічне становище Англії. Уільям Сомерсет Моєм (1874-1965) – відомий англійський письменник. Роман "Тягар людських почуттів". Агата Крісті (1890-1976) – видатна англійська письменниця детективного жанру. Роман "Десять маленьких негретят". Грем Грін (1904-1991). "Тихий американець" – антиколоніалістський роман. Засудження війни США у В'єтнамі. Уільям Голдінг (1911-1998). Роман "Володар мух". Огляд творчості "сердитих молодих" 50 років. Джон Джеймс Осборн (1929-). Реалістична проблемна драматургія. П'єса "Озирись у гніві" – соціальна драма.

IX. Постмодерністський період англійської літератури (1965-). Історія становлення і розвитку культурних відносин між Англією і Україною. Видатні українські перекладачі Л.Герасимчук, І.Драч, М.Лукаш, Д.Загул.

АМЕРИКАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА. 10 клас.

I. Англійські колонії (1588-1765). Специфіка формування американської культури. Багатонаціональний характер культури Північної Америки. Колонізація Північної Америки європейськими державами в XVII-XVIII століттях та її вплив на формування американської національної культури. Різноманітність літературних жанрів: політичні трактати, промови, відгуки, декларації, памфлети, мемуари, філософські нариси тощо.

Джон Сміт (1580-1631) – романтик, голова колонії поселенців у Джеймстауні. "Зображення Нової Англії". Ідеологічна доктрина пуританізму та її роль у розвитку літератури першої половини XVIII століття. Уільям Бредфорд (1590-1657) – губернатор Плімуту, її перший історик. Історія "Плімутська плантація" – чітке та ясне зображення початку заселення колоністами Америки. Ен Бредстріт (1612-1672) – перша американська поетеса.

II. Період революції та становлення нації (1765-1830). Американська революція 1775-1783 р.р. – центральна історична подія століття. Утворення нової держави – Сполучених Штатів Америки. Ідеологія епохи Просвітництва. Просвітницький ідеал "нової людини" в літературі американських колоній другої половини XVIII століття. Вплив філософії і літератури англійського Просвітництва на формування соціально-філо-

зоткнення. При викладанні розділу «Ядерна фізика» виконується комп'ютерний розрахунок кінематики ядерної реакції, вивчається вплив радіоактивного випромінювання на життєдіяльність людини, позитивні і негативні аспекти ядерної енергетики.

Після проходження теми «Період напіврозпаду та постійна розпаду» ліцеїсти на практичних заняттях з «Технології» теоретично визначають вік вуглеводородів по активності ізотопів. Ізотоп $C-14$ поглинається рослинами у вигляді діоксиду вуглецю. Кількість абсорбованих ізотопів протягом всього життя рослини сягає максимальної концентрації. Космічні промені, врізаючись з великою швидкістю в повітряну оболонку Землі, руйнують атомарну структуру газів, з яких складається повітря, та звільняють протони і нейтрони, які в свою чергу викликають подальші ядерні процеси. При цьому атоми азоту повітря перетворюються в радіоактивний $C-14$. Кожний атом вуглецю повітря з'єднується з двома молекулами кисню і утворює вуглекисневий газ. Тобто існують молекули вуглекислового газу, в яких замість природнього вуглецю знаходиться радіоактивний вуглець. Рослини дихають цими молекулами разом з молекулами звичайного вуглекислового газу та перетворюють їх при фотосинтезі. Таким чином радіоактивний вуглець потрапляє в рослину. Атоми радіоактивного вуглецю, які розпадаються, в живій рослині постійно поповнюються,

тому відношення кількості стійкого та радіоактивного вуглецю залишається постійним.

Люди та тварини живуть за рахунок рослин. Радіоактивний вуглець потрапляє в тіло людини чи тварини. В органічних речовинах, поки вони складаються з живих клітинок, вуглець, який розпадається, поповнюється новим. Як тільки закінчується життя клітини (обмін речовин), запаси радіоактивного вуглецю перестають поповнюватися. Радіоактивний вуглець дуже повільно розпадається, і співвідношення кількості ізотопів змінюється. Період напіврозпаду C-14 біля 5000 років. Його можна виявити через великий проміжок часу.

● С. Романовський розробив методики адсорбування тритію та гелію титановими фольгами. Протони реєструються напівпровідниковими детекторами. Енергетичний спектр показав на дисплеї розділення піків, які відповідали пружному розсіюванню протонів на тритії та титані. Дані про атомарне відношення титан-тритій дозволили використовувати тритій-титанову мішень для вимірювання поперечних перерізів ядерних реакцій. Комп'ютерні розрахунки дозволили порівняти значення енергії з урахуванням енергетичних втрат у мішені з експериментальними даними.

Розсіяння тритонів віддачі на різних мішенях виявили ліву-праву асиметрію в розсіюванні, яка вказувала на наявність поляризації

софських поглядів і літературну творчість американських просвітників.

Бенджамін Франклін (1706-1790) – письменник, друкувальник, вчений, філантроп, дипломат. “Автобіографія”, “Альманах бідного Ричарда”. Томас Пейн (1737-1809) – відомий американський памфлетист. Памфлет “Кризис, №1”. Томас Джефферсон (1743-1826) – політичний діяч, президент, автор “Декларації незалежності (1776)”. “Декларація незалежності”. Вашингтон Ірвінг (1783-1859). Виникнення романтизму в США. Ідейні та естетичні принципи романтизму. Роман “Ріп ван Уїнкл”. Джеймс Фенімор Купер (1789-1851) – творець американського історичного роману. Роман “Останній з могікан”. Популярність Купера в Англії і нашій країні. Філіп Френо (1752-1832) – співець американської революції. Лірика. Уільям Кулен Брайант (1794-1878) – видатний американський поет.

III. ЛІРИКА. Період Американського відродження (1830-1865). Історико-літературна характеристика періоду. Ральф Уалдо Емерсон (1830-1882) – відомий американський поет, письменник. Лірика. Едгар Алан По (1809-1849) – поет-романтик, романіст, автор коротких оповідань, який полонив своїм талантом Англію, Західну Європу, але не був визнаний за життя на батьківщині. “Еннабел Лі”. Гармонія ідеї і форми, захоплення символами. “Оповідання жахів”, детективні романи і науково-фантастичні твори в прозі. Натаніель Хоторн (1804-1864) – відомий американський письменник.

Роман “Алая буква”. Генрі Уодсворт Лонгфелло (1807-1882) – поет-романтик, аболіціоніст, гуманіст, знавець фольклору американських індіанців, теоретик з питань поетичної майстерності, літературний критик. Поема “Пісня про Гайавату”. Герман Мелвілл (1819-1891) – відомий письменник. “Мобі Дік, або Білий Кит” – філософський, фантастичний, соціальний, притчевий роман. Уолт Уїтмен (1819-1892) – поет, філософ. Новаторство Уїтмена в поезії. Поетична збірка “Пагінци трави” – соціально спрямований філософський твір. Емілі Дікінсон (1830-1886) – відома американська поетеса, майстер поетичної форми й оригінальної за образністю лірики. Лірика. Особливості художньої виразності, словотворення.

II клас. IV. Реалістичний період американської літератури (1865-1900). Особливості історичного розвитку США в другій половині XIX ст., громадянська війна Півночі та Півдня. Нова тематика і посилення реалістичних тенденцій в американській літературі. Розвиток публіцистичних жанрів.

Марк Твен (Семюел Ленгхорн Клеменс) (1835-1910) – письменник-гуморист, публіцист, журналіст, представник критичного реалізму. “Пригоди Тома Соєра”, “Пригоди Гекльберрі Фінна” (1884). Всебічне зображення життя американського Півдня. Ідейна спрямованість і художні засоби цих творів. Стівен Крейн (1871-1900) – журналіст, прозаїк, поет гострого критичного таланту, борець проти війни. Роман “Червоний знак долести” про громадянську війну в Північній Америці.

V. Сучасна Американська література (1900-1930). Особливості історичного розвитку США в 20 роки. Основна тематика літературних творів: доля простого трудівника, проблема кольорового населення та іммігрантів у США. Пошуки нових принципів і форми зображення дійсності.

Ф. Скотт Фітцджеральд (1896-1940) – відомий американський письменник. “Великий Гетсбі” – роман про “втрачену генерацію”. Роберт Фрост (1874-1963) – поет-реаліст, гуманіст і філософ. Основні збірки: “Прощання з юністю”, “На північ від Бостона”, “Між горами”, “Західна річка”, “Дерево-свідок”. “Таволга”.

VI. Період модернізму і консолідації в американській літературі (1930-1960). Загальні тенденції економічного і соціально-політичного розвитку країни. Внутрішня і зовнішня політика урядів демократів і республіканців. “Холодна війна”. Участь у НАТО. Війна у В’єтнамі та її наслідки. Антивоєнний рух.

Ернест Хемінгуей (1899-1961) – класик американської і світової літератури ХХ століття, прозаїк, поет, журналіст, лауреат Нобелівської премії. Новаторство прози Хемінгуея: лаконізм, особливе значення підтексту, драматургізація діалогів, відвертість сповіді від першої особи, вагомість і насиченість слова в тексті. Основні твори: “Весняні води”, “Прощай, зброє!”, “Зелені пагорби Африки”, “Сніги Кліманджаро”, філософська повість-притча “Старий і море”. Роман-перестрога “По кому дзвонить дзвін”. Джон Стейнбек (1902-1968) – письменник-реаліст, автор романів, повістей, психологічних оповідань, лауреат Нобелівської премії. Роман “Грона гніву”. Уільям Фолкнер (1897-1962) – поет, автор романів, коротких оповідань, лауреат Нобелівської премії. Ральф Еллісон (1914-1994) – відомий американський письменник. Зростання популярності негрівського роману. Роман “Людина-невидимка”.

VII. Період становлення самосвідомості в американській літературі (1960-2010). Популярність наукової фантастики, політичного детективу, короткого соціально-психологічного оповідання. Тенденція до стирання грані між художньою літературою і журналістикою.

Ісаак Азімов (1920-1992) – вчений, видатний письменник-фантаст. Оповідання “Справжнє кохання”.

Рей Дуглас Бредбері (1920-2007) – сучасний американський письменник, майстер науково-фантастичних романів та оповідань. Висока людяність його творів.

Оповідання “Звук грому” Аналіз сучасних моральних й екологічних проблем, питання історії та культури, становище людини в сучасному світі.

Курт Воннегут (1922-2005) – відомий американський письменник. Висвітлення в творах гострих моральних, соціальних і духовних проблем. Оповідання “Харрісон Бергерон”.

Саул Беллоу (1915-) – видатний американський письменник. Оповідання “Хендерсон – король зливи”. Література 70-90 років. Нові тенденції.

КРАЇНОЗНАВСТВО. Заняття з країнознавства мають за мету ознайомити учнів з рідною країною та країнами, мова яких вивчається. Курс розрахований (7/8 класи – Україна), (9 клас – Великобританія), (10 клас – Сполучені Штати Америки), (11 клас – Канада, Австралія і Нова Зеландія). *Метою вивчення країнознавства є засвоєння учнями знань з історії, економічної географії, державного устрою та культури. Головною метою курсу є озброєння учнів знаннями загальних закономірностей та особливостей економічного, політичного, соціального та культурного розвитку України та англійських країн і виховання на цих засадах почуття поваги до інших народів.*

До завдання курсу країнознавства входить оволодіння учнями вмінням засвоювати теоретичні знання щодо аналізу фактів і явищ сучасності. Особливе значення має вивчення досвіду побудови національної держави на конкретних прикладах зазначених країн

тритонів (спінова характеристика). Поляризовані пучки часток (джерела поляризованих часток) та орієнтовані ядра в наш час знайшли використання в нанотехнологіях.

- Радіоактивні ізотопи надають можливість проводити тонкі виміри там, де інші методи виявляються безсила. Радіоактивні ізотопи працюють в системі автоматичного управління. Коли прокатують тонку фольгу, важко контролювати її товщину. Жерсть для промисловості, тонкі плівки пластмас чи папір повинні мати певну товщину в залежності від того, де використовуються плівка чи жерсть, але однакову в кожному просторі. Виміряти товщину плівки складно. Обладнання, яке прокатує плівку, допускає відхилення на долі міліметра. Щоб технологічна лінія не зіпсувалася, вимір необхідно проводити неперервно, не виключаючи обладнання. Радіоактивні ізотопи дозволили проводити ці виміри з точністю до тисячної долі міліметра.
- Завдяки методу «Мозкового штурму» отримують рішення прикладної задачі. Під плівку чи фольгу, які виходять з валькованої машини, розміщують джерело випромінювання: **Tl-204**, для великих поверхонь **Sr-90**. Розташований під плівкою напівпровідникової детектор вимірює силу пройденого через плівку випромінювання.

При малих вимірах товщини матеріалу, який виходить з машини, змінюється положення піку на моніторі. Одночасно вирішуються дві задачі. Не потрібно зупиняти виробництво, щоб виконати контрольні заміри, досягається велика точність вимірів. Можна автоматично регулювати роботу технологічної лінії.

- Радіоізотопи використовуються в набивці тканин, друку малюнків на тканині, лакуванні картону. У фарбу додають короткоживучий ізотоп. Коли тканина проходить детектор, вимірюють інтенсивність випромінювання. Нанесено багато фарби, інтенсивність випромінювання зростає, мало – зменшується. Автоматично зменшується чи зростає надходження фарби на валик.
- Об'єднані вимірювання та управління.

Більша сила тертя – більше виділяється теплової енергії, скоріше зношуються робочі поверхні. Коли необхідно з'ясувати, чи не досягла частина технологічного обладнання допустимого ступеню зносу, технологічну лінію зупиняють, виймають необхідну частину, зважують її. Втрачається багато часу, на електростанціях виникає простій. Рішення отримують завдяки методу «Мозковий штурм». Радіоактивні ізотопи контролюють ступінь зношення без припинення виробничого циклу. Деталі, які несуть велике механічне навантаження, покрива-

та запозичення корисного досвіду для будівництва незалежної української держави та її інституцій, вивчення сучасного положення країни, функціонування суспільства в умовах ринкових відносин.

Оскільки в наш час культура, мистецтво, фольклор є об'єктом постійної уваги суспільства, особливо молоді, то цим темам, на нашу думку, слід приділити якомога більше уваги на уроках.

Під час вивчення теми «Система середньої та вищої освіти країни, мова яких вивчається» необхідно ознайомити учнів з численними нововведеннями та змінами в системі середньої та вищої освіти в Україні відповідно до Закону про освіту.

Для більш ефективного вивчення курсу країнознавства проводяться нестандартні форми занять, такі як колоквиуми, семінарські заняття, диспути, уроки-вікторини, тощо. Особливе значення має перегляд англомовних країнознавчих фільмів, зустрічі з носіями мови. Курс країнознавства дає широкі можливості для здійснення численних міжпредметних зв'язків, тому його можна вважати загальноосвітнім синтезованим курсом поглибленого вивчення іноземної мови та країни, мова яких вивчається.

УКРАЇНА. 7-8 клас. 1. Географія і населення. Загальна інформація. Клімат. Рослинний і тваринний світ. Суспільство. Населення. Святкові дні та видатні дати.

2. Економіка. Мінеральні ресурси. Галузі економіки. Промисловість. Сільське господарство. Транспорт. Економічні реформи в Україні.

3. Державна влада. Політична система в Україні. Національна символіка. Конституція України.

4. Культура і мистецтво. Київ – столиця незалежної України. Засоби масової інформації України. Освіта. Розвиток української науки. Мистецтво. Література. Українські композитори. Музеї. Театри. Український спорт. Видатні спортсмени. Молодь України. Визначні місця України. Визначні місця Києва.

5. Історія. Перші поселенці на території України. Київська Русь. Володимир Великий (956-1015 р.). Ярослав Мудрий (978-1054 р.). Галицько-Волинська Русь. Козацька республіка. Запорізька Січ. Богдан Хмельницький (1595-1657 р.). Битва під Полтавою. Рух гайдамаків. Михайло Драгоманов (1841-1895 р.). Михайло Грушевський (1841-1934 р.). Радянські часи. Друга світова війна. Незалежність. Українська діаспора.

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ. 9 клас. 1. Географія і населення. Столиця. Герб. Гімн. Загальна інформація.

2. Земля. Тваринний світ. Клімат. Населення. Голова уряду. Кабінет міністрів. Законодавча влада. Судова система. Політичні партії.

3. Економіка. Основні сільськогосподарські продукти. Природні ресурси. Основні продукти виробництва. Основні продукти імпорту, експорту. Головні торгові партнери.

4. Освіта і наука. Середня і вища освіта. Вчені. 5. Культура. Засоби масової інформації. Мистецтво. Живопис. Музика. Музеї. Архітектура. Відпочинок і спорт. Футбол, крикет. Полювання на лисич. Дозвілля і найулюбленіші хобі. Святкові дні та видатні дати.

6. Основні міста. Столиця. Визначні місця: Вестмінстерське Аббатство; Будинок Парламенту; Біг Бен; Трафалгарська площа; Букінгемський палац та інші.

7. Традиції. Спосіб життя. Традиційні церемонії. **США. 10 клас.** 1. Географія та населення. Столиця. Герб. Гімн. Прапор. Загальна інформація. Політичний устрій. Земля: Природні регіони. Кліматичні регі-

они. Населення. Корінні американці. «Чорношкіра» Америка. Американська молодь. Релігія.

2. Економіка. Природні ресурси. Сучасна аграрна політика. Основні сільсько-господарські продукти.

Основні продукти виробництва. Основні продукти імпорту, експорту.

Основні торгові партнери. Загальна характеристика економіки Сполучених Штатів. Добробут нації. Промислова революція. Вільне підприємництво.

Економічні реформи. Банки. Сучасний бізнес. Програми соціальної підтримки. Медицина і охорона здоров'я.

3. Уряд. Американська політична система. Витоки демократії. Конституція. Гілки влади. Біль про права. Голова держави – Президент США. Кабінет міністрів. Законодавча влада: Конгрес. Судова влада. Адміністративні округи.

4. Освіта і наука. Початкова і середня освіта. Що вчать американські учні. Вища освіта. Чому американці йдуть до коледжів. Вибір коледжу чи університету. Наука і технології. Американські винахідники. Вчені. Наукові відкриття.

5. Культура. Засоби масової інформації. Історія ЗМІ. Журнали. Радіо та телебачення.

Мистецтво. Розвиток напрямків мистецтва. Живопис. Архітектура. Музика. Кіномистецтво. Спорт і відпочинок. Заняття спортом. Національні парки відпочинку.

6. Визначні місця. Столиця – Вашингтон. Нью-Йорк – головне місто та порт. Редвудський та Йосемітський Національний парки. Національний парк діючих вулканів. Діснейленд.

7. Американський спосіб життя. Свята в США. Дружелюбність американців. Неформальні стосунки як наслідок еміграції. Будинки і дім. Американська їжа. Американські свята.

КАНАДА, АВСТРАЛІЯ, НОВА ЗЕЛАНДІЯ. 11 клас.

1. Канада. Географія та населення. Короткі фактичні дані. Прапор. Герб. Національні символи. Гімн. Загальна інформація. Географічні риси.

Територіальні регіони. Природні регіони. Клімат. Населення. Етнічні групи.

Основні релігії. Освіта. Відпочинок та спорт. Уряд. Суверен. Губернатор. Прем'єр-міністр. Кабінет. Парламент. Політичний поділ.

Столиця. Економіка. Природні ресурси. Основні сільськогосподарські продукти. Основні продукти виробництва. Основні продукти імпорту, експорту. Головні торгові партнери.

2. Австралійський Союз. Географія та населення. Короткі фактичні дані. Прапор. Герб. Гімн. Національні емблеми. Девіз. Загальна інформація. Географічні риси, регіони. Клімат. Населення. Етнічні групи. Основні релігії. Спосіб життя. Їжа. Уряд. Конституція. Правитель. Прем'єр-міністр. Кабінет. Парламент. Судова система. Політичний розподіл. Відпочинок і спорт. Освіта. Громадські школи.

Провідні університети. Столиця – Сідней. Економіка. Сільське господарство. Рибна промисловість. Лісова промисловість. Основні продукти імпорту, експорту.

Основні торгові партнери.

3. Нова Зеландія. Географія та населення. Короткі фактичні дані. Прапор. Герб. Гімн. Загальна інформація. Географічні риси, регіони. Клімат. Рослинний і тваринний світ. Населення. Етнічні групи. Основні релігії. Спосіб життя. Відпочинок. Освіта. Здоров'я та добробут. Уряд. Правитель. Конституція. Прем'єр-міністр. Кабінет. Парламент. Судова система. Політичний розподіл. Відпочинок і спорт.

Освіта. Столиця. Історія. Економіка. Продукти гірничої промисловості. ▶

ють тонким шаром радіоактивної речовини. Зверху наносять шар неактивної речовини. Товщина цього шару дорівнює допустимому зносу деталі. Завдяки інтенсивності випромінювання можна з'ясувати, які деталі досягли граничного ступеню зношення.

● На питання, як продовжити життя автомобільних покриттів, відповідає **P-31**. При швидкості **100 км/год** знос на **43%** більше, ніж при швидкості **50 км/год**.

● Завдяки **Со-60** контролюють якість сталі в плавильній печі. На одній стороні печі встановлюють джерело радіоактивного кобальту, на другій детектор. Сталь поглинає більше радіоактивної енергії ніж суміш коксу та руди. Можна визначити якість сталі.

● Водогони та нафтогони забиваються. Якщо в речовину, яка проходить по трубопроводу, додати радіоактивні елементи, то за допомогою детектора можна легко знайти місце засмічення.

● Гамма-випромінювання визначає глибину залягання та потужність покладів руди. При бурінні з нейтронними джерелами виявляють присутність нафти.

Приклади демонструють, як у сучасних технологіях та нанотехнологіях використовують експериментальні результати з різних галузей фізики. В ліцеї, при викладанні різних розділів фізики, особливу увагу приділяють інтегрованим прикладним задачам.

В умовах глобалізації світової економіки виникає потреба в спеціальних знаннях та навичках. Потрібні спеціалісти, які можуть приймати ефективні, творчі та самостійні рішення. В ліцеї набувають незалежне мислення та здатність опанувати предмети навчання, вчать думати, слухати, задавати запитання, незалежно мислити, самостійно працювати. Вчать за короткий проміжок часу отримувати сильний розв'язок поставленої задачі, стимулюють учнів самостійно вивчати додаткову літературу, проводити дослідження, піддавати критичному аналізу те, що вивчається. Аудиторні заняття доповнюються дискусіями в неформальній обстановці, де учень вільно обмінюється думками з викладачем. У ліцеї відбуваються спільні конференції викладачів, учнів, роботодавців, метою яких є ідентифікація вимог до потенційного працівника, розробка нових навчальних програм розвитку спеціальних навичок, які задовольняють ці вимоги.

Відбувається **зростання міжкультурного співробітництва**. В ліцеї навчаються громадяни 12 країн. **Це потребує** від ліцеїстів, які поважають інші культури, **толерантності, доброзичливості, комунікабельності, формування сучасного мислення.**

Сільське господарство. Основні промислові продукти. Основні продукти імпорту, експорту. Основні торгові партнери.

ІСТОРІЯ СВІТОВИХ РЕЛІГІЙ. 10 клас. Індуїзм. Основні принципи. Святі писання: Веди. "Рамаяна". "Махабхарата". Бог всередині кожного. Поклоніння вдома. Святині та храми. Громадське богослужіння. Служіння один одному. Йога. Види йоги. Життя індусів, їжа, танці, музика.

Особливі дати. Народження і дитинство, шлюб, розлучення, смерть.

Юдаїзм. Бог любові. Авраам чи Абрам. Мойсей. Вихід євреїв із Єгипту. Історія Юдаїзму. Обіцяна земля. Завоювання. Правління Риму. Пізніша історія. Слово Боже. Дотримання завіту. Синагога. Молитва і Поклоніння. Свята. Шаббат. Стійке дотримання своєї позиції. Рош Нашана. Ханука. Історія Хануки. Святкування Хануки. Пейсах. Святкування Пейсаху. Седер. Особливі страви для Седеру. Шавут. Сучасна Історія Євреїв. Знаменні Дати. Новонароджені. Обрізання. Заміжжя. Розлучення. Смерть. Після смерті.

Буддизм. Готами Будда. Освітнення Будди. Середній шлях. Монахи. Монахині і світські люди. Буддистські заповіді. Святина. Пори року і свята.

Християнство. Ісус Христос. Воскресіння. Хліб і вино. Послідовники. Церква і церковні об'єднання. Римокатолицька церква. Православна церква. Протестантські церкви. Англійська церква. Нонконформістські церкви. Товариство друзів. Армія спасіння. Незалежні церкви. Інші релігійні групи. Церковні будівлі. Вівтар. Аналой. Кафедра. Купіль. Церковні лави. Статуї та ікони. Вікна з вітражного скла. Християнське богослужіння. Таїнства. Євхаристія. Святі. Святі-покровителі. Паломництво. Біблія. Християнські символи. Рік християн. Особливі події. Хрещення. Конфірмація. Заміжжя. Розлучення. Смерть. Після смерті.

Іслам. Що таке іслам? Іслам як світова релігія. Мусульмани і послідовники інших Віросповідань. Історичне походження. Мекка. Молоді літа Мухамеда. Оповідання його майбутнього. Чудо очищення серця. Суспільна служба. Шлюб з Кадією. Провіщення суспільства вільного від рабства. Безграмотність. П'ятнадцять років самотності і роздумів. Мудрість Мухамеда. Пророк починає проповідувати. Одрокнення. Запис і запам'ятовування Одрокнення. Розпорядження Бога проповідувати. Ранні проводи Пророка. Привселюдні проповіді і початок Гоніння. Проповідання близьким родичам. Перший мученик. Ніяких компромісів з неправдою. Бог вчить терпінню. Міграція до Абуцінії. Перша Колективна молитва в Каабі. Бойкот. Смерть Абу Таліба і Кадії. Сходження пророка до трону Божого. Хйра і перша ісламська держава. Пророк в Медині. Нове братство. Нове значення Мекки. Сигнал до молитви. Шаріат. Священна війна і завоювання Мекки. Початок Священної війни. Битва при Бадрі. Худабліянська угода. Завоювання Мекки. Від'їзд пророка. Остання проповідь. Кінцеве досягнення пророка. Святий Коран. Глави Мекки і глави Медики. Упорядкування, зберігання і складання Корану. Поводження з Кораном. Мова і форма Корану. П'ять основних положень Ісламу. Мечеть і молитва прихожан в п'ятницю. Закай і Савле. Значення посту. Паломництво. Свята. День народження пророка. Сім'я в ісламі. Влаштований шлюб. Весілля. Взаємовідносини між чоловіком та дружиною. Придане. Становище матері. Охорона шлюбу і сім'ї. Розлучення. Повага до сімейної ієрархії. Полове виховання. Відносини між батьками та дітьми. Моральні кодекси ісламу. Моральні достоїнства. Моральні заборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Источники поляризованных частиц / Н. Н. Пучеров, С. В. Романовский, Г. П. Тарасов [и др.]. – Киев : Наук. думка, 1968. – 127 с.
2. Модернизация российского образования. – Москва, 2002. – 332 с.
3. Основы технического творчества в средних специальных учебных заведениях / С. Романовский ; РНМК по ССО, Минвуз УССР. – Киев, 1982, 110 с.
4. Романовський С. В. Двомовна система освіти в ліцеї „Інтелект” / С. Романовський // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – № 1-2. – С. 132-134.
5. Романовський С. В. Підвищена увага до обдарованих в ліцеї „Інтелект” / С.В. Романовський // Обдарована дитина. – 2003. – №2. – С. 16-20.
6. Романовський С. В. Сучасна профільна освіта: як актуальну проблему вирішує київський ліцеї „Інтелект” / С. Романовський // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. – №1-3. – С. 119-126.
7. Романовський С. Реалізація змісту та методів навчання в ліцеї «Інтелект» // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – № 6. – С. 76-83.
8. Романовський С. Елементарна фізика. Physics advanced level. 9-11 клас (мови англійська, українська). – Київ : ВІПОЛ, 2001. – 566 с.
9. Таблицы массовой способности и пробегов заряженных частиц с энергией 1-100 Мэв / Н. Н. Пучеров, С. В. Романовский, Т. Д. Чеснокова. – Киев: Наук. думка, 1975. – 295 с.
10. Таблицы пробегов заряженных частиц с энергией до 8 Мэв / отв. ред. М. В. Пасечник; Н. Н. Пучеров, А. Е. Борзаковский, С. В. Романовский [и др.]. – Киев : Наук. думка, 1977. – 313 с.
11. Тритий-титановые мишени для ядерно-физических исследований / В. А. Ковтун, Н. Н. Пучеров, С. В. Романовский [и др.] // Изотопы в СССР: науч.-техн. и производств. журн. – Москва, 1975. – № 42. – С. 35-37.
12. Федоткин И. М. Возникновение акустических колебаний / И. М. Федоткин, А. В. Гукалов, С. В. Романовский // Инженерно-физический журнал. – Минск, 1983. – Т. 45, № 1. – С. 86-92.
13. Федоткин И. М. О моделировании процессов барботажа и кипения / И. М. Федоткин, А. В. Гукалов, С. В. Романовский // Известия высших учебных заведений. Энергетика. – 1989. – №11. – С. 58-63.
14. Частные школы Великобритании. – 2010. – 216 с.
15. Gordeyeva N. American literature. – Київ : ВІПОЛ, 1999. – 205 с.
16. Гордеева Н. Грамматика англійської мови. Ч. I, II, III. – Київ : ВІПОЛ, 1999-2001, 240 с.; 225 с.; 285 с.
17. Cambridge English schools. Sample programmes for education in English for specialized school. – К. : ООО «Лингвист», 2012. – 124 с.

Від редакції

ЦІКАВО: А З ЧОГО ПОЧАВСЯ ЛІЦЕЙ?

Кому своїм народженням зобов'язаний ліцей “Інтелект”

Про це неодноразово Сергій Васильович розповідав у своїх виступах, писав у статтях, але завжди телеграфним способом, мимохідь, тож розповім все детальніше.

Протягом **1972-91** р.р. Сергій Романовський стажувався в Західній Європі і його здивувало те, що в університетах велику увагу приділяли підготовці випускників шкіл для подальшої їх спеціалізації. Було вочевидь, що в *кінці 20 ст. в середніх навчальних закладах розвинутих країн почали викладати прикладну фізику*. Так вирішувалася проблема профорієнтації молодих європейців. У цей період комісія зі шкільної освіти Конгресу США, яку очолював лауреат Нобелівської премії Г. Сіборг (**1983** р.), оприлюднює висновки, серед яких є п. **3: США втраять лідерство в економіці, якщо на перший план не виведуть фізико-математичні предмети**. Саме останній пункт спричинює ініціативу Сергія Романовського, який у **1989** р. за підтримки Вченої Ради КПП, створює експериментальні фізико-математичні класи з поглибленим вивченням англійської мови. У **1996** р. *експериментальні класи перетворено в ліцей “Інтелект”*.

Варто згадати ще одну значущу для становлення ліцею подію – міжнародний семінар “Двомовна освіта в школі” (Австрія, **1995** р., ліцей учасник). Завдяки цьому семінару навчально-виховний процес з

1999 р. в ліцеї “Інтелект” відбувається трьома мовами.

Маючи на меті сприяти розвитку українського суспільства через освіту, директор ліцею постійно відслідковує тенденції світового розвитку систем освіти, насамперед розглядаючи чинник “прискорення розвитку суспільства”. У цьому контексті аналізує стан цих процесів і в Україні, а вони такі: з навчальних планів “виштовхали” фізику під гаслом „гуманізація освіти”, що призвело до зменшення вдвічі уроків з фізики. Українські чиновники не бачили тоді, не бачать і сьогодні покращення фізикою та математикою передових позицій в освіті.

Наслідки не забарилися: в Україні, як і в Євросоюзі, впа в інтерес до технічних спеціальностей, тож наявна диспропорція між кількістю випускників ВНЗ, які отримують освіту з соціології, економіки, комерції, права, культури – таких **69%**, та тими, хто отримує її з математики та інформатики – **2,6%**. Така диспропорція лише підтверджує, що українська освіта не працює на економіку країни, її могутність, тож у такий спосіб створює проблему для її інноваційного розвитку. *Зрозуміло, зазначене не на користь державі!*

Протиріччя щодо якості освіти посилюються і місцем української освіти (Україна¹ – на **85**) на конкурентному ринку освітніх послуг. Ми після шкіл Польщі, які на **41** місці, Білорусі – **68**, Росії – **71**.

¹Education Index of United Nations Development Programme, 2009 p.

“Працюючи з новими учнями, – наголошує Сергій Романовський, – викладачі бачать, що деградація середньої школи починає набирати загрозливого характеру. Цей процес в майбутньому торкнеться вищої школи, бо вищої школи без середньої не існує”.

Перед державою, суспільством стоїть вибір: середня освіта і надалі продовжуватиме себе як фактор застою або стане стимулом економічного зростання, підвищення конкурентоздатності країни. **Над останнім працює ліцей “Інтелект” та одночасно застерігає: “Дефіцит уваги до освіти – загроза національній безпеці країни!”**

Ліцей обрав напрям сприяння власній країні, став такою собі “точкою росту”, тож і плакає самотужки інтелектуальний потенціал країни, чим робить персональний внесок в її майбутнє.

Сергій Романовський

Создание модели инновационного учебно-воспитательного объединения «Средняя школа – высшая техническая школа» как путь к европейским стандартам образования

Особенности систем образования КНР, Австралии, Бразилии, Канады, США, Евросоюза, СССР, Российской Федерации, Украины. Интеграция Украины в европейское сообщество требует владения английским языком. В лицее «Интеллект» 12 предметов преподаются на английском языке.

Три морфологических признака учебно-воспитательного процесса лицея «Интеллект»: кто преподает, как преподавать, учебники и программы. Четыре уровня подготовки выпускника лицея.

Выполнение экспериментально-исследовательской работы по теме «Создание модели инновационного учебно-воспитательного объединения «Средняя школа – высшая техническая школа» как путь к европейским стандартам образования» на базе лицея «Интеллект» и НТУУ-КПИ.

Предмет «Технологии» – это вершина пирамиды, в основе которой находятся физико-математические, гуманитарные, англоязычные и естественные предметы.

Задача лингвистического образования и «Европейский языковой портфель».

Ключевые слова: Двухязычное образование. Модернизация. Дистанционное образование. Э-образование, М-образование. Образование на протяжении жизни. Наука–технология–инженерия–математика.

Serhiy Romanovskiy

Creating a model of innovative educational alliance (union) “Secondary school – higher technical school” as a way to the European standards in education

Peculiarities of educational systems of China, Australia, Brazil, Canada, the USA, the European Union, the former Soviet Union, the Russian Federation, Ukraine. Ukraine’s integration into the EU involves knowing the English language. In lyceum “Intellect” 12 subjects are taught in English.

Three characteristic features of educational process in the lyceum are: who teaches, how it is done, what textbooks and syllabus are used. Four levels of a lyceum graduate.

Conducting experimental research work on the topic “Creating a model of innovative educational unit/association “Secondary school – higher technical school” as a way to European standards of education on the basis of lyceum “Intellect” and Kyiv Technical University (KPI).

Subject “Technologies” is a peak of a pyramid based on physics, mathematics, humanities and science.

The task of linguistic education and European language portfolio.
Key words: Bilingual system education. Life-long learning. On line Education, e-Learning, m-Learning, Educational Testing Service, Out-comes focused education. Science–Technology–Engineering–Mathematics.

Педагогіка
ШКОЛИ

УДК 373.035.4008–
057.874(043.5)

ПРО ІННОВАЦІЙНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито суть соціальної технології, окреслено її основні ознаки, характерні особливості, подано структуру й алгоритм реалізації та орієнтовні критерії оцінки її якості, як кінцевого результату.

Ключові слова: інновація, технологія, технологізація, педагогічна технологія, освітня технологія, технології (навчання, управління), соціальна технологія, методика, нація, патріотизм, якість.

**Оксана
КОВАЛЬСЬКА**

Доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького ОІППО, кандидат педагогічних наук, вчитель Захисту Вітчизни, вчитель вищої категорії, «старший вчитель»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Ситуація, що склалася в країні, загострила цілу низку актуальних проблем, які не допускають зволікання, а потребують

негайного вирішення вже сьогодні. Сучасна освіта перебуває у стані постійного оновлення та реформування. Однак, як свідчать відгуки випускників та їх батьків, не задовольняє в повній мірі запитам суспільства і серйозно відстає від потреб життя.

З одного боку ми спостерігаємо в освіті інформаційний та інноваційний бум, з іншого – втрачання інтересу до навчання значної кількості учнів, перевантаження, проблеми зі

здоров'ям, неможливість реалізувати себе та знайти не тільки своє місце в житті, а і достойну роботу та заробітну плату.

Які з поміж інновацій сучасної школи відповідають вимогам сьогодення і забезпечать той очікуваний результат? Стануть вони «корисними» чи «ні»? Ми зможемо дізнатися, пройшовши лише випробування часом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

В науковій літературі дослідженням проблеми інноваційної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів займалися Ващенко Л., Галіцина Л., Даниленко Л., Дичківська І., Наволокова Н., Пехота О., Химинець В. та ін.

Однак, слід зауважити, що проведений аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про недостатню розробленість пи-

тання реалізації ідей національно-патріотичного виховання в ході технологізації виховного процесу, деякий «понятійний волюнтаризм», що виявляється у заміні чи ототожненні педагогами-практиками таких понять як «технологія», «методика», «прийом», «підхід», «якість» як кінцевий результат.

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є розкрити суть соціальної технології, зазначити її характерні особливості, окреслити її основні ознаки, подати структуру та алгоритм реалізації й орієнтовні критерії оцінки її якості, як прогнозованого результату, що сприятиме дієвості та результативності роботи по реалізації основних завдань національно-патріотичного виховання в школі.

Вклад основного матеріалу дослідження. Освіта, в цілому, є надзвичайно консервативною системою, тому й нові технології запроваджувати в процес навчання, виховання й розвитку учнів дуже складно. Завданням керівників шкіл за сучасних умов має стати проблема подолання консерватизму в підходах до навчально-виховної діяльності освітнього закладу, оскільки лише інноваційна за сутністю освіта може виховати людину-патріота своєї держави, яка живе за сучасними інноваційними законами глобалізації суспільства, є всебічно розвинутою, самостійною, самодостатньою особистістю, керується в житті високою мораллю, вичерпними знаннями й усталеними переконаннями, дбає про розвиток та зміцнення своєї держави.

Досвід розвинених країн свідчить, що зміни в освіті – не разова подія, а надзвичайно тривалий, складний та дорогий, у фінансовому розумінні, процес. На їх думку, результати великої реформи в освіті на національному рівні можна прослідкувати протягом близько двадцяти років, а деяке серйозне поліпшення на рівні окремої школи, як мінімум, – впроваджено шість років. Під час впровадження інновацій можливі зупинки і

навіть спад у роботі педагогічного колективу. Тож усе відразу змінити наліпше подекуди просто неможливо.

Досить часто ми, захоплюючись новими ідеями, невміло впроваджуємо їх у практику шкільного життя. Тому слово „інновація», як наслідок, зустрічає опір вчителів. На думку науковців, з впровадженням інноваційних ідей певний хаос у колективі, психологічні хитання вчителів, опір скептиків, спад у роботі закладу є на певних стадіях навіть неминучими, коли все нове спочатку функціонує навіть гірше, ніж старе. Потрібен пошук істини, досконалості, науковий та професійний підхід, які, мабуть, може знайти не кожен.

За визначенням тлумачного словника, інновація – нововведення, цілеспрямована зміна, яка викликає перехід системи з одного стану в інший [9].

Сьогодні науковці розрізняють ідеї цілковито нові і раніше невідомі; адаптовані, розширені або переоформлені, що набувають особливої актуальності за певних умов. В. С. Лазарев пропонує оцінювати новації за трьома основними критеріями: актуальністю, корисністю, реалістичністю [1].

Як зазначає І. М. Дичківська, суттєвою ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері навчання й виховання є їх технологізація – неухильне дотримання змісту і послідовності етапів впровадження нововведень. А провідним у будь-якій технології вважається детальне визначення кінцевого результату і точне його досягнення [3].

Науково-технічний прогрес зумовив технологізацію не лише у промисловості, а й проник у сферу культури, освіти тощо. Тому технології в освіті належать до соціальних технологій. Оскільки, технології впливу на людину є досить складними як в організації так і в здійсненні, то ми говоримо про них, як про технології найвищого рівня організації, результатом яких має стати продукт із чітко

заданими і очікуваними властивостями.

За переконанням Я. А. Коменського, «Технологія повинна гарантувати позитивний результат в навчанні. А для цього слід окреслити цілі, вміло вибрати засоби та встановити чіткі правила користування цими засобами, щоб було неможливим не досягнути мети» [7, с. 5].

В педагогіці поняття «технологія» нині має понад триста визначень однак, технологія – грецьке слово за походженням (tehne – мистецтво», ремесло», «наука», logos – «поняття», «вчення»), хоча узагальнюють це все як «вчення про майстерність», «шлях до мистецтва» [7, с. 6].

Сучасна школа представляє собою складну соціально-педагогічну систему – метатехнологію підготовки нового покоління до життя, праці, подальшого професійного становлення, активного включення в соціальне життя. Як правило, розробці нової технології передують нові потреби, запити (цілі) суспільства, наукові відкриття або результати наукових досліджень.

Серед спільних рис, що є характерними для інноваційних технологій, науковцями визначено такі:

- діяльність педагогів на діагностичній основі;
- психологізація педагогічного процесу;
- диференціація та індивідуалізація навчання і виховання;
- розвивально-творчий характер діяльності школярів;
- атмосфера співробітництва та психологічного комфорту;
- моніторинг навчального процесу;
- підвищена увага до потреб та запитів учнів.

Як правило, «інноваційна технологія» в освіті спрямована на підвищення ефективності навчально-виховного процесу, що гарантує досягнення запланованих результатів.

Сьогодні науковці розмежовують поняття «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання (управління)».

Освітні технології покликані забезпечити розв'язання стратегічних завдань в освіті – прогнозування розвитку освіти, проектування і планування цілей, результатів, змісту, способів, організаційних форм. Це: концепції освіти, освітні закони, освітні системи тощо.

За визначенням ЮНЕСКО, «педагогічна технологія» – це системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів, в їх взаємодії, які ставлять своїм завданням оптимізацію форм освіти» [4, ст. 5].

Педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітніх технологій у навчально-виховному процесі за наявності певних умов. Педагогічна технологія акумулює і виражає загальні ознаки та закономірності навчально-виховного процесу, відображає модель навчально-виховного та управлінського процесу, об'єднує в собі їх зміст, форми й засоби.

Технології навчання (управління) моделюють шлях досягнення управлінського консенсусу чи засвоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, теми, питання. Вони охоплюють зміст, форми, методи навчання, управління.

Будучи наділеною всіма ознаками системи, до яких ми відносимо: логіку процесу; взаємозв'язок частин; структурну і змістову цілісність; соціо і природовідповідність; інтенсивність усіх процесів, педагогічна технологія має специфічні сутнісні ознаки, які виокремлюють її як самодостатній неповторний феномен. До таких ознак належать:

- Концептуальність (опирання технології на конкретну наукову концепцію).
- Визначення цілі й кінцевого результату за оптимальних умов.
- Економічність (якість праці педагога щодо досягнення запланованих результатів).
- Алгоритмізованість, проектованість, цілісність, керованість.

- Коригованість (можливість оперативного зворотного зв'язку) та внесення коректив [3].

Будь-яка технологія оцінюється за такими параметрами: кількістю етапів; ступенем технологічності; складністю технологічності; гнучкістю і мобільністю технології тощо. З'ясування цих параметрів забезпечує прийняття виваженого рішення про доцільність впровадження конкретної технології навчання, управління.

Досить часто під поняттям «технологія» мають на увазі «методику» і навпаки. Однак, це не є логічним, оскільки поняття «методика» ширше за поняття «технологія», адже вона включає як змістовий так й інструментальний аспект педагогічного процесу. Як висновок, у межах методики можуть співіснувати різні технології.

Таким чином можна зробити висновок, що методика є окремою теорією, а технологія – алгоритм її втілення у практику. Як наслідок, педагогу недостатньо знати тільки методику, він ще й повинен володіти технологією досягнення запланованого кінцевого результату і проектування майбутнього навчально-виховного процесу.

На думку С. А. Смірнова, розвиток будь-якої сфери діяльності людини відбувається за формулою «окремий досвід – ремесло (майстерність) – технологія» [8].

Перш ніж перейти до технологій в реалізації завдань національно-патріотичного виховання, з'ясуємо, який глибокий зміст вкладає у ці поняття наш народ. На думку Г. Ващенко, націю *творить спільність походження (крові), території, мови, культури, традицій* (Ващенко Г., 1994, с. 97). Цементуючою її силою є національний дух, відчуття успіхів і кривди, яку їй завдають інші народи, а також прагнення жити вільно і самостійно.

Патріотизм (від гр. patriotes – батьківщина) — любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, гордість за свій народ, прагнення захистити його надбання, продовжити

примноження його загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей.

Джерелами патріотичного виховання є рідне слово батька і матері, коліскова пісня, рідна оселя, батьківщина і Батьківщина, героїчне минуле народу, конкретна діяльність особистості щодо зміцнення своєї країни.

Метою національно-патріотичного виховання є становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, знати свої права і обов'язки, цивілізовано відстоювати їх, сприяти єднанню українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві.

Досягнення цих важливих цілей ми можемо спостерігати в ході реалізації таких технологій, як:

- «Школа успіху і радості» (С. Френе);
- «Школа для життя, через життя» (Ж. – О. Декролі);
- Технологія саморозвитку (М. Монтессорі);
- « Й е н а - п л а н - ш к о л а » (П. Петерсена);
- «Школа діалогу культур» (В. Біблера);
- Технологія розвитку творчої особистості (Г. Альшутлера);
- Особистісно орієнтоване виховання (Автор-розробник Бех І. Д.)
- Технологія формування творчої особистості (Автори – Ю. Богоявленська, Р. Грановська, В. Паламарчук, О. Пехота, С. Сисоева);
- Технологія життєвого проектування (Автор І. Єрмаков);
- Технологія підтримки розвитку обдарованості (Автор – О. Мариновська);
- П р о е к т н а т е х н о л о г і я (С. Шацького);
- Технологія колективного творчого виховання (І. П. Іванов);
- Технологія «Створення ситуації успіху» (А. С. Белкін);

- Технологія розвитку критичного мислення (Л. Виготський);
- Технологія «педагогічна підтримка»;
- Ігрові технології та ін..

Якщо ми виходимо з того, що школа – це складна соціально-педагогічна система, яка має свої підсистеми, то можна впевнено стверджувати, що національно-патріотичне виховання – це підсистема, яка може бути розглянута як відносно цілісна система виховної роботи в школі з усіма притаманними їй ознаками, а саме: наявністю спільної мети, наявністю складових частин (елементів), наявністю зв'язків; цілісністю [2].

Зрозуміло, що ця підсистема, як і усі інші, є відкритою, складною, частково-детермінованою, з елементами стохастичності (результати роботи якої наперед достеменно неможливо передбачити), цілеспрямованою, керованою та самокерованою і має ієрархічну структуру.

Взаємодія таких взаємопов'язаних підсистем утворює інтегративну систему якості, не притаманну її складникам, і характеризується зв'язком із зовнішнім середовищем [5].

За результатами експертного оцінювання будь-якої педагогічної технології очевидно має бути чітка відповідь на такі питання:

Чи присутній у педагогічній системі, що пропонується, технологічний інваріант (незмінна за будь-яких перетворень величина);

Чи забезпечує педагогічна система, яка претендує на статус технології, гарантований позитивний результат, адекватний задекларованим цілям;

3) Чи є представлена педагогічна технологія актуальною (тобто чи сприяє конкретному вирішенню актуальних проблем і завдань у практиці навчання й виховання) [3].

Як правило, промислові технології потребують чіткої послідовності у виконанні певного виду діяльності з чітко визначеними кінцевими результатами. Порушення цієї послідовності чи випадання певної операції може призвести до зниження результативності.

Проте, технології в освіті належать до групи соціальних технологій, бо в них ключовою особою виступає людина. В соціальних технологіях, на відміну від промислових, по-перше, строга послідовність не обов'язкова, по-друге, чітке дотримання алгоритму виконання дій не завжди дає найкращий результат. Тому соціальні технології більш гнучкі і не так чітко детерміновані. Підбір у певній послідовності навіть самих результативних способів чи прийомів не завжди гарантує досягнення самої високої ефективності.

В технологіях навчання провідну і вирішальну роль відіграє структура. Структура технології навчання включає:

- Попередню діагностику (вивчення стану) проблеми.
- Мотивацію та організацію діяльності.
- Безпосередню дію прийомів, засобів, методів, форм.
- Контроль якості і корекцію [4].
Серед її особливостей:
- Не завжди чітко проглядається кінцевий результат;
- Потребує періодичного проведення контролю;
- Виявлення проблем та робота над помилками;
- Повторний контроль з метою остаточності даних;
- Діагностика причин неуспішності роботи системи на 100% [4].

Людина є надзвичайно багатомірною і багатофакторною системою, на яку здійснюють вплив зовнішні і внутрішні фактори впливу. Тому заздалегідь передбачити силу того чи іншого педагогічного ефекту просто неможливо. Тут вирішальну роль відіграє зворотній зв'язок, за якого вчитель, наприклад, закріплюючи вивчений матеріал, ще довгий час виявляє учнів, що не достатньо глибоко володіють необхідним матеріалом і постійно проводить корекційну роботу.

Таким чином, соціальні технології тим і відрізняються від промислових, що є більш гнучкими, здатними скоригувати відхилення у навчально-ви-

ховному процесі і вивести його на більш високий очікуваний рівень, де вирішальну роль відіграє зворотній зв'язок, вибіркоче повторення проблемного матеріалу чи окремих частин навчального процесу та доопрацювання прогалин з окремими його учасниками.

За такої позиції, ми розглядаємо технологію як систему чітко вибудованих компонентів та взаємоузгоджених дій, деякий алгоритм, що призводить до очікуваного результату. Оскільки, мова йде про алгоритм, то спосіб реалізації цього алгоритму може бути різний: швидкий і не дуже, новий і старий, і т. п. Тому сучасні інноваційні технології мають на меті виявити найбільш ефективні і швидкі способи досягнення прогнозованих результатів.

В. П. Беспалько пропонує розглядати технологію, як ту ідею, що забезпечує освітній процес на 4 рівнях, де:

1 рівень – учнівський (репродуктивна діяльність);

2 рівень – алгоритмічний (коли задана ціль і подано шлях її досягнення);

3 рівень – евристичний (є лише ціль, людина сама обирає собі шлях);

4 рівень – істинна творчість (задач немає, людина сама собі ставить мету і здійснює пошук найоптимальних можливостей її досягнення) [4].

Отже, технологія – це не завжди інноваційний, сучасний і швидкий спосіб досягнення цілі, а той спосіб, який дає очікуваний результат.

Однак, у педагогічному середовищі ми часто спо-

стерігаємо небажання чи неготовність значної частини вчителів прилучитися до інноваційних процесів, впроваджувати нові та результативні технології у навчальній діяльності школи. Або навпаки, впровадження будь-яких нових ідей, що часто є невиправданим, призводить до професійного вигорання вчителів та втрати інтересу до навчання з боку учнів. Так, О. І. Мармаза зазначає, що в освіті «...спостерігаються кон'юктурні зміни, бажання деяких освітян засвідчити свою «інтелектуалізацію», будь-яким способом продемонструвати свою «інно-

Технологія – це не завжди інноваційний, сучасний і швидкий спосіб досягнення цілі, а той спосіб, який дає очікуваний результат

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галіцина Л. В. / Банк інноваційних педагогічних технологій. - К.: Шк. Світ, 2012.- 104 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
2. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. – 358 с.
3. Дичківська І. М. / Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004.- 352 с. (Альма матер).
4. Інноваційні виховні технології / Когут О. І, Юзефік Л. О., Тимчишин О. І. – Тернопіль: Астон, 2009. – 352 с.
5. Калініна Л. М. Професіограма українського директора школи, моделювання управлінської діяльності директора школи / Людмила Миколаївна Калініна // Директор шк. – 2001. – № 3. – С. 13–15.
6. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника. – Х.: Видав. група «Основа», 2007. – 448 с. – (Серія «Адміністратору школи»).
7. Наволокова Н. П. / Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. - Х.: Вид. група «Основа», 2011. - 176 с. – (Серія «Золота педагогічна скарбниця»).
8. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / С. А. Смирнов, И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов и др.; под ред. С. А. Смирнова. – 4-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 512 с.
9. Тлумачний словник української мови / [уклад. Ковальова Т. В., Коврига Л. П.]. – Х.: Синтекс, 2005. – 672 с.

ваційність». Наслідки – перевантаження учнів, формальна зміна назв освітніх установ і багато порожніх розмов про нововведення» [6].

Про доцільність змін у інноваційній діяльності школи й вчителя досить обґрунтовану відповідь можна знайти в колективній роботі московських вчених на чолі з М. М. Поташником:

1. Прагнення впроваджувати все, що привернуло увагу, зацікавило, десь бачили, десь читали чи чули. Як наслідок – відсутність результатів, аритмія в роботі, хаос.

2. Пошук найбільш ефективної технології засобом спроб та помилок. Наслідок теж легко передбачуваний: даремно витрачений час, знеурвані вчителі, занепокоєні батьки, втомлені діти, невисокі освітні показники.

3. Упровадження того, що впроваджують в інших школах, щоб витримати конкуренцію, не відстати від педагогічної «моди». Результатом такого підходу буде повна зневіра вчителів у ефективність інноваційного пошуку, бо вони вже у такий

спосіб «впроваджували» не одну методику та досвід.

4. Безсилля перед тиском вищих органів управління освітою. Це найскладніший варіант з огляду на те, що і сам керівник закладу освіти не бачить ніякої перспективи цієї кампанії.

Тому, **актуальним сьогодні для науковців, керівників освіти, педагогічних працівників, керівників позашкільних організацій, батьків є дотримання основного принципу – не нашкодити і пам'ятати, що інноваційна освітня діяльність – це складний процес, який потребує науково-методичного підходу на усіх рівнях, вираженого, перевіреного та ресурсно виправданого рішення на шляху досягнення прогнозованого результату.**

Висновки. Отже, сучасна педагогічна технологія повинна гарантувати досягнення певного рівня навчання й виховання, бути ефективною за результатами, оптимальною щодо термінів впровадження, витрат сил і засобів.

«Держава – це як добре налагоджений сервіс», – зазначив один із політичних діячів України, Анатолій Гриценко. Тому німці, американці, японці люблять свою державу за державні соціальні гарантії; рівень обслуговування; достойні заробітні плати та пенсії; повагу до особистості людини та ін.. Ми же любимо свою багатостраждальну Україну незважаючи ні на що.

Тому такі патріоти своєї держави в змозі виховати молоде покоління таких же патріотів, як самі, незважаючи на непрості і не завжди корисні реформи в освіті. Потрібна лише достойна патріотична політика зверху й донизу по всіх складових державної системи, належний фінансовий супровід в освіті.

Однак, з трибун ми чуємо такі слова: «Зараз закладається фундамент освіти...», «Ми маємо створити основу...». А по-моєму, **нашій державі й освіті треба лише одне «Щоб слова не розходилися з ділом». І тоді буде все добре і в державі, і в освіті, і з вихованням патріотизму у наших громадян.**

Оксана Ковальская

Об инновационных социальных технологиях национально-патриотического воспитания учеников

В статье раскрыта суть социальной технологии, обозначены ее основные признаки, характерные особенности, структура, алгоритм реализации и ориентировочные критерии оценки ее качества, как конечного результата

Ключевые слова: инновация, технология, технологизация, педагогическая технология, образовательная технология, технологии (обучения, управления), социальная технология, методика, нация, патриотизм, качество.

Oksana Kovalska

About the innovative social technologies of a national-patriotic education of students

The article deals with the essence of social technology, outlines its main features, characteristics, presents the structure and algorithm of its implementation and oriented criteria for its quality assessing as the final result.

Key words: innovation, technology, technologization, educational technology, learning technology, management technology social technology, methods, nation, nationalism, quality.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Педагогіка
ШКОЛИ

УДК 37.015.31:172.15

Національно-патріотичне виховання дітей визнано в Україні пріоритетним напрямом державної політики. Організацію виховного процесу формуємо на педагогічних ідеях видатних вітчизняних та зарубіжних педагогів.

Національно-патріотичне виховання школярів у навчальних закладах міста здійснюється через системний підхід до виховання. Виховна система кожного навчального закладу, орієнтуючись на формування особистості громадянина України як результат виховання, охоплює весь педагогічний процес, інтегровані навчальні заняття, позаурочне життя дітей, різноманітну діяльність і спілкування поза школою, вплив соціального середовища, включаючи всіх учасників навчально-виховного процесу, управління системою виховання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання школярів, системний підхід до виховання, формування особистості громадянина України.

**Галина
ДУМАНСЬКА**

Завідуюча науково-методичним центром управління освіти Хмельницької міської ради

*Два винаходи людства
можна вважати найскладнішими:
вміння управляти й мистецтво виховувати.
Е. Кант*

Сьогодні з новою силою життя українців наповнюється патріотичним змістом, почуттям любові і відданості Батьківщині, відповідальності за збереження незалежності й цілісності її території, поваги до символів Української держави. Національно-патріотичне виховання дітей визнано в

Україні пріоритетним напрямом державної політики, про що зазначено в державних освітніх документах, чим наповнені педагогічні ідеї видатних вітчизняних та зарубіжних педагогів, у Конституції України, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року,

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2015

Концепції національно-патріотичного виховання молоді, Основних орієнтирах виховання, а також у Методичних рекомендаціях з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014-2015 навчальному році, Програмах розвитку освіти області й міста та інших освітянських документах. Організацію виховного процесу формуємо на педагогічних ідеях видатних вітчизняних та зарубіжних педагогів, як Антона Макаренка, Василя Сухомлинського, Костянтина Ушинського, Олександра Захаренка, Миколи Пирогова та ін. Так, Василь Сухомлинський вважав пріоритетним у виховній роботі патріотичне виховання, формування громадянина, «підкування про громадянську лінію усього процесу виховання».

Головною цінністю й окрасою нашого міста є його жителі – **266 тисяч мешканців міста Хмельницького**, серед яких близько **28 тисяч школярів**, яких потрібно не тільки навчити, а й виховати в них особистість, створити Людину з великої букви, з почуттям патріотизму, відданості справі зміцнення державності, з активною громадянською позицією. Сьогодні ставить перед нами нові вимоги та виклики. Віримо, що на цьогорічній конференції будуть запропоновані нові підходи у розвитку національно-патріотичного виховання школярів, що дасть новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної

Схема 1.

свідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Адже справжнє виховання є глибоко національним за сутністю, змістом, характером та історичним покликанням.

Багатогранність освіти міста Хмельницького представляють **90** навчальних закладів, з них: **44** – дошкільні; **40** – загальноосвітні; **6** – позашкільні. Колегіуми, гімназії, ліцеї, навчально-виховні комплекси та навчально-виховні об'єднання, спеціалізовані, спеціальні школи – це **70%** від усіх загальноосвітніх навчальних закладів міста. І дійсно, кожна школа – як своєрідна освітянська країна. Не лише статут визначає її «обличчя», а й стиль управління, освітньо-виховне середовище, і, найголовніше, його учні, які своїми досягненнями у вихованні, навчанні формують імідж закладу, та педагоги, які живуть життям своєї школи.

Національно-патріотичне виховання школярів у навчальних закладах міста Хмельницького здійснюється через системний підхід до виховання. Виховна система кожного навчального закладу охоплює весь педагогічний процес, інтегруючи навчальні заняття, позаурочне життя дітей, різнобічну діяльність і спілкування поза школою, вплив соціального середовища, включаючи всіх учасників навчально-виховного процесу, управління системою виховання та орієнтуючись на формування особистості громадянина України як результат виховання [1].

В основу національно-патріотичної системи виховання (див. схему 1 на С. 52) покладаємо історично обумовлену та створену самим народом систему ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, спрямованих на виховання підростаючих поколінь у душі природно-історичного розвитку матеріальної та духовної культури української нації. Примножується досвід родинного виховання та народної педагогіки, використовується теорія і практика наукової педагогічної думки, тим самим освітяни навчальних закладів міста

збагачують надбання національно-патріотичної виховної мудрості.

Реалізуємо національно-патріотичну систему виховання через засоби виховання, а саме: рідну мову, рідну історію, краєзнавство, природу рідного краю, фольклор, народну міфологію, народний календар, національне мистецтво, національну символіку, родинно-побутову культуру, національні традиції, звичаї, обряди.

У всіх навчальних закладах оформлені куточки державної символіки, де учні мають змогу ознайомитися з державними символами України – Державним Прапором України, Державним Гербом України, Державним гімном України. Класними керівниками та класоводами під час проведення класних годин, тематичних заходів виховується повага до державної символіки. В окремих школах уроки починаються виконанням Державного гімну України.

Шість позашкільних навчальних закладів міста вносять свою частку у формування ціннісного ставлення до держави, суспільства.

На рівні початкової ланки освіти функціонує **29** дитячих об'єднань патріотичного напрямку – Подолянички, Барвінчата, Козачата, які спрямовані на залучення молодших школярів до національного, патріотичного, родинного виховання.

В закладах міста функціонують **664** гуртки, до яких залучено понад **8000** учнів. Їх робота здійснюється активними методами, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії.

Гордістю міста є творчі колективи, які популяризують українські народні танці, пісні, традиції, обряди: «Подолянчик», «Веснянка», «Джури», «Вербиченька», «Нона».

У структурі виховної роботи переважної частини шкіл є важливий напрямок «Мій край – моя історія жива». В ході роботи цього напрямку з учнями проводяться різноманітні походи, екскурсії визначними місцями рідного краю, відвідуються музеї та історичні пам'ятки міста.

На сайті управління освіти щорічно поповнюється альманах про історію, культуру, природу, архітек-

туру, визначних осіб міста Хмельницького.

В основі діяльності міського учнівського самоврядування «*Нова генерація міста*» діти є творцями нових ідей, ініціаторами благородних справ. Адже, чим доросліші вихованці, тим більші їхні можливості до творчості, самостійності, до усвідомлення власних світоглядних орієнтацій, які є основою життєвого вибору, громадянського самовизначення. У навчальних закладах нашого міста функціонує **36 об'єднань учнівського самоврядування**. Учнями випускається газета «від А до Я», є сторінка в КОНТАКТАХ, де багато учасників спілкування.

Виступ Народного художнього колективу України ансамблю танцю «Подільчак»

Участь старшокласників у грі «Сокіл» («Джура»)

Зустріч учнів з військами-інтернаціоналістами

Заслужує на увагу діяльність міського самоврядування в рамках альманаху «*У війни не дитяче обличчя*», на сторінках якого висвітлюються роботи конкурсу творців «*Україна починається з тебе*» та інших конкурсів. Юні журналісти здобувають перемоги на всеукраїнському рівні, відвідують будинок людей похилого віку, записують їхні спогади, розміщують статті у періодичних виданнях.

З метою військово-патріотичного виховання учнівської молоді, підвищення якості допризовної підготовки в закладах освіти нашого міста проводяться: спартакіади допризовної молоді, фізкультурно-патріотичний фестиваль «*Козацький гарт*», військово-патріотична гра «*Зірниця*», дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра «*Сокіл*» («*Джура*») та інші. Такі змагання дають можливість не лише щорічно визначити на-

вчальний заклад з найбільш ефективною системою підготовки юнаків до служби в Збройних силах України, а й піднімають престиж захисника Вітчизни, патріота, громадянина держави. Зокрема, участь у грі «Сокіл» («Джура») сприяє вихованню учнівської молоді на основі козацьких морально-світоглядних цінностей, вшануванню героїського чину всіх борців за незалежність Української держави, формуванню серед школярів здорового способу життя засобами туризму і спорту, популяризації серед учнів туризму і краєзнавства, військово-прикладних видів спорту, активних способів дозвілля, історії визвольних змагань та української військової традиції.

На сайті управління освіти систематично заповнюються сторінки вісника «Спадкоємці перемоги», де розміщуються творчі роботи учнів, спогади очевидців, фронтовиків, ветеранів війни, світлини зустрічей з ветеранами, розкривається діяльність шкільних волонтерських загонів. А сьогодні волонтери займаються наданням допомоги учням сімей переселенців зі сходу та Криму, надання допомоги учасникам АТО: проведення акцій по збору коштів на придбання ліків, одягу, продуктів харчування тощо. З метою вшанування подвигу воїнів-інтернаціоналістів управлінням освіти щорічно проводиться конкурс літературних творів «Афганістан вчив, Афганістан карав, Афганістан випробовував...» та конкурс малюнків «Юнь, опалена війною».

Однією із складових національно-патріотичного виховання є пізнання рідного краю, своєї Малої батьківщини. Адже, як зазначає Гапченко О.В., у сучасних умовах національне виховання особистості потребує філософсько-світоглядного осмислення культурної спадщини, духовного насичення національної виховної системи [2].

Щороку пошукові заgonи шкіл під керівництвом учителів історії та географії беруть участь в історико-географічній експедиції учнівської молоді «Історія міст і сіл України»

та туристсько-краєзнавчій експедиції «Пізнай свою країну». Ефективно і масово проходять міські турніри на історико-географічну тематику. Результати експедицій опрацьовуються і беруться за основу учнівських науково-дослідницьких робіт Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України.

Особливо відзначаємо роль музейного руху в національно-патріотичному вихованні учнів. Сьогодні у навчальних закладах міста діє 29 музеїв різних профілів (історичні та військово-історичні, краєзнавчі та етнографічні, природничі, народознавчий, літературний, мистецький та меморіальний). В місті діє творча група керівників шкільних музеїв, переважна більшість яких віддані своїй справі, роблять музей важливою дією складовою навчально-виховного процесу. На заняттях формуються сучасні підходи до організації навчання і виховання школярів у контексті музейної педагогіки [5]. Музейні уроки, екскурсії, виховні заходи – все це сприяє збереженню духовних цінностей українського народу, любові та поваги до народних звичаїв і традицій країни, розуміння історичних подій у минулому, захоплення і наслідування героїчними подвигами та гідним життєвим шляхом відомих особистостей. Роль музейної педагогіки ми вбачаємо у збереженні пам'яті між минулим і сучасним, щоб не перервався ланцюжок поколінь роду українського, збереженні національної культури, національної ідентичності, наших, рідних, українських цінностей, з чим юні громадяни України підуть у доросле самостійне життя, створюватимуть свою сім'ю; цінності, які є животворчим джерелом гарних позитивних думок, помислів про вище, духовне.

Співпраця з громадськими об'єднаннями управління освіти доповнює зміст національно-патріотичного виховного простору навчальних закладів міста. Це – проведення спільних заходів з управлінням культури, управлінням молоді та спорту,

У Народному Домі «Просвіта» на презентації книги «Тарас Шевченко – наша книга буття»

Участь учителів міста у міському етапі обласної постійно діючої виставки «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування»

Флеш-моб «Діти Хмельницького за мир»

міською організацією товариства сприяння обороні України, військовими частинами на території міста і його околиць, вищими навчальними закладами, проведення занять для учнів та учителів на базі міських і обласних бібліотек.

Юних патріотів і громадян України виховуємо у плідній співпраці з Хмельницьким міським товариством української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта». Учні систематично відвідують Народний Дім «Просвіта», беруть участь у просвітницьких програмах, спрямованих на утвердження національно-державницької ідеї засобами бесіди з учнями, показом тематичних хронікально-документальних фільмів, участі в конкурсах. У рік 200-річчя Тараса Шевченка проведено і продовжуємо проводити цілий ряд таких заходів.

Сучасна освіта потребує нововведень, інновацій, до такої творчої роботи потрібно готувати вчителя і керівника навчального закладу. Наш науково-методичний центр організовує проведення навчальних практичних семінарів на базі шкіл з вивчення проблем освіти, які диктує час. Працюємо у тісній співпраці з Хмельницьким інститутом післядипломної педагогічної освіти, вузами міста, науковими лабораторіями Інституту педагогіки НАПН України щодо здійснення науково-дослідної та експериментальної роботи, реалізації освітянських проектів. З викладачами ХОІППО нас пов'язує тісна співпраця. Згадую фразу, яка звучала на лекціях одного з відомих

викладачів: *«Працюйте з дитиною так, щоб у неї не було страху в очах і тривоги в серці»*. Системна робота проводиться з учителями на курсах підвищення кваліфікації у ХОІППО та у міжкурсовий період.

Хочу підкреслити виключно велику роль керівника навчального закладу в організації та управлінні закладом освіти. Директор, який постійно сам перебуває у творчому пошуку, шукає і вміло використовує інновації, дбає про позитивний імідж закладу, сприяє створенню дієвого освітнього простору, в якому буде місце для самореалізації особистості учня і вчителя – тільки тоді можна очікувати результативної роботи.

На завершення хочу сказати, що у зв'язку з подіями в країні, новий навчальний рік приніс нам біль і тривогу, вживаємо нові поняття: *«переселенці», «сепаратисти», «терористи», «зона АТО»* та інші. Ми живемо зараз цими подіями.

Але життя йде вперед. І діти щодня зустрічають нас на порозі школи. Треба приймати реалії сьогодення. Діти всього міста провели єдиний урок *«Рідне місто моє»*, флеш-моб *«Діти Хмельницького за мир»*, акції на підтримку учасників бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виховні системи навчальних закладів: теорія та практика / укладач О. Є. Гречаник. – Х. : Вид. група «Основа», 2014. – 224 с.
2. Гапченко, О. В. Ідеї морального та патріотичного виховання в українській педагогічній культурі XVI-XVII ст. // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип. 11. – С. 33 – 37.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013.
4. Програма патріотичного виховання учнівської та студентської молоді у навчальних закладах України, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України від 21 жовтня 2013 року № 1453/716/997.
5. Столяров, Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика: учеб. пособие / Б. А. Столяров. – М.: Высшая школа, 2004. – 216 с.

*«Ми маємо мрію одну!
Ми хочемо мирного неба,
Глиб моря, величність висот...
Я прошу, будь ласка, не треба,
Не нищити наш славний народ!
І навіть як буде вже вашим
кордон при морських берегах,
Ми будемо значно багатші,
бо маємо зорі в очах».*

Галина Думанская

Современные подходы к формированию системы национально-патриотического воспитания в учебных заведениях города Хмельницкого

Национально-патриотическое воспитание детей признано в Украине приоритетным направлением государственной политики. В организации воспитательного процесса используются педагогические идеи выдающихся отечественных и зарубежных педагогов.

Системный подход к воспитанию - основа национально-патриотического воспитания школьников в учебных заведениях города. Воспитательная система каждого учебного заведения, ориентируясь на формирование личности гражданина Украины как результат воспитания, охватывает управление системой воспитания, весь педагогический процесс, интегрируя учебные занятия, внеурочную жизнь детей, разностороннюю деятельность и общение вне школы, влияние социальной среды, включая всех участников учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание школьников, системный подход к воспитанию, формирование личности гражданина Украины.

Galyna Dumanska

Modern approaches to the formation of national-patriotic education system in the educational institutions of Khmelnytsky

National-patriotic education of children in Ukraine is declared as a priority of a state policy. In the organization of an educational process we refer to the pedagogical ideas of domestic and foreign teachers.

National-patriotic education of schoolchildren in the city schools is carried out through the systematic approach to education. The educational system of each institution covers the entire educational process, integrating classes, extracurricular activities, diverse activities and communication outside the school, the influence of social environment, including all members of the educational process and system management, focusing on the personality formation of the citizen of Ukraine as a result of education.

Key words: national-patriotic education of schoolchildren, systematic approach to education, personality formation of the citizen of Ukraine.

ВПРОВАДЖЕННЯ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ у Пасічнянському НВК

Педагогіка
школи

УДК 37.017.4(477)

Тетяна РУСА

Директор
Пасічнянського
НВК,
Старосинявського
району Хмельницької
області, переможець
обласного етапу
конкурсу „Директор
школи – 2014”

У статті розглядається проблема формування громадянина держави, наголошується на особливій ролі національного виховання у становленні особи як громадянина-патріота; зосереджується увага на козацькій педагогіці як складовій народної педагогіки; окреслюється важливість і необхідність звернення до витоків виховних ідеалів козацької педагогіки, відродження козацької виховної традиції; впровадження козацької педагогіки у виховний процес у Пасічнянському НВК як однієї з найефективніших систем на даному етапі національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

Ключові слова: громадянин-патріот, народна педагогіка, козацька педагогіка, виховні ідеали і традиції, козацький клас, національно-патріотичне виховання.

Проблема виховання громадянина постає перед людством тоді, коли виникла перша держава. Актуальною вона буде доти, поки держава існуватиме як соціальний інститут. Адже існує пряма залежність між державою і людиною. Якісно нову демократичну державу можуть створити лише свідомі громадяни, які люблять Україну, свій народ, націю й готові самовіддано служити їхнім інтересам. Тому національно-патріотичне виховання за-

ймає провідну роль у вихованні молодого покоління. Процес державотворення, національно-культурне відродження, оновлення і переосмислення життя в Україні вимагають нового бачення виховання учнівської молоді. У концептуальних засадах Державної програми „Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України” зазначено: „Мета сучасного освітнього процесу – не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й формувати громадянина, патріота; інтелекту-

ально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти викликам глобалізації життя». [1]

Українська національна ідея проходить через усю педагогічну спадщину минулих епох. Вона в усі часи надихала багатьох освітніх діячів, педагогів на служіння своїй Вітчизні, рідному народові.

Саме дослідження витоків, становлення і розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки є першочерговою проблемою, від вирішення якої залежить вихід незалежної Української держави на сучасний рівень світових стандартів у галузі освіти й виховання.

На кожному етапі розвитку українське національне виховання вибрало кращі здобутки світової культури, акумульовані в народних традиціях і звичаях, що стверджують добро, любов, справедливість в усіх сферах життя. Правильно організоване національне виховання формує повноцінну особистість, індивідуальність, яка цінує свою національну й особисту гідність і честь. Так формується національний характер.

Головна мета національного виховання на сучасному етапі – передання молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду й на основі цього формування особистісних рис громадянина України.

«Перебудова життя, – пише О. Вишневський, – а в царині освіти – навчально-виховного процесу – це, передусім, перехід до віри в інші ідеали, а відтак і до життя, зорієнтованого на них. Ідеал – це вічний, досконалий, але недосяжний взірець. Він є стимулом до особистої і громадянської діяльності, він живить наше буття, зміцнює моральні цінності, підтримує сумління. Сила ідеалу нездоланна, а тому «ідеалісти» легко переносять труднощі буденного життя». [2]

А от Г. Ващенко вважав, що ідеал не може бути постійним, він має вдосконалюватися. «Розв'язуючи питання про цілі виховання сучасної української молоді, ми мусимо раху-

ватися не лише з нашими традиціями, а й з тими завданнями, що ставлять перед нами сучасне майбутнє, а також прийняти до уваги психічні властивості нашого народу як позитивні, так і негативні. Перші треба розвивати, другі усувати або принаймні ослаблювати». [3]

Сучасний загальнодержавний вияв цікавості до історії козацтва й зокрема до козацької педагогіки можна пояснити просто: іде пошук ідеалу, формування національної еліти, яка у своїй діяльності спирається на національний досвід державотворення.

Запорізьке козацтво стало справжнім феноменом патріотизму в історії України. Воно глибоко й різнопланово вплинуло на історичну долю українського народу, на формування національної свідомості. Багатовіковий визвольний козацький рух зумовив унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку.

У національній доктрині розвитку освіти (2002 р.) у розділі «Національний характер освіти і національне виховання» справедливо записано: «Освіта утверджує національну ідею, сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу... Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти». [4]

Тому саме сьогодні ми маємо унікальну можливість звернутися до витоків виховних ідеалів козацької педагогіки й відродити козацькі виховні традиції.

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Козацька педагогіка – це складова народної педагогіки, це наука про

виховання мужності, патріотизму, вірності, доброти, братерської взаємодопомоги, фізичної досконалості, віри у власні сили, можливості.

Сутність козацької педагогіки полягає в системі знань про закономірності формування світоглядних позицій українця, збагачення підростаючого покоління інформацією про здоровий спосіб життя, норми взаємостосунків, а також процес самодосконалення, самоосвіти.

Система козацького виховання для українського народу – історично важлива, адже вона становить одну з вагомих підвалин сучасної національної системи виховання.

Створена козаками педагогіка ввібрала в себе ідейно-моральний, емоційно-естетичний, психолого-педагогічний зміст богатирської епохи в житті наших пращурів, періоду Київської Русі.

Зміст, ідейно-моральний і естетичний потенціал козацької виховної мудрості втілюють у собі національну психологію, характер, світогляд, правосвідомість, мораль та інші компоненти національної самосвідомості, духовності народу.

Переконана, що поглиблення і примноження козацько-лицарських традицій в сучасних умовах сприятиме нарощенню зусиль державотворчого спрямування, піднесенню духовності як кожної особистості зокрема, так і всього суспільства в цілому.

Ми, педагоги, покликані вести просвітницьку роботу серед молоді з історії, культури, мистецтва, державної діяльності козацтва, прагнучи виховувати підростаюче покоління в національному дусі.

На це й орієнтують Укази Президента України, нормативні документи Міністерства освіти і науки України.

Тому є всі підстави стверджувати, що козацька педагогіка, яка дозовано впроваджується у Пасічнянському НВК, має давні традиції й дуже тісно пов'язана з ментальністю, національним характером українців є на даному етапі однією з найефективніших

систем патріотичного, національного виховання учнівської молоді.

Старосинявщина – край козацький, прославлений перемогою Богдана Хмельницького у Пилявецькій битві.

На виконання Указу Президента України від 21.01.2009 р. № 1219 «Про відзначення у 2009 році 360-ї річниці подій, пов'язаних зі створенням Української козацької держави», листів управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації від 02.02.2009 р. № 70-3/9 та з метою реалізації обласного освітньо-модульного проекту «*стежками козацької звитяги*» і на підставі рішення загальношкільного батьківського комітету від 15.12.2010 року та спільних зборів батьківського й учнівського колективів учнів 8 класу від 20.12.2010 року у Пасічнянському НВК створено козацький клас, розроблено *освітньо-модульний проект «Славу козацьку повік не забуваєм»*.

Виконання проекту спрямовано на активізацію національної свідомості, патріотизму підростаючого покоління, що є одним із пріоритетних напрямків діяльності дитячої громадської організації «Гарт».

Проект проводиться за участю педагогічного та учнівського колективів Пасічнянського НВК. До його реалізації та проведення залучаються громадські, військово-патріотичні організації, добротинці.

Мета проекту:

- залучення учнівської молоді до формування самосвідомості, самоповаги, національної гідності, ідентичності через вивчення історії України, козацтва, національного руху;
- формування навичок здорового способу життя, козацького гартування, пропаганди і створення християнсько-духовних козацьких принципів;
- долучення до волонтерських місій, пов'язаних зі створенням умов здорового способу життя, християнської моралі, українських традицій та звичаїв козацької звитяги;
- об'єднання активної молоді навколо ідеї відродження духовності,

патріотизму, шанування національної культури, історії і традицій українського народу, українського козацтва, створення козацької загальнонаціональної ідеї.

Завдання проекту:

- об'єднати зусилля всіх патріотів школи, району, області, України з метою залучення молоді до відродження святих козацтва, покращення національного, патріотичного виховання;
- провести визначену Проектом соціально-виховну, патріотичну роботу з дітьми та молоддю;
- створити умови для самовираження особистості учня в різних видах діяльності, їх повноцінного, морального, психічного, фізичного, патріотичного та національного розвитку.

Учасниками проекту можуть бути:

- учнівська молодь (віком з 14 років);
 - педагогічні працівники;
 - викладачі вищих навчальних закладів.
- Виконання проекту дасть змогу:
- забезпечити зростання самосвідомості, свідомості, патріотизму учнівської та студентської молоді, домогтися поєднання синтезу здобутків вищої школи, загальноосвітніх шкіл, громадських організацій в питаннях національно-патріотичного виховання;
 - привернути увагу широкої громадськості до питань національно-патріотичного виховання молоді;
 - консолідувати зусилля центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, установ та організацій у роботі з молоддю;
 - оновити зміст військово-патріотичного й національного виховання учнівської та студентської молоді;
 - підвищити рівень професійної компетентності у визначенні методів, форм, засобів, технологій навчання й виховання, залучення молоді до науково-дослідницької та пошукової роботи;

- пропагувати здоровий спосіб життя, формувати фізично здорову, загартовану молодь.

Під час підготовчого періоду із впровадження проекту *створена творча група*, до якої увійшли ініціатор проекту **Русий І. П.**, директор навчального закладу **Руса Т. В.**, класний керівник тоді ще 8-го класу **Корчевна Г. О.**, заступник директора з виховної роботи **Вітомська Л. С.** та редактор районної газети «Колос», член Національної спілки журналістів України **Козельський Я. Д.**, що визначила конкретні цілі й завдання. Почалася цілеспрямована теоретична підготовка: опрацьовано науково-методичну літературу з питань національно-патріотичного виховання; налагоджено співпрацю з ВНЗ (МАУП, Кам'янець-Подільським національним університетом, Хмельницькою гуманітарно-педагогічною академією) та громадськими організаціями (районною молодіжною громадською організацією «Гарт», районною організацією «Патріот України», Старосинявською спілкою ветеранів Афганістану, районною організацією українського козацтва); вчителями Русою Т. В., Семенюк Л. С., Кривицькою Г. М. розроблено програми елективних курсів «Доба козащини в українській літературі» та «Стежками козацької звитяги», які затверджені МОН України.

Щоб підготувати колектив до продуктивної роботи в проекті творча група, спираючись на останні досягнення педагогічної науки, передовий досвід інших шкіл та власні надбання, зібрала ті раціональні зерна, які допоможуть у вирішенні проблеми національно-патріотичного виховання учнів.

Козацький клас – це дитяча організація, яка будує свою роботу на принципах добровільності, демократії, самоврядування. На чолі козацького класу стоїть курінний отаман. Поділ класу відбувається на рої. Керує роєм роївий, курінний звітує на Загальній раді про виконану роботу протягом певного періоду.

Генеральний прапороносець відповідає за збереження прапора та

внесення й винесення його під час проведення лінійки.

Курінний отаман перевіряє, як виконується грамота (план) куреня. Допомогає скласти план роботи куреня. Нагороджує переможців конкурсів і змагань. Організовує різні походи, екскурсії, змагання.

Загальна Рада затверджує план роботи (з проведенням спортивних тренувань і змагань, екскурсій, походів, акцій, заходів, конкурсів, вікторин). Кожний рій має свою назву, відповідний знак-символ, девіз, пісню, що виділяє його від іншого рою.

При організації роботи козацького класу намагаємося дотримуватися таких принципів:

- козацький клас – це впевненість у майбутньому;
- козацький клас – це життя за законами добра, довіри, взаємоповаги;
- козацький клас – це школа інтелекту, інтелігентності, толерантності;
- козацький клас – це клас, де планують фізично і психічно здорову особистість;
- козацький клас – це світ мрій і сподівань.

Козацька педагогіка як засіб виховання, вибрана невипадково, адже відомо, що доба козаччини в історії України залишила найпомітніший слід. Тому велику увагу приділяю вивченню історичних джерел, творів літератури, музики, образотворчого мистецтва на козацьку тематику. Саме така робота дає можливість поглибити знання дітей з історії розвитку українського козацтва, прилучає їх до культури рідного краю, сприяє патріотичному вихованню, осмисленню себе, своєї особистості, як частини великого українського народу; пробуджує національну свідомість, загартовує юних особистостей морально.

Залучення до реалізації проекту представників Українського козацтва в Хмельницькій області, Міжнародних козацьких організацій, зокрема козацтва української громади в Латвії на чолі з головою В. Лукашком,

депутатів обласної ради (Таєнчука В. П., Крота О. І.) та районної ради (Братанюка М. Г., Русого І. П.), голови села Палаги О. І., депутатів сільської ради дає змогу організувати роботу на якісно новому рівні.

Логічним завершенням кропіткої роботи І модуля проекту стала «Посвята в козаки», яка відбулася 14 червня 2011 року. Цьому передувала організаційний етап, який тривав протягом року. За цей період учні вивчали історію козацтва за працями Д. І. Яворницького, М. С. Грушевського, В. С. Степанкова та інших; розробляли, затверджували й виготовляли козацькі однострої та козацькі хоругви; проводили зустрічі з керівниками громадських козацьких організацій області, науковцями, дисидентами; гартували власне тіло й дух за допомогою виконання фізичних вправ, переконались у необхідності вести здоровий спосіб життя.

Козацький клас веде свій літопис до якого вже вписані:

- Червень 2009 рік – участь у таборі на Пилявецькому полі в рамках обласного проекту «*Стежками козацької слави*».
- 2009–2010 роки – підготовчий період до створення козацького класу (вивчення історії козацтва, пошиття одностроїв, участь у спортивних змаганнях та конкурсах, зустрічі з видатними людьми ...).
- 14 червня 2011 року – урочиста посвята в козаки.
- Жовтень 2011 рік – участь у посвяті у козаки учнів 1 класу Старокостянтинівської ЗОШ № 7.
- 21–22 березня 2011 рік – участь у Міжнародній науково-практичній конференції «*Звичай Русі, що став козацьким*». Уклад Конституції республіки війська Запорозького (Конституція Пилипа Орлика) у місті Хмельницькому.
- 15 жовтня 2011 рік – участь у святкуванні 800-річчя фортеці у місті Збараж (Тернопільська обл.).
- Березень 2012 рік – екскурсійна поїздка в Державний історико-культурний заповідник «*Самчики*».
- Травень 2012 рік – участь в об-

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 31.10.2011р. № 1243).
2. Вишенський О. Людиноцентризм як педагогічна проблема на тлі сучасних цивілізаційних процесів / О. Вишенський // Педагогічна думка. – 2008. – № 4.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава, 1994.
4. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта в Україні. Нормативна база. – К., 2006.
5. Кремень В. Людиноцентризм в стратегіях освітнього простору / В. Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
6. Русова С. Націоналізація школи / С. Русова // Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996.

ласному етапі Всеукраїнської військово-патріотичної гри «Джура» (4 місце) (м. Хмельницький).

- Червень 2012 рік – екскурсійна поїздка в **Музей Оноре де Бальзака в селі Верхівня (Житомирська обл.)**.
- Лютий 2012 рік – участь у брейн-ринзі на козацьку тематику між вищими навчальними закладами (м. Хмельницький).
- Травень 2013 – участь делегації козаків у святі Останнього дзвоника.
- Вересень 2013 – участь у святкуванні **365 річниці Пилявецької битви**. Свято козацької звитяги «*З твоєї пресвятої волі вовіки буде слава золота*». [Отаман українського козацтва з м. Вінниці О. Білан, як кращим козакам, подарував коня.]
- Вересень 2013 рік – Науковий круглий стіл «*Пилявецька битва*» «*Звитяги невмирущого відлуння*» до **365-річниці** битви під Пилявцями.
- 9 жовтня 2013 року – підсумок модуля «*8 кроків до успіху*», нагородження «*Кращого козака і козачки*» (Кривий О., Смольська І, Мороз Д., Удот А.).

Держава – витвір нації. «Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а, навпаки, дадуть оригінальні самобутні скарби задля вселюдського поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до других народів і тим приведе нас не до вузького відокремлення, а до широкого єднання й світового розуміння між народними й національними спільнотами». [6]

Отже, творчо *продовжуючи* в сучасних умовах *козацькі традиції і звичаї, молодь України виростатиме* фізично здоровою, морально чистою й духовно багатою, *віддану національним інтересам і загальнолюдським цінностям*.

Татьяна Русая

Внедрение казацкой педагогики как составляющей национально-патриотического воспитания в Пасичнянском НВК

В статье рассматривается проблема формирования гражданина, отмечается особенная роль национального воспитания в развитии молодежи как граждан-патриотов; сосредоточивается внимание на казацкой педагогике как составляющей народной педагогики; очерчивается важность и необходимость обращения к истокам воспитательных идеалов казацкой педагогики, возрождения казацкой воспитательной традиции; внедрение казацкой педагогики в воспитательный процесс Пасичнянского НВК как одной из самых эффективных систем национально-патриотического воспитания ученической молодежи на современном этапе.

Ключевые слова: гражданин-патриот, народная педагогика, казацкая педагогика, воспитательные идеалы и традиции, казацкий класс, национально-патриотическое воспитание.

Tetiana Rusa

Implementation of Cossacks' pedagogies as a constituent part of national and patriotic upbringing in Pasichniansk EUC

The problem of forming a citizen of the Country is analyzed in the article, the attention is paid to a specific role of national upbringing in creation of a citizen-patriot; the attention is concentrated on Cossack pedagogies as a constituent part of people's pedagogies; significance and necessity is shown to turn attention to origins of Cossack pedagogies' upbringing ideals, revival of Cossack upbringing traditions; introduction of Cossack pedagogies into upbringing process in Pasichniansk NUC as one of the most effective systems on the contemporary stage of national and patriotic upbringing of youth students.

Key words: citizen-patriot, people's pedagogies, Cossack pedagogies, upbringing ideals and traditions, the Cossack class, national and patriotic upbringing.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

На часі сьогодні – зміни форм і методів у виховній роботі щодо національно-патріотичного виховання. У статті автор доводить, що прищеплення любові до рідного краю, своєї малої Батьківщини, охорона навколишнього середовища виховує патріота України. Екологічна культура розглядається як складова системи національного і громадянського виховання всіх верств населення України.

У статті наголошується на методах і формах екологічного виховання, які запроваджуються у НВК і дають високу ефективність.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, екологічне виховання, любов до рідного краю, охорона навколишнього середовища, патріот України.

**В'ячеслав
НИКОЛАЙЧУК**

Директор навчально-виховного комплексу №16 м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область

На часі сьогодні – зміни форм і методів у виховній роботі щодо національно-патріотичного виховання. Адже любов до Батьківщини, почуття гордості за свою Україну розпочинається з перших свідомих кроків кожної людини через призму поваги в сім'ї до старших, бережливого ставлення до природи. Тому екологічне виховання стало надзвичайно актуальним в нинішній час. Прищеплення любові до рідного краю, своєї малої Батьківщини, охорона навколишнього середовища виховує патріота України.

Сам процес виховання включає в себе багато чинників. Адже щоб оцінити результати виховної роботи, потрібний не день і навіть не тиждень, а інколи роки. Так, наприклад у навчально-виховному комплексі № 16 нещодавно відбулась акція допомоги випускнику школи Галіцину Віталію, учаснику АТО, пораненому під час розмінування та відправленому на лікування в Німеччину. Весь учнівський та педагогічний колектив, батьки, однокласники надали моральну та матеріальну допомогу герою АТО. На мою думку, така цільова допомога конкретним громадянам України є найбільш дієвою і ефективною. Збір коштів на вули-

цях, перекази на різні банківські рахунки часто викликають сумніви, адже не завжди адресати отримують допомогу. На базі нашого навчального закладу діє волонтерський загін...

То ж хочу все таки повернутися до методів і форм екологічного виховання, які запроваджуються і дають високу ефективність у навчально-виховному комплексі № 16.

Відповідно до Концепції екологічної освіти України шлях до високої екологічної культури пролягає через ефективну екологічну освіту, яка як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна бути спрямована на формування екологічної культури як складової системи національного і громадянського виховання всіх верств населення України.

В останні роки перед людством постали глобальні екологічні проблеми. Ще недавно зміни у довкіллі, викликані антропогенними впливами, мали локальний характер. Аварія на Чорнобильській АЕС та її наслідки свідчать, до яких тяжких екологічних наслідків у світовому масштабі може призвести нерозумна діяльність людини.

Аналіз навчальних планів зарубіжних освітніх систем (США, Німеччини, Ізраїлю та інших країн) показує, що при плануванні навчальних програм у кожному класі навчальні години розпо-

Молодіжний театр „Екомода”

Музей квітів

Учнів зібрало свято – День Землі

Для реалізації реформи шкільної освіти необхідне обов'язкове екологічне виховання протягом всіх років навчання.

Нова екологічна освіта повинна містити в собі бажання жити в гармонії з природою

діляються так: технологія, природничі науки і математика – 40% часу, мистецтво і словесні предмети – 40% часу, іноземна мова – 10%, спорт, танці – 10% часу. *Якщо порушується баланс між словесними та природничими дисциплінами, то це веде до погіршення здоров'я дітей: нерівномірність навантаження на ліву і праву півкулі мозку обумовлює зниження життєдіяльності організму.* Дослідження показують, що однією з важливих форм занять у 1-6 класах мають бути уроки на природі, які дозволяють обрати філософією викладання природничих дисциплін у школі екологічний реалізм найбільш доцільну філософію у вік екологічних катастроф.

Для реалізації реформи шкільної освіти необхідне обов'язкове екологічне виховання протягом всіх років навчання. Без сумніву, кожний предмет, який викладається в школі, можна і слід пов'язувати з екологією. Нова екологічна освіта повинна містити в собі бажання жити в гармонії з природою.

У 1998 році школа №16 м. Кам'янця-Подільського Хмельницької області отримала статус закладу нового типу – навчально-виховний комплекс №16 у складі загальноосвітньої школи I-III ступенів та колегіуму екологічного спрямування. Обрання навчальним закладом екологічного профілю обумовлене рядом об'єктивних причин і мож-

ливостей південного регіону Хмельницької області: унікальні природні ландшафти Подільських Товтр, каньйону ріки Смотрич, Національного природного парку “Подільські Товтри”, історико-архітектурний заповідник “Старе місто” та інше. Педагогічний колектив навчального закладу пріоритетним у своїй навчальній та позаурочній роботі вважає забезпечення всебічного, передусім духовного розвитку особистості, якій притаманні екологічний світогляд, екологічна культура, мораль, етика, Тому *істотною складовою навчального плану колегіуму стала саме екологічна освіта.* Природоохоронна робота з учнями—це не тільки екологічна освіта та виховання, а й формування: доброти, чуйності, співпереживання – все те, що ми називаємо “екологія душі”.

Структуру екологічної освіти та екологічного виховання в НВК №16 подано на схемі №1 на С. 67. Вона включає ланки: формальну і неформальну. Формальна складається з уроків державного компоненту, варіативної складової робочого навчального плану закладу (“Охорона навколишнього середовища”, “Основи екології”, “Чистому місту – чисте повітря”, “Хімічна екологія”), науково-пошукової роботи, екологічного виховання в позаурочний час. При вивченні предметів екологічного спрямування виникли проблеми з навчально-методичним

забезпеченням, особливо у початковій школі. Це питання блискуче розв'язали педагоги-новатори навчально-виховного комплексу №16 у складі загальноосвітньої школи I-III ступенів та колегіуму екологічного спрямування. Педагогами надруковано і видано понад сто посібників, значна частина яких отримала гриф Міністерства освіти і науки, схвалено науково-методичними радами Хмельницького обласного інститут післядипломної педагогічної освіти.

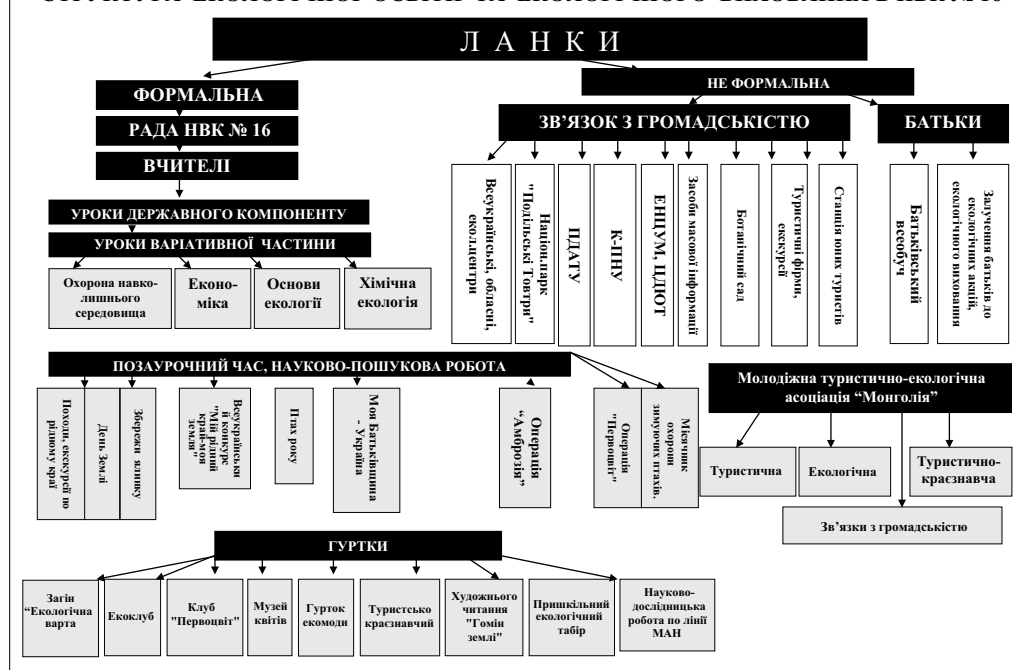
Велику роль в роботі закладу займає науково-пошукова робота та екологічне виховання в позаурочний час. Це написання наукових робіт з екології по лінії МАН, робота клубів та гуртків. Активно працює в навчально-виховному комплексі №16 громадська молодіжна туристично-екологічна асоціація "Магнолія", яка має такі відділи: 1) туристичний; 2) екологічний; 3) туристично-краєзнавчий; 4) зв'язки з громадськістю. Саме «Магнолія» стала ініціато-

ром проведення екологічної експедиції руслами малих річок, які впадають у р. Дністер, походи в Крим, Карпати, на Урал, Кольський півострів, Алтай. У цьому році, беручи курс на Європу, відбулася експедиція "Ріками Норвегії". Як неурядова організація, "Магнолія" у своїй діяльності вивчає та порушує актуальні питання екологічного стану міста, району, області серед громадськості, а також через ЗМІ (стаття "Відлуння Дня довілля" газета "Кам'янець-Подільський вісник", №23 від 10.06.2009 року, газета «Подільянин» від 24.04.2012 року «Брати і сестри Матері-Землі» та багато інших). Представники адміністрації навчального закладу та "Магнолії" брали участь у Міжнародній конференції "Стан вирішення проблем з пестицидами у Східній Європі" (червень 2005 р.), беруть участь в обласних та міських природоохоронних заходах.

Підписана відповідна Угода про співпрацю між середньою шко-

Схема 1

СТРУКТУРА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВИТИ ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ В НВК № 16

лою №7 екологічного спрямування м. Глогова Республіка Польща та навчально-виховного комплексу № 16.

При НВК №16 працює ЕКОКЛУБ, молодіжний театр "ЕКОМОДА", працює Музей Квітів. Щорічно проводиться фестиваль екологічної творчості. Члени театру "ЕКОМОДА" є постійними учасниками міських свят, стали дипломантами Всеукраїнського конкурсу.

Крім традиційних експедицій "Моя земля – земля моїх батьків", "Мій рідний край – моя Земля", "Сто чудес України" педагогічний та учнівський колективи НВК №16 беруть активну участь в таких екологічних

акціях: "Первоцвіт", "Птах року", "Посади дерево", "Лелека", "Джміль та бджілка", "Джерело", "Громадська екологічна експертиза Смотрицького каньйону", "Збережи ялинку".

Традиційним стало проведення щорічно Дня Землі (22 квітня). Цей день розпочинається урочистою лінійкою, в якій беруть участь учні, батьки, вчителі НВК № 16, студенти-екологи, працівники Подільських Товтрів та інших природоохоронних державних та громадських організацій. У програмі – проведення наукових конференцій та круглих столів, які урізноманітнюються кожного року; трудові десанти, очистка каньйонів річок, конкурси малюнків, плакатів, фотографій, виставки домашніх тварин. Значний інтерес у дітей викликають розваги: безпрограшні лотереї, екологічні ігри тощо.

Відповідно до укладених угод із проблем екологічної освіти наш навчальний заклад тісно співпрацює з Національним парком "Подільські Товтри", з Подільським аграрним університетом, Кам'янець-Подільським державним університетом, МЕНЦУМом та іншими екологічними центрами.

Тільки на базі пізнання фундаментальних екологічних закономірностей, з використанням сучасних наукових і технічних досягнень вдається сконструювати систему гармонійної взаємодії людства і живої природи.

Перед екологічною освітою стоїть ряд завдань, від яких залежить доля людства. Над одним з них активно працює колектив НВК № 16, а саме: формування нової ідеології, спрямованої на екологізацію освіти, відмови від ідеології "підкорення" природи.

Отже, **можна зробити висновок: якщо порівняти національне-патріотичне виховання з багатокрилим птахом, то надзвичайно важливим для польоту є крило, яке ми називаємо екологічним вихованням.**

Вячеслав Николайчук

Реализация заданий национально-патриотического воспитания учеников средствами экологического образования

Наиболее актуальная задача сегодняшней воспитательной работы – изменение форм и методов национально-патриотического воспитания. В статье автор доказывает, что привитие любви к родному краю, своей малой Родине, охрана окружающей среды воспитывает патриота Украины. Экологическая культура рассматривается как составляющая системы национального и гражданского воспитания всех слоёв населения Украины.

В статье освещаются те методы и формы экологического воспитания, которые реализуются в УВК и дают высокую эффективность.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, экологическое воспитание, любовь к родному краю, охрана окружающей среды, патриот Украины.

Vyacheslav Nikolaichuk

The implementation of the national-patriotic education of pupils by the means of environmental education

The changes in the forms and methods of educational work on national-patriotic education are very relevant these days. The author shows that the inculcation of love to the native land, our homeland and the environmental education brings up a patriot of Ukraine. Ecological culture is seen as a component of national and civic education of all groups of the population of Ukraine.

The article focuses on the methods and forms of environmental education, which are implemented in the educational sector and provide high efficiency.

Key words: national-patriotic education, environmental education, love to the native land, environmental protection, patriot of Ukraine.

СИСТЕМА РОБОТИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ «ШКОЛА-РОДИНА»

Педагогіка
ШКОЛИ

УДК 373:398]:005.342

У статті йдеться про роботу школи-родини як інноваційного навчального закладу. Відпрацьовується модель школи-родини зі впровадження в педагогічну практику технологій звичаєвості, родинності, здоров'язбереження. Запропоновано моделі сучасного вчителя та випускника школи-родини, розроблено систему управління, створено банк даних для аналізу та управління школою-родиною, визначено показники моніторингу. Автор переконує в дієвості гасла «Кожен загальноосвітній навчальний заклад може стати школою-родиною».

Ключові слова: інноваційний навчальний заклад, модель школи-родини, технології звичаєвості, родинності, здоров'язбереження, моделі сучасного вчителя та випускника, система управління та моніторингу.

«Раніше в сім'ях дітей називали «ангельськими душами». Потім було сказано, що діти – «квіти життя». Це добре. ...Наші діти цвітуть на живому стеблі нашого життя, і це не букет, а прекрасний яблуневий сад. Давайте будемо садівниками»

А. С. Макаренко

**Валентина
САВЧУК**

Директор
Поляхівського
НВК «ЗОШ І-ІІІ
ступенів-колегіум»
Теофіпольського району
Хмельницької області

Школа в українському селі... «Найвразливіше» місце в системі освіти сьогодні... І підтягування її до рівня міської є не зовсім правильним. Бо це своєрідний освітянський заклад зі своїм полікультурним середовищем, з умовами розвитку в іншій інфраструктурі. Свіже повітря, поля, луки, ліси, сади є прекрасним полігоном для фізичного, естетичного, екологічного, економічного розвитку, виховання

та навчання сільських дітей. Наша сільська дитина має значно більше знань із землеробства, скотарства, народної культури, народних ремесел, народної творчості, тому навчальний заклад в сільській місцевості теж може бути успішним, якщо метою навчально-виховного процесу є успіх учня. Успішна школа – це затишна домівка, де кожен учень, кожен вчитель, кожен батько чи матір почувуються господарем, де йому комфортно, де його

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2015

почують, розуміють і підтримають. Учні розпочинають розповідь про свою альма-матір словами: «На кордоні Ізяславського, Білогірського, Красилівського та Теофіпольського районів розташоване село Поляхова, далека глибинка мальовничої України, де в шумовинні струнких беріз та розлогих каштанів розкинулась наша школа, яка століттями передавала національну самобутність, культуру, традиції та звичаї селян. **Наша школа – музей сім'ї, родини, краю, де майстерно реалізуються доброта і обдарованість**». Ці та багато інших теплих слів дітей про свій навчальний заклад – свідчення того, що школа – це простір життя дитини: тут вона не готується до життя, а повноцінно живе і тому вся діяльність навчального закладу відбудовується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя.

В 1996 році було розпочато роботу над проектом “Школа-родина”. Наш навчальний заклад працював над такою педагогічною проблемою: «Родинні цінності у вихованні громадянина України на основі співпраці всіх членів педагогічного дійства».

У своїй роботі керуємося Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Положенням про середній навчальний заклад, постановами Кабінету Міністрів України, Конвенцією про права дитини, рішенням Генеральної Асамблеї ООН щодо сімейно-родинного виховання, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України, рішеннями центральних і місцевих органів виконавчої влади, Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ століття), «Національною доктриною розвитку освіти» від 17.04.2002р. №347/2002, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схваленою Указом Президента України від 25 червня 2013 року

№344/2013, власним Статутом та Концепцією.

Професором Київського Інституту українознавства П.П. Кононенко було розроблено *Концепцію школи нової генерації – української національної школи-родини*. Згідно з наказом Міністра освіти від 19.07.1995 р. **проект має статус експериментального Всеукраїнського педагогічного майданчика**.

Кожна школа, яка вибрала національну школу-родину стала Центром розвитку української національної школи-родини.

Поляхівський навчально-виховний комплекс пройшов такі етапи розвитку:

- **1997 рік** - визнано на державному рівні як “передовий педагогічний досвід з проблем виховної роботи, організації, керівництва, контролю за виховним процесом” (№1/9-250 від 01.07.1997р. в Інф.Зб. МО України №23 за 1997 р.);
- **1999 рік** - курси директорів шкіл Хмельницької області за проблемою “Школа-родина” на базі Поляхівської ЗОШ І-ІІІ ступенів;
- **2000 рік** - створено колегіум у складі навчально-виховного комплексу с.Поляхова Теофіпольського району (рішення колегії управління освіти і науки Хмельницької обласної держадміністрації від 22.08.2000 р. за №712);
- **2005 рік** - робота над проектом “Школа-родина” для початкової ланки;
- **2013 рік** – реалізація оновлених Державних стандартів, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року від 25.06.2013 року №344/2013;
- **2014 рік** – робота над проектом «Школа успішної особистості».

Освіта і виховання в школі-родині мають національний характер. Навчально-виховний процес здійснюється на засадах державної політики в галузі освіти і виховання.

Мета: виховати здорову, творчу, компетентну особистість – громадянина України – носія національних цінностей, загальнолюдських, наукових, філософських, релігійних надбань, яка живе в гармонії з природою, сама з собою, вміє самовизначитись і самореалізуватись.

Завдання:

- Створити освітнє середовище школи-родини, сприятливе для розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості учня, його громадянського становлення.
- Забезпечити рівний доступ учнів до якісної освіти через оновлення змісту навчання на основі їхніх запитів, потреб, можливостей.
- Розробити виховну систему школи-родини на засадах народної, родинної та етнопедагогіки з урахуванням особливостей регіону.
- Здійснити науково-методичне забезпечення реалізації моделі української національної школи-родини.
- Упроваджувати ідеї науки, передового педагогічного досвіду та інноваційні технології в практичній діяльності закладу.
- Активізувати діяльність органів учнівського самоврядування через широке залучення ініціативних учнів, лідерів.
- Оптимізувати взаємодію закладу, сім'ї, громадських організацій, їх участь у діяльності органів шкільного самоуправління.
- Забезпечити психологічний супровід реалізації моделі школи-родини.

Актуальність:

Сучасні родини розвиваються в умовах якісно нової і суперечливої ситуації. З одного боку, спостерігається повертання суспільства до проблем і потреб родини, розробляються і реалізуються комплексні цільові програми із скріплення і підвищення її значущості у вихованні дітей. З іншого боку, спостерігаються процеси, які призводять до загострення родинних проблем.

Це падіння матеріального рівня більшості родин, зростання кількості розлучень, що негативно позначається на психіці дітей. Проте сімейні обставини не повинні формувати в дитини зайвих комплексів.

Відповідно, в складних умовах родині необхідна кваліфікована допомога зі сторони школи. Лише в процесі взаємодії педагогів і батьків можна успішно вирішувати проблему розвитку особистості школяра.

Є визначена специфіка сімейного виховання, що відрізняє його від виховання суспільного (зокрема і шкільного). Насамперед, вона полягає в тому, що за своєю природою сімейне виховання засноване на почуттях. Споконвічно родина, як правило, тримається на почутті любові, що визначає моральну атмосферу цієї соціальної групи, стиль і тон взаємин її членів: прояв ніжності, ласки, турботи, терпимості, великодушності, уміння прощати, почуття обов'язку.

Почуття любові з усією гармонією різних нюансів його прояву постійно супроводжує дитину в родині. Ця гама почуттів позитивно впливає на розвиток і виховання дитини: надає їй відчуття щастя, надійності, почуття захищеності від зовнішніх негараздів, а в особі батьків — справжніх радників, помічників, захисників, старших друзів.

Однак парадокс полягає в тому, що це може стати як позитивним, так і негативним фактором виховання. Важливо дотриматися міри у прояві почуттів. **Дитина, яка недоотримала батьківської любові**, часто виростає **недоброзичливою, озлобленою, черстою до переживань інших людей, зухвалою, не вживається в колективі однолітків, а також замкнутою, надмірно сором'язливою**. Зростаючи **в атмосфері надмірної любові, ласки**, благоговіння і шанування, **маленька людина рано розвиває в собі риси егоїзму й егоцентризму, розніженості, розбещеності, зазнайства, лицемірства**.

Іншою особливістю сімейного виховання є те, що родина являє собою

різновікову соціальну групу: у ній є представники двох, трьох, а іноді й чотирьох поколінь. А це — різні ціннісні орієнтації, різні критерії оцінок життєвих явищ, різні ідеали, точки зору, переконання. Незважаючи на цей клубок протиріч, усі члени родини сідають за один обідній стіл, разом відпочивають, господарюють, влаштовують свята, створюють певні сімейні традиції.

Ще однією особливістю сімейного виховання є те, що воно органічно зливається з усією життєдіяльністю дитини: у родині вона має всі життєво важливі види діяльності — інтелектуально-пізнавальну, трудову, суспільну, ціннісно-орієнтовану, художньо-творчу, ігрову, вільного спілкування. Причому, проходить всі її етапи: від елементарних спроб (взяти в руки ложку, забити цвях, намалювати чоловічка, допомогти мамі) до найскладніших соціально і особистісно значущих форм поведіння.

Сімейне виховання має також широкій діапазон впливу у часі: воно реалізується впродовж всього людського життя, відбувається у будь-яку мить доби, у будь-яку пору року, його позитивний вплив людина відчуває навіть тоді, коли вона поза родину: у школі, на роботі, на відпочинку в іншому місці, у службовому відрядженні. *Справжній учитель завжди пам'ятає про те, що його учень, який сидить за шкільною партою, думками, невидимими нитками зв'язаний з домівкою і родиною.*

Таким чином, одним з найактуальніших принципів роботи школи залишається принцип «Школа-родина».

Очікувані результати:

- зросте взаємозацікавленість дітей, батьків, учителів, громадськості села, адміністративних служб району у тому, щоб зробити довкілля впорядкованим, щоб випускники шляхетно себе поводити;
- підвищиться культура сім'ї;
- діти здорові, творчі, компетентні, шанують наукові надбання, моральні цінності, є активними чле-

- нами шкільного наукового товариства, об'єднань за інтересами, органів учнівського самоврядування;
- розвиватиметься спонсорство, меценатство, благодійництво;
- в педагогічному колективі існуватиме здоровий мікроклімат;
- дійовою є громадсько-державна модель управління;
- діти з бажанням ідуть до школи;
- зросте рівень професійної майстерності й загальної культури вчителя;
- підвищиться імідж навчального закладу «Українська національна школа-родина».

Модель української національної школи становить складну систему взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів: трансформації середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу в українську національну школу; спільноти; господарства; фінансування навчально-методичного забезпечення; державно-громадського управління; шкільного середовища, наближеного до родинного.

Українська національна школа спирається на традиції етнопедагогіки і новітні інформаційно-технологічні надбання. Традиції охоплюють класичне, предметно-дисциплінарне, наукове структурування знань, державну мову навчання, українознавчий зміст навчання, національний характер освітньо-виховної діяльності школи, гнучку систему організації навчального процесу.

Серед інновацій особливу роль відіграє єдність етнопедагогічних і національних чинників, громадянська єдність, наповнення всіх предметів українознавчим змістом, впровадження інформаційно-комунікативних технологій, комп'ютеризація навчально-виховного процесу, державно-громадське управління, шкільна спільнота в середовищі, наближеному до родинного.

Дитина — головна цінність школи-родини, носій етнонаціональних цінностей, є суб'єктом, живе за законами роду, по ній будуть судити, які

в неї батьки, знає свій родовід, пісні, правила українського виховання, школа враховує індивідуальні особливості дитини. Учень не просто учень, у шкільній родині він є Дитиною, яка реагує на все через позитивні емоції добра, любові, людяності.

Учителі постійно звертаються до праць українських педагогів, їх педагогічних концепцій, проводять батьківські збори-діалоги про ідеї видатних педагогів Григорія Ващенко, Софії Русової, Бориса Грінченка, Василя Сухомлинського, Мирослава Стельмаховича, будують свою роботу на засадах такої філософії, що визначає абсолютні родинні цінності: Любов, Добро, Красу, Працю, Сім'ю.

Учитель має педагогічний талант, професіонал, патріот, любить дитину, є фасилітатором. Він терплячий, створює дух творчості. Дитина тягнеться до вчителя, як пелюсточки до сонця.

Батьки дбають про честь роду, а не слухають пасивно лекцію вчителя, вивчають дії предків, дбають про примноження добрих традицій. Практикуємо проведення Днів відкритих дверей (відвідування уроків членами батьківського комітету й батьками), шкільних заходів, зокрема традиційних свят за участю родин „Тато, мама, я - спортивна сім'я”, „Ну де ще є така чарівна пісня?”, свято матері, що є найкращим шляхом до зближення з дітьми, розуміння і вивчення їх. Використовуємо такі види пропагування педагогічних знань, як „Дерево родоводу” (зустрічі поколінь), „У сімейному колі” (індивідуальні консультації, зустрічі з лікарем, психологом, священником), „Родинний міст” (зустріч з батьками та обговорення проблем виховання), „Народна світлиця” (звернення до народних традицій), „День добрих справ” (спільна трудова діяльність педагогів, батьків і дітей), „Сімейна скринька” (з досвіду сімейного виховання).

Друзі – випускники різних років не кажуть школі «до побачення», а

«до зустрічі», сприяють розвитку дитини, їхні дії координує вчитель.

Меценати – певні кошти вкладають у розвиток школи.

Державні установи, система управління разом з батьками, вчителями, громадськістю дбають, щоб навчальний заклад мав належний рівень, освіта стала основою розвитку регіону.

Українська національна *школа-родина* не обмежена одними будівлями з однаковими класами, а *має господарство: пришкільну ділянку, теплицю, музей історії школи, українознавства, виробничі майстерні, ігрові майданчики, стадіон.*

Характеристика «як у рідній хаті» – найвища. Вона символізує рідну землю, батьківщину, державу. Будівля школи-родини не повинна бути казенною. Рідна хата – не лише дах над головою, а захищеність, сімейне родинне вогнище, де панує щира материнська ласка і стримана любов батька, мікроклімат сімейного життя, настрої, звичаї. Щоб навкруги дитини були речі рідні, щоб вона в них кохалась, привчалась любити все рідне. *Школа потопає в квітах, садах, вишиванках, килимках.*

Права і обов'язки працівників школи-родини визначаються Статутом, посадовими інструкціями, правилами внутрішнього розпорядку та ін.. У період між загальними зборами управління школою здійснює Рада. До складу Ради входять представники села, працівники школи, вихованці, спонсори, батьки. Для розв'язання педагогічних завдань створюється педагогічна рада, головою якої є директор школи. На засіданнях Ради школи, педагогічної ради розглядаються різноманітні питання (див. віз на С. 74).

Важливим чинником української школи-родини є проживання людиною свого дитинства в організованій інституції – в якому середовищі (родинному, чи відчуженому, природо-відповідному чи підпорядкованому, етнокультурному чи ідеологічно

ТЕМАТИКА ЗАСІДАНЬ РАД

2008/09 н.р.	
1	Комплексне відродження освітньої системи як важливого фактора національно-державного будівництва України
2	Закономірність і необхідність створення національної школи-родини, її мета і завдання
3	Теоретико-методологічні та організаційні основи української національної школи-родини
2009/10 н.р.	
1	Українознавство як філософія виховання і навчання у школі-родині
2	Основні принципи реалізації проблеми української національної школи-родини
3	Створення необхідних умов для фізичного розвитку школярів, збереження та зміцнення їх фізичного та психічного здоров'я
4	Мистецтво спілкування в школі-родині
2010/11 н.р.	
1	Українська національна школа-родина як елемент макроструктури
2	Українська національна школа-родина як елемент мікроструктури
3	Способи діяльності української національної школи-родини
4	Формування класу-родини – важливий засіб навчання і виховання
2011/12 н.р.	
1	Традиції та інновації в системі школи-родини
2	Специфічні особливості і принципи викладання предметів, що містять складові філософії родинності, звичаєвості, здорового способу життя
3	Зміст виховання молодших школярів в сучасній українській сім'ї
4	Культура вчителя у системі сімейно-шкільного виховання
2012/13 н.р.	
1	Створення гуманної демократичної атмосфери в школі-родині на основі взаємоповаги педагогів та учнів
2	Педагогіка відношень на основі поваги до особистості кожного учня, його інтересів та запитів, визначення цінностей особистості, її рівноправності і свободи в шкільному колективі
3	Осмислення уроку як результат застосування інноваційної педагогічної технології
2013/14 н.р.	
1	Захист проектів «Портфоліо вчителя школи-родини»
2	Проблема збереження здоров'я учасників навчально-виховного процесу як основний чинник вирішення науково-методичної проблеми школи
3	Школа-родина як найуніверсальніша академія, де формується духовний ідеал

одновимірному). *Школа-родина включає посімейну освіту, батьківські обереги, довкілля, школу I ступеня.*

Родинна школа вчить спілкуватися, ставитись до іншої людини як до самоцінності. Основним способом життя дитини є рух, гнучка система навчання, перехід до індивідуальної різнорівневої системи. Необхідною умовою існування школи-родини є харчування. Максимально використовуються можливості для заготівлі овочів, фруктів, які зберігаються в пристосованому приміщенні, адже вживання вітамінів у школі із заготовлених продуктів так само необхідно, як знання з математики та мови. Глибокі почуття етнічної єдності розвивають святково-трудова обряди. Свято – це радість людського духу, а будні – для потреб тіла, фізичної праці.

У свята український люд збирався, оберігав людську душу від руйнування, забезпечував етнічну самосвідомість. Обрядові свята оберігали людину від виснаження, нагадували про сенс життя. Традиційними в школі є фольклорні свята «Народні обереги» та «День родини». Важливим етапом для розвитку здібностей та творчого потенціалу особистості є навчання поза заняттями: залучення дитини до роботи в науковому товаристві, орієнтація в певній галузі науки, робота в органах учнівського самоврядування, колективах вокально-хорового жанру тощо.

Школа-родина реалізує в своїй діяльності такі принципи:

- природовідповідності;
- народності;
- педагогічної компетентності батьків та єдності вимог і виховних напрямів;
- наступності та спадкоємності поколінь;
- участі в праці;
- культуровідповідності;
- самодіяльності;
- активності й ініціативи;
- гуманізації;
- демократизації.

Найголовнішим вважається принцип природовідповідності, згідно з яким враховуються можливості, здібності та нахили, прагнення та життєві орієнтири кожної дитини. Цим законом нерівності детермінується розвиток і результати педагогічного процесу.

У школі діє дитяча організація „Рід”, головним завданням якої є оволодіння учнями вміннями і навичками управління, сприяння відродженню історико-культурних традицій українського народу, виховання поваги до родини, друзів, ровесників, почуття власної гідності, надання їм можливості проявити себе на ділі.

„Рід” організовує, проводить і бере участь в „Екологічній весні”, проводить акцію „Екологічна стежина”, „Жива вода”, організовує виступ агітбригади „Екологи”. Традиційно в школі відбувається посвята в першокласники, п’ятикласники „Добрий день, моя родино!”. „Рід” бере участь у сільських заходах, святах, змаганнях,

що дає можливість кожному школяреві займати активну громадянську позицію. Вихованці школи успішно розвивають свої здібності та природні нахили у гуртках, які працюють у позаурочний час.

Навчальний заклад поступово перейшов від школи-родини до класу-родини, суть якого полягає в тому, що кожен педагог працює не лише над підвищенням рівня знань та вихованості учнів, а й над підвищенням знань батьків та родичів з основ педагогіки, родинного виховання, отримання ними виховної практики, надання цьому процесу національно-патріотичної спрямованості. Кожен клас-родина має свій девіз, атрибути, пріоритетні цінності. В кожній маленькій класній родині панує серйозність, діловитість, порядок. Допускаються розваги, якщо вони не заважають справі. Панує взаємна привітність без фамільярності, справедливість без колючої прискіпливості,

Учень не просто учень, у шкільній родині він є Дитиною, яка реагує на все через позитивні емоції добра, любові, людяності

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Береговий, Я. Вікова сегрегація. Сім’я – останній захисник людства / Я. Береговий // Початкова школа. – 1993. - № 12; 1994. - № 2.
2. Бех, І. Особистість народжується в сім’ї / І. Бех // Початкова школа. - 1994. - № 2.
3. Журецький, Я. Школа – родина / Я. Журецький // Педагогічний часопис. – Миколаїв, 1993.
4. Кононенко, П. П. Концепція національної системи освіти / П. П. Кононенко // Освіта. - 1993. - № 4.
5. Стельмахович, М. Українська етнопедагогіка / М. Стельмахович. – К.: Рад. школа, 1993.
6. Стельмахович, М. Українці про сім’ю, рід, родинне виховання / М. Стельмахович // Дошкільне виховання. – 1992. - № 12.
7. Усатенко, Т. Модель життєдіяльності української національної школи / Т. Усатенко // Директор школи. - 2000. - № 33.

доброта без лестошів, порядок без жорстокого педантизму, і, головне, систематична і цілеспрямована розумова та психомоторна діяльність учнів. Школа-родина забезпечує духовну єдність поколінь, звернена до оберегів родинної хати, формує середовище «родового гнізда», особливий спосіб життя. В школі діє музей школи, музей «Бабусина скриня».

На основі родинного виховання будуються духовні пласти патріотизму:

- *Природна любов до свого народу як до себе і до своєї великої родини.*

Валентина Савчук
Система роботи по реализации проекта «Школа-семья»

В статье идет речь о работе школы-семьи как инновационного учебного заведения. Отрабатывается модель школы-семьи на основе внедрения в педагогическую практику технологий обычности, семейственности, здоровьесохранения. Предложены модели современного учителя и выпускника школы-семьи, разработана система управления, создан банк данных для анализа и управления школой-семьей, определены показатели мониторинга. Автор убеждает в действенности лозунга «Каждое общеобразовательное учебное заведение может стать школой-семьей».

Ключевые слова: инновационное учебное заведение, модель школы-семьи; технологии обычности, семейственности, здоровьесохранения; модели современного учителя и выпускника; система управления и мониторинга.

Valentina Savchuk
The system of work on a project "School as a family"

This article refers to the work of the school as a family as an innovative educational institution. The model of a school as a family is worked on implementation of technologies in pedagogical practice, keeping traditions, family-centeredness and healthcare.

The author proposes the models of the modern teacher and graduates of the school as a family, develops the management system, establishes the database for analysis and management of school as a family and determines the indicators of monitoring. The author proves the effectiveness of the slogan "Every comprehensive educational institution may become a school as a family."

Key words: innovative educational institution, school as a family model, technologies of traditions, family-centeredness, healthcare, models of the modern teacher and graduates, management and monitoring system.

- *Усвідомлення святого обов'язку перед народом стати на захист його інтересів.*

- *Готовність служити Батьківщині, народу, яка вища за особисті інтереси, життя.*

Вірність Україні є ознакою національно-свідомого громадянина, а духовність передбачає поєднання як національних, так і світових надбань культури. Національне і загальнолюдське розглядається як дві сторони єдиного загальнолюдського процесу. Адже немає самого по собі загальнолюдського. Воно існує завдяки національному і виявляє себе через національне.

За результатами самоаналізу роботи школу-родину можна віднести до інноваційних навчальних закладів, що впроваджує новаторські психологопедагогічні ідеї, ставить оригінальну мету діяльності та отримує кінцевий результат. Створена модель реалізує робочі проекти, здійснює методичне забезпечення навчально-виховного процесу, впроваджує в педагогічну практику технології звичаєвості, родинності, здоров'язбереження. Відпрацьовується модель сучасного вчителя та випускника школи-родини, розроблено систему управління, створено банк даних для аналізу та управління школою-родиною, визначено показники моніторингу, сформовано нормативно-правову базу різних рівнів, яка сприяє розвитку школи-родини. *Реалізується гасло «Кожен загальноосвітній навчальний заклад може стати школою-родиною».*

Тож будемо мудримми і витриманими у ставленні до наших дітей. Бережімо їхні душі, бо то – наше майбутнє, наша доля, то є справа нашого життя. Будемо щедро віддавати нашим дітям тепло і щирість своїх душ. Нехай нам допоможе у цьому віра у світле майбутнє нашої країни, нашого народу, наших дітей.

ПАТРІОТИЗМ – ГЕНЕТИЧНЕ ПОЧУТТЯ УКРАЇНЦІВ ТРАДИЦІЙНЕ І НОВЕ У ВИХОВАННІ

Педагогіка
школи

УДК 37.035:172.15(477)

Одним із напрямків реформування сучасної освіти в Україні є національно-патріотичне виховання юних громадян. Першорядного значення набувають завдання відродження національно-етнічного самоусвідомлення дітей і молоді, формування почуття національної гідності, повага до своєї історії, національних і державних символів.

Автори розповідають про традиційні та нові форми у вихованні, що застосовуються сьогодні сучасними вчителями, зокрема у їхній школі.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання; національно-етнічне самоусвідомлення; формування почуття національної гідності; гурткова робота, флеш-моб.

Становлення української державності, інтеграція у європейське і світове співтовариство, відмова від тоталітарних методів управління державою і побудова громадянського суспільства передбачають орієнтацію на Людину, націю, пріоритети духовної культури, визначають основні напрями реформування навчально-виховного процесу.

У вирі подій сьогодні чи не пропускаємо ми головне, чи помічаємо „дрібниці”, з яких все починається. Давайте подумаємо разом, з чого починається Батьківщина? Мабуть з любові до рідної землі. З чого починається невичерпне почуття патріотизму в українців? Переконані, що це почуття нам передається генетично, інакше як можна пояснити той факт, коли навіть школярі долучаються до волонтерського руху:

збирають кошти та продукти харчування на підтримку українських солдат на сході нашої держави; організовують збір речей для дітей, що є внутрішньо переселеними; беруть участь у різних флеш-мобах на підтримку України.

Ось вони, ті зернятка з яких проростає справжня любов до українського, до рідного, до найдорожчого – любов до Батьківщини.

Учні ЗОШ І-ІІ ступенів с. Дзвиняч Заліщицького району Тернопільської області також є активними учасниками волонтерського руху, долучаються до різних акцій, що спрямовані на підтримку нашої армії, а головне – є патріотами своєї Батьківщини. 4 вересня, в рамках «Тижня Незалежності», в нашій

Любов ГАГАЛЮК

Директор ЗОШ І-ІІ ступенів с. Дзвиняч, Заліщицький район, Тернопільська область

Оксана КОПИЧИНСЬКА

Заступник директора з НВР ЗОШ І-ІІ ступенів с. Дзвиняч

Наталія ТЕСЛЮК

Педагог-організатор ЗОШ І-ІІ ступенів с. Дзвиняч

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2015

Педагогіка школи

Виховання патріотів на Тернопільщині

Гурток декоративно-прикладного мистецтва: діти вивчають сучасні техніки рукоділля

У рамках "Тижня Незалежності" діти малювали на бруківці, стверджуючи гасло даного заходу «Діти України, за мир!»

Акція на підтримку нашої армії: флеш-моб – малюнок на бруківці (вересень, 2015)

школі пройшов флеш-моб – малюнок на бруківці. Символічним гаслом цього заходу стали такі слова: «Діти України, за мир!» Зі щемом у серці ми, дорослі, спостерігали як маленькі рученята вимальовували на бруківці слово «МИР». Саме такі заходи об'єднують і мобілізують всіх до співпраці, виховання та навчання нового покоління, яке буде любити та берегти нашу Україну.

Поліпшенню національно-патріотичного та морально-етичного виховання сприяють залучення дітей до традиційних форм виховної роботи, зокрема до гурткової роботи, а саме навчання в гуртках декоративно-прикладного мистецтва. У гуртках ДПМ загальноосвітньої школи I-II ступенів села Дзвиняч Заліщицького району Тернопільської області діти вивчають різні техніки рукоділля. Звичайно, найбільшу увагу приділяють технікам, які притаманні Заліщанщині: вишивка, писанкарство, витинанка, мережка. Але вивчають і сучасні техніки декоративно-прикладного мистецтва: канзаші, колаж, вітраж, декупаж, квілінг та ін. Заняття гуртка проводяться у формах майстер-класів, відкритих занять.

Гуртківці провели дослідницько-пошукову роботу і збрали матеріал про історію вишивки села Дзвиняч, техніку виконання, про вишивальниць свого села, віднайшли зразки вишитих предметів одягу, зразки орна-

ментів. Робота гуртківців була представлена на обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «Роде наш красний, роде наш прекрасний» в секції «Фольклор та етнографія».

Вже традиційними в школі стали тематичні виставки квітів. У композиціях діти передають національно-патріотичний дух, прагнення миру та спокою в державі: «Час іде – надія не вмирає» (присвячено всім воїнам, які пропали безвісти у боротьбі за незалежність України), «У нашій серці Україна» тощо (див. фото).

Учнями школи, під керівництвом класоводів початкових класів, класних керівників та керівників гуртків декоративно-прикладного мистецтва були власноруч виготовлені червоні маки – маки пам'яті – символ відзначення Дня пам'яті та примирення і Дня перемоги, які нарешті прийшли на зміну радянській символіці. Саме цими маками пам'яті школярі прикрасили виготовлені власноруч листівки для воїнів АТО. З яким трепетом, теплотою діти писали слова вдячності солдатам, просили «повернутися живими», побажання скорішого одужання. Діти щиро вірять, що їх листівки та побажання обов'язково зігріють не одне серце захисників України, їхні щирі молитви допоможуть солдатам повернутися живими і здоровими додому. Слава Україні! Героям Слава!

Червоні маки – маки пам'яті – символ відзначення Дня пам'яті та примирення і Дня перемоги: учні школи власноруч виготовляють маки для воїнів АТО

Листівки для воїнів АТО: школярі прикрасили їх маками пам'яті

Тематичні виставки квітів – традиційні. Композицією «У нашій серці Україна», діти свідчать, що прагнуть миру та спокою в державі

Від редакції

ШИРИТЬСЯ КРАЇНОЮ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ РУХ

- Естафета єдності, звитяги та слави у рамках національно-патріотичного проекту учнівської молоді Києва „Нам Україна вище над усе!”¹

В Оболонському районі міста Києва у сквері по вул. Тимошенко, 18 біля пам'ятного знака² Героям Небесної сотні «Герої не вмирають. Наші сльози та пошана» у жовтні цього року відбулися урочистості з нагоди передачі прапора 14-ї окремої мотострілкової бригади бійців АТО. Прапор було вручено школярам міста Києва бійцями 14-ї окремої мотострілкової бригади Збройних Сил України. Прапор побував у бойових діях у зоні проведення антитерористичної операції на сході України та є символом незламності бойового духу, патріотизму, гордості, віри в перемогу.

Старшокласники гімназії «Потенціал» Оболонського району міста Києва, в рамках національно-патріотичного проекту «Нам Україна вище над усе!», передали естафету старшокласникам навчальних закладів Деснянського району. Відтепер прапор, як символ вшанування мужності та героїзму захисників незалежності та територіальної цілісності України, зміцнення патріотичного духу, буде перебувати в гімназії № 283 Деснянського району м. Києва.

- Вертикаль добра кордоцентричної нації

Традиційно про вертикаль ми говоримо, коли йдеться про освітянське управління: від школи до МОНУ.

Саме про неї мова, але з іншої точки зору – з позиції добротворення.

Наш читач тільки-но познайомився з тим, що роблять діти, щоб підтримати воїнів АТО; громадяни долучаються до волонтерського руху: збирають кошти та продукти харчування на підтримку як українських солдат, так і співвітчизників, що є переселеними з тимчасово окупованої території України; освітяни зі сходу нашої держави боронять дітей та навчальні заклади й продовжують, на кшталт Я. Корчаку, свою відповідальну, на межі з героїзмом, вчительську працю; освітяни з інших міст країни приймають переселених і, як справжні благодійники, піклуються про колег та молодь. У цьому ряду благодійників-добротворців – і МОН України. Якщо переглянути документи, які виходять з міністерства за останні 2 роки, то їх кількість, тематика, адресати, накази, листи, інформаційні буклети та ін. – свідчать лише про те, що байдужих немає. Освітянська країна живе/виживає/підтримує/тримається, бере участь у різноманітних акціях й інших заходах з єдиною метою: щоб це допомогло країні – світ бачить різні флеш-моби: дорослих і дітей – і всі вони на підтримку України.

Під час XXII щорічної конференції "Національно-патріотичне виховання в закладах освіти нового типу Хмельницької області" директорів, членів асоціації ВГУ³, з усіх куточків країни зібрав директорський флеш-моб⁴ (м. Хмельницьк, червень, 2014).

¹За інформацією прес-служби КМДА.

²Пам'ятний знак увіковічує пам'ять борців за незалежність України – героїв Небесної Сотні «Герої не вмирають. Наші сльози та пошана».

³Асоціація «Відроджені гімназії України»

⁴Див. С. 4 обкладинки цього часопису.

Любовь Гагалюк, Оксана Копычинская, Наталия Теслюк

Патриотизм - генетическое чувство украинцев. Традиционное и новое в воспитании

Одним из направлений реформирования современного образования в Украине является национально-патриотическое воспитание юных граждан. Первостепенное значение приобретают задания возрождения национально-этнического самосознания детей и молодёжи, формирования чувства национального достоинства, уважения к своей истории, национальным и государственным символам.

Авторы рассказывают о традиционных и новых формах в воспитании, что применяются сегодня современными учителями, в частности в их школе.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание; национально-этническое самосознание; формирование чувства национального достоинства; кружковая работа, флэш-моб.

Lyubov Gagalyuk, Oksana Kopychinska, Natalia Teslyuk

Patriotism - Ukrainian genetic sense. Traditional and new in education

The national-patriotic education of young people is one of the trends in the reforming of modern education in Ukraine. The tasks of national and ethnic self-awareness among children and young people, sense of national dignity, respect for their history, national and state symbols revival are becoming paramount.

The authors tell us about traditional and new forms of education that are used nowadays by modern teachers, particularly in their school.

Key words: national-patriotic education, national and ethnic self-awareness, the sense of national pride, group work, flashes mobs.

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Педагогіка
ШКОЛИ

373.3/.5.035:172.15]:
[050.486:37](477)(048.83)

В інформаційно-аналітичному огляді актуалізовано проблеми національно-патріотичного виховання молоді. Аналіз наведених фактів, позицій як вчених, учителів, батьків, так і керівників шкіл, результатів наукових досліджень дозволив автору виявити умови ефективного національно-патріотичного виховання громадян та запропонувати шляхи подолання окреслених проблем.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, патріотизм, правова культура, громадянська позиція, справжній громадянин, психологічні наслідки війни, інформаційний вплив інших країн.

Сьогодні Україна як правова, демократична держава переживає не найкращі часи свого становлення й розвитку. На превеликий жаль, було втрачено частину території нашої держави, тому першорядним завданням нашої держави є формування почуття патріотизму та активної громадської позиції молодого покоління. **Метою огляду є аналіз інформації з проблематики реалізації «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді»** на сторінках освітянських газет.

У розробленій цього року Концепції¹ національно-патріотичного виховання дітей і молоді запропоновано заходи щодо її реалізації та методичні рекомендації. Вона спирається на тради-

ції української державності, національно-визвольної боротьби українського народу, громадянську свідомість, здатність критично і незалежно мислити, бути активним у відстоюванні своєї позиції та готовим до захисту незалежності й територіальної цілісності української держави [6]. Зазначається, що *раніше у виховній роботі були прораханки*. Плоди цього ми й пожинаємо зараз. Причина полягає в тому, що *було зроблено ухил на регіональний патріотизм*.

Так, у багатьох регіонах загальноукраїнський патрі-

**Тетяна
ГОДЕЦЬКА**

Науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомилинського

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2015

¹Концепцію затверджено наказом МОН України № 641 (16 червня 2015 р.).

отизм став поступатися, наприклад, кримському, донбаському тощо. У контексті децентралізації, не посягаючи на право громад розвивати виховну роботу на регіональних традиціях, водночас **відчуваємо потребу посилити загальноукраїнський виховний контекст**, при цьому без громадянського суспільства тут не обійтися, тому **потрібно залучати до співпраці громадські організації** [6].

У найближчих планах міністерства – організація онлайн-навчання, проект якого буде запущено вже цього 2015-2016 навчального року. Цей проект має на меті убезпечити десятки тисяч дітей від впливу російської пропаганди, яка до сьогодні сприяла формуванню їх не як громадян України [11].

ДІТИ ВІЙНИ

Українська система виховання відрізняється від системи виховання, що насаджується на окупованих територіях [2].

Наша проблема полягає у засиллі інформаційного продукту країн, чий проголошені цінності патріотизму докорінно суперечать українським... Зокрема, – надмірна героїзація війни, легкість самопожертви та така саме легкість вбивства, пропаганда насилля та агресивності. Нове покоління не має сприймати війну і насилля, нехай і над ворогом, як героїчну пригоду [2].

Проблема полягає в тому, що українській системі соціалізації властивий когнітивний дисонанс, коли система освіти формує одні цінності, а канали масової комунікації та масова культура, – інші [2].

Галина Гергега, голова громадської організації «Український інститут дослідження екстремізму», розповідає про власне дослідження на тему «Діти війни», яке проведено співробітниками Інституту вперше в Україні. У дослідженні виявлено проблему, яка лише зародилася, а вже має психологічні наслідки війни.

Вона наголошує на що сьогодні має звернути увагу держава, а це – вивезення усіх дітей із прифронтових

територій. **Терміново необхідно вирішити проблему з перепустками з зони окупації.** Та як би ми не старались вивести дітей за межі війни, війна вже стала частиною життя кожного українця.

З цього народжується ще одна проблема – психологічні наслідки війни, які можуть бути не менш тяжкими за матеріальні [4].

Ми маємо задати орієнтир, навчитись і навчити **вирішувати проблеми без силових методів, без агресії, мовою порозуміння та поваги. Лише те суспільство, яке небайдуже до проблем найслабших його членів, спроможне вижити, вистояти і перемогти** [4].

Та навіть тоді, коли полум'я війни згасне, у ньому лишатимуться жарини. Вуглини ненависті та упередження, вуглини, на яких будуть жити та виховуватись наші діти. Тому **від того, що ми дамо нашим дітям сьогодні, залежатиме не лише їхнє завтра. Це стане фундаментом українського суспільства** [4].

Олег Зарубинський, директор Українського інституту дослідження екстремізму, зазначає, що для забезпечення прав дітей, які внаслідок військових дій стали напівсиротами, **необхідно вирішити актуальні «дорослі» проблеми – визнання учасниками АТО їх загиблих батьків (особливо, якщо вони брали участь у добровольчих зонах)** [5].

ПАТРІОТИЧНО-ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ВИХОВАННЯ

Щоб побудувати багату, розвинену європейську державу, треба починати з виховання юних громадян, переконана *Вікторія Щербак*, директор Краматорської української гімназії [12].

– Саме національно-патріотичне і громадянське виховання є пріоритетом, родзинкою нашого закладу – єдиного україномовного у нашому місті. Девіз гімназії: "Ad gloriam patriae" означає "Для слави Вітчизни" [13].

Учнів набираємо на конкурсній основі, – розповідає *Вікторія Юрївна*, директор гімназії – тому до

нас ідуть ті, хто справді вмотивований. Одні батьки обирають наш заклад, бо їм імпонують національні традиції. А є й такі, хто приводить дітей зі словами: *«Ми — русскоязычная семья, украинского языка не знаем. И не хотели бы, чтобы ребенок его изучал — он не нужен. Нам надо, чтобы он получил знания»*. Таким я нічого не відповідаю: вони та їхні діти — цінний «матеріал» для національно-патріотичного виховання. Адже учнів ми не лише навчаємо, а й цілеспрямовано виховуємо. І от настає випускний — до мене підходять мами, тати. І кажуть: *«Як добре, що ми віддали дитину в українську гімназію! Наші погляди змінилися»*. Ми виховуємо і дітей, і батьків — змінюється їхній світогляд, ставлення до Української держави [13].

Оскільки нині йде війна, патріотичне виховання має бути тільки практичним, вважає *Володимир Лосіцький*, директор Пальмірської ЗОШ І–ІІІ ступенів Золотоніської райдержадміністрації Черкаської області:

— Сьогодні в державі склалася така ситуація, що патріотичне виховання — це передусім реальна допомога нашій армії, волонтерська робота... Патріотично-практичну складову вчителі намагаються інтегрувати у різні уроки. І в перерви — також [7]!

Роз'єднувати поняття «захист Вітчизни» і «національно-патріотичне виховання» — недоречно і неефективно, вважає начальник управління освіти і науки Білоцерківської міської ради *Юрій Петрик*. Тому для реалізації завдань концепції національно-патріотичного виховання молоді в Білій Церкві продовжує працювати Центр військово-патріотичного виховання та допризовної підготовки учнівської молоді у складі Білоцерківського навчально-виховного об'єднання «Звитяга»... Наші школярі активно долучаються до волонтерської та благодійної діяльності. Переконали, що виміряти патріотизм і любов до України не можна нічим. Його лише може виявити людина — своїми справами та переконаннями. Тому вважаю, що вимагати відповідну звіт-

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бекас, А. Діліться досвідом [Текст] / Андрій Бекас // Освіта України. — 2015. — 13 лип. (№ 27/28). — С. 12.
2. Виховання давайте сприймати по новому [Текст] / підгот. Укр. ін-том дослідження екстремізму // Освіта. — 2015. — 15-22 лип. (№ 30/31). — С. 3.
3. Ворона, С. Стиль спілкування — демократичний [Текст] / Сергій Ворона // Освіта України. — 2015. — 17 серп. (№ 33). — С. 13.
4. Герега, Г. Не проглядімо цю глобальну проблему [Текст] / Галина Герега // Освіта. — 2015. — 15-22 лип. (№ 30/31). — С. 1.
5. Зарубинський, О. Дорослі проблеми дитинства [Текст] / Олег Зарубинський // Освіта. — 2015. — 15-22 лип. (№ 30/31). — С. 2.
6. Короденко, М. Патріотизм — запалити, не дати згаснути [Текст] / Максим Короденко // Освіта України. — 2015. — 7 верес. (№ 36). — С. 8.
7. Лосіцький, В. Не тільки словом, а й ділом [Текст] / Володимир Лосіцький // Освіта України. — 2015. — 7 верес. (№ 36). — С. 9.
8. Матат, Д. Як виховати громадянина? [Текст] / Дарина Матат // Освіта України. — 2015. — 17 серп. (№ 33). — С. 12.
9. Петрик, Ю. Виховання і допризовна підготовка [Текст] / Юрій Петрик // Освіта України. — 2015. — 7 верес. (№ 36). — С. 9.
10. Проценко, А. Діло майстра величає [Текст] / Андрій Проценко // Освіта України. — 2015. — 13 лип. (№ 27/28). — С. 13.
11. Полянський, П. Як відповісти на агресію? [Текст] : [інтерв'ю заступ. МОН України П. Б. Полянський про українську освіту в умовах інформаційної війни / записав Д. Шулікін] // Освіта України. — 2015. — 31 серп. (№ 35). — С. 4.
12. Щербак, В. Форпост українського [Текст] / Вікторія Щербак // Освіта України. — 2015. — 7 верес. (№ 36). — С. 9.
13. Щербак, В. «Перевиховуємо і учнів, і батьків» [Текст] / Вікторія Щербак // Освіта України. — 2015. — 28 верес. (№ 39). — С. 7.

ність – неправильно [9]. Таку думку розділяє і *Володимир Лосіцький*:

- Ми робимо це все не для районних адміністраторів, а для своєї душі і нашої країни [7].

ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ПРАВОЗНАВСТВА

Учителів правознавства, які цього року ввійшли до фіналу Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року», об'єднала ідея: як виховати учня справжнім громадянином? Вони прагнуть навчити учнів критично мислити, зробити шкільні уроки цікавішими: наповнити їх сучасним змістом та інноваційними технологіями навчання [8].

Андрій Бекас, учитель правознавства та заступник директора з навчально-виховної роботи Хмельницького ліцею № 17, називає

правознавство найбільш практико-спрямованим предметом, що формує громадянську позицію.

Вивчаючи правознавство, *діти замислюються*, як житимуть у цьому світі. Дуже *часто ставлять провокаційні запитання: мовляв, Ви, Андрію Леонідовичу, на уроках розповідаєте про закони, а насправді вони не виконуються*. Тож маю з такої ситуації на уроці «викручуватися», – каже вчитель [1].

Сергій Ворона, учитель НВК «Спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад I–III ступенів № 26 – дошкільний навчальний заклад – дитячий юнацький центр «Зорецвіт», наголошує:

– *Молода людина щодня стає свідком масового порушення вимог законності, правового нігілізму та низького рівня правової культури переважної більшості громадян України*, зокрема старшого покоління. І такі фактори заважають учителю правознавства підтримувати постійний інтерес учнів до свого предмета, пропагувати ідею важливості його якісного вивчення [3].

Андрій Проценко, учитель Харківської гімназії № 47, наголошує, що правознавство варте більшої уваги, і не лише в 9-10-х класах. Перші знання про засади держави, права, обов'язки громадянина, про дії згідно з законом діти мають отримувати вже у початкових класах. Так, це складно, але ми, вчителі, маємо це робити. Оскільки від цього залежить, яке наступне покоління керуватиме державою – через 10-20 років [10].

ВИСНОВОК

Для виховання свідомого українського громадянина-патріота необхідна зацікавленість і залучення всіх верств населення країни. Необхідно забезпечити отримання дітьми **перших знань про засади держави, права, обов'язки громадянина України, про дії згідно з законом на уроках правознавства, починаючи з початкової школи**. Молодь виховувати необхідно широко і з любов'ю.

Годецкая Татьяна
Проблемы национально-патриотического воспитания в средствах массовой информации

В информационно-аналитическом обзоре актуализированы проблемы национально-патриотического воспитания молодежи. Анализ приведенных фактов, позиций как ученых, учителей, родителей, так и руководителей школ, результатов научных исследований позволил автору выявить условия эффективного национально-патриотического воспитания граждан и предложить пути преодоления очерченных проблем.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, патриотизм, правовая культура, гражданская позиция, настоящий гражданин, психологические последствия войны, информационное влияние других стран.

Hodetska Tetiana
Problems of National-patriotic Education in Mass Media

The problems of national-patriotic education of youth are shown in the information-analytical survey. The analysis of the given facts, points of view mentioned by scientists, teachers, parents and school heads, scientific research results allowed the author of the article to find out the conditions necessary for the effective national-patriotic education of people and to suggest possible ways how to cope with these problems.

Key words: national-patriotic education, patriotism, legal culture, civic point of view, real citizen, psychological effect of war, information influence of other countries.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ.

СУЧАСНІ ПРАКТИКИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ

**Педагогіка
ШКОЛИ**

УДК 130.2+81'246]:
37.013.43-048.78

У статті висвітлюються концептуально-методологічні засади становлення нової філософської стратегії полікультурної освіти та виховання в Україні, розглядаються основні тенденції розвитку теорії полікультурного виховання, пропонуються сучасні напрями розвитку системи виховання в Україні.

Ключові слова: полікультурне виховання, демократизація, національна ідентичність, полікультурна особистість, полікультурне середовище, інтеграція культур, мультилінгвізм, концепція виховання.

Розвиток виховних систем в сучасному світі – багатогранний процес. Але найважливішою тенденцією сучасного виховання вважається прогрес полікультурного виховання, що залишається основою придбання та збереження національних і загальнолюдських духовних та культурних цінностей, таким чином система полікультурного виховання наближається до рівня сучасних соціальних, політичних, педагогічних вимог, які включають такі процеси, як:

- демократизація та гуманізація виховання;
- орієнтація на діалог культур;
- відродження інтеркультурного виховання;
- формування соціокультурної національної ідентичності особистості.

Характерною рисою сьогодення є тісний взаємозв'язок морального, духовного, громадянського, патріотичного та полікуль-

турного виховання;

Розглянувши теоретичні надбання про мету, зміст моделі, підходи та принципи полікультурного виховання, можна сказати, що воно здійснюється на засадах гуманізму, культурного плюралізму, соціальної справедливості, на основі концепцій мультикультуралізму, транскультуралізму, та інтеркультурності.

Полікультурне виховання об'єднує і виконує освітньо-розвиваючу, культурологічну, гуманістичну та комунікативно-інтеграційну функції. Зацікавленість у полікультурному вихованні пояснюється розширенням міжнародного співробітництва. Полікультурне ви-

**Валерія
АСАСВА**

Доцент кафедри гуманітарної освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук

ховання, будучи близьким до теорії гуманного міжнародного співіснування, сприяє породженню мультиідентичної особистості як осередку й перетинання декількох культур. Крім того, саме на полікультурне виховання покладено надію забезпечення культурно-соціальної національної ідентичності українців, відкритої іншим культурам та віруванням.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Поняттю полікультурного виховання та визначенню цього процесу присвячено досить великий пласт досліджень як зарубіжних так і сучасних українських вчених.

В. Погребняк дає визначення поняттю полікультурне виховне середовище, характеризує його як: «соціально детермінований комплекс умов життєдіяльності, результат формальної й неформальної взаємодії різних культур, який зумовлює особистісний розвиток їх представників» [16, с.80].

Осягнення світової полікультурності, на думку українського філософа В.Вікторова, надасть змогу досягти гармонії у всесвітніх відносинах та проектах. Він стверджує, що: «Створення в Україні нового суспільства має проходити на засадах різновекторності, формування полікультурності, відходу від будь-яких монополій, але із збереженням іманентних для українця ознак духовно-морального плану» [2, с.18].

У зв'язку з необхідністю нової політики, політики формування нового суспільства, нового рівня культури громадян, які мають різну національну, релігійну спрямованість, в Україні з'являються державні документи, в яких закладено ідеї полікультурності: Конституція України [10]; Національна доктрина розвитку освіти [15]; Державний стандарт базової й повної середньої освіти [6]; Державна національна програма «Освіта» [5]. При чому, саме національна доктрина розвитку освіти в Україні визначає основні напрями трансформації освіти в бік особистіс-

ного навчання та виховання, задаючи нові орієнтири навчання та виховання гуманоцентричного характеру [15].

Розмірковуючи над напрямками розв'язання завдань виховання, В.Кремень визначає кардинальні проблеми, які необхідно враховувати у системі виховання, беручи до уваги реалії розвитку суспільства у XXI столітті:

- забезпечення високої функціональності людини в умовах швидкої зміни ідей, знань і технологій;
- забезпечення оптимального співвідношення між локальними та глобальними соціально-економічними проблемами, щоб людина як патріот своєї країни, відчувала відповідальність за благополуччя в усьому світі;
- формування на загальносуспільному й індивідуальному рівнях сприйняття людини як найвищої цінності, від якої залежить успішність суспільно-економічного розвитку;
- вироблення в людині здатності ефективно діяти в умовах нових суспільно-економічних реалій (глобалізації, інформатизації, високих технологій);
- мінімізація асиметрії між матеріальним і духовним, культивування у кожній особистості почуття національної гідності, культури спілкування [11].

Не можна стверджувати, що вченнями про полікультурне виховання запропоновані нові форми й методи. Ними використовуються активні методи, що вже довели свою ефективність. Серед таких – громадянське виховання, але у новому вигляді, у колі полікультурного виховання, основним завданням якого є формування цілісного національно-культурного простору особистості. Становлення нового типу громадянськості, як результату політико-економічної глобалізації, робить полікультурне виховання насичене новим змістом.

Найбільш вдале трактування сучасного полікультурного виховання подано українським вченим Л. Масол, яка стверджує, що полікультурне ви-

ховання сьогодні являє собою оволодіння системою національних, загальнолюдських цінностей, комунікативних, емпатійних умінь, що дозволяють здійснювати міжкультурну взаємодію, інтеграційну комунікацію та обмін, засвоювати цінності національної і світової культури, культурно-історичного і соціального досвіду різних країн, активно взаємодіяти з представниками різних культур за умов збереження власної культурної ідентичності. Ефективне рішення завдань сучасної полікультурної освіти та виховання можливе за умов формування й розвитку в учнів критичного мислення, вміння використовувати методи інтерактивного навчання з урахуванням психологічних особливостей етнічної ідентичності різних етнічних груп, відповідної підготовки вчителів [14].

На думку вчених Л. Голік, Т. Клищенко, М. Красовицького, Г. Левченко, полікультурна освіта та полікультурне виховання сьогодні, мають аналізуватися як складові цілісного процесу. Таке поєднання сприятиме примноженню як національних, так і загальнолюдських моральних цінностей [3].

Інші українські вчені: В. Болгаріна, І. Лощенкова вважають, що «освіта, для якої ключовими поняттями є культура як вселюдське явище — це засіб допомоги особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток» [1, с.3].

Пріоритети української освіти окреслені у працях сучасних українських вчених В.Кузьменко та Л. Гончаренко: «глобальні проблеми соціального прогресу людства вимагають від освіти широкого залучення підростаючого покоління до загальнолюдських і національних інтелектуальних цінностей. Завдяки освіті у людини формується відповідна картина світу, а через неї — відношення як до оточуючого світу, так і до самої себе» [13, с.52].

Відображаючи багатоетнічну природу сучасного суспільства, принцип полікультурності передбачає, що зміст виховання повинен відбивати певні елементи різних етнічних культур. При цьому, основними повинні бути положення про те, що етнічні культури — це загальне багатство всіх людей, що населяють країну, що, наприклад, загальнонаціональна українська культура є продуктом історичного процесу взаємозбагачення й взаємопроникнення етнічних культур. Таким чином, можна вважати, що у впровадженні полікультурності, поняття діалогу культур означає не сліпу доброзичливість, а діяльну і свідому взаємодію з іншими культурами. Т. Скубашевською було визначено основні чинники розвитку міжкультурного діалогу для України. Серед них, особлива увага приділяється історичній та культурній спільності з іншими народами і культурами, спільним господарчим інтересам та політичній визначеності стратегії взаємодії з іншими країнами. Філософія освіти у цьому контексті виступає теоретико-методологічною базою для відповідної ідеології [21].

Цю тему розвиває В.Кузьменко, стверджуючи, що засвоєння соціальних та етичних знань у підростаючого покоління за всіх часів будувалося на принципах взаємозв'язку й взаємного доповнення культур представниками різних національностей. Проблема формування в учнів етнічної свідомості, культури міжетнічних відносин може бути вирішена на основі нагромадження знань про культуру, традиції та звичаї не лише свого народу, але й інших етнічних груп. У багатоетнічному середовищі виховання та впровадження ідей полікультурності активно сприяє формуванню готовності співпраці людей один з одним [13].

Теоретико-методологічні проблеми взаємодії освіти та культури в умовах системних трансформацій українського суспільства досліджуються в роботах В.Горського [4], Є.Добрянської [7], Ф.Канака [9], С.Кримського [12], М.Романенка [17]

та ряду інших вітчизняних і зарубіжних авторів.

Головне те, що полікультурна освіта дозволить вирішити одну з фундаментальних проблем поліетнічного суспільства – встановити рівновагу в рішенні завдань знаходження колективної ідентичності й збереження волі особистісного вибору. Умови ефективності виховання значною мірою перебувають поза педагогічних зусиль і мають залежність від політичної та соціальної атмосфери. Однак виховання є найпотужнішим інструментом, що має створювати сприятливий демократичний і гуманно-соціальний клімат. Саме тому вивчення і впровадження передового досвіду полікультурності в Україні через систему освіти і виховання стає все більш актуальним й важливим. Сучасна освітня ситуація в державі потребує втілення у практику освіти інноваційних виховних парадигм.

Одними з пріоритетних напрямків полікультурного виховання у процесі гуманізації суспільства є формування національної та особистісної самосвідомості, громадянської позиції, відповідального та активного ставлення до життя. Сучасна філософія полікультурності України спрямована на виховання полікультурної особистості у дусі національної культури, моралі, патріотизму, а разом з тим – розуміння ролі людини в житті суспільства.

Так само як в інших багатонаціональних країнах, основну мету полікультурного виховання в Україні можна визначити як формування у людини здатності до ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, почуття розуміння і поваги до інших культур, вміння жити в мирі з представниками різних національностей, рас, вірувань. Головна мета національної освіти на сучасному етапі – отримання учнями соціального досвіду, успадкування духу високої культури міжнародних відносин, формування в молоді особистісних рис громадянина.

Важливим завданням полікультурного виховання в Україні виступає, перш за все, вивчення культури власного народу. Це сприяє більш повному розумінню культурних цінностей рідної культури, патріотизму, а разом з тим формує уявлення про культурний плюралізм у сучасному світі й виховує позитивне ставлення до культурних відмінностей, тобто розвиток культурологічної парадигми. Не менш важливими факторами, які сприяють полікультурному світосприйняттю виявилися громадянське виховання в дусі миру та співробітництва, створення виховних систем та умов для інтеграції культур, розвитку навичок спілкування з представниками інших культур і етносів. А внутрішньо-суспільні зміни, інтеграційні процеси в Європі потребують розвитку мультикультуралізму, розвитку мультилінгвізму.

Наш час характеризується тим, що на місце протистояння держав активно висувається протистояння різних культурних систем і формується багатополюсна полікультурна взаємодія. Таке розмаїття породжує чимало проблем. У зв'язку з цим виникає необхідність наукового осмислення та розробки цього питання. *Сучасна Україна являє собою багатонаціональне, багатоетнічне, релігійне розмаїття.* Міграційні процеси останніх років збільшили численність етнічних груп, таких як кримські татари, вірмени, азербайджанці, молдавани. *Об'єднавши на своїй території більше 130 національностей, Україна належить до країн з полікультурним середовищем, прагне знайти спосіб співіснування різноетнічних груп у певних соціальних умовах.* Будуючи демократичне суспільство, вона бажає відкритості, якої можна досягти завдяки полікультурним напрямкам в освіті. Полікультурна освіта в Україні має сприяти формуванню готовності до активної діяльності в соціокультурному середовищі, має спонукати до збереження ідентичності, прагнення розуміння інших етнокультурних спільнот, жити в злагоді з представни-

ками різних релігійних, расових, етнічних культурних груп.

Питання полікультурного виховання в Україні стає все вагомішим тому, що сучасній людині необхідно бути готовою до мирного та гармонійного життя в багатомовному, багатонаціональному та багатокультурному світовому просторі. Враховуючи те, що термін «полікультурність» відноситься до гармонійного співіснування й взаємодії різних культур, культура повинна розглядатися як сукупність властивих суспільству або соціальній групі ознак - духовних та матеріальних, інтелектуальних та емоційних.

В новій Україні у 1996 році Міністерством освіти затверджено концепцію виховання дітей та молоді в національній системі освіти, яка розкриває уявлення про те, який можливий національний ідеал, яка мета виховання, які завдання в національній системі освіти, принципи та основні напрямки виховання. Необхідність такої концепції була викликана зміною соціальних орієнтирів, змісту і форм виховного процесу відповідно до загального стану державоутворення та соціальної модернізації в Україні. Враховуючи те, що зміни в соціальних сферах ведуть до трансформації ціннісних орієнтацій як окремих людей, так і суспільства в цілому, до нового соціокультурного середовища і системи цінностей. Перед виховною системою освіти вистала задача трансформувати її до нових соціальнокультурних реалій.

Потреба в такій концепції виховання стала нагальною, бо ціннісна невизначеність виховного процесу на той час досягла такого рівня, коли почала зводити нанівець виховні зусилля попередніх років. Аналіз ситуації зроблений в Україні показує, «що ціннісні орієнтири треті школярів старших класів не відповідають загальносоціальним нормам» [22, с.4]. Розбір планування виховної роботи в школах показав недоліки цієї роботи:

- відсутність в плануванні виховної роботи діагностико-аналітичних матеріалів;
- невміння вибрати і вірно сформулювати основну мету та завдання виховної роботи;
- практично більшість планів розрахована на «всіх», без врахування вікових та гендерних особливостей;
- не набула реалізації основна мета виховання: формування потреб і здібностей до самовиховання, самовдосконалення;
- дозвілля має розважальний характер, що теж не сприяє соціалізації, становленню особистості учня;
- планування методичної роботи з керівниками та батьками носить поверховий, формальний характер, не співвідноситься з метою і завданням виховної роботи [22].

Розгляд стану підготовки фахівців з виховної роботи в навчальних закладах показав, що рівень психологічної готовності вчителя до вирішення проблем виховання є також недостатнім. Документом, який мав стати

Оцінюючи стан полікультурного виховання в Україні в цілому, варто визнати, що воно не є пріоритетом в освіті. Важливо, щоб інтерес до полікультурного виховання підтримувався на рівні влади

Вченими та освітянами нерідко замовчуються такі «незручні питання», як міжетнічні конфлікти, культурні заботони, націоналізм. Тому провідними напрямками впровадження полікультурності є виховання толерантності та взаємного культурного розуміння між представниками різних етнічних, культурних, мовних та релігійних груп

орієнтиром у вирішенні проблем виховання при укладанні концепції виховання, стала Конституція України, яка не тільки стверджує українську державність, а й встановлює якісно новий нормативно-ціннісний базис формування та розвитку системи виховання в освіті. Вона визначає зміст та форми адаптаційної функції виховання не тільки на сьогодні, але й на найближчі десятиліття. Чітким орієнтиром у виховній роботі є конституційне положення про взаємодію України з навколишнім світом. В основі конституційних норм лежить ознака громадянства, а не національності нації-держави, що об'єднує громадян усіх національностей а не нації-етносу, що формує мононаціональну державу. Звідси й основний змістовний орієнтир виховної роботи розглядати український народ як соціокультурну, а не моноетнічну спільність, реалізуючи принцип гармонійного розвитку всіх національностей без дискримінації національних меншин. Усі ці та інші важливі норми виховного процесу було враховано в новій концепції виховання. У концепції національного виховання важливою є об'єднуюча ідея, що змістовно і методологічно інтегрує аспекти виховання в єдине ціле.

Одним з найголовніших принципів виховання, згідно концепції, є його культуровідповідність – органічний зв'язок з історією народу, культурними та прогресивними традиціями, з народним мистецтвом, традиціями і культурами інших народів. Великого значення набуває виховний потенціал, який

міститься в концепції діалогу культур.

Принцип гуманізації виховання згідно з положеннями концепції виховання, означає пріоритет завдань самореалізації особистості переорієнтацію виховних зусиль на особистість та її мікросередовище. Така концепція стала для української держави сукупністю ціннісних орієнтирів, що спрямовані на полегшення фахівцям виробленню програм і технологій виховання в умовах реформування суспільства і освіти.

У зв'язку з новими орієнтирами освіта ставить в центр проблематики особистість, можливості її загального розвитку, а також передбачає нові цілі виховного процесу:

- *виховання соціальної та культурної відповідальності;*
- *розвиток відповідальності за навколишнє середовище та глобальну самосвідомість;*
- *формування особистісної самосвідомості;*
- *розвиток особистісного досвіду та творчих здібностей.*

Таким чином, метою виховання сьогодні стає розвиток особистості, орієнтованої на відповідальну та свідому поведінку. Це цілком відповідає світовим ідеям. Зокрема, ідеї буттєвої відповідальності людини обґрунтовано у філософських системах Ж.-П.Сартра [19], М.Хайдегера [25] і впроваджувалися в світовій системі виховання всупереч прагматизму.

Таке положення варто врахувати, бо саме прагматизм зводить розвиток до простого задоволення мате-

ріальних потреб, а знищення інтелектуального потенціалу нації зупиняє розвиток культури на покоління. Саме тому ще з часів Київської Русі центральне місце належало вихованню моральних цінностей. Це добре відтворено у вченні українських філософів Г.Сковороди [20], П.Юркевича [8]. За традицією світоглядні ідеї ставали стимулом до практичної діяльності. Це цілком співпадає з тими вимогами, які орієнтовані на багатоманітність культур, знань, життєвих установок, коли кожна особистість відповідальна за себе і тим самим виробляє в собі відповідальність щодо іншого людського буття.

Слід зазначити, що виховання таких моральних установок можливе лише тоді, коли в процесі освіти буде даватись широке коло знань не лише про свій народ, свою землю, але й про різноголосся людської культури в цілому, що є принципом полікультурного виховання.

Таким чином, проблематика виховання громадянських, патріотичних, духовних, культурних якостей сучасною наукою досліджується достатньо. *Питання полікультурного виховання тільки починають обговорюватись та висвітлюватись, але є потреба практичного втілення їх у життя.* Незважаючи на увагу фахівців, сьогодні все ще є проблеми, які мають вирішуватись засобами полікультурного виховання. Цілком зрозуміло, що *вирішення питань полікультурного виховання має вестись Україну на новий рівень.* Сучасна багатонаціональна, мультилінгвістична Україна має бути готовою

до співпраці в умовах нових взаємовідносин.

Підґрунтям відродження інтелектуального потенціалу української нації, її відновлення, а також демократизації українського суспільства має стати оновлення системи освіти та виховання. Тому сьогодні освіта, та її невід'ємна частина – виховання є провідними стратегічними поручниками якості життя, яка, на думку Ю.Терещенко: «є не просто однією з підсистем людського існування, вона – ансамбль соціокультурних відносин, а освіченість – це супутній результат нашого сходження до вершин національного та загальнолюдського духу» [23, с.111].

За таких обставин вивчення й застосування позитивного світового досвіду у галузі полікультурного виховання набуває особливої актуальності для вітчизняної освіти. Спеціальна увага має звертатись на теорію і практику полікультурного виховання.

Доречним буде звернутися до теорії М.Уварова про те, що полікультурний аспект сучасної цивілізації може стати потужною гуманістичною парадигмою міжкультурного діалогу, не підданого флюїдам ненависті й культурної ворожнечі. Толерантність в умовах багатополлярної цивілізації – віяння часу, і позитивний приклад культурно-освітнього простору України тут може виявитись надзвичайно важливим для всього світу [24].

При вирішенні питань полікультурної освіти істотною є проблема організації системи полікультурного виховання. Одним з прийомів організації виявляється від-

Важливе значення має надаватись формуванню полікультурної грамотності вчителів, які будуть передавати свої знання наступному підростаючому поколінню.

Підготовка вчителів не лише як фахівців з різних напрямків знань, але і як вихователів, може бути предметом особливого обговорення

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Болгаріна В.С. Культура і полікультурна освіта / В.С. Болгаріна, І.Ф. Лощенова // Шлях освіти. – 2002. – №1. – С. 2-6.
2. Вікторов В.В. Проблема управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В.В. Вікторов // Вища освіта України. – 2005. – №4 (14). – С. 16-24.
3. Голік Л. Полікультурна освіта в Україні / Л.Голік, Т.Клинченко, М.Красовицький, Г.Левченко // Завуч. – 1999. – №29/35. – С.18-21.
4. Горський В. Про місце філософії в системі шкільної освіти / В.Горський // Освіта і управління. – 2001. – Т.4. – №3-4. – С. 42 – 46.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1993. – №44-46. – 62 с.
6. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України – 2004. – №5. – С. 1-13.
7. Добрянская Е.И. Философия образования: поиск ориентиров / Е.И.Добрянская // Дайджест педагогичних ідей та технологій школа-парк. – 2002. – №1. – С.30-32.
8. Емельянов Б.В. Христианская педагогическая антропология П.Д. Юркевича / Б.В. Емельянов // Национальная идея: образование и воспитание. – 1998. – №1. – С.64-75.
9. Канак Ф. До питання про трансформацію гуманітарної освіти та її соціокультурну детермінацію /Ф.Канак // Освіта і управління. – 2001. – Т.4. – №3-4. – С.21-25.
10. Конституція України. – К., 1998. – 21 с.
11. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні - інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 446 с.
12. Крымский С. Ценностно-смысловой универсум как предметное поле философии / С.Крымский // Философская и социологическая мысль. – 1996. – № 3-4. – С. 102-111.
13. Кузьменко В.В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: Навчальний посібник / В.В.Кузьменко, Л.А.Гончаренко. – Херсон: РІПО, 2006 – 92 с.
14. Масол Л.М. Образ - слово - думка: полікультурний діалог в освітньому просторі / Л.М. Масол // Мистецтво та освіта. – 1999. – №4. – С.38-45.
15. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – №33. – С.20-22.
16. Погребняк В.А. Підготовка майбутнього вчителя до професійної діяльності у полікультурному середовищі загальноосвітньої школи – Теорія і методика професійної освіти / В. А. Погребняк – Полтава, 2010. – 295 с.
17. Романенко М.І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу / М.І.Романенко // Промінь. – 1998. – 132 с.
18. Романенко М.І. Філософські аспекти культурологічної орієнтації національної освіти / М.І. Романенко // Філософські проблеми освіти. – 2011. – №1. – С.32-40.
19. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Ж.-П. Сартр // Сумерки богов / Под ред. А.А. Яковлева. – М.: Политиздат, 1989. – С.319-344.
20. Скворода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. / Г.Скворода. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с.
21. Скубашевська Т.С. Роль мовних стратегій у міжкультурній комунікації / Т.С. Скубашевська // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, – 2004. – № 43. – С. 57-64.
22. Соціально-педагогічні проблеми виховання дітей та молоді в національній системі освіти та шляхи їх вирішення // Матеріали науково-практичної конференції. – 1997. – С.54-55.
23. Терещенко Ю. Світ обертається довкола творців нових цінностей / Ю. Терещенко // Віче. Освіта як екзистенційний пріоритет України. – 2001. – №6. – С.108-111.
24. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем / А.И. Уемов. – М.: Мысль, 1978. – 278 с.
25. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер. – М.: AD MARGINEM, 1997. – 452 с.

повідне вивчення тих або інших навчальних дисциплін. На думку ідеологів полікультуралізму, *полікультурний компонент в навчальних предметах дає змогу заохотити дітей до нового знання й одночасно розглядати різні точки зору на навколишній світ. При цьому провідним залишається двомовне й багатомовне навчання, яке включає в себе вивчення рідної мови, мови домінуючого етносу та іноземної мови. Особлива увага приділяється культурологічному напрямку філологічної освіти. Науковці закономірно стверджують, що вивчення іноземних мов служить не лише спілкуванню, але й дає змогу долучатися до різних способів мислення, відчуття, поваги до інших людських цінностей.*

За теорією професора М. Романенка, «найбільш актуальною проблемою подальших досліджень є визначення педагогічних технологій у межах конкретних предметів, за допомогою яких реалізується особистісний аспект культурологічної парадигми загальноосвітньої школи [18, с.39]. Отже, проблема виховання виходить на перший план, а в умовах здійснення культурологічного підходу, гуманізації суспільства, навчання і виховання зливаються в єдине ціле, доповнюючи одне одного. У такому ракурсі *управління виховною роботою має здійснюватись у відповідності з новою концепцією виховання, через професійність педагогічних кадрів, через їх самоосвіту, через удосконалення освіти протягом всього життя.*

Оцінюючи стан *полікультурного виховання* в Україні в цілому, варто визнати, що воно не є пріоритетом в

освіті. Політичні декларації і педагогічні праці містять певні заклики до виховання в душі полікультурності, однак не завжди й не всюди вони упроваджуються в практику. Вченими та освітянами нерідко **замовчуються** такі «незручні питання», як міжетнічні конфлікти, культурні забобони, націоналізм. Тому провідними напрямками впровадження полікультурності є виховання толерантності та взаємного культурного розуміння між представниками різних етнічних, культурних, мовних та релігійних груп.

Успішне впровадження полікультурного виховання потребує удосконалення принципів викладання багатьох предметів, змін існуючих програм, розробку спеціальних підручників, впровадження нових педагогічних технологій. Однією з суттєвих умов реалізації навчально-виховного процесу також є ефективна професійна підготовка майбутніх кадрів. Оскільки проблема полікультурного виховання підростаючого покоління є багатоплановою проблемою, її вирішення пов'язане з широким колом питань, бо цей аспект культури особистості виражає не тільки її моральну і соціальну характеристику, а й правову, політичну, а також і світоглядні позиції. Тому важливе значення має надавати формуванню полікультурної грамотності вчителів, які будуть передавати свої знання наступному підростаючому поколінню.

Тема підготовки вчителів не лише як фахівців з різних напрямків знань, але і як вихователів, може бути предметом особливого обговорення. Як відомо, сьогоднішня школа має потребу у підготовці фахівців нової формації, здатних до розв'язання завдань сьогодення. А також те, що обов'язковою умовою успішності полікультурної освіти та виховання є особиста участь невідомітних етнічних груп у створенні дружнього й збалансованого змісту освіти, моніторингу навчально-виховного процесу, оцінці його результативності. Крім того, важливо, щоб інтерес до полікультурного виховання підтримувався на рівні влади постійним розширенням міжнародного співробітництва, спонуканням

потреби міжкультурного спілкування й взаємозбагачення, нарощенням потреби в оволодінні основами міжкультурного спілкування в певних професіях, зокрема у бізнесменів, викладачів, працівників сфери послуг.

У цілому, впровадження концепції полікультурного виховання в Україні дозволить вирішити низку проблем поліетнічного суспільства, встановити рівновагу у вирішенні завдань знаходження колективної ідентичності та збереження волі особистісного вибору. Одночасно сьогодення потребує створення такої концепції виховання, що змогла б сполучити в собі дві протилежні тенденції. *З одного боку, зберегти своєрідність етнічних культур, з іншого боку – взаємопов'язати їх з процесами глобалізації, інтеграції, інтернаціоналізації. Соціокультурні зміни й державотворчі процеси в Україні вимагають переосмислення змісту національних культурних цінностей, суттєвої трансформації світоглядних орієнтирів та звернення до загальнолюдських ідеалів.*

Валерія Асаєва

Тенденции развития теории поликультурного воспитания в Украине, современные практики развития системы воспитания

В статье освещаются концептуально-методологические основы становления новой философской стратегии поликультурного образования и воспитания в Украине, рассматриваются основные тенденции развития теории поликультурного воспитания, предлагаются современные направления развития системы воспитания в Украине.

Ключевые слова: поликультурное воспитание, демократизация, национальная идентичность, поликультурная личность, поликультурная среда, интеграция культур, мультилингвизм, концепция воспитания.

Valeriia Asaeva

Trends of multicultural education theory development in Ukraine. Modern practice of educational system development

The article highlights the conceptual and methodological principles of formation of new philosophical strategies of multicultural education in Ukraine, it reviews the main trends of the theory of multicultural education and offers modern directions of educational development in Ukraine.

Key words: multicultural education, democracy, national identity, multicultural identity, multicultural environment, cultural integration, multilingualism, the concept of education.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СВІТЛІ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

**Олена
БАРАНОВСЬКА**

Старший науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, доктор філософії, кандидат педагогічних наук

Особливо актуальним на сучасному етапі стає глобалізація усіх сфер життєдіяльності особистості і суспільства: можливість інтегруватися в різні соціуми, самовизначатися в житті, активно діяти, бути конкурентоспроможною на світовому ринку праці. Тому зміни у якості освіти мають забезпечити випереджувальний розвиток людини, відповідність природному середовищу, культурі, духовності, суспільству, економіці, технологіям, професійній діяльності з урахуванням змін, що відбуваються. Одним з напрямків таких змін є інтеграція змісту предметів в профільній школі, яка стає життєвою необхідністю, складовою фундаменталізації змісту навчання. Для директора це – створення конкурентоспроможного освітнього середовища. Для вчителя – створення дидактично-методичних розробок змісту профільного навчання, міжпредметних курсів з різних напрямів як в інваріантній частині, так і за допомогою курсів за вибором та факультативів, вибір оптимальних методик.

Ключові слова: інтеграція, інтеграція змісту навчальних предметів, зміст освіти, „міжпредметні зв'язки”.

Постановка проблеми. Поступ світової спільноти до інформаційного суспільства, де пріоритетним вважається не накопичення знань та предметних умінь і навичок, а перехід до міжпредметної інтеграції, здобуття особистісного багажу, ключових компетентностей, глобалізації знань, зу-

мовлює необхідність розроблення нових підходів до конструювання змісту профільного навчання в різних аспектах.

Сучасний підхід до розуміння проблеми інтеграції навчання базується на таких провідних принципах, як фундаментальність і цілісність освіти,

системний і особистісний підходи. Відбувається процес становлення розуміння проблеми інтеграції як ідеї формування особистості, що володіє всіма якостями, властивими високоосвіченій людині, яка легко адаптується в будь-якій ситуації. Наразі, розв'язання проблеми інтеграції навчання вбачається у можливості вивчення природничих та гуманітарних предметів як однієї зі складових єдиної загальнолюдської культури, у розгляді ціннісних аспектів наукового пізнання, у використанні історико-культурного компонента при вивченні предметів природничого циклу.

Протягом великого відрізка часу терміни „*міжпредметні зв'язки*” та „*інтеграція змісту навчальних предметів*”, «*інтеграція навчального матеріалу*» вживалися як синоніми, проте згодом намітилася їх диференціація: у тих випадках, коли один предмет є основним, а відомості з іншого викладаються лише в допоміжній ролі з метою повторення, прискорення процесу навчання чи закріплення знань, умінь і навичок є підстава говорити про міжпредметні зв'язки. Інтеграція – це створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин у кількох раніше різних одиницях, пристосування їх у раніше неіснуючий моноліт особливої якості.

На сучасному етапі поняття «*зміст навчання*» розглядається як система, яка включає як провідний

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ретроспективний аналіз показав, що проблема інтеграції змісту навчання тривалий час залишалася пріоритетною проблемою дидактики. Розвиток проблеми міжпредметних зв'язків та інтеграції у другій половині ХХ століття відбувався кумулятивним шляхом під впливом соціокультурних чинників – соціально-економічного розвитку суспільства, державної освітньої політики, науки в цілому і педагогічної науки зокрема, освітньої практики в рамках відповідних часових періодів.

У 50-ті – 70-ті рр. ХХ ст. відбувався період інтенсивного накопичення теоретичного знання з формування основ дидактики, у тому числі розпочалися активні пошуки можливостей інтегрування певних видів знань та практичної їх реалізації в рамках класно-урочної системи за відсутності можливостей змін офіційної доктрини в освіті.

Протягом 70-х – 90-х рр. ХХ століття відбувалося активне дослідження різних аспектів даного напрямку, зокрема формування теоретичного обґрунтування понять «*міжпредметні зв'язки*», «*інтеграція*», «*інтеграційний підхід*». Багато нароблених ідей актуальні на сучасному етапі та можуть лежати в основі конструювання сучасного змісту в профільній школі та відповідних підручників.

У 90-ті рр. ХХ ст. на початку ХХІ ст. почався період концептуального розвитку нової інноваційної теорії навчання під впливом інформаційного суспільства та зміною ролі інформації в життєдіяльності людини, а також впровадження в життя ідеї функціонування загальноосвітніх закладів нового типу. З цього моменту стають можливими різноманітні експерименти в рамках цих закладів, у тому числі – зміни у змісті навчання у напрямку міжпредметної інтеграції.

Протягом тривалого часу найвідоміші з дослідників піднімали ряд питань, пов'язаних з проблемою міжпредметної інтеграції, які залишаються актуальними й досі. У філософському аспекті розглядали інтеграцію О. В. Афанасьєва, Б. М. Кедров, А. Д. Урсул та інші. Сутність поняття та процесу інтеграції, форми, види і шляхи її реалізації розглядали В. С. Безрукова (інтеграція в системі безперервної підготовки), М. М. Берулава (інтеграція змісту навчання), Л. П. Вороніна (міжпредметні завдання в підручниках як засіб навчання учнів прийомом навчальної діяльності), І. Д. Зверев (міжпредметні зв'язки у навчальній діяльності), Л. Я. Зоріна (системність знань). В. В. Краєвський (дидактичні основи визначення змісту навчання), І. Я. Лернер (міжпредметні зв'язки у проблемному навчанні), В. М. Максимова (міжпредметні зв'язки у навчанні), М. І. Махмутов (інтеграція і проблемне навчання), Н. О. Лошкарьова (міжпредметні зв'язки у навчально-виховному процесі), М. А. Чурилін (міжпредметні зв'язки як фактор формування пізнавальних інтересів учнів), В. Н. Янцен (міжпредметні зв'язки у підборі навчального матеріалу у підручнику) тощо.

Проблему міжпредметних зв'язків ряд дослідників розглядали як умову єдності навчання та виховання, засіб комплексного підходу до предметної системи навчання (Г. І. Батуріна, І. Д. Зверев, В. М. Коротов, П. Г. Кулагін, Н. О. Лошкарьова,

В. М. Максимова, Е. І. Монозон, М. М. Скаткін та ін.).

Загальні підходи до теорії формування змісту освіти висвітлено у працях В. І. Бондаря, Н. М. Буринської, Л. П. Величко, Б. Г. Гершунського, І. К. Журавльова, В. В. Краєвського, В. С. Ледньова, І. Я. Лернера, І. М. Осмоловської, В. І. Паламарчук, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко, М. М. Скаткіна, А. В. Хуторського та ін. Принципи формування змісту освіти розкрито в дослідженнях Ю. К. Бабанського, В. І. Бондаря, С. У. Гончаренка, О. К. Корсакової, В. В. Краєвського, І. В. Малафіїка, С. Е. Трубачевої та ін.

Останнім часом нагальною потребою стало розроблення проблем профілізації старшої школи. У працях О. В. Барановської, Н. М. Бібік, С. П. Бондар, М. І. Бурди, Г. О. Васьківської, М. В. Головка, Ю. О. Дорошенка, І. Г. Єрмакова, В. І. Кизенка, О. К. Корсакової, С. В. Косянчука, В. Г. Кременя, Л. А. Липової, О. І. Ляшенка, А. П. Самодрина, О. М. Топузова, С. Е. Трубачевої та ін. з'ясовуються різноманітні проблеми змісту профільної освіти.

Аналіз *Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2004, 2011)* показав, що на рівні стандарту базовий навчальний предмет може вивчатися як інтегрований курс або як курс, побудований за модульним принципом, де кожен модуль реалізує визначений стандартом зміст відповідного компонента освітньої галузі. Особливо це стосується освітньої галузі «Мови і літератури», метою якої є розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної і літературної компетентностей, гуманістичного світогляду, ціннісних орієнтацій тощо. Ключовим моментом є міжпредметна інтеграція, зокрема, створення компаративних курсів з літератури, наявність культурологічної складової у змісті природничих предметів тощо [5].

Збільшення обсягу знань (інваріантна освітня складова) призводить до суттєвого перевантаження учнів, особливо в основній та профільній ланках школи. З іншого боку, зростання загального обсягу знань, накопиченого світовою спільнотою, потребує виховання конкурентоспроможної розвиненої особистості. Це потребує гнучкості структури шкільних навчальних планів та програм, уточнення мети і завдань галузей у Державному стандарті, міжпредметної інтеграції.

До основних завдань, виокремлених *Концепцією профільного навчання в старшій школі*, можна виділити наступні, що можуть бути виконані за допомогою введення в зміст навчання інтегрованих профільних курсів: сприяння життєвому і професійному самовизначенню учнів; забезпечення можливостей для конструювання кожним учнем власної освітньої траєкторії; цілеспрямована підготовка учнів до успішного продовження навчання на наступних рівнях освіти за обраним напрямом; створення умов для здобуття окремих професій для потреб ринку праці. Також зазначено, що на рівні стандарту базовий навчальний предмет може вивчатися як інтегрований курс або як курс, побудований за модульним принципом, де кожен модуль реалізує визначений стандартом зміст відповідного компонента освітньої галузі.

Факультативні курси також є засобом, що сприяє уникненню вузькопрофільності навчання ▶

компонент науковий знання предметного характеру, політехнічні і світоглядні знання, засоби засвоєння цих знань, формування вмінь і навичок, розвиток і виховання. До процесуального блоку входить комплекс допоміжних знань: міжнаукові (логічні, методологічні, філософські), історико-наукові, міжпредметні та оцінні знання.

Оновлений зміст освіти ґрунтується на інтеграційних процесах, які не тільки є пріоритетним напрямком в його реалізації, а й забезпечують дотримання багатьох принципів сучасної освіти. Підвалиною для цього служать тенденції середини ХХ століття, коли виникли проблеми в окремих науках, які потребували зусиль кількох інших наук або галузей знань. Виникли нові напрямки, які призвели до руйнування існуючих стереотипів та меж застосування окремих наук, суміжні науки (геофізика, біофізика, астрофізика та інші). Тобто кінець ХХ століття характеризується інтеграційними процесами в науковій і освітянській сфері. Насамперед це торкнулося змісту шкільної освіти, де навчальні дисципліни інтегруються в єдині цикли, курси, блоки, модулі, які мають спільну мету та спрямованість, викладаються на єдиних методологічних засадах.

Ідея синтезу психолого-педагогічних знань стає стрижнем формування цілісної теорії навчання за умови знаходження системотворювальної основи, яка

має бути обґрунтована в дидактиці на трьох рівнях: методологічному (інтеграція законів, закономірностей, принципів розвитку особистості); дидактичному (інтеграція ідей, дидактичних теорій); прикладному (інтеграція змісту навчальних дисциплін, методів і способів навчання).

Інтеграцію як єдиний процес взаємодії елементів, де водночас забезпечується системність кінцевого результату процесу та зберігаються індивідуальні властивості елементів інтеграції, процес зближення й зв'язку наук, який діє поряд з процесом диференціації розглядають М. Арцишевська, О. Барановська, С. Гончаренко, І. Козловська, О. Савченко, М. Сердюкова, В. Сидоренко та ін. [1; 2; 4; 9].

М. Арцишевська дослідила різні аспекти проблеми інтеграції змісту суспільствознавчої шкільної освіти, зокрема, зміст сучасного суспільствознавства, який найбільш повно і систематично може бути представлений лише в інтегрованих курсах, які б давали цілісне уявлення про суспільство, сприяли б соціальному самовизначенню учнів і служили б вихідною основою для поглиблення знань учнів з різних соціальних дисциплін у процесі їх факультативного вивчення [1].

Уроки інтегрованого змісту та уроки з використанням міжпредметних зв'язків О. Я. Савченко розглядає як різні дидактичні поняття. Міжпредметні

у старшій школі, дає змогу урізноманітнити його зміст, інтегрувати знання, уявлення учнів про цілісну картину світу [6].

Отже, аналіз сучасних філософських, психологічних, педагогічних джерел, а також нормативних документів про освіту в Україні, зокрема Державного стандарту, свідчить, що альтернативою виходу із загальної освітньої кризи, зокрема, в шкільній освіті, можна вважати реалізацію ідей фундаменталізації, гуманізації та інтеграції, які стають одними з важливих напрямів модернізації змісту сучасної освіти.

Історична довідка. Проблема інтеграції виникла у філософії, коли з'явилася необхідність самоусвідомлення теоретичного мислення. Більшість дослідників стверджує, що проблема інтеграції йде ще від античних часів. Пізніше нею захоплювалися Я. Коменський, Й. Песталоцці, К. Ушинський. В працях Я. А. Коменського акцентується увага на необхідності інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу, зокрема, педагог акцентував на тому, що всі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках.

Поняття про інтеграцію застосовувалося у XVII столітті в математиці і позначало точно визначену операцію, а у 1857 році англійський вчений Г. Спенсер запропонував ввести в наукову літературу слово “інтеграція”, трактуючи його як об'єднання і комбінацію розрізаних елементів. Пізніше цей термін став використовуватися для характеристики процесів та явищ у таких сучасних науках, як біологія, географія, філософія, економіка, політологія, правознавство тощо.

Основні поняття. Термін “інтеграція” походить від латинського “integratio” – “повний”, “цілий”. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що “інтеграція це – доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи” [3, с. 401].

Словосполучення “інтеграція навчання” у Педагогічному словнику за редакцією М.Д. Ярмаченка тлумачиться як “процес зближення і зв'язку наук, що відбувається водночас з процесами їх диференціації” [7, с. 229].

«Інтеграція змісту освіти» трактується як процес виявлення однотипних сутностей (закономірностей) в елементах змісту навчання та встановлення їх системної цілісності. Інтеграція самостійних предметів чи окремих елементів змісту в єдину цілісну систему відбувається на основі закономірних зв'язків між ними» [Там само, с. 229].

Поняття «міжпредметні зв'язки» тлумачаться як “взаємна узгодженість навчальних програм, зумовлена системою наук та дидактичними цілями» [Там само, с.320].

В Українському педагогічному словнику за редакцією С. У. Гончаренка поняття «міжпредметні зв'язки» трактується як “взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичною метою” [4, с. 210]. Акцентується, що воно відображає комплексний підхід до виховання й навчання, який дає можливість виділити як головні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними предметами. ▶

ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ПРЕДМЕТІВ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ СТАЄ ЖИТТЄВОЮ НЕОБХІДНІСТЮ, СКЛАДОВОЮ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ

Олена Барановська

зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення певної теми, зокрема, короточасні моменти уроків, які сприяють глибшому сприйманню та осмисленню якогось конкретного поняття. Натомість під час інтегрованого уроку „учні ознайомлюються зі змістом різних предметів, включаються у несхожі між собою види діяльності, що підпорядковані одній темі” [8, с. 261].

Узагальнення. Міжпредметна інтеграція може стати інструментом розвантаження шкільної програми. На її основі встановлюються взаємозв'язки між двома складовими єдиної загальношкільської культури – природничо-науковою і гуманітарною, шляхом включення у зміст природничо-наукових предметів відомостей з гуманітарних наук; використання природничо-наукових методів пізнання, наукових даних природничих наук при вивченні предметів гуманітарного циклу. Неабияке значення мають інтегровані предмети, введення відповідного змісту факультативів: природознавства, світової художньої культури, екології, основ сучасної цивілізації, концепції сучасного природознавства, єдиної

картини світу та ін. Цього можна досягти також шляхом завершення реалізації окремих змістових ліній на різних ступенях навчання. Результатом нароблених досліджень можуть бути наступні форми дії механізму інтеграції:

1) горизонтальна (зв'язок наукових галузей у середині великих комплексів наук);

2) вертикальна (інтегруючий вплив наук від загальних до виробничих);

3) зовнішня (зв'язок між галузями знань під час утворення навчальних комплексів);

4) внутрішня (взаємопроникнення напрямків наукових знань в кожній окремій науці).

Отже, *вибір учнями спеціальних курсів міжпредметного узагальнювального характеру, які на основі інтеграції знань, здобутих у процесі навчання, завершують формування цілісних природничонаукової і соціально-гуманітарної картин світу, сприятимуть:*

- знайомству учнів із новими галузями знань, не представленими у змісті непрофільних і профільних предметів, але орієнтованими на майбутню професію в руслі обраного профілю;
- забезпеченню професійної підготовки старшокласників;
- поглибленню і розширенню змісту окремих розділів профільних (а за потреби і непрофільних) предметів;
- розкриттю практико-

Курси міжпредметного узагальнювального характеру завершують формування цілісних природничонаукової і соціально-гуманітарної картин світу

орієнтованого аспекту знань, здобутих у процесі навчання.

Загальні механізми інтеграції в освітній сфері сприяють ефективному синтезу наукових знань і забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків, що впливає на якість профільного навчання. Усе це тягне за собою необхідність розроблення дидактично-методичних розробок змісту профільного навчання, міжпредметних курсів з різних напрямів як в інваріантній частині, так і за допомогою курсів за вибором та факультативів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арцишевська, М. Р. Теоретико-методичні основи інтеграції знань про суспільство у змісті шкільної освіти : дис. ...канд. пед. наук. 13.00.09. / М. Р. Арцишевська ; Інститут педагогіки Академії педагогічних наук України. — Київ, 2001. — 169 с.

2. Барановська, О. В. Проблема міжпредметної інтеграції в профільній школі / О. В. Барановська // Перспективні напрямки світової науки : 33-я міжнар. наук.-практ. конф. «Інноваційний потенціал світової науки — XXI сторіччя». м. Запоріжжя, 20-25 трав. 2015 р. — Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/33/baranovska.php>

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.

4. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — Київ: Либідь, 1997. — 376 с.

5. Державний стандарт // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-п>

6. Концепція профільного навчання в старшій школі // <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm>

7. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. — Київ: Педагогічна думка, 2001. — 516 с.

8. Савченко, О. Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. факультетів. — Київ: Генеза, 1999. — 368 с.

Елена Барановская

Модернизация содержания профильного обучения в свете межпредметной интеграции.

Особенно актуальным на современном этапе становится глобализация всех сфер жизнедеятельности личности и общества: возможность интегрироваться в различные социумы, самоопределяться в жизни, активно действовать, быть конкурентоспособной на мировом рынке труда. Поэтому изменения в качестве образования должны обеспечить опережающее развитие человека, соответствие среде, культуре, духовности, обществу, экономике, технологиям, профессиональной деятельности с учетом изменений, которые происходят. Одним из направлений таких изменений является интеграция содержания предметов в профильной школе, которая становится жизненной необходимостью, составляющей фундаментализации содержания обучения. Для директора это — создание конкурентоспособной образовательной среды. Для учителя — создание дидактически-методических разработок содержания профильного обучения, межпредметных курсов по разным направлениям как в инвариантной части, так и с помощью курсов по выбору и факультативов, выбор оптимальных методик.

Ключевые слова: интеграция, интеграция содержания учебных предметов, содержание образования, „межпредметные связи”.

Olena Baranovska

Modernization of content of school education in the light of intersubject communications

Particularly relevant in the present stage of globalization becomes all spheres of life of the individual and society to be integrated into various societies, to define themselves in life, be active, be competitive in the global labor market. Therefore, changes in the quality of education should ensure the priority development of the person, the appropriate environment, culture, spirituality, society, economy, technology, professional activities to reflect the changes that are taking place. One of the directions of such changes is the integration of the content items in the school profile, which is becoming a necessity, part fundamentalization learning content. For the director of this - the creation of a competitive educational environment. For the teacher - the creation of didactic and methodical development of content of school education, intersubject courses in different directions in the invariant part, and with the help of elective courses and electives, the choice of optimal techniques.

Key words: integration, integration of the content of school subjects, educational content, intersubject communication.

РОЗВИТОК ДИСТАНЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Робота присвячена дидактиці української мови як іноземної. Проведений огляд використання інноваційних підходів навчання української мови для іноземців на базі сучасних дистанційних технологій. Описана змішана електронна технологія інтернет-навчання української мови як іноземної. Для реалізації запропонованої концепції дистанційного навчання української мови був виготовлений інтернет-адаптований навчальний комплекс «Українська мова для іноземців», який пройшов апробацію в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

Ключові слова: українська мова як іноземна, дистанційні технології навчання, інтернет.

**Тамара
КУДИНА**

Доцент кафедри інноваційних технологій викладання загальноосвітніх дисциплін Інституту інформатики НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук

Дистанційне навчання сьогодні є новим явищем у світовому освітньому просторі. Такі європейські країни як Німеччина, Іспанія, Італія, Фінляндія, Франція, Чехія, Великобританія є лідерами за розвитком і удосконаленням електронної освіти. Кожна з цих держав має свої особливості в системі дистанційної освіти. Але певні характеристики забезпечують дистанційній освіті стабільний успіх і визнання протягом десятиліть. Це:

- багата інформаційна база;
 - наявність освітніх центрів в інших розвинутих країнах світу;
 - визнання дипломів в усьому світі;
 - використання сучасних мультимедійних технологій, в тому числі комп'ютерних мереж і супутникового телебачення;
 - налагоджені система розсилання файлів, зворотний зв'язок і атестація студентів;
 - висококваліфіковані кадри;
 - висока якість знань.
- За ініціативи європейських університетів, які реалізують програми ви-

- багаторічний досвід віддаленого електронного навчання;

щої професійної освіти засобами комп'ютерних технологій, у січні 1987 року була заснована асоціація університетів дистанційного навчання (EADTU). Сьогодні EADTU має 21 члена з 19 країн світу, які разом забезпечують дистанційне навчання для двох мільйонів студентів.

В Україні дистанційна форма освіти запроваджується з 2000 року і на сьогодні вже має певний нормативно-правовий статус. Так, в новому Законі України «Про вищу освіту» дистанційна освіта є у переліку основних форм навчання у вищій школі [1,1].

Вітчизняні науково-педагогічні видання все частіше висвітлюють питання інноваційних пошуків в українській вищій школі, які пов'язані, насамперед, з дистанційною освітою [2, 77; 3,1]. Провідні українські вищі активно організовують і впроваджують різні види дистанційного навчання: інтерактивне телебачення, глобальні або регіональні телекомунікаційні мережі; поєднання Інтернету з технологіями компакт-дисків тощо. Розробляють і розміщують в Інтернеті свої дистанційні курси. Але найбільше мультимедійних продуктів та матеріалів сьогодні розроблено для дистанційного вивчення економічних та юридичних наук. У навчання української мови як іноземної концепцію дистанційної освіти тільки-но впроваджують. Тому питання організації дистанційної форми навчання для здобуття знань з української мови іноземцями та закордонними українцями (діаспорою), **розробка теорії і методики дистанційного навчання є актуальними.**

У навчальні плани підготовчих відділень для іноземних громадян, які здобувають освіту в українських вишах, дисципліна «Українська мова як іноземна» введена порівняно недавно – з часу набуття нашою країною незалежності. **Методика української мови як іноземної – наука молода.** Напевне, цим можна пояснити, що

дистанційні технології раніше почали застосовуватися у вітчизняній освіті для викладання іноземних мов. І сьогодні можна говорити про певні успіхи в цьому напрямку.

Питання технологій дистанційного навчання (ДН) у процесі навчання іноземних мов спорадично розглядалися у роботах як українських, так і закордонних науковців, серед яких О.О. Андреев, Є.І. Дмитрієва, Б.І. Шуневич, В.М. Кухаренко, В.П. Свиридюк, О.В. Олійник, Л.О. Хоменко, О.П. Гераськіна, К.Ю. Кожухов, Є.С. Полат, А.В. Хуторський, Н. Хоклі та ін.

Оскільки в Україні поки що немає спеціалізованого друкованого журналу, присвяченого розвитку ДН в Україні, подібного до канадського «*Journal of Distance Education*» або російського «*Открытое образование*», то статті, в яких автори піднімають проблеми дистанційного викладання іноземних мов, публікуються у виданнях «*Іноземні мови*», «*Проблеми освіти*», «*Вища освіта*» та в електронних наукових фахових виданнях ВНЗ.

Дослідженню актуальних проблем організації, стану, перспектив розвитку і методики ДН української мови як іноземної присвятили свої наукові праці Л.І. Мацько, М.А. Янкова, О. Антонів, І. Довгий, Ю.М. Мірошніченко та ін. Їх дослідження пов'язані не тільки з теоретичними розробками концепції дистанційної освіти. Зусилля педагогів-науковців спрямовані на розв'язання практичних завдань ДН, які виникають у процесі укладання і впровадження дистанційних курсів. Наприклад, методисти та програмісти Києво-Могилянської Академії створили дистанційний курс для заочного навчання «*Ukrainian as a Foreign Language*» [4,1], який складається з одинадцяти уроків, невеликого англійсько-українського словника та граматичного коментарю. Відомо також, що наукові працівники Українського центру дистанційної

освіти розробили проект «*Golden Gates to Ukrainian*» та уклали дистанційний курс «*Українська мова для іноземних громадян*» [5,1], що містить цікаві мультимедійні матеріали і дидактичні вправи до дев'яти навчальних тем, які пропонують опрацювати протягом двадцяти восьми уроків. Курс призначений для початкового етапу навчання та адресований англомовним користувачам, котрі хочуть здобути базові знання з української мови і краще пристосуватися до мовного і культурного середовища України.

Школа української мови та культури Українського Католицького Університету спільно з Державним університетом UNICENTRO (м. Іраті, Бразилія) підготували та впровадили of-line-курс вивчення української мови впродовж 2014-2015 академічного року. Основним викладачем, яка постійно працювала з групою бразильців, є Ксеня Бородін, кандидат філологічних наук, автор книг про місто Львів та його вулиці.

Останнім часом *інтерес міжнародної спільноти до України, до її культури постійно зростає. Іноземці різного віку, як молодь так і старше покоління, прагнуть вивчати українську мову для розуміння політичного та економічного життя нашої країни, територіально не покидаючи своєї батьківщини.* Цю проблему могли б вирішити дистанційні курси. Але сьогодні їх надто мало на ринку освітніх послуг. І це спонукає людей, які не мають ніякого відношення до педагогіки, братися за створення інтернет-адаптованих навчальних матеріалів. Наприклад, Якуб Логінов, редактор «*Порт Європа*» та польський кореспондент «*Дзеркала тижня. Україна*», організував безкоштовний of-line-курс вивчення української мови для поляків [6,1].

У пропонуваній статті поставлена мета: *розробити і апробувати власну концепцію дистанційного навчання української мови для іноземців та закордонних українців.*

Головний зовнішній чинник, який стримує процес опанування іноземними громадянами українською мовою, в реаліях сьогодення – це недостатність спілкування українською мовою поза навчальною аудиторією. Тому в основі нашої концепції ДН української мови як іноземної лежать дидактичні принципи (наочності, інтерактивності, міцності, свідомості, аудіювання), які передбачають створення віртуального українськомовного середовища, в якому іноземець перебуватиме якомога більше часу, набуваючи мовленнєвих умінь і навичок. Зрозуміло, що в якості середовища, в якому розгортається навчання, вибрано Інтернет як найпотужніше і найдоступніше на сьогодні середовище для комунікацій. Збільшення часу перебування іноземця в ньому досягається шляхом застосування змішаних форм ДН (on-line і of-line-форми) в єдиному навчальному процесі.

На рис.1. (див. С.103) показана загальна схема організації змішаного навчання, яка передбачає наявність територіально віддаленого центру дистанційного навчання (ВЦДН), в якому проходять on-line заняття і трансляція якого відбувається через мережу Інтернет. У ВЦДН міститься також навчально-методичне забезпечення (кейсова технологія). Функція ВЦДН – це надання освітніх послуг слухачам, які живуть поруч з віддаленим центром. Викладачі і методисти перебувають у базовому навчальному закладі, де є спеціальний підрозділ – Інститут дистанційного навчання (ІДН). Така схема організації відповідає чинному законодавству (наказ МОН України №40 від 6.05.2005 р.) і не вимагає громіздкої процедури ліцензування філії як окремого навчального підрозділу вищого навчального закладу.

Для **on-line**-навчання через Інтернет характерне використання педагогічних прийомів для аудиторної роботи викладача мови, такі як,

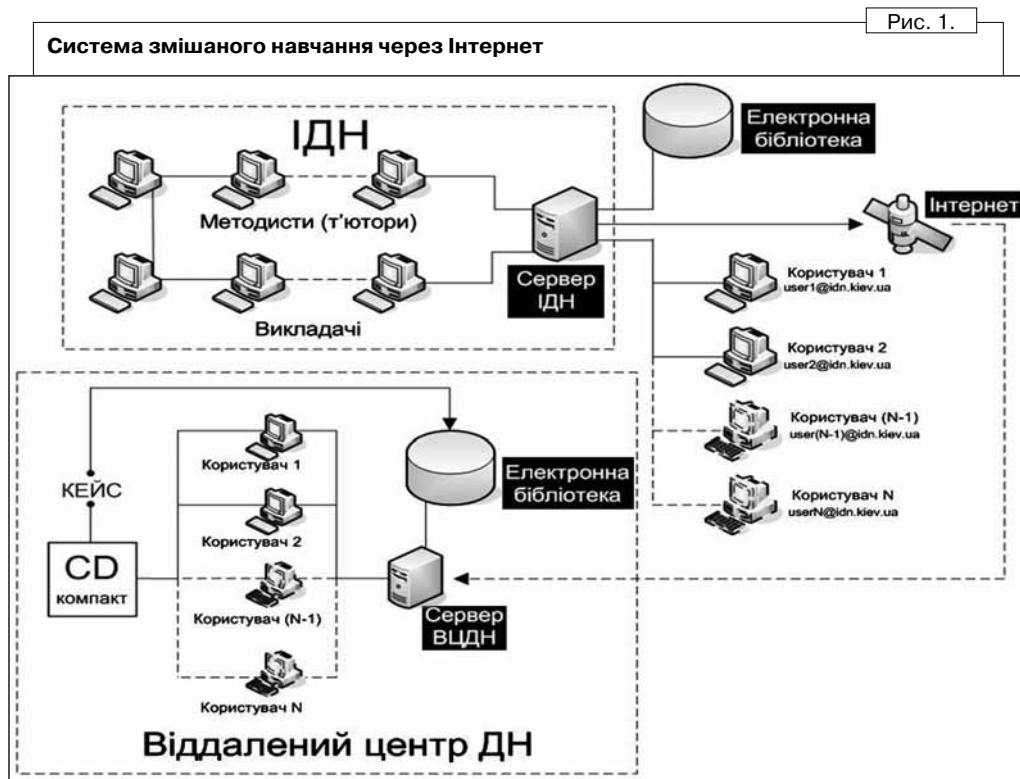
наприклад, «фонетична зарядка», «корекція вимови нових слів», читання вголос, промовляння різних типів інтонаційних конструкцій тощо. Зрозуміло, що без таких форм роботи навчання іноземної мови, особливо з початкового рівня, не можливе. Апробовані технології забезпечення якісного **on-line-** навчання (Open meeting, ooVoo, Skype, VZOchat, Microsoft Lync, Podcasting, Poly Vision «epo») показали, що для проведення різних типів уроків потрібні різні технології.

Of-line-фаза навчання через Інтернет використовувалась як для самонавчання (в позаурочний час), так і для контролю засвоєння навчального матеріалу, який вивчався під час on-line-занять. **Of-line-навчання** (через можливість доступу 24 години 7 днів впродовж тижня) дозволяє значно розширити часові рамки перебування в українськомовному середовищі.

Наявність електронних бібліотек в кожному контурі на схемі (рис. 1) свідчить про важливість забезпечення навчального процесу обох форм необхідним освітнім контентом. Реалізація нашої концепції покладалась на розроблений нами навчальний комплекс (НК), в якому частина ресурсів використовувалась для on-line і of-line-навчання. Навчальний комплекс являє собою сучасне інтернет-адаптоване навчально-методичне забезпечення нового покоління, що відповідає дидактиці української мови як іноземної, в рамках єдиного навчального курсу і єдиного навчального процесу, автором і модератором якого є один викладач української мови.

Новизна НК «Українська мова для іноземців»:

- НК повністю **інтернет-адаптований** (розроблений на базі ПЗ для Інтернету, відповідний контент, інтернет-технології навчання);

- **НК мультимедійний:** для виготовлення контенту НК використовувався широкий спектр програмних продуктів (Word, Power Point 2013, ПЗ SMART, Visual Basic Application, Camtasia Studio, Virtual Dub, Microsoft Producer, Moodle), а для організації навчання – сучасні інтернет-технології (Open meeting, ooVoo, Skype, VZOchat, Microsoft Lync, Podcasting, Poly Vision «епо»);
- **НК інтерактивний:** містить сервіси для реалізації на базі ПЗ взаємозв'язків викладач-студент, студент-НК, НК-викладач;
- НК дозволяє здійснювати **змішане навчання** (on-line і of-line-форми) в єдиному навчальному процесі, відповідно у комплексі є частина ресурсів для on-line і of-line-навчання;

Визначальною особливістю НК на відміну від існуючих є те, що в роботі з ним можна **поєднувати традиційні методи навчання** (робота з підручником, виконання вправ, спостереження над мовою, підготовка усних монологічних висловлювань, корекція індивідуального мовлення тощо) з **дистанційними** (автоматизований контроль, чати, форуми тощо).

Другою відмінністю є те, що на базі НК можна побудувати **класно-урочний** повноцінний з погляду дидактики української мови навчальний процес для різних рівнів засвоєння мови.

Of-line-частина НК – це віртуальне україномовне навчальне середовище, яке дозволяє розширити часові рамки спілкування українською мовою в позаурочний час.

Складові навчального комплексу.

До першої частини комплексу, яка використовувалась для **on-line-навчання**, входили такі електронні ресурси власного виробництва:

- **електронний навчальний підручник;**
- **банк навчальних мультимедійних презентацій** для супроводу on-line-уроків;

- **банк тестів для інтерактивного опитування під час уроку.**

До складу другої частини комплексу, яка використовувалась для **of-line-навчання**, входили такі електронні ресурси власного виробництва:

- банк подкастів **відеозаписів проведених on-line-уроків;**
- банк **інтерактивних кінофрагментів** в Camtasia Studio;
- **теоретичний матеріал**, необхідний для розуміння текстів кіно-діалогів;
- графічні **тексти діалогів;**
- тлумачний **аудіословник нових слів;**
- перекладний **словник** (українсько-португальський, українсько-англійський і т.п.);
- **вправи, контрольні тести;**
- додаткові освітні **ресурси.**

Кожен з елементів НК виконував визначене навчальне завдання і використовувався на різних етапах навчання: пропедевтичному, в аудиторному навчанні, під час самопідготовки, в позааудиторному спілкуванні українською мовою.

Детальний опис компонентів комплексу:

1. Електронний навчальний підручник.

Призначення: відповідно до дидактики української мови як іноземної створено електронний варіант паперового підручника [7, 35], який використовується як основний навчальний засіб. У ньому викладений матеріал для всіх теоретичних і практичних аудиторних занять, що проходять в on-line режимі. Роздруковані частини підручника використовувалися як робочий зошит у процесі навчання граматики.

2. Банк навчальних мультимедійних презентацій для on-line-уроків.

Призначення: з використанням систем відео-інтернет-конференц-зв'язку Open meeting, ooVoo, Skype, VZOchat, Microsoft Lync при on-line-трансляції уроку через Інтернет на робочому столі викладача йшла демонстрація

мультимедійної лекції, яка відповідала розробленому стандарту.

Уніфікована модель мультимедійної лекції відповідала таким стандартам:

Високий ступінь технологічності: усі матеріали лекції (текст, графіка, відео тощо) вбудовані в одне інструментальне середовище. Це були Web-орієнтовані середовища (наприклад, Prize) або середовища, що розгорталися на клієнтській машині, наприклад, Power Point 2013 з програмним доповненням Visual Basic Application), або на програмному забезпеченні інтерактивної дошки SMART чи Poly Vision «eno».

Керування значними об'ємами тексту. Для розміщення в рамках екрана великого за обсягом тексту і швидкого переміщення в ньому використовувалась вертикальна прокрутка сервісу 2-fmScrollBarsVertical.

Керованість появою окремих об'єктів для демонстрації динамічних схем, побудови складних рисунків, структурних таблиць, циклічної роботи різноманітних моделей і реальних механізмів.

Домінування динамічних форм представлення інформації (використання відео, анімації тощо) над статичними.

3. Банк тестів для інтерактивного опитування під час on-line-уроку.

Призначення: на початку уроку для повторення вивченого матеріалу або і в кінці уроку як засіб активізації уваги і закріплення знань.

Для створення інтерактивних тестів в середовищі Power Point використовувалась мова Visual Basic for Application (VBA).

Елементи *другої частини комплексу* були складовими електронного курсу «Українська мова для іноземців» (www.ii.npu.edu.ua), виготовленого на базі програмної оболонки для дистанційного навчання Moodle 05 [8, 1]. Він міг служити доповненням до тих частин НК, які описано вище, і бути самостійним навчальним

засобом. Для забезпечення інтерактивної складової навчання в електронному курсі передбачені сервіси, такі як: «Ресурси», «Тести», «Форуми», «Чати», «Учасники», «Календар», «Новини форуму», «Останні новини». Структура курсу поурочна, але до кожного уроку входив набір навчально-методичних матеріалів для обов'язкового відвідування. Такими були:

4. Банк подкастів – відеозаписів проведених on-line-уроків.

Призначення: для повторного перегляду в позаурочний час повного відеозапису попереднього уроку та презентації, яка демонструвалась на екрані під час уроку. Відеозапис можна знайти в сервісі кожного уроку.

5. Банк інтерактивних кінофрагментів в Camtasia Studio.

Призначення: самостійний перегляд і вивчення нових слів з україномовного фільму.

Відповідно до навчальної мети і завдань кожного конкретного уроку добирався кінофрагмент зі списку україномовних фільмів: «Вавилон ХХ» (1979), «Гріх» (1991), «Дім батька твого» (1986), «Украдене щастя» (2004). Список фільмів укладено з огляду на принципи дидактики традиційні і нові, як наприклад, принцип урахування етнопсихологічних особливостей студента.

На основі фрагментів цих фільмів був виготовлений інтерактивний навчальний засіб на базі продукта Camtasia Studio (розробник: TechSmith Corporation), в якому можна переглядати кінофрагмент із синхронізованим текстом діалогів персонажів. Сам діалог інтерактивний для слухача: синхронно до фраз, які звучать у кінофрагменті, на другому полі екрана з'являється текст діалогу. Причому на екрані репліки діалогу виділені різним кольором (зеленим і синім), виділено також букви, які позначають наголошені звуки (червоний колір). Керувати демонстрацією

можна з допомогою плеєра, який розташований внизу екрана.

Відповідно до тексту кінодіалогу, який служив основою для формування навичок аудіювання і роботи над правильною вимовою лексичних одиниць, а також вироблення точної інтонації, вводилась необхідна лексична база. Це стимулювало вивчення певних граматичних структур і культурологічних феноменів, визначало тему для обговорення на on-line-занятті.

Після перегляду окремих кінодіалогів слухачам пропонувався перегляд україномовного фільму в повному обсязі (фільм міститься в курсі).

6. Теоретичний матеріал з граматики, необхідний для розуміння текстів кінодіалогів.

Теоретичний матеріал до кожного уроку поданий у вигляді Word-документа. Стандартно теоретична частина уроку складається з таких розділів: фонетика й орфоєпія, морфологія, синтаксис і лексика.

7. Графічні тексти діалогів.

8. Тлумачний аудіословник нових слів.

Тлумачний словник виготовлений у формі інтерактивної таблиці, в якій, окрім тлумачення лексичних одиниць, міститься аудіозапис озвучення усіх нових слів. Пояснення слів адаптовані до рівня знань української мови, який мають іноземці на початку другого семестру.

9. Перекладний словник (українсько-португальський, українсько-англійський тощо).

10. Контрольні тести, вправи різного типу і різного дидактичного призначення.

До кожного діалогу пропонуються тести. Причому вони різного типу: закритого (альтернативних відповідей, на один варіант відповіді і множинного вибору, на відповідність, на аналогії, на виключення зайвого) і відкритого (вільного викладу відповіді і на доповнення словосполучень, речень). Автоматизовану перевірку

і висвітлення статистики здійснює програмний модуль ПЗ Moodle.

11. Додаткові освітні ресурси.

Банк інтерактивних відеодіалогів.

Відповідно до навчальної програми курсу «Українська мова для іноземців» був підготовлений банк відеодіалогів у програмній оболонці Producer MS. Продукт пропонує розширену можливість захоплення та імпорту презентацій безпосередньо в Producer і включає майстер Presentation Wizard. Це дозволяє синхронізувати аудіо, відео, слайди і зображення в єдиний мультимедійний проект. Завдяки використанню для відтворення такої відеолекції браузера (Microsoft Internet Explorer 5.5+), можливе програвання відеопотоку і слайдів як з локальних пристроїв зберігання даних, так і передача контенту в локальній або глобальній мережі за протоколом HTTP.

Характерною особливістю цього освітнього ресурсу є те, що усі діалоги записуються двічі із фіксацією кожного співрозмовника. Таким чином, один діалог можна було слухати двічі: з боку одного співрозмовника, а потім з боку іншого співрозмовника. При цьому на відео добре видно артикуляцію кожного учасника діалогу. Вони мають правильну вимову, стандартну артикуляцію, а також хороший фонографічний тембр, що важливо для навчання говоріння та аудіювання.

Тексти і аудіозаписи українських пісень, відео про Україну.

До структури кожного уроку входили тексти та аудіозаписи деяких відомих українських пісень, а також відео, що знайомить іноземців з пам'ятками історії і культури України.

Роль викладача як головної дійової особи навчального процесу проявляється в тому, що він через систему авторизації в Moodle контролює послідовність доступу до електронного ресурсу відповідно до робочої програми з української мови. Безумовно, в цьому випадку на перше місце виходять питання мотивації роботи

слухачів над електронним курсом. Багаторічний досвід показує: якщо освітній ресурс високої якості (в тому числі інтернет-доступний) і є «зошитом для самостійної роботи», який обов'язково перевіряється викладачем до наступного заняття, то вивчення української мови йде швидше. До кінця навчального року іноземні слухачі демонструють більш високий рівень володіння українською мовою, ніж у навчанні за традиційними технологіями.

Таким чином, використання програмної оболонки для дистанційного навчання Moodle у НК «Українська мова для іноземців» дало змогу перенести частину навчальних завдань на самостійну роботу слухачів в позаурочний час і тим самим збільшити час перебування іноземних слухачів в **україномовному** навчальному середовищі.

Апробація концепції. Відповідно до наказу МОН України №9 від 11.01.2012 року «Про дистанційне навчання української мови громадян Федеративної Республіки Бразилія українського походження на базі НПУ імені М.П. Драгоманова» Національному педагогічному університету імені М.П. Драгоманова надано дозвіл на проведення навчання української мови за дистанційною формою навчання. 28 листопада 2012 року підписано угоду про співпрацю між Національним педагогічним університетом імені М. Драгоманова

та Центральним федеральним університетом «UNICENTRO» зі штату Парана, в якому проживають **400 тисяч етнічних українців.**

Згідно зі схемою (рис.1) створені локальні центри дистанційного навчання НПУ імені М.П. Драгоманова у бразильських містах Прудентополісі, Іраті і Курітіба. У 2014-2015 році додатково були організовані навчальні центри у містах штату Парана (Бразилія): Курітіба-Полтава, Курітіба-Субрас, Уніао да Віторія. У 2014 році навчалось **38 вчителів української мови**, а у березні 2015 року розпочався перший семестр навчання української мови з початкового рівня на базі вищезгаданого навчального комплексу. Навчання для **75 громадян Бразилії** триватиме 3 семестри і закінчиться у 2016 році.

Відповідно до Положення про дистанційне навчання (наказ №40 МОН України) у 2015 році було відкрито новий міжнародний центр системи дистанційного навчання НПУ імені М.П. Драгоманова у м. Прага (Чехія), в якому викладаються курси (для **21 особи**) з української мови на базі представленого навчального комплексу. Результати впровадження доповідалися на 4-Міжнародному конгресі світового українства (м. Львів, 2013). У планах розширення географії засто-

**ІНОЗЕМЦІ РІЗНОГО
ВІКУ ПРАГНУТЬ
ВИВЧАТИ УКРАЇНСЬКУ
МОВУ ДЛЯ РОЗУМІННЯ
ПОЛІТИЧНОГО ТА
ЕКОНОМІЧНОГО
ЖИТТЯ НАШОЇ КРАЇНИ,
ТЕРИТОРІАЛЬНО НЕ
ПОКИДАЮЧИ СВОЄЇ
БАТЬКІВЩИНИ**

Тамара Кудіна

сування навчального комплексу на Аргентину, Чилі й Австралію.

ВИСНОВОК

Застосування змішаних форм у дистанційному навчанні дало можливість забезпечити: комфортні умови для самонавчання; більш глибоку індивідуалізацію навчання і умови для її варіативності; високий ступінь аутентичності дидактичного матеріалу; створення віртуального мовного середовища як інструмента пізнання культури народу – носія української мови; широкий спектр видів навчальності (відео, анімація, аудіо, малювання тощо); високий ступінь інтерактивності навчання; можливість автоматизованого контролю знань та

обліку результатів навчального процесу; більш об'єктивне оцінювання знань і вмінь; підвищення ролі позаудиторного спікування в оволодінні мовою, що приводило до значного підвищення мотивації вивчення іноземцями української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України про вищу освіту / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004) [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

2. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України // Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби технології: монографія / [В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук, Ю. О. Жук та ін.]; наук. ред. Биков В. Ю., Овчарук О. В. // Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. – Київ: Атіка, 2005. – С. 77-140.

3. Тельчарова О.П. Впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес вищої школи [Електронний ресурс] / О. П. Тельчарова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Інтегративний характер ціннісних вимірів освіти в стандартах Болонського процесу", травень 2008 року. – Бердянськ: Бердянський державний педагогічний університет. - Режим доступу: www.bdpiu.org/scientific_published/conf_2008/articles/Section_5/Telcharova.doc/view.

4. «Ukrainian as a Foreign Language» [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.dfc.ukma.edu.ua/coming-to-naukma/ukrainian-language-courses.

5. «Українська мова для іноземних громадян» [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.udec.ntu-kpi.kiev.ua.

6. Of-line-курс вивчення української мови для поляків [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.porteuropa.eu/ua/polskamowa.

7. Кудіна Т.М. Українська мова як іноземна (початковий курс): Підручник. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2009.- 334 с.

8. Система Open Source Course Management System for Online Learning [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.moodle.org.

Тамара Кудина

Развитие дистанционных форм обучения украинского языка как иностранного

Работа посвящена дидактике украинского языка как иностранного. Проведен обзор по использованию инновационных подходов к обучению украинского языка для иностранцев на базе современных дистанционных технологий. Описана смешанная технология интернет-обучения украинского языка как иностранного. Для реализации предложенной концепции дистанционного обучения украинского языка был изготовлен интернет-адаптированный учебный комплекс «Украинский язык для иностранцев», который прошел апробацию в Национальном педагогическом университете имени М.П.Драгоманова.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, дистанционные технологии обучения, интернет.

Tamara Kudina

The development of distance forms of learning ukrainian as a foreign language

The work is devoted to didactics of Ukrainian as a foreign language. It consists of the review of innovative approaches that are used in teaching of Ukrainian language to foreigners on the basis of modern distance technologies. The article describes a mixed technology for online learning of Ukrainian language as a foreign language. For implementation of the proposed concept of distance learning was created the Internet adapted teaching complex "Ukrainian for Foreigners". This teaching complex was tested in the National Pedagogical Dragomanov University.

Key words: Ukrainian as a foreign language, distance learning technologies, the Internet.

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

- 2015 – РІК ВІЩАНУВАННЯ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО**
Ідеї, знахідки та досвід, варті уваги. С. 158
Експериментальна робота в школах країни:
що на часі. С. 139
- **Організаційна культура ЗНЗ С. 110**
 - **Комунікативна культура управління..... С. 150**
 - **Школа успіху С. 132**
 - **Особистісно-орієнтоване навчання:**
чому відсутні бажані результати С. 118
 - **25 років в режимі експерименту: устремління**
в майбутнє С. 126

Управління
школою

УДК 373:005.34

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті висвітлені проблеми управління розвитком організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу.

**Ганна
ТИМОШКО**

Професор кафедри управління навчальними закладами та педагогіки вищої школи ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, доктор педагогічних наук

Ключові слова: управління загальноосвітнім навчальним закладом, керівник ЗНЗ, організаційна культура ЗНЗ, розвиток педагогічного колективу.

**П о с т а -
н о в к а
проблеми
та її значення.**
Входження системи освіти України в європейський освітній простір потребує вирішення багатьох проблем, серед яких чи не

головне місце відводиться управлінню освітніми закладами. З метою підвищення управлінської компетентності щодо стимулювання професійного розвитку педагогів, мотивації їх творчої праці, підвищення рівня культури навчальних закладів їхнім керівникам необхідні знання, вміння та навички успішної організаційної діяльності. В цьому контексті проблема формування організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу набуває особливого значення і

полягає у тому, що в умовах останніх суспільних перебудов виникла гостра потреба реформувати роботу навчальних закладів.

Актуальність проблеми.
Послідовність у втіленні принципів державної політики в галузі освіти, відображена в Законі України «Про освіту» і передбачає досягнення гуманістичного характеру процесу освіти, пріоритету загальнолюдських цінностей, життя та здоров'я людини, вільного розвитку особистості. Суттєвою умовою становлення гуманістичного характеру освіти є особисте прийняття педагогами та керівниками школи загальнолюдських цінностей [3].

Щоб побудувати концепцію розвитку нової якості освіти, необхідно мати і оновлену систему управління навчальними закладами та їх культурою, яка здатна забезпечити ефективність, динамічність, адаптивність педагогічної системи. У попередні пе-

ріоди функціонування загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) не достатньо приділялася увага проблемі формування та позиціонування загальношкільних цінностей. Орієнтири шкільної культури використовувалися локально і розрізнено, а сама культура знаходилася на периферії цінностей управління. У наш час феномен «організаційна культура» починає набувати більш чітких обрисів. Поява різних типів і видів освітніх установ зумовлює появу нових організаційних культур. Українська школа як складна система, що розвивається, не може залишатися в рамках застарілих норм, цінностей, регламентів, способів діяльності і має об'єктивну потребу в побудові нової організаційної культури. Організаційна культура навчального закладу у сучасних наукових дослідженнях розглядається як властивість групи людей і являє собою сукупність поведінки, символів, ритуалів, міфів, які відповідають спільним цінностям колективу школи [4]. Формування та розвиток організаційної культури – це результат взаємодії співробітників та професійного управління даним процесом.

Таким чином, поняття організаційної культури включає у себе набір уявлень про засоби діяльності, норми поведінки, набір звичок, писаних та неписаних правил, заборон, цінностей, очікувань, уявлень про майбутнє та теперішнє, які поділяє більшість членів організації [8].

Аналіз досліджень та публікацій. Формування та розвиток організаційної культури навчального закладу – порівняно новий і досить важливий об'єкт управління. Прагнення ефективно управляти іншими людьми, створювати організацію і керувати нею з урахуванням змін, що відбуваються у середовищі її існування, є важливою складовою управлінської діяльності. Тому проблема розвитку організаційної культури знайшла своє відображення у науковій літературі (М.Альберт, С.Белл, А.Занковський, М.Мескон, Ф.Хедоурі, та ін.), організаційні зміни в освітніх організаціях висвітлювали М.Генсон, К.Ушаков та ін. Значна увага приділяється управлінню процесом змін (М.Генсон, Л.Грейнер, С.Діхтер, ін.) та адаптивному управлінню (Г.Єльнікова), моделям розвитку організацій (Л.Грейнер, Р.Куїн, К.Камарон, В.Маслов та ін.), організаційній культурі як інструменту управління та її ролі у діяльності організації (А.Агеєв, Т.Базаров, Б.Гаєвський, М.Грачов, Дж.Грейсон, В.Кнорінг, М.Мескон, Я.Радченко, Р.Рютінгер, Ю.Палеха, В.Томілов та ін). Особливості організаційної культури закладів освіти вивчали А.Моїсеєв, М.Поташнік, С.Рус, К.Ушаков та ін. Ця проблема знайшла своє відображення в дисертаційних роботах з питань дослідження організаційної культури в галузі: педагогіки (В.Виноградова, М.Гедієва,

Українська школа як складна система, що розвивається, не може залишатися в рамках застарілих норм, цінностей, регламентів і має об'єктивну потребу в побудові нової організаційної культури

Головним джерелом формування норм і цінностей організаційної культури є самі керівники.

Керівники повинні відслідковувати крок за кроком процес розвитку організації, що в ній відбувається, намагаючись при цьому керувати культурою організації

Н.Іорданова, Г.Літовченко, Н.Стрижак та ін.); психології (В.Воронін, С.Липатов, Ж.Серкіс); соціології (Н.Зубрева, А.Капітонов, Є.Юр'єва та ін.). Це свідчить про те, що активізується робота з даної проблеми, вона висвітлюється в серіях науково-популярних видань, в педагогічній та методичній практиках. Збільшення кількості робіт, присвячених проблемам розвитку організаційної культури, свідчить про пильну увагу вчених до даного питання. Проте, не дивлячись на наявність певних успіхів у вирішенні теоретичних та практичних аспектів проблеми, відзначається недостатнє її вивчення.

Е. Шейн трактує поняття організаційної культури як культури групи і може бути визначена як паттерн колективних базових уявлень, які набуваються групою при вирішенні проблем адаптації до змін зовнішнього середовища та внутрішньої інтеграції, ефективність якого є достатньою для того, щоб вважати його цінним і передавати новим членам групи в якості правильної системи сприйняття та розгляду названих проблем.

Метою статті є розкриття на основі аналізу науково-методичної літератури та наукових досліджень особливостей управління організаційною культурою загальноосвітнього навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Культуру організації складно аналізувати та оцінювати, за відсутністю чітких визначень, ознак та критеріїв. Проте більшість

дослідників феномену культури організації до уявлень про неї відносять такі чинники:

- як члени колективу ставляться один до одного;
- який моральний клімат в організації;
- залежність якості виконання роботи персоналом і організації контролю за роботою з боку адміністрації;
- переважаючі форми комунікацій в організації;
- як вирішуються стратегічні проблеми, приймаються стратегічні рішення;
- етичні норми та цінності організації;
- наявність традицій, ритуалів, неписаних правил, історії організації та її героїв;
- залучення персоналу до співуправління;
- методи організації стосунків із зовнішнім середовищем;
- методи конкурентної боротьби;
- наявна система заохочення та покарання [4].

До складових управлінської культури керівника школи ми відносимо управлінську етику як складову загальної етичної культури, що визначає професійну честь, гідність, обов'язок і характеризується самокритичністю, стриманістю у судженнях, відкритістю тощо; організаційну культуру, що характеризує рівень професійної діяльності; загальну культуру особистості керівника, яка визначає духовну зрілість особистості керівника; розумову культуру як визначальну характеристику професій-

ної діяльності управління; комунікативну культуру або культуру спілкування – здатність налагоджувати стосунки, гармонізувати середовище, а також правову, естетичну, екологічну культури. Загальновизнано, що рівень управлінської культури є важливим показником рівня професіоналізму. Визначальними характеристиками рівня управлінської культури, а значить і рівня внутрішньошкільного управління у діяльності керівника школи виступають

- ціннісні основи управління,
- моделі поведінки керівника,
- стилі управління.

При цьому важливу роль мають відігравати управлінські здатності, які визначаються як міра реалізації управлінських компетентностей. Серед таких здатностей – здатність до постійного оновлення знань. Загальновизнано, що сьогодні – це одна з ключових компетентностей керівника. І це цілком закономірно, адже для того, щоб провести якісь певні зміни в загальноосвітньому навчальному закладі, необхідно самому добре з'ясувати, що несуть ці зміни, як вони будуть впливати на якість освітнього процесу. Всеохоплююча освіта визнана однією із важливих стратегій нового менеджменту. Здатність перемагати труднощі являє суттєву ознаку лідера та якість культури управління, здатність до самоактуалізації як естетичне, інтелектуальне, духовне та особистісне зростання набуває ознак нової

управлінської філософії і представляє важливу сферу самовдосконалення менеджера освіти. Здатності до комунікацій, творчості, уміння працювати у командах, гармонізувати оточуюче середовище – становлять ядро нової управлінської культури керівника школи. Отже, здібності керівника школи виступають і як певний рівень професійних компетентностей керівника, і як рівень його управлінської культури.

Аналіз теорії і практики управління школою свідчить, що ціннісні орієнтири в управлінні навчальним закладом виступають сьогодні важливим показником рівня шкільної організаційної культури, рівня мотивації до інноваційних змін у школі, рівнем розвитку навчального закладу. При ціннісному управлінні посилюється рівень цілепокладання, що набуває переважно мотиваційного характеру, зростає функція підтримки, забезпечується розвиток творчого потенціалу педагогічного персоналу.

Показником рівня управлінської культури керівника виступає стиль управління. Нова культура управління школою зорієнтована на демократичний стиль управління, що ґрунтується на гуманістичних засадах теорії управління і визначається процесами демократизації шкільної життєдіяльності. У теорії управління цей стиль має декілька назв: стиль підтримки та парсипативний стиль, що зорієнтований на командну діяльність, нові види комунікацій. Аналіз наукової літератури та прак-

Загально-визнано, що рівень управлінської культури є важливим показником рівня професіоналізму.

Керівник, маючи найбільшу владу та свободу (з точки зору своїх співробітників), володіє максимальними можливостями впливу на культуру організації, яку він очолює

тики стверджує, що робота у командах (почуття єдності, причетності до спільної справи тощо) має більшу ефективність, ніж результат однієї людини, навіть, якщо ця людина – керівник. Теоретики менеджменту застосовують для пояснення цього феномену термін “синергія” (синтетична, спільна енергія). Вважається, що створити команду – це все одно, що знайти точку опори (8, с.101).

Значний вплив управлінської культури керівника школи має на організаційну культуру шкільної організації. Як певна система цінностей, що прийнята усім колективом, шкільна організаційна культура значною мірою залежить від рівня управлінської культури керівника школи. Ще у 79—ті роки ХХ століття В.О. Сухомлинський зауважував, що в організаційній культурі школи духовне багатство педагогічного колективу здійснюється через постійний обмін цінностями (4, с.105) Тому від світоглядних позицій керівника, його професіоналізму усього, що становить основу його управлінської культури – залежить рівень внутрішньошкільної організаційної культури, а значить і рівень навчально-виховного процесу. На думку відомого дослідника теорії управління Тома Лемберта, на зміну ері інформації у ХХІ столітті приходить ера мудрості (знань), тому інтелектуальний потенціал керівника, лідера освіти, професіонала, його духовна зрілість стають потужним генератором розвитку шкільної організації.

Організаційна культура досить складне поняття і виникає спокуса класифікувати різноманітність варіантів. Але саме складність поняття не дозволяє створити універсальну типологію. Тому, дослідники брали в якості основи різні організаційні відношення.

Як і будь-яка формальна організація, школа має свою структуру, систему управління, керує складним поєднанням людських та матеріальних ресурсів. Проте, на відміну від більшості формальних організацій, продуктом

шкіль є люди. За рахунок цього виникають специфічні проблеми в організації та менеджменті, суттєво змінюються процеси формування внутрішньої культури організації. Кожен педагогічний колектив по-своєму сприймає одні і ті ж впливи, по-різному розвиває і, з рештою, формує власну культуру. Цим зумовлюється багатство і різноманітність загальнопедагогічної культури освітнього закладу.

У школі формуються основні культурологічні засади, тому всі зміни повинні бути достатньо вмотивовані, обґрунтовані, аргументовані. **Осмислення культури своєї організації, її елементів – це початок управління нею.** Процеси удосконалення організаційної культури повинні бути керованими. Відтак великого значення набуває роль керівника в інтеграції та координації зусиль персоналу щодо розвитку внутрішньошкільної культури. «Керівникові дуже важливо розуміти, що культура організації має малу динаміку, тобто змінюється дуже повільно, – пише К. Ушаков. – Фундаментальним для управлінської діяльності фактом є те, що керівник, маючи найбільшу владу та свободу (з точки зору своїх співробітників), володіє максимальними можливостями впливу на культуру організації, яку він очолює» [6]. Для керівника дуже важливо розуміти, що культура організації має малу динаміку, тобто змінюється повільно [2].

Головним джерелом формування норм і цінностей організаційної культури є самі керівники. Не кожний керівник отримує можливість будувати організацію з самого початку, тобто створювати, наприклад, нову школу з нуля. Кожний з тих, хто «наслідує» готову організацію, стикається з тим, що цей спадок, окрім матеріальних ресурсів і всього іншого складається з деяких норм, встановлених попередником, що також стверджували та насаджали свої уявлення про дане.

Образ шкільної організаційної культури є надзвичайно багатоліким. Різні педагогічні колективи

по-різному сприймають одні й ті ж впливи, по-різному розвивають і, зрештою, формують різну культуру, тому керівникові, перш за все, необхідно прагнути здійснювати системний підхід в управлінні школою, використовувати «адаптивний» стиль управління, «орієнтований на реальність»; створити найсприятливіші психологічні умови для особистісного зростання кожного учителя і кожного учня; викликати прагнення вчителя бути найкращим; в усьому дотримуватися принципу опори на позитивне, щоб формувати оптимістичний настрій у колективі вчителів і учнів; звертати увагу на найменші деталі шкільного побуту; переконати вчителя якнайкраще робити те, що він уміє, працювати серед дітей, а не поруч чи «над» ними; сприяти нововведенням; переконувати педагогів бути толерантними до невдач.

Особливу увагу потрібно звертати на культуру спілкування, і зокрема на культуру слова. У питаннях виконання роботи – виховувати почуття міри, «золотої середини». **Важливо сформувати колектив одностайності, що своєю згуртованістю зміцнює педагогічну культуру.**

Ж.Серкіс виокремила та дала характеристику основним типам організаційної культури педагогічного колективу [7]: гуманістична, орієнтована на допомогу культури; культура взаємозв'язків; культура схвалення; умовна культура; залежна культура; культура ухилення; культура опозиції; культура сили; культура змагання; культура досконалість; культура досягнення; культура самоактуалізації.

Так, культура досягнення, самоактуалізації, гуманістична і взаємозв'язків визначають стиль співробітництва або демократичний стиль співробітництва – вони орієнтовані на людину в організації; культура схвалення, умовна, залежна і ухилення зумовлюють стиль уникнення або ліберальний стиль керівництва – вони менш ефективні і орієнтовані на дотримання безпеки; культури

опозиції, сили, змагання і вдосконалення формують стиль протистояння або авторитарний стиль і орієнтовані на досягнення швидкого результату в кризових ситуаціях, проте неефективні у досягненні цілей, які передбачають певний час для досягнення, орієнтовані на процес діяльності.

Існує позиція, що незалежно від тієї стадії розвитку, на якій знаходиться організація, її вище керівництво може керувати культурою двома способами. Перший являє собою, як би бачення «понад», що повинно викликати ентузіазм у більшості членів організації. Керівник – лідер надихає і запроваджує в життя базові цінності організації. Це припускає наявність очевидних і широкі особистих зобов'язань лідера стосовно цінностей, у які він вірить [9].

У даному випадку більше уваги приділяється реаліям функціонування організації. Керівники повинні відслідковувати крок за кроком процес розвитку організації, що в ній відбувається, намагаючись при цьому керувати культурою організації.

Проаналізувавши ці способи, можна сказати, що перший спосіб може реалізовуватися через публічні заяви, виступи й особистий приклад, які свідчать про послідовний інтерес до цінностей, що вводяться. Керівникам можна порекомендувати якнайчастіше виступати на зборах, педрадах, метод об'єднаннях, у пресі з проповідуванням встановлюваних цінностей. Ці цінності не повинні бути секретними для колективу [10].

Другий спосіб вимагає розуміння значення культури в повсякденному житті організації. При цьому діючими засобами можуть бути маніпулювання символами і речами матеріального світу організації, створення і вироблення образів поведінки, введення крок за кроком умов взаємодії. Керування культурою припускає можливість через постійне маніпулювання атрибутами поверхневого рівня впливати на підповерхневий рівень аж до змін базових припушень. Якщо

щоденні дії керівників відповідають заявленим ними цінностям, то це сприяє, безумовно, розвитку культури і її посиленню.

Існують деякі рекомендації, що сприятимуть підвищенню культури в організації, а саме:

- Звертати особливу увагу на нематеріальні, ззовні не сприймані аспекти організованого оточення.

Глибоко укорінені в людях припущення і ціннісні орієнтації можуть вимагати тривалих і важких змін у системі і структурі керування колективом. Культура – це той шлях, що допомагає зрозуміти організаційне «задзеркалля».

- Скептично відноситись до пропозицій, що закликають до швидкої трансплантації чи трансформації культур.
- Намагатися зрозуміти вагомість важливих організаційних символів.
- Прислухатися до повідомлень, що обговорюються в організації, аналізувати, хто їхні герої і що ці історії відображають у культурі організації.
- Періодично вводити організаційні обряди для передачі з їхньою допомогою базових ідеалів і посилення культури.
- Втілювати в життя абстрактні ідеали безпосереднім і прямим чином у своїй повсякденній діяльності. Від керівника потрібно усвідомлення того, яких ідеалів він повинен дотримуватися і яким чином передати ці ідеали іншим рівням організації [1].

Директор школи сьогодні – це особа, що на демократичних засадах здійснює керівництво шкільним колективом, це досвідчений наставник, що організує зростання компетентності та майстерності вчителів, мобілізує та координує зусилля всіх учасників освітнього процесу для досягнення високих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойделл, Т. Как улучшить управление организации: пособие для руководителя / Т. Бойделл ; пер. с англ. – М. : АО «ИНФРА-М»-АЗОТ, «Премьер», 1995. – 204 с.
2. Внутришкольное управление: Вопросы теории и практики / под ред. Т.И. Шаповой. – М. : Педагогика, 1991. – 192 с.
3. Казачінер, О. С. Управління організаційною культурою навчального закладу / О. С. Казачінер // Управління школою. – 2006. – № 19–21. – С. 17–21.
4. Крылова, Н. Б. Культурология образования / Н. Б. Крылова. – М. : Нар. образование, 2000. – 272 с.
5. Лемберт, Т. Ключові проблеми керівника. 50 перевірених способів вирішення проблем / Т. Лемберт ; пер. з англ. – К. : Наук. думка, 2001. – 303 с.
6. Мармаза, О. І. Стратегічний менеджмент: траекторія успіху / О. І. Мармаза. – Х. : Основа, 2006. – 155 с.
7. Наука управління ЗНЗ : навч. посіб. / [Т. М. Десятков, О. Б. Коберник, Б. Л. Тевлін, Н. М. Чепурна]. – Х. : Вид. група «Основа», 2004. – 240 с.
8. Онищук, Л. А. Гуманізація управлінської діяльності директора школи : монографія / Л. А. Онищук. – Житомир: Полісся, 2002. – 324 с.
9. Палеха, Ю. І. Методологічні основи культури управління / Ю. І. Палеха // Освіта і управління. – 1997. – №2. – Т.2. – С.82–85.
10. Серкіс, Ж. В. Про організаційну культуру закладу освіти / Ж. В. Серкіс // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №9–10. – С. 4–9.
11. Спивак, В. А. Корпоративная культура / В. А. Спивак. – СПб. : Питер, 2001. – 352 с.
12. Спивак, В. А. Организационное поведение и управление персоналом / В. А. Спивак. – СПб. : Питер, 2001. – 325 с.
13. Ушаков, К. М. Управление школьной организацией: организационные и человеческие ресурсы / К. М. Ушаков. – М.: Сентябрь, 1995. – 128 с.

Керівництво – це процес взаємодії керівника з іншими людьми, в ході і в результаті якого забезпечуються їхня активна та скоординована участь у досягненні мети управління.

Керівництво сьогодні має бути спрямоване на активізацію людини шляхом створення всіх необхідних умов для виявлення та розвитку її творчого потенціалу.

Ефективне керівництво – це доцільний підбір кадрів, регулярні особисті спостереження та контроль за навчально-виховним процесом, надання своєчасної допомоги вчителям, знаходження ресурсів, гнучке управління педагогічним процесом.

Сучасний керівник освітнього закладу повинен **уміти не лише розпоряджатися, а й співпрацювати**. Це означає покращення стилю керівництва та управлінської культури керівника. Для цього йому треба відмовитися від командно-адміністративного керівництва, навчитися не тиснути на вчителя, учня; прагнути здобувати наукові знання про людину та сучасне управління, тобто необхідною є готовність навчатися ефективного керівництва. **Метою управлінської діяльності керівника має стати створення та розвиток педагогічного колективу**. Колектив – це група людей, що характеризується організованістю і згуртованістю в досягненні спільних цілей діяльності, зумовлених суспільно корисними мотивами.

Висновки. Отже, аналізуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що важлива роль у формуванні

та розвитку організаційної культури школи відводиться її керівнику та управлінській команді.

Професійні дії адміністрації здатні згуртувати педагогічні колективи та учнів навколо задоволення від навчання, здатні швидко адаптувати кожного учасника навчально-виховного процесу.

Зміни та завдання навчальних закладів та зміст діяльності їх керівників висувають нові вимоги до директорів шкіл. У сучасній соціально-педагогічній ситуації **директор школи має бути творчою особистістю**, яка розуміє сучасні соціально-економічні зміни та зумовлені ними тенденції розвитку школи; здатна приймати відповідальні та нестандартні рішення; втілювати в життя раціональні інновації; тонко аналізувати педагогічні явища та процеси, що відбуваються в школі; володіти методами науково-педагогічного дослідження; створювати творчу атмосферу в діяльності педагогічного колективу.

Культура – це той шлях, що допомагає зрозуміти організаційне «задзеркалля»

Анна Тимошко

Управление развитием организационной культуры общеобразовательного учебного заведения

В статье освещены проблемы управления развитием организационной культуры общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: управление общеобразовательным учебным заведением, руководитель ОУЗ, организационная культура ОУЗ, развитие педагогического коллектива.

Ganna Tymoshko

Development management of an organizational culture of an educational institution

In the article the author highlighted the problem of managing the development of organizational culture of secondary school.

Key words: management of secondary schools, the head of secondary school, organizational culture of secondary school, the development of the teaching staff.

Управління
школою

УДК 37.013.75

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ: ЧОМУ ВІДСУТНІ БАЖАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

У статті автор знайомить з висновками проведеного ним порівняльного аналізу семантичних уявлень стосовно поняття "особистісно орієнтована освіта" сучасних учителів і класика української педагогіки В.О. Сухомлинського, а також результатів власного дисертаційного дослідження. Автором з'ясовано, що ж насправді відбувається у шкільній практиці та виявлено головну причину її негараздів. Нею виявилася неготовність учителів реалізовувати особистісно орієнтовану освіту, яка, фактично, є наслідком їх неякісної підготовки до педагогічної діяльності у вишах.

**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Доцент, кандидат педагогічних наук,
Заслужений працівник освіти України

Убезпечити вчителя від непрофесіоналізму покликана розроблена автором творча педагогічна діяльність, як один із результатів власного дисертаційного дослідження, з якою він і знайомить читача. Актуалізується увага останнього до віртуального полілогу, який є квінтесенцією, кульмінацією, механізмом здійснення творчої педагогічної діяльності в авторському розумінні.

Ключові слова: особистісно орієнтована освіта, педагогічна культура професійного спілкування за Сухомлинським, причини негараздів шкільної практики, творча педагогічна діяльність, віртуальний полілог.

Офіційне визнання в Україні особистісно-орієнтованого навчання інноваційною педагогічною технологією сприяло широкому запровадженню її у навчально-виховний процес шкільної і педагогічної освіти. Сподівалися на вирішення головної задачі освітньої галузі — виховання і розвиток гармонійної особистості молодої людини. Немов і отримали бажані результати, коли педагогічна спільнота почала

публічно «звітуватися» про успішне запровадження у шкільний навчально-виховний процес особистісно-орієнтованого навчання і виховання. Наслідком, вочевидь, мали б стати умови, які виникли саме завдяки запровадженню у шкільний навчально-виховний процес особистісно-орієнтованого навчання для людського розвитку як школярів, так і вчителів.

Маю нагадати, що точною відліку початку впро-

вадження особистісно-орієнтованої освіти в школи країни, як на мене, слід уважати 2000 рік, коли міністром (з 30 грудня 1999 р.) став В.Г. Кремень.

Будучи в цей час викладачем НПУ ім. М.П. Драгоманова, продовжувала власне дослідження, однією з цілей якого було з'ясування морально-психологічного стану суб'єктів навчально-виховного процесу, якості атмосфери у класних шкільних колективах. Нас цікавило, у першу чергу, чи відбулися за майже 10-літній період проведення нашого дослідження зміни відносно/стосовно вчительської референтності, бо остання якраз є тим основним чинником, від якого залежить якою саме буде атмосфера в класі, як будуть себе почувати і вчитель, і діти та наскільки їх взаємодія буде розвивальною для них, а отже ефективною/продуктивною.

Тож маємо можливість скористатися даними власного дослідження відносно динаміки змін щодо наявних умов для людського розвитку учнів в школах країни.

Порівняльний аналіз отриманих нами даних за 1991-93, 1997-98 та 1999-2002 роки щодо вчительської референтності дозволяє констатувати її незначне підвищення (з 11% у 1991-93 рр. до 16% у 1997-98 рр., та 19% у 1999-2002 рр.), що є, безумовно, недостатнім для творення оптимальних умов для розвитку особистості кожної дитини. Майже не змінилась кількість дітей, для яких умови розвитку були неоптимальними: (66% у 1991-93 рр.; 70% у 1997-98 рр.; 68% у 1999-2002 рр.). Збільшилася кількість дітей, для яких умови їхнього особистісного розвитку є гальмівними – (12% у 1991-93 рр., у 1997-98 рр. – 28%, а у 1999-2002 рр. – 26%).

Тоді як аналіз впливу комплексу факторів на створення оптимальних умов для людського розвитку дітей у навчально-виховному процесі привів до невтішного висновку: якщо у 1991-93 рр. оптимальними умови були для 22% дітей, то у 1997-98 рр.

такими вони були лише для 2%, а у 1999-2002 рр. для 5% дітей.

Тож, фактично, **очікування** щодо змін на краще **від упровадження особистісно орієнтованої освіти не справдилися**: у більшості шкіл, а отже для більшості школярів країни психологічний клімат у навчальних колективах є травмуючим, а часом/не рідко гальмівним, а кількість учнів, для яких би умови стали оптимальними, не збільшилася, а навпаки значно зменшилася – з 22% до 5%.

Цьому має бути вагома причина, а отже наші пошуки відповідей/пояснень продовжуються.

Повернемося знову до „звітів” щодо впровадження особистісно орієнтованої освіти в навчальні заклади країни: їх повторне уважне прочитання свідчить про те, що саме їх автори розуміють під результатами особистісно орієнтованого – це толерантне, добре, уважне ставлення вчителів до дітей.

Проти останнього заперечень немає. Згадаймо і праці наших класиків, уславлених українських педагогів, зокрема В.О. Сухомлинського: що на його думку є головними чинниками людського розвитку саме в шкільних умовах, зокрема – навчально-виховному процесі. *Яка роль вчителя при цьому та яким він має бути, чим володіти, що вміти і знати.*

Проведений нами контент-аналіз праць В.О. Сухомлинського, дозволив виокремити основні позиції стосовно вище заявленого, а саме:

1. „Головна фігура школи – це вихователь первинного дитячого колективу – класного колективу. Він і вчитель, що дає учням знання, і друг дітей, і керівник їх багатогранного духовного життя.... У вихованні все головне – і урок, і розвиток різносторонніх інтересів дітей поза уроком, і взаємостосунки вихованців в колективі”. [7, 31].

2. „...від того, як пройшло дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що увійшло до його розуму і серця з навколишнього світу, – від цього у

вирішальному ступені залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк”. [там само, 33].

3. „...одна з визначальних рис педагогічної культури — це почуття прихильності до дітей. Але якщо почуттю, за Станіславським, „наказувати не можна”, то виховання почуттів вчителя, вихователя є самим еством високої педагогічної культури”.

4. „Найважливіше джерело виховання почуттів педагога — це багатогранні емоційні відносини з дітьми в єдиному, дружному колективі, де вчитель — не тільки наставник, але і друг, товариш”.

5. „Без постійного духовного спілкування вчителя і дитини, без взаємного проникнення в світ думок, почуттів, переживань один одного немислима емоційна культура як плоть і кров культури педагогічної”.

6. „В шкільному колективі повинен панувати дух співпереживання, співчуття, сердечної чуйності всіх до кожного. ... Його (духу) зачатки в загальній емоційній культурі вчителів і вихованців, особливо в тому, що вчитель розуміє і відчуває всю складність, всі труднощі розумової праці дитини, правильно оцінює кожне його зусилля”.

7. „В крику втрачаються ті зерна емоційної культури, які є в душі кожного вчителя. Діти, яких виховують криком, втрачають здатність відчувати якнайтонші відтінки відчуттів інших людей... чуйність до добра. Вихований криком не відчуває красу навкруги себе, він байдужий, безжальний...”.

8. „Джерелом культури людських емоцій є здатність вчителя відчувати серцем внутрішній духовний світ дитини, підлітка, хлопця, дівчини. ... Вчитель, який володіє високою емоційною культурою, відчуває світ людини по тому відзеркаленню думок, почуттів, переживань, які випромінюють очі. Мова, як і очі, - дзеркало душі”.

9. „Зрозуміти, що відбувається в душі хлопчика або дівчинки, вчителю допомагає реакція вихованця на красу.

...людському серцю не до краси, якщо воно уражено, поранено, ображено несправедливістю. ... ці ж почуття немов закривають шлях красі до людського серця”. [там само, 498].

10. „Перш ніж звернутися до краси як до ліків, потрібно налаштувати чуйні струни людського серця так, щоб музика краси будила в ньому відгук”. (У всіх цитатах виділення наші — О.В.).

11. „Людині, яка переживає сум'яття, пригніченість, відчай, потрібно сказати щось таке, що торкалося б тільки її...”. [там само, 499].

Ще раз поглянемо на зазначені В.О. Сухомлинським позиції (див.: п.п. 1 - 11) як такі, що, на його думку, є чинниками і атмосфери у класних шкільних колективах, щоб створити для кожної дитини оптимальні умови для її розвитку і творчого самопочуття, засадами/підґрунтям оптимальних в цих цілях дій та вчинків вчителя, але ж наголошується й на особливих здатностях учителів, таких же їх уміннях.

Ключовими словами означимо їх і згрупуємо у дві групи.

УЧИТЕЛЬ: *якість та здатності:*

- здатність бути і вихователем класного колективу, і другом, і вчителем [п.п. 1, 4];
- почуття прихильності до дітей [п.3];
- референтність [п.п. 1, 2];
- якість вихователів [п.2];
- якість вчителя [п.3];
- володіння емоційною культурою як вчителями, так і вихованцями [п.п. 6];
- крик - втрата зерен емоційної культури [п.7];
- здатність відчувати серцем внутрішній духовний світ людини [п. 8];
- здатність проникати в світ думок, почуттів, переживань один одного [п.п. 5, 8];
- здатність творити дух співпереживання, співчуття, сердечної чуйності [п. 6].

УМІННЯ вчителя:

- вміння органічно поєднувати навчання і виховання [п.1];
- вміння розвивати різносторонні інтереси дітей [п.1];
- вміння налагоджувати взаємовідносини вихованців в колективі [п.1];
- вміння налагоджувати багатогранні емоційні відносини з дітьми [п.4];
- вміння за реакцією на красу визначати стан дитини [п.9];
- вміння пробуджувати відгук серця красою [п.10];
- вміння знайти індивідуальне/персональне слово для кожного (сказати те, що торкається тільки цієї людини) [п.11].

Вочевидь, це комплекс чинників, серед яких, справді, є/має/може бути і толерантне, добре, уважне ставлення вчителів до дітей.

Вочевидь і те, що останнього (мається на увазі: толерантне, добре, уважне ставлення вчителів до дітей) замало, щоб педагогічна діяльність була ефективною, а в її контексті могла б реалізовуватися особистісно орієнтована освіта.

Тож повернемося втретє до „звітів” щодо впровадження особистісно орієнтованої освіти в навчальні заклади країни. Автори звітів, як відомо, засвідчили своє розуміння особистісно орієнтованої освіти як толерантного, доброго, уважного ставлення до дітей.

Але таке розуміння особистісно орієнтованої освіти свідчить лише про те, що шкільна практика має проблеми, і вони – у взаєминах між учителями й дітьми, тому й те, що становить норму будь-якої педагогічної діяльності, видається за певні досягнення, а нормативні дії представляються як „ноу-хау”. **Це стало предметом вивчення однієї з гіпотез нашого дослідження, тож ми мали з’ясувати, що ж у шкільній практиці відбувається насправді.**

Щоб дослідити, які взаємини між вчителями й дітьми переважають у сучасних школах, ми звернулись із запитанням **“З якими проявами людських взаємин ви зустрічаєтесь у**

школі: що вас задовольняє, а що турбує, з чим погодитися важко?” до студентів третього курсу НПУ імені М.П. Драгоманова (проанкетовано **157 студентів**). Та до студентів-практикантів **4-х-5-х курсів**, майбутніх учителів фізики і математики, які суміщають працю в школі з навчанням на стаціонарі НПУ імені М.П. Драгоманова (проанкетовано **413 студентів**). **Якими ж виявились ці результати?**

На **“нетактовність, грубість**, яка часто зривається на крик” між учнями і вчителями вказали **50%** опитаних, **“недоброзичливість” – 47%**, **“приниження людської гідності” – 42%**, **“лицемірство” – 20%**, **прямий обман та агресивність – 14%**. За даними студентів-випускників з’ясувалося, що найбільючою проблемою є також взаємини між молодими вчителями та досвідченими – неприйняття останніми перших, неповага й пряма зневага. Прояви **“нетактовності”** (на що вказують **75 % студентів-учителів**), **“недоброзичливості” (50%)**, **“приниження людської гідності” (53 %)**, **“лицемірства” (25 %)** та **“агресії” (13 %)** так само характерні і для взаємин вчителів між собою.

Аналіз результатів власних досліджень з проблем педагогічного спілкування виявив ще більш красномовні факти: сьогоднішні вчителі часто не мають не лише можливості, а простого бажання спілкуватися з учнями – таких **75%**. Наші дані доповнили даними психологічної служби Полтавського управління освіти, які засвідчили, що й **78% учнів** також **не хочуть спілкуватися з вчителями**, більше того, не мають в цьому потреби, а **86% учнів виявляють до вчителів ще й агресивне ставлення**. [3].

Занадто тривожний симптом! Але одночасно і факт, що підтверджує швидше за все непрофесіоналізм професіоналів – учителів!

Поставимо запитання: **„А чому взагалі стало можливим для вчителів зводити нанівець потенційні можливості власної професійної педагогічної**

діяльності через непрофесійне спілкування, через ланцюг невмінь і незнань, який десятками років не змінюється на краще?”

Вчителі самі відверто заявляють про свою неготовність задовольняти сучасні вимоги та потреби суспільства щодо діяльності педагогів. Серед таких – **70% педагогів**. Багато нарікань у вчителів щодо їхньої професійної підготовки. Так, **65,4%** опитаних вважають недостатньою практичну підготовку, ще **48,6%** – методичну підготовку, **61,4%** – психолого-педагогічну підготовку майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах [5]. Остання, як відомо, є умовою ефективною діяльності педагога, зокрема педагогічного спілкування.

Незважаючи на ці свідчення самих вчителів, у їх підготовці у педагогічних ВНЗ суттєвого так нічого і не змінилося – тож і *тиражується така сама готовність до такої ж самої педагогічної діяльності* як і декілька десятиріч поспіль. Наслідки такого стану актуалізовані даною статтею.

Слід визнати, що педагогічна наука поки що не здатна запропонувати науково обгрунтовану розробку нової, сучасної, адекватної викликам часу, педагогічної діяльності і як наслідок – зазначений стан педагогічної практики, про який йдеться. Фактично, ми самі дозволили йому бути. **Зміна його – потреба сьогодення!**

Тож наостанок познайомлю вас, шановний читачу, з одним із результатів, отриманому мною у процесі проведення дисертаційного дослідження з метою розробки як нової педагогічної діяльності, так і технології підготовки до неї. Ознайомлення з останньою, а ще краще – оволодіння нею – змінить кардинально на протилежний зазначений на початку цієї статті стан педагогічної практики.

Що ми пропонуємо сучасному вчителю аби стати йому майстром, професіоналом власної педагогічної діяльності?

Ми розробили діяльність, в основі якої розв'язується безліч актуальних

проблем як теорії, так і практики – це творча педагогічна діяльність (ТПД) вчителя основної школи.

В своїй **концепції творчої педагогічної діяльності як саморозвитку вчителя у цілісному навчально-виховному процесі** ми намагалися заперечити характерну позицію відносно того, що діяльність педагога рутинна, будь-яка можливість власного розвитку у ній відсутня, вчителі не бачать для себе ні „купини, ні Казбеку”. Другій позиції, яка являє собою стратегічне завдання сучасної школи і міститься в словах М.І. Пирогова „*Дайте внутрішній людині ...час і засоби підкорити собі зовнішнього, ... і у вас ... будуть люди і громадяни... обираючи цей шлях, прийдеться багатьом вихователям спочатку перевиховувати себе*”, дати постійний притулок у живому педагогічному процесі [6].

По-третє, прагнули довести, що ідея співтворчості – центральна у творчій педагогічній діяльності: як тільки заговорили про діяльність вчителя – це те саме, що ми вже почали говорити про діяльність учнів і навпаки.

Розкриємо далі деякі основні теоретичні положення зазначеної концепції та покажемо, як нам вдалося їх реалізувати у педагогічній практиці.

За визначенням автора, **творчою називають педагогічну діяльність, у якій під час її здійснення на правах її цілі та результату і за рахунок її засобів твориться її суб'єкт – учитель** [2]. Зокрема, В.А.Сухомлинський також уявляв собі мету і результат творчої педагогічної діяльності в творенні, перш за все, людини, а не творчої особистості [7].

В основу розробки концепції творчої педагогічної діяльності нами закладено два закони творчої діяльності: **закон розвитку творчої діяльності**, який носить об'єктивний характер, і **закон зростання людських потреб**.

Розвиток творчої педагогічної діяльності визначається розв'язанням

протирич між накопиченим багатством соціальних сил, які знаходяться у зв'язках і відносинах суб'єктів педагогічної діяльності, та можливістю їх привласнення за умов віртуального, глибинного спілкування. **Педагогізація людських взаємин у цілісному навчально-виховному процесі як найпотужнішого засобу людського розвитку — це окрема діяльність педагога, а для вченого — предмет дослідження.**

Отже, зростання творчого потенціалу суб'єктів педагогічної діяльності проходить у відповідності до зростання потреб людини. Тож, у цілісному навчально-виховному процесі необхідно передбачити можливість розгорнення творчих (сутнісних) сил педагога для того, щоб в рамках педагогічної діяльності задовольнялась значна частина його людських потреб. Прикладом того, які можливості для обдарованих, талановитих вчителів надає педагогічна діяльність для їх саморозкриття, самореалізації, а також і саморозвитку, може слугувати діяльність і особистість педагога-новатора Є.М. Ільїна, який на зустрічі у 80-роках з київськими вчителями і студентами відверто заявив: „Я сам собі цікавий!”.

В педагогічній діяльності реалізація сутнісних сил педагога можлива тільки для тих учителів, які обрали педагогічну діяльність за покликом, а любов до дітей стала невід'ємною їхньою рисою — тож у такій діяльності, на думку Франкла, він і знаходить сенс свого життя. [2]. Крім того, ці вчителі усвідомлюють унікальну ситуацію, яку надає їм власна педагогічна діяльність разом із багатством зв'язків і відносин педагога з іншими людьми: учнями, батьками, колегами. А це, як відомо, умова істинного людського, творчого багатства особистості.

Закон розвитку творчої педагогічної діяльності конкретизується через введення психологами глибинного, віртуального спілкування. Глибинне спілкування, на думку Г.С. Батіщева,— це

завжди зустріч двох поколінь висхідного і низхідного в історії, але глибинно причетних один одному в даний її момент, коли його учасники *обидва вчатьсЯ жити.* [2].

Діалог, як форма спілкування по відношенню до глибинного спілкування — є вторинним. «*Справа в тому, що це онто-комунікативне звертання до інших неможливо створити на рівні засобів мовного самовираження чи мислення, його... можна лише виявити назовні символічно, якщо воно вже є в бутті, якщо саме дійсне буття людини вже вироблено таким*”.

Обопільний характер позитивних змін — сутнісна характеристика такої взаємодії. Причому, якщо вихователь в процесі взаємодії не виявляє ніяких змін в собі, це однозначно свідчить про те, що ніщо не змінилося і у вихованцях. І навпаки, власний розвиток в процесі взаємодії — вірна ознака благодіючого впливу на вихованця.

Предметом цієї статті ми обрали спілкування. Тож далі виокремимо наступні позиції, якими має керуватися вчитель, якщо прагне стати майстром.

Спілкування — це професійний засіб учителя. За такого підходу спілкування стає справжнім інструментом у роботі вчителя-майстра. Треба навчитися ним користуватися свідомо і адресно!

Звернімо увагу на дві особливості такого спілкування.

Перша: зміст спілкування, форма його проведення, вектор спрямованості, як і його суб'єкти заздалегідь стають відомими вчителю, отже прораховуються, плануються й прогнозуються.

Друга: таке спілкування стає засобом розвитку не лише дітей, а й учителя.

Найкращі умови для дітей створюються тоді, коли вчитель працює “адресно” саме для очих (реальних, а не якихось абстрактних!) дітей. З другого боку, діти, посланці майбутнього, проявляють нас, допомагають

Яка ж ще професія надає стільки можливостей для людського розвитку як наша?!

нам зрозуміти хто ми такі, для чого вчителю розвиватися (а якщо відслідковує та осмислює, то й набуваю!).

Завдяки здатності вчителів до емпатії та рефлексії та за рахунок осмислення різноманіття людських взаємин вчитель може необмежено «збагачуватися» сам, бо стає здатним до фіксування сутнісної єдності між людьми, до більш повного розуміння себе як особистості, тобто до глибинного занурення у себе, до вияву себе нового, «вершинного», до пізнання своєї суті. **Це явище ми й називаємо віртуальним полілогом**, а саму здатність до віртуального полілогу вважаємо показником опанування людиною найефективнішим механізмом само творення.

Більш того, для себе вчитель відкриває невичерпне джерело свого людського

розвитку — дитячий колектив, чим забезпечує собі безперервний професійний саморозвиток — найважливіший елемент найпрофесійнішої діяльності!

Тож вчитель стає здатним **свідомо і адресно користуватися можливостями віртуального полілогу**.

Зауважимо, що виникнення „віртуального полілогу” **залежить, передусім, від позиції самого вчителя, від його поваги до учня як особистості, бачення в ньому людини, рівноправного партнера** в педагогічних стосунках.

Стан віртуального полілогу трансформується у нахнення, бажання всіх висловлюватись, захоплення результатом власної та групової діяльності, глибокі переживання від результату своєї праці та співпраці. Учні проявляються своїми новими, невідомими гранями, а вчитель пізнає актуальну та найбільш зони їхнього розвитку. Він має змогу оцінити не тільки предметні знання своїх вихованців, їх глибину, усвідомленість, а й динаміку їхнього зростання як особистостей.

У вчителя формуються поривання до підняття “планки” розвитку кожної дитини, класу в цілому та себе як творця їхньої життєдіяльності. **Він відчуває радість від спілкування з учнями, від пізнання їх як індивідуальностей та пізнання себе нового, від здатності зануритись у власні глибини, щоб побачити новий виток перспективного розвитку**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виговська О. Авторська концепція людини та особистісно орієнтоване навчання: наукове обґрунтування семантичних змін // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2005. — № 5-6. — С.41-47.
2. Виговська О. Творча педагогічна діяльність як особистісно орієнтована: авторська концепція, технологія / О. Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2002. — № 4. — С.70-76.
3. Гуз К. Модель світу учня і вчителя / К. Гуз // Імідж сучасного педагога. — 2004. - №6 (45). — С.50.
4. Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти / ред. кол. І А. Зязюн, В. О. Зайчук, В.М. Доній [та ін.]. — К., 1995. — 160 с.
5. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.
6. Пирогов Н. И. Избранные педологические сочинения / Н. И. Пирогов. — М., 1985. — 496 с.
7. Сухомлинський В.А. Вибрані педагогічні твори: В 3-х т. Т.1 / В. О. Сухомлинський ; укл. О. С. Богданова, В. З. Смаль. — М.: Педагогіка, 1979. — 560 с., мал.

суб'єктів особистісно орієнтованого навчання.

Отак і твориться значуще особистісно-інформаційне розвивальне середовище. У створенні таких умов для вихованців – прояв істинної духовності Вчителя!

Подумайте, шановні колеги, яка ж ще професія надає стільки можливостей для людського розвитку як наша?!

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Хоч сьогодні вчені педагоги піднімають питання про подолання відчуженості вчителя від власної діяльності, але слід визнати, що **нам ще далеко до того моменту, коли вчитель буде поціновуватися** не лише як спричинювач і джерело педагогічної діяльності, організатор і здійснювач люднотворчого педагогічного і навчально-виховного процесів, а як їх ще й основний результат. З того моменту, коли визнаємо за вчителем його право бути у власній педагогічній діяльності нарівні зі своїми учнями ціллю та результатом, і це буде зафіксовано у нормативно-правових документах, почнеться стрімке повернення вчителя до себе, до своєї особистості, відбудеться справжня розкритість вчителя не на словах, а на ділі.

2. Якщо для класичної педагогічної діяльності **вимога оволодіння педагогічною культурою професійного спілкування** залишається для багатьох бажаною, але необов'язковою, то **для творчої педагогічної діяль-**

ності ця вимога є органічною: без такого спілкування не буде і самої творчої педагогічної діяльності – друге без першого не існує.

Віртуальний полілог є його квінтесенцією, кульмінацією, механізмом здійснення. Тому ми й вважаємо його основним засобом на шляху до педагога-творця, педагога-майстра, педагога-професіонала.

Выговская Ольга

Личностно-ориентированное обучение: почему отсутствуют желаемые результаты

В статье автор знакомит с выводами проведенного им сравнительного анализа семантических представлений понятия «личностно ориентированное образование» современных учителей и классика украинской педагогики В.А. Сухомлинского, а также результатов собственного диссертационного исследования. Автором выяснено, что же в действительности происходит в школьной практике и выявлена главная причина ее неурядиц. Ею оказалась неготовность учителей реализовывать личностно ориентированное образование, которое, фактически, является следствием их некачественной подготовки к педагогической деятельности в вузах.

Оградить учителя от непрофессионализма призвана разработанная автором творческая педагогическая деятельность, как один из результатов собственного диссертационного исследования, с которой он и знакомит читателя. Актуализируется внимание последнего к виртуальному полилогу, который является квинт-эссенцией, кульминацией, механизмом осуществления творческой педагогической деятельности в авторском понимании.

Ключевые слова: личностно ориентированное образование, педагогическая культура профессионального общения по Сухомлинскому, причины неурядиц школьной практики, творческая педагогическая деятельность, виртуальный полилог.

Olga Vygovska

Personality-oriented education: why there are no desired results

The article presents the findings from the author's comparative analysis of semantic representations regarding the concept of "personality-oriented education" of the modern teachers and the classic of Ukrainian pedagogy V.A. Sukhomlynsky as well as his own results of the research. The author has found out what really happens in school practice and the main cause of its problems. It turned out to be the unwillingness of teachers to implement personality-oriented education, which is in fact a consequence of their poor training at universities.

The author developed creative teaching activities as one of the results of his own research, which he actually introduces. The attention is paid to the virtual polylogue, which is the quintessential, culminating, and mechanism for creative educational activities in the author's opinion.

Key words: personality oriented education, pedagogical culture of professional communication according to Sukhomlynsky, turmoil causes of school practice, creative teaching activities, and virtual polylogue.

ІННОВАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНООСВІТ- НЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У XXI сторіччі прогресивний розвиток країн забезпечується за рахунок інноваційних процесів в усіх сферах суспільного життя, розвитку інноваційного мислення працівників. Основи такого підходу закладаються в системі освіти, починаючи з основної школи. Для реалізації його необхідно розуміти як формуються інноваційні процеси у школі всіма педагогічними працівниками. У статті обґрунтовано методологічний підхід, на якому будується експериментальна робота в школі по впровадженню інновацій. Показано, як забезпечується безперервність інноваційних процесів. Описано процес організації експериментальної роботи в школі.

Продемонстровано процес переходу загальноосвітнього навчального закладу з режиму функціонування через експериментальну роботу – в режим інноваційного розвитку.

Ключові слова: синергетика, прогресивний розвиток, виклики, критерії прогресивної школи, експериментальна робота, інноваційна діяльність, етапи дослідно-експериментальної роботи.

ВІРА ЗОЦЬ

Провідний науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України.

Загальноосвітній навчальний заклад (далі – ЗНЗ) є живим організмом, який постійно розвивається.

У найбільш загальному сенсі під ЗНЗ ми завжди розуміємо педагогічну систему (її підсистеми, компоненти тощо), яка проходить етапи становлення, функціонування і розвитку. На етапі становлення, коли ЗНЗ щойно створений, або змінив свій статусний формат (тип), або кардинально змінив склад керівників школи і педагогічний колектив – відбувається формування ЗНЗ як установи,

включення її складових, пошуки шляхів їх взаємодії, формування системи управління.

На етапі функціонування на основі існуючих стабільних параметрів, реалізації норм законодавства про освіту і підзаконних актів, навчального плану, програм, визначення ціннісних пріоритетів формується навчально-виховний процес.

ЗНЗ є відкритою системою, що повною мірою виявляється в синергетичному характері її розвитку. Етап «порядку», який відповідає етапу функціонування змінюється періодами «нерівноважності». Попередній

зміст освіти і виховання вступають в протиріччя з новими задачами, умовами функціонування школи, потребами суспільства. З'являються «флуктуації» – випадкові відхилення миттєвих значень величин від їх середніх значень (від стану рівноваги). Це провісники накопичення нерівноважності і переходу системи у інший стан [1]. Використовуючи синергетичні інструменти пізнання можна «розгледіти у сьогоdnішньому стані нелінійної системи ті фрагменти, в яких процеси протікають так, як вони йшли у всій системі у минулому, і ті фрагменти, в яких процеси зараз ідуть так, як вони будуть відбуватися у всій системі в майбутньому. Причому це – елементи готового, нереконструйованого минулого і реального, не змодельованого майбутнього [2].

У точці біфуркації розвиток може піти як по висхідній (прогресивно), так і по нисхідній (деградаційно). Це момент великої відповідальності людей, що приймають рішення у цих процесах.

Щоб забезпечити усталений прогресивний розвиток навчального закладу, важливо визначити реперні точки, з яких здійснювати порівняльний контроль за змінами відповідно до поставленої мети перетворень.

Прогресивний розвиток ЗНЗ – це горизонт, що постійно відсувається, вічне прагнення до змін на краще. Латинське *progressus* означає рух вперед, від нижчого до вищого, перехід на більш високий ступінь розвитку, зміни на краще, розвиток нового, передового [3]. Орієнтирами прогресивності у глобальному вимірі людського суспільства є завдання, які постають перед людством на кожному історичному етапі, що потребують вирішення для кращого життя. В наш час їх називають викликами. Бо вирішення цих завдань потребує мужності вибору із кількох можливих варіантів і часто є ризикованим. **Що ж є джерелом цих викликів?** Скористаємося закономірностями фізіології, яка стверджує, що оточуючий світ являє собою складну ієрархію функціональних систем, від атомарного до космічного рівня, тісно пов'язаних

між собою. Виходячи з цього, цілі діяльності живих істот програмуються функціональними системами більш високого рівня. Стосовно людини це означає, що джерело цілей лежить поза межами індивідуальної свідомості. Такий підхід співвідноситься зі знаннями, які розповсюджувались в традиційних культурах вже кілька тисячоліть [4].

Завдання науки полягає в тому, щоб найбільш точно з широкого контексту подій і явищ інтегрувати ці виклики і шукати можливості таких відповідей на них, які призводять до прогресу, а не регресу.

Сучасні цивілізаційні виклики детермінують потребу в переосмисленні суттєвих задач сучасної школи.

Духовні виклики. Проблема духовності і моральності особистості є гострою як ніколи. В епоху атомної енергетики, ядерної, хімічної і бактеріологічної зброї, можливості передачі будь-якої інформації через Інтернет, - доля людства, його майбутнє залежить від порядності, щирості, доброти і відповідальності кожної людини незалежно від того, якою справою в житті вона займається.

Інформаційні виклики. Колосально зростає обсяг інформації, яку людині необхідно осмислити для успішної життєдіяльності. Ускладнення обробки інформації, необхідної для прийняття важливих життєвих рішень.

Екологічні виклики. Людські потреби зростають в геометричній прогресії, а природні ресурси, необхідні для їх задоволення – в арифметичній. І вони вже вичерпуються. Людство має змінити своє ставлення до природи, інакше почнуться незворотні руйнівні процеси. Лише коеволюція людини і природи, салютогенезний підхід до розвитку людини забезпечать виживання людства.

Етнокультурні виклики. Глобалізація зближує різні етноси і культури; уникнути їх сутічок допоможуть толерантність, плюралізм, компетентне позитивне ставлення до своєї і інших культур.

Соціальні виклики. Світ ділиться на багатих і бідних, успішних і невдах,

привілейованих і гноблених. Це є джерелом несправедливості, що руйнує суспільство і породжує агресію.

Освітні виклики. XXI сторіччя – епоха безперервної освіти і самоосвіти. Успішна життєдіяльність людини залежить від уміння вчитися і самовдосконалюватися протягом життя [5].

Прогресивним є ЗНЗ, який знаходить адекватні відповіді на ці виклики.

Що ж є сутнісним, системоутворюючим в сучасній прогресивній школі?

Відповідь на це питання можна знайти у одного з авторів теорії відкритих складних систем, що самоорганізуються, – І. Пригожина. «В даний час ми переживаємо глибокі зміни в нашій концепції природи і структури людського суспільства. Ці зміни породили потребу в нових стосунках між людиною і природою так само, як між людиною і людиною» [6].

Особливістю нинішнього етапу розвитку науки є те, що корелюються відкриття в дослідженні оточуючого нас світу і внутрішнього світу людини. Сьогоднішня наука визнає суб'єктивізм, вона включила в свій науковий арсенал інтуїцію.

Реалізація базового права людини розвиватися відповідно до своєї індивідуальної природи, передбачає природовідповідну освіту. Виклики сучасності, що постають перед суспільством і образ сучасної прогресивної школи формують певні критерії такої школи:

- Критерій пріоритету моральних цінностей як основи педагогічного процесу: довіри, гідності, справедливості.
- Критерій технологічності навчального процесу. Технологізація не може замінити живого інтелектуально-емоційного спілкування вчителя і учнів, учнів між собою, але створює умови для інтенсифікації навчального процесу за рахунок економії часу на пошук інформації, її обробку і зберігання.
- Критерій полікультурності змісту шкільної освіти, що відповідає на етнокультурні виклики.

- Критерій здорового шкільного середовища: організації шкільного простору, здорового режиму, спеціальних оздоровлюючих програм, чистої води і здорового харчування.

- Критерій відповідальності. Всі учасники педагогічного процесу: адміністрація, педагоги, батьки, учні, обслуговуючий персонал мають знати, що є сферою їх відповідальності в школі і інформувати один одного про те, як вони справляються з цією відповідальністю.

- Критерій ресурсного забезпечення самоосвіти в рамках навчального процесу: тьюторські програми, участь у позакласних і позашкільних освітніх і наукових проектах, спектр занять за вибором, вільний доступ до інформаційних ресурсів, зони пізнавальної і дослідницької діяльності вільні від оцінювання.

- Критерій здорового глузду. Все шкільне життя має орієнтуватись не стільки на парадигми, теорії, концепції, як на реальні запити шкільного співтовариства і культурно-моральне оздоровлення оточуючого соціального середовища.

Стосовно школи, то цілі її діяльності програмуються функціональною системою більш високого порядку – суспільством. Важливо, щоб школа з широкого «віяла» викликів, які формуються в суспільстві вибирала ті цілі, які є для неї досяжними, реальними.

Правильно визначена ціль, що сприяє прогресивному розвитку школи досягається через усвідомлену, прийнятну педагогічним колективом програму розвитку, або інноваційний проект. Але досягнення нової цілі є неторований шлях і набуває форми експериментальної роботи, в якій виявляються найбільш вдалі методики і дії, або ж помилкові. Критерієм тут є досягнутий результат.

На 30-ти річному досвіді розвитку Українського колежу імені В. Сухомлинського можемо побачити, як забезпечується прогресивний розвиток школи через дослідно-експериментальну роботу.

Школу № 272 м. Києва, на базі якої у 1991 році було створено Український колеж, відкрито у 1988 році. Вже через рік керівництво школи домовляється про науково-педагогічне співробітництво з педагогічним інститутом ім. М. Горького, і **започатковує експериментальну роботу за темою «Створення умов для самореалізації особистості учня і вчителя»**. Наприкінці 80-х років це був дійсно новаторський підхід, коли метою шкільних перетворень є не процеси, форми чи методи, а особистість учня і вчителя, свобода їх самореалізації, створення для цього педагогічних умов. Дуже важливо, що саме цей підхід став підмурівком для подальшого розвитку навчального закладу.

На реалізації першої експериментальної роботи і керівництво школи, і вчителі навчилися формувати мету для подальшого розвитку, намічати задачі для її досягнення, відслідковувати зміни в педагогічному процесі не лише на емпіричному рівні, а й використовуючи наукові методи. До розвитку школи долучились не тільки батьки учнів, а й науковці, громадськість. **І головне — педагогічний колектив навчився вчитись постійно.**

Тому цілком логічно, що після завершення першої експериментальної роботи **розпочалась в 1998 році нова — «Особистісно орієнтоване навчання та виховання»**. Якщо у процесі реалізації попереднього експерименту створювались умови для реалізації внутрішнього потенціалу особистості, то наступна робота передбачала формування такого освітнього середовища школи, яке б максимально сприяло успішному навчанню і розвитку учнів з різним потенціалом. В процесі експерименту збагатилась палітра методичної роботи вчителів, виховної роботи школи.

В 2004 році педагогічний колектив робить новий крок у своєму розвитку, піднімаючись на найвищий щабель педагогічної діяльності — плекання духовного світу учнів і вчителів. Започатковує нову дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня **«Формування суєвності особистості на засадах традиційних на-**

ціональних цінностей українського народу». Протягом 5-ти років експерименту накопичується багатий матеріал для естетичного розвитку учнів, формування шкільних традицій, пов'язаних з українськими національними традиціями. Створюється новий напрямок — музейна педагогіка. У школі розгортає роботу музей В. Сухомлинського, і в його рамках — музей однієї картини. Проходять музейні уроки для учнів різних класів. І як підсумок цієї роботи — виходить книжка, створена педагогами і учнями колежу у жанрі педагогічної публіцистики **«Я неповторний світ вивчаю»**.

Логічним продовженням цієї роботи став **«Науково-методичний супровід особистісного розвитку в контексті тисячолітньої духовної культури українського народу»** (дослідно-експериментальна робота, розпочата у 2009 р.). В школі відбуваються науково-практичні конференції всеукраїнського рівня за участю провідних вчених України (**«Розвиток особистості на основі духовних цінностей тисячолітньої культури українського народу»**, березень 2014 р.).

Очевидного наукового характеру набувають педагогічні ради: **«Досвід і проблеми формування інформаційно-комунікативної культури»**; **«Шкільна освіта в контексті педагогічних ідей В. Сухомлинського»**; **«Філософія серця в сучасній школі»**; **«Гра — як основа здоров'я зберігаючих технологій»** та ін. Напрацьовується і апробується структурно-змістова модель школи духовного зростання. В 2011р. колеж долучається до участі у Всеукраїнській експериментальній програмі **«Інтелект України»**. В 2012 році в школі розпочинає роботу духовно-естетичний центр **«Суцвіття»**.

Педагогічний колектив відкриває до співпраці з навчальними закладами України. Досвід колежу вивчають і використовують в сільських школах Чернігівщини, Рівненщини, Дніпропетровщини, у міських школах Харкова, Ялти, Вінниці, Новоград-Волинського. Зокрема **досвід організації навчального процесу в режимі 3 по 30**. Кожний предметний урок

триває 3 періоди по 30 хвилин. Це дозволяє вчителю найбільш ефективно структурувати навчальний матеріал за темою. Також суттєво зменшує навантаження на учнів, бо в щоденному розкладі вони мають лише 3 навчальні предмети. Школи, які співпрацюють з Українським колежем, використовують досвід музейної педагогіки і організацію системи виховної роботи на основі цінностей духовної культури.

Вплив суспільства на школу неминучий. Оптимальне управління школою неможливе без встановлення розумних, гармонійних зв'язків і стосунків в системі «суспільство-школа». В усі часи, навіть при найгіршій суспільній «погоді», в найтемніші часи, виникали і жили школи, що обганяли свій час, своє суспільство, школи, які стали маяками для інших, які залишились в історії, увіковічивши імена своїх засновників, керівників (школи Т. Шацького, А. Макаренка, В. Сухомлинського). В їх блискучому досвіді яскраво реалізувалась об'єктивно притаманна духовному життю, зокрема освіті, здатність і функція випередження матеріального буття суспільства. Ця здатність надзвичайно важлива сьогодні, в переломний час суспільного розвитку. Адже випереджальна, націлена в майбутнє підготовка в школі майбутніх активних учасників і лідерів прогресивних перетворень може прискорити оновлення суспільства, зробити його об'єктивним і незворотним.

Такий випереджальний характер школи забезпечується інноваційною діяльністю, яка розвивається від експерименту до експерименту.

Аналіз практики діяльності шкіл показує, що багато педагогічних колективів перебувають у постійному пошуку шляхів вдосконалення своєї діяльності, діючи спонтанно, інтуїтивно. Запроваджуючи новачки в школі без чіткого уявлення протікання процесу педагогічний колектив діє не тільки вірогідно, що об'єктивно, але й ризиковано.

В педагогіці творчий пошук, дослідна робота передбачають експеримент, тобто пошукову діяльність,

створення нового педагогічного досвіду. Чітко розмежувати ці поняття складно. Конкретна педагогічна діяльність може належати тому чи іншому поняттю за домінують ознакою: чим більше в ній нового, інноваційного, тим вона ближче до власне експериментальної роботи; «чим більше в ній відновлення в інших умовах іншими педагогами вже відомих технологій – тим вона ближче до дослідної роботи, в процесі якої цілком може здійснюватися пошук нового і його подальша апробація, тобто власне експеримент» [7].

З одного боку, щоб навчальний заклад розвивався, необхідно створювати нову практику освіти, яка відповідає процесам оновлення суспільства, життя, експериментувати. З іншого боку, очевидно, що експеримент завжди пов'язаний з ризиком, бо експериментальна робота – це діяльність із заздалегідь не гарантованим результатом. Ці ризики зменшує бачення всього процесу експериментальної роботи, розробка її структури і змісту.

Щоб уявити всю організаторську роботу із розвитку в школі дослідно – експериментальної діяльності, важливо досягнути її структури. В цьому процесі можна виділити кілька етапів [там же, с.137].

Діагностичний етап. На цьому етапі, на основі аналізу стану навчально-виховного процесу. виявляються і формулюються протиріччя, що потребують розв'язання. Визначаються способи їх розв'язання: методики, технології, новий функціонал.

Прогностичний етап. Постановка мети, визначення основних завдань Експерименту. Розробка розгорнутої програми експерименту: побудова моделі нової технології, формулювання гіпотези, прогнозування очікуваних результатів, продумування компенсаційних механізмів на випадок відхилення від очікуваних результатів.

Організаційний етап. Створення умов для реалізації програми: підготовка матеріальної бази, розподіл управлінських функцій, методичне забезпечення, визначення наукового керівника і (за необхідності) наукових консультантів, організація під-

готовки кадрів до експериментальної роботи, пошук можливостей для матеріального стимулювання активних учасників експерименту, проведення констатуючих зрізів.

Впроваджувальний етап. Реалізація нової технології (методики, системи), відслідковування процесу, коректування, контрольні зрізи, спрямована організація досвіду по реалізації розробленого іншими вчителями.

Узагальнюючий етап. Обробка даних. Співвідношення результатів з поставленою метою. Коректування гіпотези у відповідності з результатами, оформлення і опис ходу і результатів експерименту. Часто школи по результатах експерименту видають книжку, де описують не лише результати експериментальної роботи, а й розміщують наукові і творчі роботи вчителів і учнів, які виконувались в процесі експерименту.

Школа майбутнього – це школа творчої думки і дії, школа радості і відповідальності. А майбутнє виростає із сьогодення як дерево з насінини: поступово і повільно. Але щоб воно все ж виростало, треба створити йому умови для успішного росту. Для школи такі умови створюються в експериментальній, інноваційній діяльності. Для її здійснення потрібно знати як «виростити» експеримент і налагодити співпрацю з науковцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василькова, В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: (Синергетика и теория социальной философии) / В. В. Василькова. – СПб.: Лань, 1999 – 480 с. [С.19] / – Серия: Мир культуры, истории, философии

2. Князева, Е.Н. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Князева Е. Н., Курдюмов С. П. – СПб.: Алетей – 2002. – 414 с. [С.139].

3. Словарь иностранных слов. - М.: Русский язык, 1998.

4. Новая парадигма науки и инновационные способы достижения целей. www.theoryandpractice.ru/seminars/47375

5. Єрмаков, І. Г. Проектне бачення компетентнісноспрямованої 12-річ-

ної середньої школи / Єрмаков І. Г., Пузіков Д.О. . Запоріжжя – 2005.

6. Пригожин, И. И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой / И. И. Пригожин. - М.: Эдиториал УРСС, 2001.

7. Управление современной школой / под ред. М. М. Поташника. – М. – 1992. – 164 с. [С. 136].

Вера Зоп

Иновационный контекст развития общеобразовательного учебного заведения

В XXI столетии прогрессивное развитие стран обеспечивается за счет инновационных процессов во всех сферах общественной жизни, развития инновационного мышления работников. Основы такого подхода закладываются в системе образования, начиная с основной школы. Для реализации его необходимо понимать как формируются инновационные процессы в школе всеми педагогическими работниками.

В статье обоснован методологический подход, на котором осуществляется/строится экспериментальная работа в школе по внедрению инноваций. Показано, как обеспечивается непрерывность инновационных процессов. Описан процесс организации экспериментальной работы в школе.

Продемонстрирован процесс перехода общеобразовательного учебного заведения из режима функционирования через экспериментальную работу – в режим инновационного развития.

Ключевые слова: Синергетика, прогрессивное развитие, вызовы, критерии прогрессивной школы, экспериментальная работа, инновационная деятельность, этапы экспериментальной работы.

Vira Zots

Innovative context of general educational institution development

The progressive development of countries in the twentieth century is provided by the innovative processes in all areas of social life and employees innovative thinking development. This approach lays in the education system starting at primary school. For its implementation the formation of innovative processes at school must be understood by all the teachers. The article reveals the process of the educational institution transition from the mode of functioning to the innovative development mode through the experimental work.

The methodological approach in school experimental work on implementation of innovations is grounded in this article. The ensured continuity of the innovative processes is shown. The process of school experimental work organization is described.

Key words: synergetics, progressive development, challenges, the criteria of a progressive school, experimental work, innovative activities, stages of the experimental and research work.

Управління
школою

УДК37.016:908

Світлана КОРЖИК

Завідувач Летичівського районного методичного кабінету, старший вчитель

Зінаїда ПУПИШ

Директор Меджибізької ЗОШ І-ІІІ ступенів, Хмельницька область

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА У МЕДЖИБІЗЬКІЙ¹ ЗОШ І-ІІІ СТУПЕНІВ – ШКОЛІ УСПІХУ

Одним із напрямків реформування освіти в Україні є реалізація компетентнісного підходу до навчання школярів.

При цьому особливе значення надається вмінням, що дозволяють діяти в нових, невизначених, проблемних ситуаціях, для яких заздалегідь не можна напрацювати відповідних рішень.

З метою ефективного формування школярів, як компетентних особистостей, автори розглядають у статті можливість використання матеріалів краєзнавчого характеру у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: компетентність/компетентний, компетентності школярів; напрями шкільної краєзнавчої роботи: історичний, природничо-географічний, народознавчий, екологічний, літературний та мистецький; шкільний Євроклуб, шкільні проекти.

Перехід освітньої системи України на новий тип її конкурентоспроможності в європейському і світовому освітніх просторах передбачає формування покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці, матиме необхідні знання, навички й компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях, буде здатним навчатися протягом усього життя. Тому якість освіти є національним пріоритетом.

Одним із напрямків реформування освіти в Україні є реалізація компетентнісного підходу до

навчання школярів, спрямованого на розумовий розвиток учнів, формування вмінь застосовувати набуті знання у повсякденному житті. Компетентнісний підхід в освіті на противагу концепції “засвоєння знань”, а насправді суми інформації (відомостей), передбачає засвоєння учнями різного роду вмінь, що дозволяють їм у майбутньому діяти ефективно в ситуаціях професійного, особистого та суспільного життя. При цьому особливе значення надається вмінням, що дозволяють діяти в нових, невизначених, проблемних ситуаціях, для яких заздалегідь не можна напрацювати

¹ Серед випускників цього закладу був і **Володимир Сабодан** – предстоятель української православної церкви (нині покійний).

відповідних рішень. Їх потрібно знаходити в процесі розв'язування подібних ситуацій і досягати необхідних результатів. Таким чином, для компетентнісного підходу характерним є посилення прикладного, практичного спрямування всієї шкільної освіти.

Метою статті є розглянути можливості використання матеріалів *краєзнавчого характеру* у навчально-виховному процесі з метою *ефективного формування компетентності школярів*.

З 1 вересня 2012 року впроваджується новий Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений у квітні 2011 року. Державний стандарт базової й старшої шкільної освіти, затверджено у листопаді 2011 року, реалізується з 2013 року. У чому ж полягає його новизна порівняно із попереднім Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти 2004 року, які відмінності чинної і нової редакцій Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Сутність змін пов'язана з необхідністю впровадження компетентнісно спрямованої освіти. *Реалізувати завдання, виголошені у стандартах, можна за умови, якщо навчально-виховний процес в школі буде «спрямовано на розвиток активності, самостійності, творчих можливостей кожного школяра, оскільки суспільство потребує особистостей, здатних свідомо діяти, приймати власні рішення, швидко адаптуватися до змін».*

Переорієнтація процесу навчання школярів на компетентнісну освіту передбачає досягнення конкретних практичних результатів у розвитку сучасного учня. Це з великою відповідальністю реалізує педагогічний колектив Меджибізької ЗОШ I-III ступенів.

Виклад основного матеріалу.

Тлумачний словник сучасної української мови за редакцією В.Т. Бусела розглядає компетентність «як певну суму знань у особи, яка дозволяє їй судити про що-небудь, висловлювати переконливу, авторитетну думку. Компетентний – це той, хто знає, обізнаний у певній галузі; який має право за своїми знаннями або повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь. Компетенція – це коло повноважень якої-небудь установи або особи; коло питань, в яких дана особа має знання, досвід» [2, с. 445]. Українські вчені по-різному тлумачать поняття компетентності. Найбільшого поширення у вітчизняній науковій літературі набуло визначення компетентності як «сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективно професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати ін-

**Світлана
КОРЖИК**

**Зінаїда
ПУПИШ**

формацію» [3, с.149]. Компетентність у перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Під компетентністю учня розуміємо його готовність використовувати засвоєні знання, навчальні вміння та навички, а також способи діяльності в житті для розв'язання практичних і теоретичних задач [1].

Адміністрація школи націлює педагогів на те, що формування компетентної особистості та використання краєзнавчого матеріалу в навчанні та вихованні в першу чергу пов'язане з формуванням мотивів навчальної діяльності учнів.

Як відомо, тільки інноваційна школа із розбудованим освітнім середовищем може називатися сучасною школою, спроможною забезпечити оптимальний розвиток кожної дитини, дати учнівській молоді глибокі та міцні знання з основ наук, сформувані відповідальне ставлення до знань, стійку потребу до навичок самоосвіти, вміння застосовувати набуті знання в життєтворчій діяльності. Саме такою є Меджибізька ЗОШ I-III ступенів. За багато років своєї діяльності школа стала методичним майданчиком впровадження передового педагогічного досвіду Летичівського районного методичного кабінету та базую навчальної практики слухачів курсів підвищення кваліфікації Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

У Меджибізькій школі створено модель формування успішного учня «Школа успіху», яку було представлено у 2013 році на обласний конкурс освітніх моделей сільських шкіл. У підсумку – перемога і Диплом II ступеня. Педагогічний колектив працює над створенням успішної школи – затишної домівки, де кожен учень, кожен учитель, кожен батько чи мати почуватимуться господарем, де йому комфортно, де його почують, зрозуміють і підтримають.

Управлінська діяльність у школі чітко регламентована і передбачає:

- спрямування всіх учасників про-

цесу на забезпечення успіху й позитивних результатів;

- вивільнення часу керівників та педагогів для роботи, спрямованої на розвиток школи;
- забезпечення наповнюваності управлінської діяльності конкретним змістом, визначення ролі й завдань кожного суб'єкта управлінської діяльності;
- залучення до управлінської діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу. При цьому значну роль відіграють неформальні лідери як серед учителів так і серед учнів.

Найголовніший обов'язок керівника – надихати людей на творчу працю. Тому першочергове завдання адміністрації – створення педагогічного колективу, здатного ефективно навчати й виховувати учнів, усебічно сприяти їхньому розвитку, стимулювати зусилля щодо самовиховання.

Основу цієї роботи складають визнані всіма цінності й пріоритети, які зумовлюють особливості функціонування; місія колективу, професіоналізм, моральні якості, плани, які конкретно окреслюють перспективи з усіх напрямків діяльності.

Усе це детально обговорюється на педагогічних радах, семінарах. У процесі роботи враховуються пропозиції, узгоджуються різноманітні підходи до розв'язання проблеми.

У забезпеченні успішності школи значна роль інноваційної творчої діяльності педагогічного колективу. Сьогодні в школі працює колектив, який поділяє з керівниками вихідні принципи, основні ідеї, на яких будується діяльність.

Педагогічний колектив, організовуючи навчально-виховний процес, враховує ту важливу обставину сучасного освітнього процесу, що батьків цікавлять не лише знання педагога, а й його ставлення до дітей, отже освіта має бути не тільки заради освіти, а й заради дитини. Поділяючи цю думку, педагоги школи в своєму ставленні до учнів працюють на засадах педагогіки співробітництва. За такого підходу

стосунки „учитель – учень” є співпрацею даних суб’єктів навчального процесу. Викладання предмета та процес здобування знань переходить у процес індивідуальної роботи на основі зацікавленості не заради оцінок, а заради знань.

Складовими успіху будь-якого колективу, зокрема шкільного, є демократизм у стосунках, взаємоповага, розвиток творчого потенціалу усіх учасників навчально-виховного процесу, і водночас – відповідальність кожного за доручену справу, чітка організація роботи. А найважливішою складовою є ідея, яка єднає колектив. Такою ідеєю стала науково-методична проблема, що реалізується у школі «Формування успішної, творчої та компетентної особистості засобами краєзнавства».

Саме краєзнавча робота посіла важливе місце в діяльності кожного учителя школи з тим, щоб за допомогою краєзнавчих матеріалів сприяти вихованню у молоді патріотизму, національної свідомості, високої моральності. Роботу з питань краєзнавства учителі Меджибізької школи проводять у кількох напрямках: історичному, природничо-географічному, народознавчому, екологічному, літературному та мистецькому. У процесі такої діяльності у школярів Меджибізької школи формуються ключові освітні компетентності.

І уроки досвідчених педагогів школи, і позакласні та виховні заходи, зокрема «На перехресті трьох культур», «О, Меджибоже мій!», і засідання шкільного Євроклубу, і різноманітні шкільні проекти спрямовані на використання краєзнавчого матеріалу.

Так, зокрема, учні 3 класу під керівництвом вчителя початкових класів **Іванишиної Валентини Петрівни** захищали проект «Славенні українці», серед яких **Володимир Сабодан** – *предстоятель української православної церкви* (нині покійний) – **випускник даного закладу**.

Зворушливо відбулося засідання євроклубу «NEW DAY» на тему

«Форум країн Європи – учасниць Руху Опору в роки Другої світової війни». Учні 9-11 класів під керівництвом педагогів: учителя англійської мови **Наварчук Олени Іванівни** та вчителя світової літератури **Іванової Людмили Олександрівни** досліджували глибокі проблеми та перебіг Другої світової війни і в Європі, і на теренах рідного Меджибожа.

На урок-колаж «Ота стежина в ріднім краї...» учні 7 класу під керівництвом учителя української мови та класного керівника **Гончар Людмили Михайлівни** запросили свого земляка, випускника даного закладу **Мацька Віталія Петровича**.

На інтегрованому уроці математики та фізики «Площі фігур. Розв’язування графічних задач з використанням формул площ фігур», який майстерно провели учителі математики та фізики – подружжя **Данішевська Наталія Анатоліївна та Данішевський Сергій Іванович**, теж можна побачити елементи краєзнавства. А ними виявився насичений увесь урок. Учні 8 класу здійснювали віртуальну «Подорож по Меджибізькій фортеці». А фігурами для визначення площ вони використали плани будівель фортеці – трапеції, прямокутники, чотирикутники.

Здавна славиться меджибізький край своєю красою: родючими землями, чудовою природою, неосяжними просторами, спокійними водами могутнього Південного Бугу, заплавами Бужка, цілющими джерелами, лелеками, калиною. *Меджибожжя – це чарівний куточок Поділля*. Любов до Батьківщини – це і любов до природи рідного краю, яка потребує захисту, охорони. Вивчення природного ландшафту, охорона і примноження природних багатств рідного краю – в центрі уваги екологічного краєзнавства, засоби та методи якого використовує у процесі своєї педагогічної діяльності учитель біології та хімії **Слободян Лілія Анатоліївна**, яка багато років у школі реалізує безліч різноманітних проєктів.

Педагогічний колектив враховує ту важливу обставину сучасного освітнього процесу, що батьків цікавлять не лише знання педагога, а й його ставлення до дітей, отже освіта має бути не тільки заради освіти, а й заради дитини

Разом зі своїми вихованцями – учнями 6 класу Лілія Анатоліївна представила проект екогуртка «*Garbage*» «*За Меджибіж без сміття*», із учнями 5 класу – проект «*Мурашки*». Багато років цей талановитий педагог очолює у школі екологічний театр, вистави якого були представлені не тільки своїм меджибізцям на різних шкільних заходах, гостям з Києва та усіх областей України, а також педагогічним працівникам із сусідньої Польщі. Усі вони протягом останніх років побували у Меджибізькій школі на різних всеукраїнських заходах – семінарах, конференціях та фестивалях.

У школі відбуваються народознавчі та краєзнавчі заходи, зокрема: подорожі рідним краєм, участь у конкурсі «*Козацький гарт*», тематичні екскурсії до краєзнавчого музею та музею Голодомору, участь в обласних та районних краєзнавчих конференціях, конкурси української пісні, виставка - конкурс «*Знай і люби свій рідний край*», спільні з батьками виховні заходи «*Моя сім'я – моє коріння*», «*Нехай завжди квітує дерево рідинне*», трудові десанти «*Незабуті могили*» та ін.

Вивчаючи історію рідного краю разом зі своїм учителем та заступником директора з навчально-виховної роботи Войтко Т.А., учні пишаються своєю маленькою батьківщиною, прагнуть дізнатися більше про її історію, глибше розуміють значення бойових і трудових справ, беруть приклад з видатних земляків. Звичайно, діти, для яких небайдужа історія пред-

ків, виростуть патріотами, відповідальними не тільки за своє життя, а й за рідну землю, за те, якою вона дістанеться у спадок майбутнім поколінням.

Основними формами туристично-краєзнавчої роботи з учнями у школі є прогулянки, екскурсії, подорожі та походи, естафети, зльоти, експедиції.

На екскурсіях учитель географії, Литвин Олеся Володимирівна, разом зі своїми вихованцями мають справу з такими об'єктами, явищами і процесами, які наочно можна показати тільки в натурі. Вони мають велике значення для виховання в учнів почуття патріотизму: тут у всій повноті розкривається чарівність рідного краю. На високому рівні в школі працює гурток «Юні екскурсоводи», керівником якого є вчитель географії. На заняттях учні складають план екскурсій, вчать робити записи маршруту, підбір фактичного матеріалу. Особливої уваги заслуговують екскурсії в природу, а саме «Околицями селища», до річки, до природних заказників «*Башта*» та «*Безодня*» тощо.

Постійна і конструктивна співпраця здійснюється між школою та Державним історико-культурним заповідником «*Межибіж*». І директор музею-заповідника **Олег Григорович** Погорілець (випускник даної школи) і науковий співробітник музею **Ігор Валентинович** Западєнко надають учням та педагогам кваліфіковану допомогу у проведенні краєзнавчих заходів. У ролі справжніх екскурсоводів

спробували себе восьми-класники. У виставковій залі Державного історико-культурного заповідника «Межибіж» вони проводять навчальні екскурсії фотовиставкою «Перлини Хмельниччини». У музеї Голодомору школярі часто представляють відвідувачам літературно-музичну композицію 'Не згасни, свічко пам'яті'.

Меджибізька школа була, є і буде духовним осередком краю. Вона є не тільки навчальним закладом, який дає базову освіту, а й залишається у пам'яті її випускників другою домівкою зі своєю неповторною атмосферою, традиціями, звичаями, які створюють і підтримують учнівський, педагогічний колективи навчального закладу. Для вчителів школа – це місце реалізації своєї педагогічної творчої праці, своєрідна педагогічна майстерня. Для багатьох талановитих учнів – перша важлива сходинка до успішного життя, перша спроба реалізації своїх здібностей і вподобань.

Захоплюючим напрямком краєзнавчої роботи для вчителів та учнів школи став процес створення шкільного музею. Побудова музейної експозиції – це приклад практичного втілення перевіреної часом проектної технології, спрямованої на стимулювання інтересу учнів до пошукової та науково-дослідної роботи, на створення умов інтелектуального, соціального, морального розвитку і саморозвитку учня – найвищих цінностей людини-лідера.

Учителями й учнями школи зібрано речі з історії

освіти містечка Меджибіж: ручки з перами, чорнильниці-невиливайки, портфелі, підручники, нагрудні знаки, медалі вчителів; документальні матеріали: учнівські грамоти, дипломи, учнівські квитки, документи про освіту учнів та вчителів, фото випускників, учителів, навчальних закладів, фотоальбоми, грамоти, дипломи вчителів-ветеранів педагогічної праці. У музейній експозиції розкрито різноманітні аспекти історії освіти Меджибожа за досить значний період – від дохристиянських часів до сучасності. Матеріали представлено у таких розділах: „Виховання та освіта дітей у стародавньому суспільстві”, „Розвиток освіти періоду Київської Русі», а також розділи, що представляють розвиток освіти Меджибожа «У період Речі Посполитої», «У складі Російської імперії», у період «Радянської України» та «Незалежної України».

Із детальних повідомлень екскурсоводів – вихованців шкільного гуртка історичного краєзнавства відвідувачі музею дізнаються, що Меджибіж (Межибіж) належить до числа літописних міських поселень Поділля, який впродовж всієї історії свого існування завжди знаходився в колі суспільно-політичних, економічних і воєнних подій. У вирі всіх історичних подій знаходилася і освіта Меджибожа.

Музей як скарбниця освітніх і педагогічних надбань стає провідним пошуковим, науково-дослідницьким та пропагандистським центром Меджибожа в галузі історії освіти. З його фондами матимуть можли-

Найважливішою складовою успіху є ідея, яка єднає колектив. Такою ідеєю стала науково-методична проблема, що реалізується у школі “Формування успішної, творчої та компетентної особистості засобами краєзнавства”

вість працювати педагоги, учні та студенти закладів освіти не тільки району, а й всієї області, які вивчають історію і краєзнавство.

Таким чином, *компетентнісний зміст освіти проходить у Меджибізькій школі наскрізною лінією через усі навчальні предмети* (освітні галузі), одержуючи кожного разу реалістичне, діяльнісне, особистісне й соціально значуще втілення на відповідному матеріалі. У результаті вдається об'єднати навчальні предмети в єдиний цілісний

зміст, визнавши системоутворюючі елементи загальної освіти як по вертикалі окремих ступенів навчання, так і на рівні горизонтальних міжпредметних зв'язків.

Тільки у такій школі, як Меджибізька ЗОШ I-III ступенів, дитина стає лідером, людиною з активною життєвою позицією, яка не тільки бачить проблеми навколишнього життя, а й уміє їх визначати, знаходити шляхи їх розв'язання. Тільки в любові та повній безпечі у школярів зростають моральні сили, які необхідні людині, щоб вона могла гідно пройти життєвий шлях.

Светлана Коржик, Зинаїда Пупиш

Формирование компетентной личности средствами школьного краеведения у Меджибиской ООШ I-III степеней – Школе успеха

Одним из направлений реформирования образования в Украине является реализация компетентного подхода к обучению школьников.

При этом особое значение уделяется умениям, что позволяют действовать в новых, неопределенных, проблемных ситуациях, для которых предварительно нельзя наработать соответствующие решения.

С целью эффективного формирования школьников, как компетентных личностей, авторы рассматривают в статье возможности использования материалов краеведческого характера в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: компетентность/компетентный, компетентности школьников; направления школьной краеведческой работы: историческое, естественно-географическое, народоведческое, экологическое, литературное и художественное; школьный Евроклуб, школьные проекты.

Svetlana Korjik, Zinaida Pupish

The competent individual formation by the means of local history subject in Medzhybizh secondary school of I-III levels – the School of Success

The authors of an article associate the essence of modern changes in school education with the need of implementation of a competency aimed education, as the society needs individuals that are capable to act consciously, to make their own decisions and quickly adapt to changes.

The article deals with how the teaching team reaches concrete practical results in the development of modern schoolchild by reorienting the learning process into the competency education.

To increase the effective formation of schoolchildren's competence, authors consider the possibility of using the local lore study materials in the educational process.

Key words: competency aimed education, local history at school, local history work trends, historical, natural-geographic, ethnological, ecological, literary and artistic, school Euroclub, school projects.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітико-прогностичний супровід формування самоосвітньої компетентності учнів / уклад.: Бухлова Н. В., Чернікова Л. Г. — Донецьк: ОІППО, 2003.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. — 1440 с.

3. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко [та ін.]; за ред. Н. Г. Ничкало. — К.: Вища шк., 2000. — С.149

4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. - : «К.І.С.», 2004. — 112 с.

5. Єрмаков, І. Г Розвивати життєву компетентність / Єрмаков, І. Г., Пузіков Д. О // Шкільний світ. — 2005. — №37. — С. 5-13.

6. Селевко, Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Нар. образование. — 2004. — № 4. — С. 138-143.

7. Етимологічний словник української мови. Т.2. — К., 1985. — С. 541.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА В ШКОЛАХ КРАЇНИ: ЩО НА ЧАСІ

Управління
школою

Сучасний педагогічний процес – явище багатогранне. Якщо вчитель не хоче збитися з курсу в океані різних нововведень, технологій, йому не обійтися без науки.

З іншого боку, успіх у практиці неможливий без уміння осмислити власну діяльність з наукових позицій.

Стаття буде корисною педагогам, учителям і дослідникам, які поєднують у своїй діяльності дві (наукову і практичну – єдині, але водночас різні) сфери діяльності в галузі педагогіки.

Ключові слова: педагогічна наука, шкільна наука, експериментальні школи, взаємодія школи та наукової установи, моделі та алгоритми наукової співпраці.

УДК 37.013.75 (477)

В кожній науковій галузі є певні рівні. Ми розуміємо, що є наука фундаментальна і є прикладна. В якому ж сенсі можна говорити про «шкільну науку»? Спробую на прикладах це пояснити. Вчитель математики в перші дні навчання дітей в 7 класі проводить контрольну роботу. Майже половина класу виявляють початковий рівень знань. Вчитель аналізує характер помилок і проводить контрольну роботу на рівні початку 6 класу. 20 відсотків учнів виконують роботу на початковому рівні. Вчитель аналізує характер помилок і починає навчання учнів не з рівня програми для 7 класу, а з рівня їх готовності поступового оволодіння математичними знаннями. До речі нагадати, що аналогічну задачу в різні часи вирішували (й успішно вирішили!) українські новатори В.Ф. Шаталов та

М.М. Палтишев, знані вчителі в країні та світі, які є авторами-героями перших двох сторінок всеукраїнського проекту „Педагогічний новатори в Україні”, роботу якого було розпочато нами у листопаді 2006 року. Дії вчителя у наведеному прикладі відповідають основним позиціям досвіду новаторів. А от чи наука це!? Те, що це важлива практична задача – так! І вирішення її має неабияке значення. А щодо науки – питання дискусійне.

Методичне об'єднання вчителів хімії, біології і географії проводить на паралелі класів контрольну роботу з природознавства,

¹ Ольга Виговська, Олексій Виговський, Тетяна Годацька. Експеримент, педагогічна наука і практика у шкільному просторі // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2014. – 1-4. – С. 138, 139.

Ольга ВИГОВСЬКА

Головний і науковий редактор Всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”

Нагорода закладу, про який йдеться у цій статті

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2015

НАРОДЖЕННЯ ШКІЛЬНОЇ НАУКИ

Ольга Виговська: *Вашу школу знають вчені НАПН України, ви співпрацюєте з Інститутом педагогіки, ваші вчителі виступають зі своїми напрацюваннями на наукових конференціях. До вас у школу приїздять науковці. Чи допомагає це школі у вирішенні її основних завдань? Як ви організуєте свою співпрацю з науковцями? Як виникла ідея співпраці з науковцями?*

Алла Шпилюк:

Наша школа відома й популярна у місті, з великим і успішним досвідом роботи, стабільним педагогічним колективом. Ми досягли високого рівня функціонування і зрозуміли, що нам треба переходити в режим розвитку, інакше – застій і втрата здобутого. Адаже все швидко змінюється: учні, їх запити, очікування батьків, бо життя ставить перед ними нові завдання.

5 років тому до нас прийшла працювати вчитель-лем хімії **Катерина Дмитрівна Новченкова**, колишній заступник начальника управління освіти м. Хмельницького. Вона й переконала нас у тому, що науковий підхід, експериментальна робота є механізмом переходу школи в режим розвитку. Вона мала наукові зв'язки з НАПН, і ми поїхали разом з великою групою вчителів до Академії. Вчителі, відповідно до свого фаху зустрілись з ученими Інституту педагогіки у лабораторіях. Тоді ми підписали 15 угод про співробітництво з лабораторіями інституту. Так створилось наукове підґрунтя нашої роботи. Очолив її **Олег Михайлович Топузов**, нинішній директор Інституту педагогіки, доктор педагогічних наук. Першим нашим науковим випробуванням стала участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми сучасного підручника». На цій конференції зі своїми науковими напрацюваннями виступили 17 наших вчителів. Після цього ми підписали угоду про співпрацю з НАПН України, і згодом вийшов Наказ МОН № 973 від 01.09.2014 р. „Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі Хмельницького ліцею № 17”, яким надано ліцею на 2014-18 роки статус експериментального² навчального закладу Всеукраїнського рівня з проблеми „Формування ключових компетентностей обдарованої дитини”.

Ольга Виговська: *Шкільна наука: що виокремлює її від академічної науки, зокрема педагогічної?*

Алла Шпилюк (продовжує розмову):

Ми переконались, що шкільна наука не примітивніша, як вважали деякі вчені, вона практич-

²Пройшов рік, як ліцей визнано експериментальним закладом, тож редакція поцікавилася, що з'явилося нового у співпраці. На що заступник директора з методичної роботи **Тамара Андріївна Башкірцева** відповіла: „Наукові пошуки вчителів ліцею знаходять підтримку вчених Інституту педагогіки. Так **Поляк Сіма Юхимівна**, вчитель фізики вищої категорії, вчитель-методист Хмельницького ліцею № 17, підготувала (2 роки працювала) для 7 класу збірник задач з фізики за новою програмою, зараз він розглядається вченими фізиками в Інституті педагогіки. Допомагають нам координувати нашу роботу з науковцями **Величко Людмила Петрівна** (завідувач відділу біологічної, хімічної та фізичної освіти Інституту педагогіки НАПН України) та **Засєкіна Тетяна Миколаївна** (заступник директора Інституту педагогіки НАПН України), а взагалі для такої співпраці нам призначено аж 9 наукових консультантів! У врізі на С. 144 знайомимо вас із витягом зі звіту про „перші” результати спільної діяльності та щодо наступних завдань.

яка передбачає вміння учнів комплексного використання знань. Аналіз контрольної роботи виявляє слабкі місця з інтеграції природознавчих предметів.

Увага! Ось тут якраз те „тонке місце”, коли можемо зрозуміти різницю між науковою задачею і практичною. Якщо вчителі домовляються про заходи, які сприятимуть формуванню в учнів цілісної картини світу, тож і мають виправити цю ситуацію з конкретними учнями конкретної школи. То яка це задача? – Практична! А якщо хтось із учителів або всі разом замислюється над необхідністю з'ясувати і виявити умови, за яких така задача вирішуватиметься стовідсотково для всіх учнів такого-то віку будь-якої школи, де б вона не була; беруть на себе завдання розробки на інтеграційній основі навчального комплексного змісту міжпредметного характеру стосовно названих предметів (або навіть декількох варіантів такого змісту), задач, підбору тематики учнівських проєктів, літератури для самостійної роботи учнів, а далі ще більше – дослідити, в яких класах, для яких учнів чи їх груп таке спрацює і наскільки відслідковується динаміка змін у сприйнятті учнями розробленого матеріалу, їх знанні тощо. В результаті вчителі можуть розраховувати на отримання наукового знання щодо оптимальних умов реалізації інтеграційного підходу для учнів різного віку, різних уподобань, різних здібностей та здатностей тощо. Це і є науковий підхід, який так

само спрямований на формування цілісної картини світу в учнів. Але вчителі при цьому опорою мають ними ж здобуті наукові знання. Цим не гріх і з колегами поділитися на різних форумах і зібраннях, звісно – на рівні ідей, бо передовий досвід, як зазначав колись К. Ушинський, поширюється та впроваджується на рівні ідей.

На жаль, шкільництво грішить з розумінням науки, наукових підходів, плутаючи практичні задачі з науковими. Часто вважають, що хороша робота вчителя, накопичення її гарних результатів – це вже достойно опису як наукового добробуту. Але це не так! Це дві різні діяльності, навіть три: діяльність вчителя – педагогічна. Її опис – методична. А до третьої – наукової – так і не дійшли.

Я глибоко переконана, що педагогічна наука насправді має значний ресурс, щоб оновити педагогічну практику, допомогти вчителю вирішувати всі проблеми оптимально, професійно, майстерно. Але щоб так і сталося, треба з наукою говорити професійно, на рівних – не нівелювати її можливості через підміну семантики, у першу чергу, таких понять, як „наука”, „науковий підхід”, „наукова діяльність”.

Журнал минулого року¹ взяв на себе відповідальність саме з цих проблем „просвіщати” керівників шкіл.

Тож цього разу ми зустрічаємося з вами, дорогі колеги, вдруге. На меті маємо ознайомити вас з тим,

ніша, її тексти більш зрозумілі для вчителів, вони пишуться людською мовою.

Три роки тому з нами почала активно співпрацювати з питань оцінювання знань учнів, зокрема з біології, Лідія Семенівна Ващенко³. Вона двічі на рік приїздить до школи, здійснює наукові дослідження, аналізує і доповідає їх результати. Нею проведено семінари з педагогічним колективом ліцею за результатами дослідження. Завдяки Лідії Семенівні у процесі контролю знань учнів ми використовуємо тестові технології.

Зараз у нашій школі навчається 1400 учнів. Вже кілька років ми тримаємо в області першість за результатами ЗНО. Щороку готуємо до 170 робіт МАН. Минулого року у нас було 20 призерів обласного рівня і 5 – Всеукраїнського. В школі проводимо «День науки». Щороку маємо понад 100 переможців предметних олімпіад різного рівня. Багато наших учнів беруть участь у різних інтерактивних конкурсах. В учнів поважливе ставлення до наукової роботи.

Ольга Виговська: Де народжується ШКІЛЬНА НАУКА? Коли в ній виникає потреба?

На які запитання шкільної практики може відповісти лише наука?

Андрій Бекас: Я в цій школі вус, у повному розумінні цього слова. 10 років був тир школярем. Після армії і навчання прийшов працювати вчителем, педагогом-організатором. І ось уже 5 років працюю заступником директора.

Наша школа вирізняється своєю стабільністю. Тут працює близько 100 вчителів. 75 з них мають вищу професійну категорію, і стаж близько/понад 25 років. У нас немає помітної плинності кадрів. З одного боку, це добре: професійні традиції, наступність, довіра, яка складається роками. Але з іншого боку, все навколо швидко змінюється. В учнів з'явилися нові пріоритети, нові запити. Високі запити батьків до рівня навченості дітей. Отже, зберігаючи стабільність колективу, треба змінюватися разом. Виходити на нові професійні рівні. Для цього нам необхідна співпраця з наукою. Ми розробили Концепцію розвитку нашого навчального закладу на 2010-2020 роки. Відповідно до неї, крім безпосереднього співробітництва з Інститутом педагогіки, домовились про наукову співпрацю в секторі навчання учнів з Національним технічним університетом – КПІ, Львівською політехнікою, Хмельницьким університетом управління і права. Наука дуже допомагає тоді, коли знаєш, що хочеш зробити, але не знаходиш відповідних засобів.

Ольга Виговська: Наукова робота як можливість впливати на зміст навчання: кому це потрібно і кому під силу?

Прогресивному розвитку навчального закладу заважають жорстко регламентовані МОН навчальні плани. І тільки співпраця з НАПН, експериментальна робота можуть допомогти змінити їх у відповідності

³Ващенко Л.С., старший науковий співробітник відділу моніторингу та оцінювання якості освіти Інституту педагогіки НАПН України. **Тема дослідження** (спільної діяльності ліцею та наукової установи): „Моніторингова система оцінювання рівня сформованості предметної біологічної компетентності учнів старшої школи багатoproфільного ліцею”. **Мета дослідження:** розробити і апробувати модель системи локального моніторингу рівня сформованості предметної біологічної компетентності учнів старшої школи багатoproфільного ліцею. ▶

до конкретних потреб школи. *Нас не влаштовують нинішні підручники. Ми хотіли б долучитися разом з науковцями до їх удосконалення. Сподіваємось, що результатом нашої співпраці стануть нові посібники.*

Алла Шпилюк: Хотілося б, щоб до нас приїжджали різні науковці, щоб ми брали участь у семінарах, конференціях. Учні зараз зовсім інші. Для науковців дуже важливо бачити реальну школу, якою вона є зараз. У нас багато вчителів використовують ІКТ. Але зараз немає коштів для навчання через ІНТЕЛ, тому ті вчителі, хто встиг навчитися на курсах, навчають інших.

Завжди вирішення якоїсь проблеми формує іншу проблему. Вчителі, які активно включились у наукову роботу, особливо класні керівники, мають обмаль часу для організації позаурочної роботи учнів, індивідуальної роботи з особистими якостями учнів, психологічної підтримки їх колективної взаємодії. *Для роботи в новому форматі край потрібен інститут класних кураторів чи вихователів.* На жаль, зараз немає коштів не лише на це, а й на фінансову підтримку вчителів, які багато займаються науковою роботою за рахунок свого вільного часу.

Ольга Виговська: *Маю наостанок два запитання.*

Перше: Процеси реформування сучасної освіти та педагогічна і шкільна наука – ці явища взаємопов'язані?

Друге: Загальновідомо, що, якщо щось має сенс, приносить певну користь, то його слід розвивати далі, а це потребує матеріальних вкладень. Чи отримуєте таку фінансову підтримку і від кого, хто є вашим благодійником?

Броніслава Бейдерман: Мій педагогічний стаж 22 роки. Раніше була заступником директора. Наукові підходи до навчального процесу допомагають нам вчити успішно всіх дітей. Ми дітей не відбираємо по рівню їх навчальної підготовки. Вчимо таких, які нам дістались.

Наша освіта входить в активний процес реформування. Я вважаю, що реформування не повинно бути таким різким, мечеподібним. Навіть рибкам, коли міняють воду, роблять це поступово, не всю зразу, бо рибки у зовсім новій воді можуть не вижити. Треба чітко розмежовувати, що у нас добре, що треба зберегти, а що – змінити. Тим паче, що без необхідного фінансування мало що можна змінити. Раніше була суттєва фінансова допомога від міського голови. Зараз такої можливості немає.

Ольга Виговська: *Вчитель і МОН: якої допомоги від освітянського чиновництва потребує сучасний вчитель? Що слід делегувати останнім?*

Броніслава Бейдерман (продовжує розмову):

Стосовно харчування дітей - ця допомога має бути адресною. Бо є батьки, які могли б за свої кошти всю школу прогодувати. А багатьом сім'ям, особливо тим, де кілька дітей, зараз особливо важко.

На позаурочну, гурткову роботу ми маємо лише 36 годин на всю школу. Але найприкріше те, що ми її маємо організовувати лише за програмами МОН, які нікого не влаштовують. А для того, щоб проводити заняття гуртка за авторською програмою, треба її затверджувати. Ця процедура клопітка, вчителі не знаходять для цього часу.

О.В.: *Ось із цих проблем чиновник і має обслуговувати вчителя!*

Дякую за розмову, колеги!

що робиться з цієї проблематики по обидва боки: у школах і в наукових установах, як перші і другі розуміють співпрацю між ними.

В Україні 170 загальноосвітніх навчальних закладів є експериментальними майданчиками Всеукраїнського рівня¹. Чому педагогічні колективи цих шкіл наважуються на велику додаткову роботу? Як відбувається цей процес? Які проблеми виникають у педагогічних колективах на цьому шляху? Про це відбулась розмова за «круглим столом» у ліцеї № 17 м. Хмельницького⁴ (у вересні 2014 року) за моєї участі. У розмові також узяли участь: **Броніслава Володимирівна Бейдерман**, директор ліцею, заслужений працівник освіти України, **Андрій Леонідович Бекас**, заступник директора з навчально-виховної роботи, **Алла Миколаївна Шпилюк**, заступник директора з виховної роботи та інші заступники директора ліцею.

Пропонуємо вам далі думки учасників круглого

⁴ Чому для проведення такої бесіди я обрала ваш ліцей? По-перше, у закладі створено різні профілі: української філології, економічний, хіміко-біологічний, фізико-математичний та історичний. Це свідчить, з одного боку, що дбає про дітей, з іншого, що маєте учителів-професіоналів. А по-друге, як переповіла мені ваша колега, заступник директора з методичної роботи **Тамара Башкірцева**, вчителі ліцею відчують себе за Дмитром Менделєєвим: „*Вся гордість вчителя в учнях, в зростанні посіяного ним насіння*”, а директора характеризує вислів Анрі Барбюса: „*Школа – це майстерня, де формується думка підростаючого покоління, треба міцно тримати її в руках, якщо не хочеш випустити з рук майбутнє*”.

столу – керівників навчального закладу (див. врізи на С. 141-144).

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА:

різні форми та варіанти

Матеріали круглого столу презентують класичний варіант співпраці шкіл з науковцями, як-от: обрання теми, її затвердження, укладання угод, організація експериментальної роботи, створення робочої групи, науковці консультують, учителі вивчають, діагностують, разом аналізують, підводять підсумки, проводять масові публічні заходи, де презентують спільний добробок. При цьому офіційне наукове керівництво від наукової установи. Переважає напрям у взаємодії „наукова установа - школа”.

Різновидом такої співпраці є і наступне: науковцями готуються підручники, їх віддають школам для апробації, за ними вчителі з учнями працюють рік, протягом якого декілька разів зустрічаються з автором, учнів анкетують, вивчають їх думку, з учителями радяться, автор коректує тексти підручника або переконується, що він найкращий і його вже можна тиражувати. Саме з таким варіантом співпраці мала можливість у квітні цього року познайомитися у Великодиммерському середньому ЗНК Київської області. Фото у врізах доповнять мій наратив, а ви отримаєте уяву хроніки такої взаємодії.

ПІД ЧАС КРУГЛОГО СТОЛУ З ДИРЕКЦІЄЮ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ЛІЦЕЮ № 17

Б. В. Бейдерман, директор ліцею

Заступники директора ліцею: **А. М. Шпилюк** та **А. Л. Бекас**. Окремі думки, слухні пропозиції щодо подальшого спрямування експерименту

Відзнаки ліцею: грамоти, почесні грамоти, подяки

Щорічна виставка інноваційних закладів: дирекція¹ ліцею № 17 м. Хмельницька та президент НАПН В. Г. Кремень.

НАУКОВЦІ В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ ШКОЛІ – ВЕЛИКОДИМЕРСЬКОМУ ЗНК КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т. М. Засекіна під час анкетування учнів, які вчать за її авторським підручником

Група науковців Інституту педагогіки НАПН України та вчителі на нараді-діалозі: є що розказати, є про що подумати

¹ Спілкуючись з колегами, помітила, що для наших освітян, зокрема директорів шкіл, є своєрідною нагородою сфотографуватися поруч з Василем Григоровичем Кременем. А у ліцеї № 17 отримала підтвердження своїм думкам: ця світлина зберігається в рамочці в кабінеті директора на самому видному місці!

ЗВІТ⁵(витяг)

про завершення організаційно-підготовчого етапу дослідно-експериментальної роботи за темою «**Формування ключових компетентностей обдарованої дитини**» на базі **Хмельницького ліцею №17**

Науковці Інституту спільно з педагогічним колективом ліцею завершили **перший етап** дослідно-експериментальної роботи (ДЕР) за напрямками:

- аналітичне дослідження теоретичного матеріалу та аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду;
- дослідження освітнього середовища ліцею з оцінкою можливих напрямів практичної реалізації плану ДЕР.

Результати (серед інших):

- Науковці презентували компетентнісно-орієнтовані методи навчання шкільним предметам основної школи, які будуть апробовуватися.
- Заступник директора ліцею **Гулевата А.В.** представила авторську програму «Обдарована дитина», яка сприятиме реалізації здібностей учнів у навчально-дослідницькій, пошуковій, креативній діяльності.

Завдання другого етапу:

- психолого-педагогічне супроводження ДЕР;
- діагностика рівня педагогічної компетентності;
- ключові компетентності (загальнокультурна, комунікативна, громадянська, здоров'язбережувальна, соціальна, підприємницька, інформаційно-комунікаційна): визначення їх критеріїв і показників, рівнева діагностика;
- розробка концепції інноваційної моделі формування компетентностей обдарованої дитини;
- стратегічне планування науково-методичної та навчально-виховної роботи ліцею;
- проведення науково-практичного семінару.

Бажаним різновидом співпраці науковців і шкіл є алгоритм, який демонструє директор Інституту проблем виховання НАПН України **Іван Дмитрович Бех**. Це співпраця за типом зустрічного руху „*школа-наукова установа-школа*” з різними варіаціями (див. вріз на С. 7 цього часопису).

Маємо в країні ряд шкіл, де ініціаторами експериментів та їх науковими керівниками є їх директори. Це школи і представлених нами педагогів-новаторів (з їх досвідом читач мав можливість знайомитися за публікаціями нашого журналу за 2006-15 роки), і директорів, член-кореспондентів НАПН та членів редакційної Ради журналу: **Василини Хайруліної⁶, Миколи Гузика, Анатолія Сологуба**.

Ще з однією такою школою в цьому часописі ви ознайомитеся на С. **18-43**.

Наостанок маю зазначити: на жаль, у вчених колах залишається недооцінювання шкільної науки. Для більшості науковців країни вона – меншоважлива. Забувають про те, що тут, у школі, закладаються підвалини наукового прогресу країни, вирощуються й плекаються паростки майбутніх учених світового рівня. **Підтримка цих процесів – завдання наукової еліти й державотворців країни! І нас з вами, колеги!**

Ольга Выговская

Экспериментальная работа в школах страны: что актуально

Современный педагогический процесс – явление многогранное. Если учитель не хочет сбиться с курса в океане разных нововведений, технологий, ему не обойтись без науки.

С другой стороны, успех в практике невозможен без умения осмыслить собственную деятельность с научных позиций.

Статья будет полезной педагогам, учителям и исследователям, которые сочетают в своей деятельности две (научную и практическую – единые, но в то же время разные) сферы деятельности отрасли педагогики.

Ключевые слова: педагогическая наука, школьная наука, экспериментальные школы, взаимодействие школы и научного учреждения, модели и алгоритмы научного сотрудничества.

Olga Vygovska

Experimental work at schools in the country: What is happening?

Modern pedagogical process is a versatile phenomenon. If a teacher doesn't want to lead astray in the ocean of different innovations, technologies, textbooks and other materials, he can't do without science.

On the other hand, practice success is impossible without ability to comprehend own activity from scientific point of view.

The article will be useful for pedagogues, teachers and researchers combining in their activity two scientific and practical spheres in pedagogical which have much in common, but at the same time are different.

Key words: pedagogical science, school science, experimental school, interaction between a school and a scientific establishment, models and schemes of scientific cooperation.

⁵ Затверджено наказом МОН України. Підписано директором ліцею та науковим керівником.

⁶ Про досвід Українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського – у статті В.М. Зоць (див. С. 126 цього часопису).

ШКОЛА ПРЕТЕНДУЄ НА СТАТУС КРЕАТИВНОГО ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

Управління
школою

УДК 37.018.58

У статті автор піднімає питання про необхідність говорити у сіснільстві про тих, хто творить навчальні освітні заклади по-новому, аби дітям у школу хотілося йти, а не хотілося з неї втікати чи «навчатися», лише виконуючи завдання батьків і суспільства.

Тож у цій статті автор започатковує такі розповіді і переповідає нашим читачам про одну з таких шкіл – Маломихайлівський НВК ім. І.Г. Скакуна.

Ключові слова: креативний освітній заклад, імідж, атмосфера шкільного простору, узгодженість дій педагогічного колективу.

Як приклад, хочу згадати захід, що відбувся цього року на базі Маломихайлівського НВК імені І.Г. Скакуна і про який усі досі скромно мовчать. Може, думають, що на село все одно у нас уваги мало звертають? А я не згодна... Цей семінар мав назву «Робота педагогічного колективу щодо створення іміджу креативного освітнього закладу». В ньому взяли участь директори навчально-виховних закладів Покровщини та методисти райвідділу освіти. Учасники семінару були приємно вражені як об'ємом зробленого, узгодженістю дій педагогічного колективу, так і затишною, невимушеною атмосферою самого заходу.

XXI століття висуває нові вимоги до цілей, завдань, структури та змісту загальної освіти України, що пояснюється глобалізаційними процесами, змінами ціннісних орієнтацій та світоглядних позицій, прагненням

нашої країни інтегруватися до європейського простору.

Наукою доведено, що зі зміною соціально-економічної формації змінюється й імідж людини, й імідж суспільства. Зрозуміло, що зміни відбуваються й з іміджем освітньої установи. На ринку освітніх послуг, як не крути, в сучасних умовах між навчальними закладами поступово виникає і посилюється конкуренція. Тому однією з актуальних проблем, що постає перед керівництвом і колективом сучасного навчального закладу, є формування його іміджу.

Потреба формування іміджу навчального закладу нового типу визначається низкою причин і факторів. Серед основних можна виокремити складну демографічну ситуацію, що

Людмила ФЕДОРЕНКО

Член Національної спілки журналістів України,
Дніпропетровська область.

Маломихайлівський
НВК „ЗОШ І-ІІІ ст. –
ДНЗ”

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2015

підсилює конкуренцію серед освітніх закладів однієї території в боротьбі за набір учнів і збереження контингенту.

Про кроки до створення іміджу розповідає директор НВК Любов Миколаївна Власенко

Також сильний позитивний імідж полегшує доступ освітнього закладу до кращих ресурсів: фінансових, інформаційних, людських тощо. Маючи сформований позитивний імідж, освітній заклад за рівних умов стає привабливішим не лише для дітей та їхніх батьків, а й для педагогів, адже

може забезпечити їм стабільність і соціальний захист, задоволеність працею і професійний розвиток. А ще стійкий позитивний імідж дає ефект придбання освітнім закладом певної сили, тобто створює запас довіри до всього, що відбувається в стінах закладу, зокрема й до інноваційних процесів.

Учасники семінару уважно вивчають візитку школи

Про все це й говорилося під час семінару, адже Маломихайлівський НВК «ЗОШ І-ІІІ ст. – ДНЗ» імені І.Г. Скакуна по суті є першопроходцем на цьому нелегкому шляху: з 2006 року *школа*, яку два з половиною роки тому реорганізували в навчально-виховний комплекс, *стала експериментальним навчальним закладом обласного рівня (на Дніпропетровщині)* за темою «Визначення основних чинників становлення позитивної Я-концепції учасників педагогічного процесу в умовах сільської школи». Багатьом ця фраза може здатися надто складною для сприйняття та ще й щодо школи. Але якщо трішечки задуматися, то Я-концепція та імідж виявляться майже тотожними. То що ж тут незрозуміло?

Робота з цього питання копітка і довготривала. Про це свідчить і обсяг семінару, під час якого презентувався досвід закладу з використання сучасних технологій в навчально-виховному процесі з метою досягнення стійких результатів. Для цього семінар було «змонтовано» з організаційно-презентаційного та науково-практичного блоків. На першому етапі гості школи переглянули візитку школи «Це – я, це – ми, це – наша шкільна родина» та медіа-презентацію «Робота педагогічного колективу Маломихайлівського НВК зі створення іміджу креативного освітнього закладу», рекламний калейдоскоп «Грані пошуку і творчості», взяли участь в експрес-огляді навчально-виховного закладу. На другому – стали

свідками діалогу позицій за круглим столом «Новий державний стандарт: проблеми наступності дошкільної та початкової освіти з презентацією інноваційних моделей діяльності вихователів ДНЗ та вчителів початкових класів» (петриківський розпис як частина втілення програми «Чарівні пальчики» та англійська мова в дитсадкових групах, вивчення природознавства як галузі в 1 класі, застосування елементів «школи ейдетики» (логіки) для відтворення інформації, застосування складових програм «Крок за кроком» (співпраця з батьками), «Казкотерапія», «Комп'ютерна граматика» тощо в початкових класах та проміжного засідання творчої групи, що складалася з трьох підгруп – соціологічної, інформаційно-аналітичної та експертної – з підготовки до педради (вперше в районі!) по темі «Створення позитивного іміджу креативного освітнього закладу». Побували на інтерв'ю в «Кріслі автора» з юною майстринею Дар'єю Хоружою, яка створює картини за допомогою аплікації нестандартними матеріалами. Також було переглянуто презентацію-захист пошуково-дослідницького проекту «Школа моя, ненько моя, в стінах твоїх ми єдина сім'я», що здійснюється в рамках підготовки до 130-річчя заснування школи і складається з реалізації трьох міні-проектів («Будівлі нашої школи», «Вчителі нашої школи», «Випускники нашої школи»), рекламний ролик «Школа, в якій за-

тишно всім», створений учнями 11 класу» Дариною Пучкою, Артемом Лапком і Максимом Клочком за підтримки педагогів О.В. Теслиюка та І.В. Побегової.

Безумовно, розповісти про всі етапи (зараз школа перебуває на завершальному, третьому етапі) підготовки та створення закладом свого позитивного іміджу доцільніше було б самому директору школи. Але враженнями ділюся я, журналіст, і скажу, що то – робота цілком реальна, яка давно в цих стінах стала контр-

Проект Чарівні пальчики в дії

Цікаво, хто ж у кого бере інтерв'ю

І.Г. Скакун з учнями

Від редакції

ЙОГО ІМ'Я НОСИТЬ ШКОЛА¹

За розпорядженням Кабінету Міністрів України, школі присвоєно ім'я **Івана Григоровича Скакуна**.

Іван Григорович Скакун — не лише талановитий педагог, директор школи, а й прекрасний знавець мистецтва культури, природи.

„Хто плекає день наступний, сіє зерно, а хто плекає майбутнє, вирощує сад і дітей” — говорить **І.Г.Скакун**. Останнім і займався сам до останнього подиху, бо плекав майбутнє.

Скакун Іван Григорович народився **10 квітня 1916 року** в селі Миколаївка Новомосковського району на Дніпропетровщині.

Його батьки з діда прадіда були хліборобами.

Після закінчення робітничого факультету навчався в Новомосковському та Луганському педагогічних інститутах.

Іван Григорович пройшов бойовими шляхами Великої Вітчизняної війни у складі III Білоруського фронту. Нагороджений п'ятьма урядовими нагородами.

Напередодні нового навчального **1958-1959 років Івана Григоровича** призначено директором Маломихайлівської середньої школи.

Більше сорока років віддав освіті. З них **18 був директором**. Творче і насичене життя було у Івана Григоровича. Він — голова районного методоб'єднання учителів хімії і біології, науковий кореспондент України, **автор посібника „Методи підвищення ефективності уроків хімії по темі „Окиси. Основи. Кислоти. Солі.”**

Та перш за все — **він Учитель**.

Учні знали й любили хімію, із задоволенням виконували лабораторні та практичні роботи, які підтверджувалися дослідами. І, мабуть, тому, його обрали професією вчителя хімії та біології.

„Маломихайлівка — квітучий сад” — часто-густо говорив **Іван Григорович**. А стало воно таким завдячуючи його ж рукам і серцю.

У 1958 році був заснований клуб „Природолюб” найстаріший в області. Природолюбамі стали всі учні школи. Ними закладено і вирощено **4 парки** на площі **9 га** та **3 березові гаї**.

В школі був закладений *розарій* з **86 сортів** троянд. Нові рідкісні сорти нарцисів, тюльпанів, маків, гвоздик, клематисів, айстр, півонів забували ріднобар'ям.

¹http://malomykhaylivka.edukit.dp.ua/jogo_imya_nositj_shkola/ Маломихайлівський НВК „ЗОШ I-III ст. — ДНЗ” — це: Двопрофільний навчальний заклад: технологічний; фізико-математичний.

Кількість учнів — 236.

Кількість класів — 12.

ольованим, послідовним і систематичним процесом. Ця робота здійснюється відповідно до спеціально розробленого на основі SWOT-аналізу алгоритму і постійно змінюється, уточнюється, деталізується, збагачується участю в численних виставках, ярмарках і презентаціях досвіду, публікаціями в багатьох освітніх ЗМІ, сприяючи при цьому формуванню «Я» — міцної і високої репутації, привабливості, створенню ситуації успіху на всіх рівнях роботи НВК.

Про успіхи ж свідчать і зовнішній вигляд закладу, і майстерність членів педагогічного колективу (**13** вчителів-методистів, **чотири** старших учителі, шість Відмінників освіти України, **вісім** нагороджених Почесною грамотою МОН), **16** з яких — випускники цієї ж школи, і досягнення учнів (переможці й призери багатьох олімпіад, змагань, конкурсів, фестивалів); сприятливий психологічний клімат, дотримання здорового способу життя (у школі діють звичайний спортзал, спортзали для занять важкою атлетикою та боксом, окремий спортзал для найменших школярів, тренажерний зал — з тренерськими кімнатами, душевими й туалетними кімнатами, роздягальнями), і дотримання багаторічних традицій (*педагогіка І.Г. Скакуна, розведення квітів, проведення щорічних «Осінніх балів»*, благодійних ярмарків тощо). Заклад має достатній рейтинг в районі, високий відсоток вступу випускників до вишів, а головне — вміння бути «команд-

ними гравцями», на чолі з авторитетним керівником закладу.

Отож, затвердивши методичні рекомендації на кожному з етапів проведення семінару, його учасники разом із завідуючою методичним кабінетом райвідділу освіти **І.В. Столбун** висловили згоду з думкою керівництва навчально-виховного комплексу (директор **Л.М. Власенко**, заступник з навчально-виховної роботи **В.В. Стеценко**, заступник з науково-дослідницької роботи **Г.В. Гулай**, заступник з виховної роботи **І.В. Побегова**) про те, що *Маломихайлівський НВК «ЗОШ І-ІІІ ст. – ДНЗ» імені І.Г. Скакуна заслуговує на статус креативного освітнього закладу, а досвід роботи його колективу зі створення позитивного іміджу – на вивчення.*

До речі, за своєю психологічною сутністю процес створення іміджу є процесом двосторонньої взаємодії. Активну роль відіграє як навчальний заклад, імідж-образ якого створюється, так і громадськість, яка сприймає даний імідж-образ. Вироблений сприятливий імідж освітньої установи може стати своєрідним мірилом розвитку всього навчально-виховного закладу, оцінки перспективності його новаторства, зрілості й професіоналізму всього колективу, креативності методичної роботи в школі, якості навчально-виховного процесу.

А ринкова система взаємовідносин кардинально змінила психологію суспільства, зміст суспільних потреб та систему цінностей і вплинула на всі сфери життя суспільства, в тому числі й освіту, що характеризується модернізацією змісту самої освіти, форм і методів, розробкою та апробацією нових освітньо-психологічних технологій, появою нових типів освітніх закладів. Ці зміни, в свою чергу, вимагають постійної роботи керівника закладу освіти над іміджем довіреної йому установи та власним «Я».

Отож, директори навчально-виховних закладів району побажали кожному на основі різноманітних

методик, маркетингових і PR-дій не зволікати зі створенням власного іміджу – аби всі школи Покровщини були конкурентоспроможними на ринку надання освітніх послуг, залишалися перспективними і впевненими у завтрашньому дні.

(Закінчення, початок на С. 148)

Тонкий знавець мистецтва Іван Григорович був ініціатором створення в школі картинної галереї (до речі, єдина в районі), де були зібрані сотні репродукцій робіт видатних художників. Згодом стало традицією дарувати картину школі випускним класом. Кращі учні були в галереї екскурсоводами.

Опорою і підтримкою в його роботі завжди була його сім'я. Дружина – Євгенія Павлівна, вчитель географії цієї школи, розуміла і підтримувала чоловіка у будь-якій справі. Суворим і вимогливим був батько у вихованні своїх 2-х синів, лагідним до онуків.

*Учитись важко, а учити ще важче!
Іван Григорович це знав завжди.
Він учням віддавав усє найкраще
І сам сягав нової висоти!*

Людмила ФЕДОРЕНКО

Школа претендует на статус креативного образовательного заведения

В статье автор затрагивает вопрос о необходимости говорить в обществе о том, кто творит учебные образовательные заведения по-новому, чтобы детям в школу хотелось идти, а не хотелось из неё убежать или «учиться», лишь выполняя задания родителей и общества.

Поэтому в этой статье автор инициирует такую традицию и рассказывает нашим читателям об одной из таких школ – Маломихайловском УВК им. И.Г. Скакуна.

Ключевые слова: креативное образовательное заведение, имидж, атмосфера школьного пространства, согласованность действий педагогического коллектива.

Lyudmila Fedorenko

The school claims the status of creative educational institution

The article raises the question of the necessity to talk about those in society who create educational institutions in new ways, so that the children would want to go to school and wouldn't want to run away from it or "study" only fulfilling their parent's tasks or the tasks of the society.

Therefore, in this article the author establishes these stories and tells the readers about one of schools – Malomyhaylivskyy Educational Complex by the name of I.G. Skakun.

Key words: creative educational institution, image, atmosphere of school, coherence of the teaching team.

Управління
школою

УДК 377

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ – БАЗОВА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Мета статті полягає у розкритті особливостей комунікативної культури як базової складової управління професійно-технічним навчальним закладом.

Ключові слова: культура, комунікативна культура, компетентність, комунікативна компетенція, культура спілкування, професійно-технічний навчальний заклад.

**Олена
ПИЩИК**

Старший майстер, викладач, спеціаліст вищої категорії, звання «старший викладач» ДПТНЗ «Чернігівський центр професійно-технічної освіти»

Актуальність теми дослідження. Сьогоднішня ситуація у професійно-технічно навчальному закладі (далі – ПТНЗ) вимагає суттєвих кардинальних зрушень, тому що відбувається докорінна зміна парадигми в цілому, в тому числі в управлінській системі, яка, не зважаючи на свої недоліки, все ж виконувала функції допомоги педагогічному колективу, учням і батькам у загальному, естетичному, фізичному розвитку, в соціалізації, в організації навчально-виховного процесу та дозвілля.

Існуюча в країні система освіти, одним із стратегічних завдань сучасного реформування ПТНЗ обрала переорієнтацію на особистісний розвиток. У зв'язку

з цим, як ніколи раніше, актуальною стає ідея С.Л. Рубінштейна про необхідність такої організації життя навчального закладу та підбору методів роботи, які б забезпечували необхідні умови для виявлення та розвитку індивідуальності та обдарувань кожного. Відповідно, це накладає певні вимоги як до особистості керівника, так і до його професійних якостей, зокрема до рівня його комунікативної підготовленості. Саме наявність високого рівня розвитку здібностей та навиків комунікабельності сприяє виробленню в учасників навчально-виховного процесу свідомого ставлення до цінностей і потреби людства, активної позиції особистості, розвитку потреби у творчій самореалізації, діловитості, формування особистісних рис громадянина України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливої актуальності набувають наукові дослі-

дження різних аспектів комунікативної культури керівника. Аналізуючи педагогічні дослідження, ми дійшли висновку, що вони переважною більшістю тією чи іншою мірою пов'язані з комунікативною проблематикою. Про це свідчать вітчизняні дослідження останніх років, які розкривають різноманітні аспекти комунікативної культури. Зокрема, праці А.І. Дзундзи, Р.А. Шулигіної, В.Є. Штифурак, І.М. Мачуської, Н.М. Стрельнікової присвячені питанням культури спілкування, Н.Б. Хамської, А.С. Ушакової, М.А. Федорової – культури поведінки, М.Б. Євтуха, С.Д. Поплавської, Т.В. Черкашиної, Н.М. Мирончук, Н.М. Кулик – культури взаємин, С.М. Броннікової, О.А. Кузьмич – мовленнєвої культури тощо.

Метою дослідження є аналіз основних підходів до визначення змісту й структури комунікативної культури як базової складової управління професійно-технічним навчальним закладом.

Досягненню поставленої мети сприятиме вирішення таких завдань: визначення понять «культура», «комунікативна культура», «спілкування», «комунікація» та виділення основних напрямків управлінської діяльності, спрямованої на розвиток комунікативної культури керівників ПТНЗ.

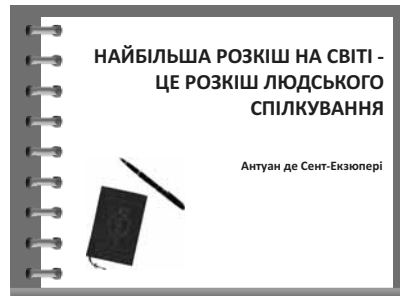
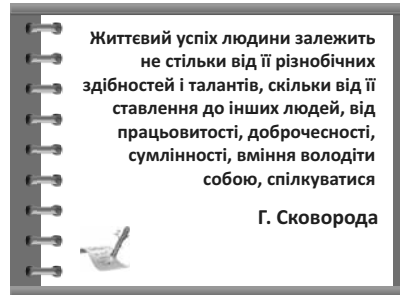
ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасна історична доба

ставить нові вимоги до діяльності керівника професійно-технічного навчального закладу, його загальної культури та комунікативної культури, зокрема.

Професійно-технічна освіта є складовою системи освіти України, що включає комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння учнями ПТНЗ знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, формування загальної і професійної культури [1].

Професійно-педагогічна діяльність керівника навчального закладу є однією із суперечливих. Її діалектика будується на протидії консерватизму й новаторства, тенденції до збереження традицій і постійному оновленні. У століття інформаційних технологій час вимагає зміни самих функцій керівника професійно-технічного навчального закладу. Тому на передній план виходить творча організаційна діяльність директора навчального за-

кладу. Практичний аспект такої діяльності припускає високий рівень професіоналізму керівника, важливим компонентом якого є його здатність до компетентного спілкування.

Одним із джерел розвитку комунікативних можливостей особистості є професійно-педагогічна комунікація як особливий тип активного взаємообміну інформацією у професійній управлінській діяльності керівника ПТНЗ – людини,

що компетентно здійснює функцію управління в ринкових умовах, зважаючи на соціально-економічні та духовні зміни в суспільстві [6]. Тому важливо, щоб він не лише розумів закономірності управлінських процесів, знав маркетинг, вмів працювати з інформацією, планувати та прогнозувати наслідки діяльності свого підрозділу, а й вмів працювати з людьми. Професійний навчальний заклад – це перш за все людська спільнота, люди – його головний ресурс і відповідальність керівника за них така сама велика, як і за результати діяльності організації.

Особливої актуальності набувають наукові пошуки, щодо дослідження різних аспектів розвитку комунікативної культури керівника. Аналізуючи педагогічні надбання, ми дійшли висновку, що вони переважно більшістю тією чи іншою мірою пов'язані з комунікативною проблематикою. Про це свідчать вітчизняні дослідження останніх років, які розкривають різноманітні аспекти розвитку комунікативної культури.

Для розкриття сутності комунікативної культури як особистісно-професійної якості керівника проаналізуємо вихідні поняття.

Комунікація (лат. communicatio – повідомлення, зв'язок) – передача інформації від однієї системи до іншої за допомогою спеціальних матеріальних носіїв, сигналів. Комунікація між людьми відбувається у формі спілкування як обмін цілісними

Олена Пищик під час презентації

„Комунікативна культура” – об'єкт уваги учасників семінару-презентації

знаковими утвореннями (повідомленнями), в яких відображаються знання, думки, ідеї, ціннісні стосунки, емоційні стани, програми діяльності сторін, що спілкуються [11].

В педагогічній літературі комунікація, як поняття, розглядається в контексті компонентів управлінської діяльності у взаємозв'язку з уміннями суб'єктів управлінського процесу планувати свою діяльність чи впливати на суб'єкти навчання та виховання.

Сутність професійно-педагогічної комунікації представлена як система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодії керівника з учасниками навчально-виховного процесу в ПТНЗ, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, використання засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин [3]. *Наприклад*, австралійський фахівець А. Піз стверджує, що *словами передається 7% інформації, голосом, інтонацією – 38%, а мімікою, жестами і позою – 55%*. Тому важливо не тільки що говориш, але і як це робиш [9].

У цьому сенсі комунікація також є важливим чинником розвитку та саморозвитку особистості керівника ПТНЗ. А це свідчить, що повноцінна професійно-педагогічна комунікація є багатогранним явищем. Більшість японських менеджерів (86%) вважають невміння керівника спілкува-

тися головною перешкодою на шляху до успішної діяльності установи. Труднощі, які виникають у педагогічній комунікації, найчастіше пояснюються особливостями комунікативних настанов особистості керівника професійного навчального закладу. Якщо настанови позитивні, гуманістичні, то процес соціального сприйняття підлеглих проходить успішно. В іншому випадку виникають бар'єри, подолати які можна тільки поступово змінюючи свої комунікативні настанови [8].

З метою розвитку комунікативної культури, відомі

Культура (лат. *cultura*) – рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності

«комунікативна культура» ← → «спілкування»

Шкода, що не існує навчального закладу, де учили б слухати. Адже гарний управлінець повинен вміти слухати не менше, ніж говорити.

Ч. Якокка

Комунікативна культуру керівника ПТНЗ

позиція особистості, яка проявляється в потребі взаємодіяти з іншими суб'єктами, цілісності та індивідуальності, творчому потенціалі керівника, в його здатності підтримувати доброзичливе відношення до оточуючих суб'єктів.

представники гуманістичної психології Карл Роджерс та Роберт Бернс рекомендують педагогам використовувати комунікативні настанови [13], які, на наше глибоке переконання, будуть доречні і керівникам ПТНЗ:

- «*відкритість*» у спілкуванні, намагання відверто висловлювати свої думки і переживання у міжособистісному спілкуванні з педагогами, вихованцями та батьківською громадськістю;
- «*заохочення*», «*прийняття*», «*довіра*», що є вираженням внутрішньої впевненості керівника

ПТНЗ у можливостях своїх колег та вихованців, їх здібностей до діалогу;

- «*емфатичне розуміння*» як бачення і розуміння керівником поведінки педагогів та учнів, їх різноманітних реакцій, дій, вчинків з точки зору об'єктів управління, сприйняття ними реалій навколишнього середовища.

Комунікативні настанови є відображенням комунікативних якостей керівника, сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації.

З управлінської практики вчені зробили висновок про те, що управляти – означає будувати конструктивне спілкування [5]. Взагалі в усіх енциклопедичних та педагогічних словниках поняття «комунікація» трактується як «шлях повідомлення, спілкування». А для розкриття сутності комунікативної культури керівника ПТНЗ необхідно здійснити аналіз понять «культура» та «спілкування».

На думку О.Леонтєва, *спілкування* можна визначити як систему цілеспрямованих і мотивованих процесів, які забезпечують взаємодію людей в колективній діяльності, реалізують суспільні і особистісні психологічні відносини і використовують специфічні засоби, перш за все – мову [8].

Особливою характеристикою спілкування як ба-

Спілкування

система цілеспрямованих і мотивованих процесів, які забезпечують взаємодію людей в колективній діяльності, реалізують суспільні і особистісні психологічні відносини і використовують специфічні засоби, перш за все – мову.

*Мовна культура людини – дзеркало її духовної культури
В. Сухомлинський*

Комунікативна культура

багатопланове явище установлення і розвитку зв'язків з людьми, що передбачає обмін інформацією, певну тактику і стратегію взаємодії, спрямування і взаєморозуміння між суб'єктами спілкування...

Комунікація постає важливим аспектом культури, як і **культура** – важливою умовою реалізації комунікації.

зової складової управлінської діяльності є те, що через спілкування керівник будує свої відносини з іншими людьми. Спілкування виступає як умова пізнання людьми дійсності, формування у них емоційного відгуку на цю дійсність і поведінки, яка базується на цьому пізнанні. Дослідження в галузі менеджменту показали, що від **50% до 90%** робочого часу керівники всіх рівнів витрачають на різні види спілкування.

Комунікація, сучасні комунікативні технології, незалежно від нашого бажання, значно впливають на суспільство в цілому і повсякденну діяльність кадрів управління. Управління – це складний процес, спрямований на забезпечення індивідуального підходу до кожної особистості, який ґрунтується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії керівника і підлеглих, спонукаючи останніх до активності, прояву творчої ініціативи, засвоєння багатогранної культури людства, перетворення зовнішніх норм у внутрішні надбання. Про яку б сферу людської діяльності не йшлося, слід зазначити, що утвердження взаємин між людьми залежить від цілеспрямованої й відповідальної їхньої взаємодії, яка ґрунтується на розвинутій комунікативній культурі [12].

Слід зазначити, що управлінське спілкування здійснюється в конкретній соціокультурній ситуації і тому культура комунікації буде залежати від прийнятих у суспільстві культурних і моральних цінностей.

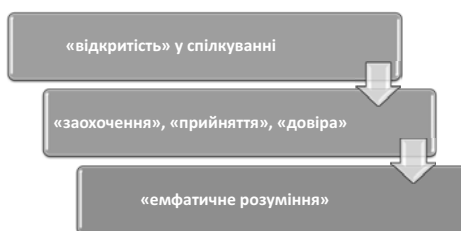
Культура (лат. cultura) за Українським педагогічним

словником – рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або ді-

- **Комунікація** (лат. *communicatio* – повідомлення, зв'язок) – передача інформації від однієї системи до іншої за допомогою спеціальних матеріальних носіїв, сигналів.
- **Комунікація**, як поняття, розглядається в контексті компонентів управлінської діяльності у взаємозв'язку з уміннями суб'єктів управлінського процесу планувати свою діяльність чи впливати на суб'єкти навчання та виховання.

Представники гуманістичної психології
К.Роджерс та Р.Бернс рекомендують
комунікативні настанови

Люди приходять на роботу в компанію,
а йдуть від начальника
Н. Грейс

альності [3]. В свою чергу, про яку б сферу людської діяльності не йшлося, слід зазначити, що утвердження взаємин між людьми залежить від цілеспрямованої й відповідальної їхньої взаємодії, яка ґрунтується на розвинутій комунікативній культурі.

На основі наукових досліджень комунікативну культуру розглядають

як багатопланове явище установлення і розвитку зв'язків з людьми, що передбачає обмін інформацією, певну тактику і стратегію взаємодії, спрямування і взаєморозуміння між суб'єктами спілкування; регулятор поведінки, гарант шанобливого ставлення особистості до інших, їх розуміння, терплячості та взаємоповаги; один із механізмів гармонізації особистих і громадських інтересів [2].

В свою чергу, ми розглядаємо комунікативну культуру керівника ПТНЗ як властивість особистості, яка проявляється в потребі взаємодіяти з іншими суб'єктами, цілісності та індивідуальності, творчому потенціалі керівника, в його здатності підтримувати доброзичливе відношення до оточуючих суб'єктів.

Щоразу, коли керівник намагається вступити у комунікацію, реалізувати власну мету в ній, він формулює висловлювання і прогнозує його вплив на суб'єкта комунікації, розраховуючи на певну кількість варіантів поведінки. Тому він, як відповідник інформації, має усвідомлювати свою відповідальність за наслідки акту комунікації. Постійно орієнтуючись на реакцію суб'єкта комунікації, керівник розвиває власну комунікативну культуру.

Теоретичний аналіз щодо визначення сутності комунікативної культури та змістовних характеристик управлінської діяльності керівника ПТНЗ дозволило нам визначити, що комунікативна культура керівника є складовою його загальної та управлінської культури, складним особистісним новоутворенням, що являє собою динамічну систему знань про культурні норми та правила, суспільно прийнятні моделі взаємодії, спілкування та обміну інформацією. Таким чином, комунікативну культуру керівника ПТНЗ можна розглядати як складний соціально-педагогічний феномен, що складається з декількох взаємопов'язаних компонентів: знання про комунікативну культуру (знання психолого-педагогічних закономірностей спілкування, етики спілкування, теорії загальної і

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про професійно-технічну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>
2. Бех, І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
3. Волкова, Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб./Н. П. Волкова. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
4. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Гриценко, Т. В. Етика ділового спілкування: навч. посіб. / [Т. В. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук]. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
6. Драч, І. І. Компетентнісний підхід у підготовці магістрантів з педагогіки вищої школи / І. І. Драч // Проблеми освіти: наук. зб./Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України - К.: , 2012. - Вип. №70, ч. 1. - С. 140-146
7. Єльнікова, Г. В. Управлінська компетентність / Г. В. Єльнікова. - К., : Вед. «Загальнопед. газ.», 2005. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»)
8. Лаврук, В. Діагностика управлінської компетентності директора школи / В. Лаврук. – К.: Шкільний світ, 2008. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»).
9. Леонт'єв, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. - 2-е изд. – М.: Политиздат. 1979. – 304 с.
10. Пиз Аллан. Язык жестов: Что могут рассказать о характере и мыслях человек и его жесты / А. Пиз. – Воронеж, 1992.
11. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. – К.: Ексоб, 2004. – 304 с.
12. Тимошко, Г. М. Організаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу: теорія та практика: монографія / Г. М. Тимошко. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 596 с.
13. Тищенко, О. Модель курсу «Мова професійного спілкування» (психолінгвістичний аспект) / О. Тищенко // Дивослово. – 2003. – №9. – С. 19-27.
14. Фрейджер, Р. Гуманистическая, трансперсональная и экзистенциальная психология К. Роджерс, А. Маслоу и Р. Мэй / Роберт Фрейджер, Джон Фейдимен, — СПб.: Прайм-Еврознак, 2007. — 221. [3] с. — (Университетская библиотека).

педагогічної комунікації); його комунікативні настанови; комунікативні уміння.

ВИСНОВКИ. Підводячи підсумки з урахуванням вищезазначеного, стає зрозумілим феномен комунікативної культури керівника як базової складової управління професійно-технічним навчальним закладом. Сучасний керівник навчального закладу у сфері своєї діяльності повинен володіти не тільки знаннями, навичками та вміннями, але й добре розвиненими творчими, комунікативними та іншими здібностями. Інакше він не може стати повноцінною особистістю, самостійним суб'єктом, що приймає відповідальні рішення за свою долю й долю інших людей. Здатність до прийняття раціональних рішень не приходить стихійно, а формується в ході систематичного накопичення знань і досвіду. *Розвиток культури спілкування у ПТНЗ дозволить поліпшити організацію управління, підвищити трудову дисципліну, забезпечити злагодженість і чіткість роботи колективу.*

Управління професійно-технічним навчальним закладом – явище складне, багатогранне, динамічне. Його специфіка обумовлена передусім розширеним спілкуванням, найбільшою, на думку Антуана Екзюпері, розкішшю на світі. Для керівника ця розкіш – не що інше, як професійна необхідність. У свою чергу, комунікативна культура керівника ПТНЗ є запорукою успішної професійної діяльності.

Пищик Елена
Развитие коммуникативной культуры – базовая составляющая управления профессионально-технических учебных заведений
 Цель статьи заключается в раскрытии особенностей коммуникативной культуры в качестве базовой составляющей управления профессионально-техническим учебным заведением.
Ключевые слова: культура, коммуникативная культура, компетентность, коммуникативная компетенция, культура общения, профессионально-техническое учебное заведение.

Pishchik Elena
Development communicative culture - basic components of management of the vocational-technical schools
 The purpose of the article is revealing features of communicative culture as a basic component of the management of the vocational-technical schools.
Key words: culture, communicative culture, competence, communicative competence, communication culture, vocational school.

Управління
школою

УДК 37.013.43(092)

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ З СУЧАСНІСТЮ: ВИХОВУЄМО КУЛЬТУРУ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ

Лідія ТКАЧЕНКО

Завідувач сектору науково-аналітичної обробки та поширення інформації НАПН України, старший науковий співробітник, кандидат філософських наук

Ольга ВИГОВСЬКА

Головний і науковий редактор всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”, доцент, кандидат педагогічних наук

Учасники XXII
Всеукраїнських
педагогічних
читань

2015 – рік вшанування пам’яті Василя Олександровича Сухомлинського. У Таврійському краї 24 – 25 вересня у КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» відбулася ціла низка заходів, серед яких: XXII Всеукраїнські педагогічні читання, VIII Міжнародна науково-практична конференція для науковців та освітян, а також захід «Філософія дитячого всесвіту». За участю учнів навчальних закладів міста Херсона проведені виставки творів юних художників, міні-вистави за казками Василя Сухомлинського, круглі столи з батьками обдарованої молоді Херсонщини.

Традиційно у святкових заходах брали участь: науковці, науково-педагогічні працівники, педагоги-практики з різних регіонів України – Києва й Харкова, Одеси й Чернігова, Дніпропетровська й Рівного, Кіровограда й Миколаєва, Умані й Броварів, Ізмаїла й Прилук, Павлиша, Херсона й області, а також США і Китаю.

Збірка статей і тематичних матеріалів, підготовлена її авторами-укладачами, покликана ознайомити читачів журналу як з хронікою святкових подій та заходів, так і з новим прочитанням твору українського класика, педагога, директора школи. Тож, знайомтеся! Це того варте!

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, нове прочитання твору українського класика, педагогічні читання, науково-практична конференція, асоціація імені В.Сухомлинського.

До Вашої уваги пропонуємо основні доповіді¹ з пленарного засідання педагогічних читань Олександра Співаковського, Василя Кременя, Ольги Сухомлинської.

¹ Подаються у скороченні

ТВОРИТИ ЛЮДИНУ ДЛЯ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ ВІЛЬНИХ ЛЮДЕЙ

Олександр Співаковський

Перший заступник
Голови Комітету з науки
і освіти Верховної Ради
України, Народний депутат
України 8-го скликання¹

«Думки й досвід Василя Сухомлинського несуть ідеї гуманізму, тому мають загальнолюдську цінність».

Олександр Співаковський

Підготовка молоді до життя і праці у процесі виховання на всіх етапах розвитку людства була й залишається головною. Духовність – це є основа і серце будь-якої педагогіки. Думки й досвід Василя Сухомлинського несуть ідеї гуманізму, тому мають загальнолюдську цінність. Саме Сухомлинський увів у педагогічну науку і практику такі ціннісні критерії, як «духовна зрілість», «педагогіка серця», «труд душі», «духовна культура», «духовна діяльність», «творення щастя», «щастя душі», «духовна краса». Які категорії! Філософські категорії, у першу чергу. Це, на мій погляд, поняття вічні й актуальні в усі часи.

¹Обраний виборцями Херсонської області (27.11.2014 р.).

Є членом Української частини міжпарламентської асамблеї України та Республіки Польща, керівником групи з міжпарламентських зв'язків з Королівством Швеція, членом групи з міжпарламентських зв'язків з Республіками Індії, Німеччини, Польщі, В'єтнаму, зі Сполученими Штатами Америки, зі Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії.

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОТРЕБ ЗА СУХОМЛИНСЬКИМ

Пригадую, як майбутні педагоги, студенти Херсонського державного університету, які тільки-но почали вивчати праці Василя Олександровича, були широко здивовані тим фактом, що той зовсім не вважав прагнення людини до матеріальних статків чимось недостойним, ганебним. Просто великий педагог був великим реалістом. Він прекрасно усвідомлював: поки люди живуть у суспільстві, де задоволення їхніх перших життєвих потреб залежить від заробітку, матеріальний стимул не може втратити для них значення. А тому будувати особистість тільки на моральних стимулах означало просто відірватись від життя. Водночас виховання культури потреб Сухомлинський уважав надважливою проблемою всебічного розвитку особистості.

На думку видатного педагога, завдання полягає не лише у тому, щоб виховати різнобічні матеріальні й духовні потреби, а й у тому, аби досягти гармонійного розвитку матеріальних і духовних потреб. А особливо того, щоб у житті людини була діяльність. Діяльність, спрямована на становлення й задоволення потреб вищого порядку – потреб духовних. При цьому Сухомлинський – гуманіст у своїх працях не обмежувався аналізом лише матеріальних потреб і потреб пізнання. Вищою потребою людини він уважав потребу людини в людині. Видатний учений уважав, що педагогічний процес має охоплювати особистість повністю, приймати її такою, як вона є і творити вільну, розвинену, освічену людину, яка створена для життя і діяльності у суспільстві вільних людей, котрі живуть за законами гуманізму. Це те, що нині відрізняє нас від Росії, де цар на першому місці, а людина на другому. Ми будемо Україну, де людина – на першому місці, а влада – на другому. Хіба не цього потребує нині оновлене українське суспільство?

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського – це класика. А як будь-яка класика вона завжди, при кожному прочитанні, дає відповіді на злободенні питання. Саме у Сухомлинського ми знайдемо відповіді на питання, як виховати у дитини толерантність, патріотизм, любов до рідної мови, терпимість до інакомислення, чого на разі не вистачає у нашому суспільстві. І те, що відбувається у наш час у Верховній Раді і біля її стін, загострює багато проблем. Передусім проблеми духовності. Це ті ознаки, що визначають європейськість, а Україна прагне стати частиною європейського товариства. Це саме ті характерні особливості, які знадобляться усім нам і прийдешнім поколінням, коли зшиватимемо заново свою країну, адже війна неодмінно закінчиться і Донбас із Кримом повернеться у нашу Українську родину.

САМОУСВІДОМЛЕННЯ – ЦЕ ПЕРЕДУСІМ САМОПІЗНАННЯ, БЕЗ ЯКОГО НЕМОЖЛИВЕ САМОВИХОВАННЯ

НАСТАНОВИ ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА

Неодмінною передумовою самовиховання, вважав В.О. Сухомлинський, є самоусвідомлення людиною самої себе. «Мудрість життя людського, – писав він, – справді полягає в тому. Щоб бачити себе – і бачити правильно». Таке самоусвідомлення містить передусім самопізнання, без якого неможливо самовиховання. Тільки самопізнавши себе, людина зможе творити себе. Головними джерелами самоусвідомлення й самоутвердження людини, вважав В.О. Сухомлинський, є праця і творчість, плідні результати яких уможливають для людини повніше розкрити себе, повірити у свої сили. «Без творчості неможливе пізнання людиною своїх сил, здібностей, нахилів; неможливе утвердження поваги до себе, чутливе ставлення особистості до морального впливу колективу». Тому мудрість і гуманність виховання, за його словами, «полягає у тому, щоб у кожній людині відкрити її неповторне джерело творчої праці, допомогти кожному подивитися на себе. Відчути в собі людську неповторність, стати духовно сильним, непереможним борцем за самого себе. Викривлення у поведінці бувають у тієї людини, яка не знає самої себе, не гордиться нічим, бо нічого не утвердила в собі». Величезне значення у виробленні в учня ставлення до самого себе мають особистість вчителя й духовне життя шкільного колективу. Суб'єкт-суб'єктні стосунки учителя й учня уможливають гармонійне становлення особистості, самоповагу й самоствердження, а також формування гармонійної культури потреб особистості.

Особливо актуальними нині є думки В.О. Сухомлинського про зміст освіти. Він надзвичайно чітко визначив, що головними предметами вивчення у школі мають бути природа, суспільство й людина, підкреслюючи при цьому виняткове значення гармонійного поєднання цих трьох елементів освіти. «Ми прагнули, – зазначав він, – щоб ці три елементи освіти, органічно поєднуючись, не тільки створювали у свідомості підлітків картину навколишнього світу, а й допомагали їм утвердитись у власних поглядах на світ, на минуле, сучасне й майбутнє людства, на самих себе. Підкреслюю виняткове значення гармонійного поєднання трьох елементів освіти. Без знань про людину освіта не була б повною, – ось чому я надавав такого великого значення психічній культурі». Ці настанови видатного педагога мають враховуватися при плануванні змісту шкільної освіти.

Василь КРЕМЕНЬ

Президент НАПН України, академік
НАН і НАПН України

Учому феномен Василя Олександровича Сухомлинського? Я глибоко переконаний, що по-стать і творчість Василя Олександровича з роками актуалізується, стає усе більш привабливою, тому що ця видатна особистість, цей геніальний педагог у своїй творчості зумів опертися на глибинні, цивілізаційно обумовлені ідеї і принципи людського розвитку.

Перше – це людиноцентричність усіх поглядів і дій Сухомлинського відносно дитини, школяра. Він писав: «На нашій совісті найцінніше, що є у світі, – людина», «Ми, педагоги, стоїмо біля колиски людини, особистості – цієї величезної цінності, яка становить головне багатство суспільства і яку суспільство довірило нам. Чи пам'ятаємо ми про це?» За час після В.О.Сухомлинського людиноцентричність суспільства об'єктивно зростає. Людина, її розвиток стали не лише основним виміром прогресу, а й основним важелем подальшого розвитку суспільства.

Друге. Розгляд людини як цілісності. Василь Сухомлинський писав, що людина «наскільки багатогранна, невичерпна у своїх багатствах і виявленнях, настільки і єдина» Він зазначав, що «гармонії особистості не можна досягнути без гармонійної виховної роботи». І тут – уроки на природі, оточуюче людське середовище (сім'я, учнівський і педагогічний колектив), пізнання самої дитини, спонукання її до саморозвитку.

СУХОМЛИНСЬКИЙ БУВ ОДНИМ ІЗ ПЕРШИХ ПЕДАГОГІВ, ЯКИЙ ВИСЛОВЛЮВАВСЯ ЩОДО ВІТАЛЬНИХ ПОТРЕБ ДИТИНИ

Ольга Сухомлинська

Академік-секретар НАПН України

Саме на ставленні Сухомлинського до вітальних, життєвих потреб дитини ми вирішили зупинитися. Чому саме на них? Передусім тому, що, як видається, Сухомлинський був одним із перших педагогів, який висловлювався щодо цих питань.

Ще одним аргументом на користь цієї теми є їх актуальність, коли йде війна. Тому нині, може, як ніколи, педагогіка, учительство мають звернути увагу і на ці питання, які випадають з її поля зору, бо радянська традиція з 1930-х років вихолостила їх з педагогіки, передоручила гігієні, статистиці, соціології та іншим наукам, що мають дещо відмінні від педагогіки завдання. Хоча, як ми знаємо, у 20-х роках ХХ ст. педологія ставила на перше місце у вивченні дитини саме її вітальні потреби.

Нинішня ситуація у цій царині – життєвих потреб дитини – перегукується із епохою, коли жив і працював Василь Олександрович, тобто ці реліквії не виглядають архаїчно і надумано. Як свідчить аналіз праць, присвячених цій проблематиці, у роки Сухомлинського ні в рамках педагогічної науки, ні історичної, ні культурологічної потребам дитини не приділялося ніякої уваги. Людина, дитина не знаходилася в фокусі уваги – державницький підхід демонстрував занепокоєння галуззю освіти, а не умовами існування в ній дитини.

ПРО КУЛЬТУРУ ЖИТТЄВИХ ПОТРЕБ ДИТИНИ

Педагог надавав надзвичайно великого значення фізичним потребам, а, отже, і, здоров'ю дитини, яке, на перший погляд, відповідає нормам. Він стверджував, що однією з головних причин невстигання дітей є «якась недуга або хвороба, найчастіше зовсім непомітна і спроможна піддатися лікуванню тільки завдяки спільним зусиллям матері, батька, лікаря та вчителя». Предметом їхньої уваги мають стати: режим праці та відпочинку, перебування на свіжому повітрі, повноцінне, здорове харчування, піші прогулянки, загартування, життя у русі, попередження неврозів у дітей, «душа яких вже була надламана сумними переживаннями».

Формування культури вітальних (життєвих) потреб у молодших школярів Сухомлинський визначає як культуру тіла і здоров'я, турботу про здоров'я і збереження життя як найвищої цінності, їх захист, а нерідко і порятунок. Педагог не полишає цю тему і тоді, коли розглядає підлітковий вік, роки, у які відбувається значні анатомо-фізіологічні зміни, у психіці і свідомості підлітка.

У Сухомлинського також бачимо багато думок щодо значення праці у формуванні культури життєвих потреб дитини, починаючи з початкової школи. Але вона у нього не виступає рушійною силою, не переважає інші методи і форми, серед яких – фізична культура, піклування про здорове харчування, режим дня як повна система, відпочинок, рухливі ігри, прогулянки, загартування, життя на природі під час канікул, олюднення інстинктів через духовність і т. ін.

Як бачимо, нічого незвичайного, такого, що вимагає матеріальних затрат, спеціального устаткування, покращених умов. Але, безперечно, вимагає справжньої, не підробленої зацікавленості учителя до своєї справи, любові і піклування про дітей, уваги до їхніх потреб, до їхнього стану здоров'я, харчування, активне включення до цього процесу батьків. І це нині не менш важливо, ніж у десятиліття Сухомлинського. Бо часи, умови змінилися, а проблеми залишилися і в останні два роки стали надзвичайно гострими. Хотілося б, щоб думки Василя Олександровича спонукали нас до роздумів у цьому напрямі, наштовхнули на нові рішення, нові підходи, одним – із суперкомфорту і опікування, іншим – із переборювання бідності, невлаштованості.

СУХОМЛИНІВЦІ НА ПРОСТОРАХ ТАВРІ:

ХРОНІКА СВЯТА

Освітній загал країни вже звик до цього щорічного свята, проте, як і завжди, події відбувалися піднесено й урочисто, хіба що трохи більш святково...

І як завжди, 25 рік поспіль його натхненником та організатором виступила Українська асоціація³ імені Василя Сухомлинського.

24-25 вересня 2015 року:

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» приймає високих гостей, які взяли участь у педагогічних читаннях – першого заступника Голови Комітету з науки і освіти Верховної Ради України Олександра Співаковського, президента НАПН України Василя Кременя, голову Херсонської облдержадміністрації Андрія Путілова.

Відкриваючи прес-конференцію, що посилила основні акценти подій, ректор Херсонської академії неперервної освіти **Анатолій Зубко** наголосив на винятковому значенні для освіти Херсонщини Року вшанування В.О.Сухомлинського, оскільки у цих рамках було проведено низку обласних, всеукраїнських та міжнародних заходів з вивчення й творчого осмислення педагогічного генія Павлиського Добротворця із залученням широкого кола педагогічної громадськості, школярів та їхніх батьків. **Василь Кремень** звернув увагу присутніх на особливу цінність спадщини В.О.Сухомлинського, педагогічна система якого не лише збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями й положеннями, значно розширила теорію і

освітньо-виховну практику, а й стала своєрідним революційним етапом розвитку вітчизняної педагогічної думки. Андрій Путілов наголосив на головному завданні освіти нині – формувати громадянина, патріота. І у виконанні цього завдання, сказав він, незамінною є педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського, де закладені ідеї патріотичного виховання в сім'ї, школі, формування синівської любові й вірності Вітчизні через причетність до життя народу, його історії, слави.

Слухачі курсів підвищення кваліфікації КВНЗ «ХАНО» отримали чудову можливість – відвідати лекцію доктора філософських наук, професора, академіка НАН і НАПН України Василя Кременя. Вчений окреслив цивілізаційні особливості знанневого суспільства, до якого рухається й Україна, розкрив перед слухачами сучасні цивілізаційні виклики, які має здійснити українське суспільство, у тому числі – в освіті.

Центральною подією урочистостей стало пленарне засідання, на якому було виголошено аналітичні доповіді, з огляду на тему й змістовні лінії нинішніх читань, присвя-

Павлиська школа на С. 4 обкладинки нашого журналу: 2008. – № 4.

Що було за часів В.О. Сухомлинського і що тепер цікавого у школі – у цьому фотоколажі

чені науковим проблемам вітальних і духовних потреб дитини, культури потреб особистості, художньо-естетичного пізнання світу у творчості В.О.Сухомлинського, а також практиці їх упровадження. Зі словами вітання до учасників конференції звернулися **Олександр Співаковський**, **Анатолій Зубко**, а також перший заступник голови Херсонської обласної державної адміністрації **Валентина Січова**.

У слові про видатного українського педагога **Олександр Співаковський** зазначив: «Духовність у підготовці молоді до життя і праці у процесі виховання на всіх етапах розвитку людства була й залишається головною. Духовність – це є основа і серце будь-якої педагогіки. Думки й досвід Василя Сухомлинського несуть ідеї гуманізму, тому мають загальнолюдську цінність. Саме Сухомлинський увів у педагогічну науку і практику такі ціннісні критерії, такі категорії, як «духовна зрілість», «педагогіка серця», «труд душі», «духовна культура», «духовна діяльність», «творення щастя», «щастя душі», «духовна краса». Які категорії!.. Це, на мій погляд, поняття вічні й актуальні в усі часи».

У виступі **Василя Кременя** містився філософський аналіз творчості українського педагога-мислителя. Зокрема академік сказав: «Я глибоко переконаний, що постать і творчість Василя Олександровича з роками актуалізується, стає більш привабливою, тому що цей геніальний педагог у своїй творчості зумів опертися на глибинні, цивілізаційно обумовлені ідеї і принципи щодо людини і її розвитку». Як основні підвалини творчості видатного педагога Василь Кремень відмітив людиноцентричність, утвердження особистості як цілісності, принципи самопізнання й самотворення особистості, феномени праці й творчості як основу самоусвідомлення й самоутвердження людини.

Голова Української асоціації імені Василя Сухомлинського академік НАПН України **Олександра Савченко** звернула увагу присутніх на невичерпність творчості Павлиського педагога, адже майже чверть століття, у різних містах України й щоразу за іншою темою відбуваються читання його імені. І кожного разу тема, обрана для обговорення, є надзвичайно сучасною, а у творчості самого В.О.Сухомлинського детально проробленою.

Доповідь академіка-секретаря відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України **Ольги Сухомлинської** була присвячена педагогічним ідеям В.О.Сухомлинського про життєві (вітальні) потреби дітей (піклування і захист). Особливої актуальності набувають педагогічні ідеї Василя Олександровича у наш час, коли йде війна, а діти є найбільш вразливими і у фізичному, й у моральному аспекті. Академік наголосила, що видатний майстер взагалі одним з перших педагогів висловлювався з цих питань, у той час, коли цій проблематиці ні в педагогіці, ні в історії, ні в культурології не приділялося ніякої уваги. Він визначав формування культури вітальних потреб у школярів як культуру тіла і здоров'я, турботу про здоров'я і збереження життя як найвищої цінності, їх захист, а нерідко і порятунку.

Завідувач лабораторії порівняльної педагогіки Академії педагогічних досліджень КНР, професор **Ліда Ху** розповіла про поширення ідей українського педагога в Китаї, реформування освіти за його ідеями та величезні тиражі книжок В.О. Сухомлинського, які ледь встигають задовольнити попит на них.

За традицією виступила нинішній директор Павлиської школи **Валентина Деркач**, яка розповіла про творче упровадження ідей В.О.Сухомлинського у практику роботи. Духовності й формуванню духовних потреб школярів приділяється постійна увага. Учителі школи розробили цикл морально-

етичних бесід за творами В.О.Сухомлинського, класні керівники проводять години спілкування, години роздумів, духовності, доброти: «Добро і милосердя через усе життя», «Духовні цінності в моєму житті», «Посій добро і подаруй любов» тощо. А також підтримують традиції, закладені самим В.О.Сухомлинським: робота в Саду Матері, шкільній теплиці, навчально-дослідних ділянках; святб хліба, природи, доброти, рідної мови та ін.

Низка заходів, що відбувалася в різних освітніх і культурних установах міста, доповнила наукову складову конференції демонстрацією втілення ідей Василя Сухомлинського в освітньо-виховну практику Херсонщини.

Несподівано і приємною складовою наукового форуму стало дитяче свято у присутності учасників читань «*Філософія дитячого всесвіту*», в якому взяли участь колективи учнів навчальних закладів міста Херсона, які презентували кращі дитячі роботи за художньою спадщиною й міні-виставу за казками Василя Сухомлинського.

У рамках педагогічних читань відбувся й нетривіальний захід – круглий стіл «*Сімейне виховання у вимірі батьківської педагогіки В. О. Сухомлинського*» для батьків дітей, що відвідують дошкільні навчальні заклади, проведений на базі Херсонської академії неперервної освіти. Батьків ознайомили з гуманістичними ідеями В. О. Сухомлинського щодо основ сімейного виховання.

Участь у заході взяли батьки п'яти дошкільних навчальних закладів міста (№ 10, 11, 18, 28, 39).

Учасники науково-практичної конференції відвідали Херсонську міську галерею дитячої та юнацької творчості «*Синій кіт*», де представлена виставка робіт учнів Херсонського навчально-естетичного комплексу «Художня школа». На експозиції «*Кольорове життя*» було презентовано близько 250 творів юних художників, що відтворюють яскравий казковий світ дитинства, а також сюжети за творами Василя Сухомлинського. Організатор експозиції – директор Дитячої художньої школи **Юлія Сліпич**.

У НВК «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради відбувся круглий стіл «*Виховний універсум В.О. Сухомлинського і актуальні питання формування моральних потреб особистості*», у якому взяла участь Ольга Сухомлинська. Учасники засідання ознайомилися з досвідом роботи колективу школи з формування моральності, відвідавши фрагменти уроків: «Духовно-моральне тлумачення притчі про таланти» (5 кл.), «З книгою через століття і країни» (7-Б кл.), «Вчення Платона про душу» (9 кл.), «Козак Мамай – центральний образ народної картини 18 ст.» (10 кл.).

Цікаву *виставу* для учасників конференції запропонувала *літературна студія «Контур»* Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Чайки Дніпрової (бібліотека була однією з майданчиків проведення сек-

Видання кафедри до Читань презентує Ніна Слюсаренко

Секція Наталії Дічек

Секція Надії Бібік

Секція Євдокії Голобородько

ційних засідань конференції). У цьому синтетичному дійстві акторами були дорослі працівники бібліотеки й діти – члени літературної студії, використані документальні матеріали Василя Сухомлинського, а також представлені мистецькі твори дітей за мотивами казок педагога.

За впровадження й творче використання педагогічного досвіду В.О. Сухомлинського почесними грамотами були нагороджені науково-педагогічні працівники Херсонської академії неперервної освіти: почесною грамотою Верховної ради України – Ольга Стребна, Василь Кузьменко, Галина Юзбашева; почесними грамотами Національної академії педагогічних наук України та Української асоціації імені Василя Сухомлинського – Анатолій Зубко, Тетяна Комінарць, Ірина Жорова.

На С. 1 обкладинки нашого журналу (2013. – № 4): колеги-вчителі та учні, з якими і для яких за життя працював В.О. Сухомлинський

Українській асоціації імені Василя Сухомлинського – 25! ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ НА ВАРТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

25-річчю від дня за-
снування Української
асоціації¹ імені Василя
Сухомлинського присвячено
круглий стіл, який відбувся
у Державній науково-педа-
гогічній бібліотеці України
імені В.О. Сухомлинського.
На зібранні були присутні
члени асоціації – вчені, на-
уковці, педагоги-практики,
працівники науково-бібліо-
течної сфери, журналісти.

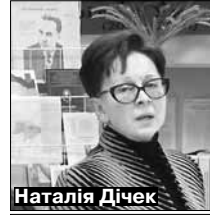
Зустріч зацікавлених у
вивченні й поширенні ідей
великого педагога вчених і
освітян стала неформаль-
ним обговоренням доробку
Української асоціації імені
Василя Сухомлинського та
деяких творчих планів на
майбутнє. У виступах до-
повідачів було проаналізо-
вано й узагальнено тема-
тику щорічних педагогіч-
них читань, присвячених
творчому доробку Василя
Сухомлинського, опри-
люднено й передано до ар-
хівів ДНПБ України імені
В.О.Сухомлинського доку-
менти, що є свідченнями
популярності ідей Василя
Сухомлинського серед
міжнародної спільноти
минулого сторіччя і початку
нинішнього; окреслено
досягнення центрів з ви-
вчення науково-педаго-
гічної спадщини Василя
Олександровича та осеред-
ків цілеспрямованого за-
стосування та практичного
втілення його ідей.

Беззмінний голова
Української асоціації імені

Василя Сухомлинського,
академік Олександра
Савченко, оглядово пред-
ставила тематику педа-
гогічних читань «Василь
Сухомлинський у діалозі з
сучасністю» (що з часом на-
були саме такої назви), за-
значивши про знакові події у
становленні асоціації та руху
сухомлиністів. Фактично
систематичне проведення
Сухомлинівських читань
привело до появи і розвитку
такого наукового напрямку
як сухомлиністика. З іншого
боку, вагомість і популяр-

Людмила Заліток

Наталія Дічек

Ольга Сухомлинська

Члени
Асоціації біля
фотогалереї
життєпису
В.О. Сухомлинського

На ювілейному засіданні Асоціації
у ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського

¹Про асоціацію – див. С. 170

**ВСЕСВІТНЬО ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
ДИРЕКТОР ШКОЛИ
У ЖУРНАЛІ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ
«Директор школи, ліцею, гімназії»**

*2015 – рік вшанування пам'яті
Василя Олександровича Сухомлинського*
**Разом з Василем Сухомлинським мандруємо сто-
рінками журналу**

Ткаченко Л., Виговська О. Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості / Ткаченко Л., Виговська О. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. – № 4-5. – С. 158-170.

Виговська О. Особистісно-орієнтоване навчання: чому відсутні бажані результати / Виговська О. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. – № 4-5. – С. 118-126.

До 95-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2013. – № 4. – 1-а обкладинка.

Гриньова М. Досвід видатних педагогів Полтавщини в управлінській діяльності. Всеукраїнський науково-практичний семінар на кафедрі педагогічної майстерності ПДПУ ім. В.Г. Короленка/ М. Гриньова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 2. – С. 88-92. (Також 1-а обкладинка: „Педагоги-новатори в Україні: від минувшини до сучасності”).

До 90-річчя славнозвісного українського педагога Василя Сухомлинського присвячується // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 46 – 77. (Також 4-а обкладинка: „Павлицька школа – світлиця серця, світлиця слова”).

Деркач В. Павлицька загальноосвітня школа Василя Сухомлинського / В. Деркач // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 46.

Гришина Р. Василь сухомлинський і словесна творчість учнів / Р. Гришина // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 53.

Хайруліна В. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського – фундамент культурної перспективи України / Хайруліна В., Крисальна Л. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 57.

Хайруліна В. Етика: духовні засади. Програма для 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Хайруліна В., Євсюкова Л., Крисальна Л. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 62.

Бакалюк В. Ноосфера В. Сухомлинського. Взаємодія з природою: теорія і практика / В. Бакалюк // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 71.

Заліток Л. Інформаційний курс читального залу Фонду В.О. Сухомлинського як осередок вивчення та популяризації ідей Василя Сухомлинського Л. Заліток // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 75.

Бакалюк В. Ідея опори в дидактиці В.О. Сухомлинського / В. Бакалюк // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. – № 4. – С. 46.

Виговська О. Педагогічна культура за Сухомлинським – визначальний фактор педагогічної діяльності сучасного вчителя / О. Виговська // Школа першого ступеня: теорія і практика: Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького ДПУ імені

ність педагогічних читань в освітянських і наукових колах, високодуховний рівень їхнього змістового звучання й абсолютна добровільність проведення й участі, привело до суспільного утворення – сухомлинців, активних діячів і прихильників вивчення і поширення ідей українського педагога.

Про глибину ідей педагога, їхню гуманістичну складову, а тому надзвичайну актуальність у часі й просторі свідчила доповідь академіка-секретаря відділення загальної педагогіки та філософії освіти Ольги Сухомлинської, яка розповіла про закордонні зв'язки Асоціації та гарячих прибічників ідей Сухомлинського у Німеччині, Китаї, Росії, Австралії та інших країнах, переклади та видання творів українського педагога.

Цікавими були доповіді заступника директора з наукової роботи ДНПБ імені В.О. Сухомлинського Людмили Заліток про заснування та поповнення Фонду В.О. Сухомлинського як головного інформаційного центру з питань сухомлиністики та оприлюднена інформація про матеріали з фондів Педагогічного музею України, представлена його директором Олександром Міхно.

З ґрунтовними узагальненнями щодо значення роботи Асоціації для культури наукових досліджень та суспільної свідомості науковців і практиків освітньої галузі виступили завідувач відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України Наталія Дічек, член Асоціації Людмила Бондар, член НСЖУ України Сусанна Каракоз.

Практикоорієнтованими були доповіді про бага-

торічну роботу за ідеями Василя Сухомлинського у ДНЗ «Ялинка» (м. Бровари), його директора Тетяни Тоцької та директора ЗОШ І-ІІІ ступенів м. Бровари Оксани Мельник.

Про роль Асоціації у популяризації спадщини В.О. Сухомлинського у бібліотечній сфері (а це понад 160 тисяч освітянських бібліотек) висловилися завідувач відділу наукового та прикладного бібліотекознавства ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського Ірина Хемчян. Про внесок наукових журналів розповіли головні редактори: «Рідної школи» – Анжеліна Пугач і «Початкової школи» – Алла Лук'янець.

З повідомленням про перші читання, що започаткували традицію Сухомлинівських читань, виступила завідувач відділу педагогічного джерелознавства та бібліографії ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського Тетяна Філімонова.

В обговоренні проблем розвитку діяльності Асоціації взяли участь академік НАПН України Надія Бібік, учений секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти Григорій Пустовіт, завідувач сектору науково-аналітичної обробки та поширення інформації НАПН України Лідія Ткаченко.

За особистий внесок у вивчення і популяризацію спадщини В.О. Сухомлинського та у зв'язку з 25-річчям діяльності Української асоціації імені Василя Сухомлинського учнях і журналістів було нагороджено грамотами Асоціації.

Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – Вип. 20. – С. 329-344.

Деркач В. Залучайтесь і Ви до невичерпного джерела Василя Сухомлинського / В. Деркач // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 3. – С. 85-88.

ХІІ Всеукраїнські педагогічні читання „В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: проблеми свободи і відповідальності у вихованні особистості”. Фоторепортаж з Полтавського педуніверситету імені В.Г. Короленка // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5-6. – С. 36.

До ХІІ Всеукраїнських педагогічних читань „В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: проблеми свободи і відповідальності у вихованні особистості” // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 4. – С. 62.

Ведмеденко Б. Теорія і методика виховання інтересу в діяльності В. О. Сухомлинського / Б. Ведмеденко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 4. – С. 62.

Бондарчук Л. Ідеї Василя Сухомлинського у щоденній діяльності гімназії / Л. Бондарчук // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 4. – С. 66.

Ідеї гуманізації у педагогічній спадщині В. Короленка, А. Макаренка, В. Сухомлинського: міжнародна конференція у Полтавському педагогічному університеті імені В.Г. Короленка // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – № 6. – С. 34-40.

Сухомлинський В. Одинадять негідних речей / В. Сухомлинський // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – № 1. – С. 110.

Присвоєння імені Василя Сухомлинського бібліотеці // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – № 1. – С. 97-101. (4-а обкладинка.)

До 85-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського присвячується

Громадсько-державна система управління і Василь Сухомлинський [Інтерв'ю з Ольгою Сухомлинською] // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – № 4. – С. 82 – 86.

2015 – рік вшанування пам'яті

Василя Олександровича Сухомлинського

**ВИДАННЯ КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
Херсонської Академії неперервної освіти
до «Сухомлинівських читань – 2015»**

1. Слюсаренко Н. В. Вітчизняні педагоги другої половини ХХ століття про трудову підготовку підліткового покоління : монографія / Н. В. Слюсаренко. – Херсон: КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2014. – 195 с.

2. Ідеї, думки та висловлювання Василя Сухомлинського : зб. цитат / за ред. В.В. Кузьменка, Н.В. Слюсаренко. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – 158 с.

3. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського та актуальні проблеми сьогодення : кол. монографія / В.В. Кузьменко, Г.М.Сагач, Н.В. Слюсаренко [та ін.] ; за ред. В. В. В. Слюсаренко. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – 253 с.

4. Василь Сухомлинський: життєвий шлях та педагогічні погляди / [Кузьменко В. В., Слюсаренко Н. В., Кондратенко Г. М., Рідкоус О. – 2-е вид., перероб. і допов. – Херсон: КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2015. – 112 с.

УКРАЇНСЬКІЙ АСОЦІАЦІЇ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО – 25!

Українська асоціація імені
Василя Сухомлинського – до-

бровільна громадська організація. Вона покликана досліджувати й впроваджувати в життя творчу спадщину славного звісного педагога, майстра управлінської справи – директора школи.

Асоціація покликана ознайомлювати педагогічну громадськість та батьків з унікальним вітчизняним педагогічним скарбом. Сприяє поширенню ідей й за межами України.

Цього року Українська асоціація імені Василя Сухомлинського святкує свій 25-річний ювілей: ювілей добровільної праці заради збереження і пам'яті видатного майстра педагогіки, добротворця, який ладен був шоденно віддавати своє серце не тільки дітям, а й їх батькам і вихователям, як і кожній дорослій і малій людині, яка потребувала людської підтримки Учителя. Сухомлинівці працюють заради збереження та примноження унікального управлінсько-педагогічного здобутку. Заради того, щоб ідеї В.О. Сухомлинського сяяли на добрий ґрунт і проростили як на теренах нашої країни, так і світових освітніх площ.

Редакційний колектив разом з його авторами радо вітає колег з ЮВЛЕСМ! Хай і надалі сіється, рясніє, шириться світом педагогічна українська ДУМКА!

Лидия Ткаченко, Ольга Выговская
Василий Сухомлинский в диалоге с современностью: воспитываем культуру потребностей личности

2015 – год чествования памяти Василия Александровича Сухомлинского. В Таврическом крае 24 – 25 сентября в КВУЗ «Херсонская академия непрерывного образования» проведен целый ряд мероприятий, среди которых: XXII Всеукраинские педагогические чтения, VIII Международная научно-практическая конференция для научных работников и педагогов, а также – «Философия детской вселенной». При участии учеников учебных заведений города Херсона проведены выставки произведений юных художников, мини-представления по сказкам Василия Сухомлинского, круглые столы с родителями одаренной молодежи Херсона.

Традиционно в праздничных мероприятиях принимали участие: научные работники, научно-педагогические работники, педагоги-практики из разных регионов Украины – Киева и Харькова, Одессы и Чернигова, Днепропетровска и Ровно, Кировограда и Николаева, Умани и Броваров, Измаила и Прилук, Павлыша, Херсона и области, а также США и Китая.

Сборник статей и тематических материалов, подготовленный ее авторами-составителями, призван ознакомить читателей журнала как с хроникой праздничных событий и мероприятий, так и с новым прочтением багажа украинского классика, педагога, директора школы.

Поэтому, знакомьтесь! Это того стоит!

Ключевые слова: В. А. Сухомлинский, новое прочтение багажа украинского классика, педагогические чтения, научно-практическая конференция, ассоциация имени В.А. Сухомлинского.

Lidiia Tkachenko, Olga Vygovska
Vasyl Sukhomlinsky in dialogue with the modern world: training the individual need for culture

In 2015 we commemorate Vasyl Sukhomlinsky. In Tauride on 24 - 25 September KVNZ "Kherson Academy of continuous education" hosted a number of events, including: XXII nationwide teaching reading, VIII International scientific and practical conference for researchers and educators, as well as a special event "Philosophy of child's universe." With the participation of the students of educational institutions of Kherson were held exhibitions of young painters, mini-performances of Vasyl Sukhomlinsky's tales, round tables with parents of gifted youth from Kherson region.

Traditionally, the festivities were attended by academics, scholars, educators, practicing teachers from different regions of Ukraine - Kyiv and Kharkiv, Odesa and Chernihiv, Dnipropetrovsk and Rivne, Kirovograd and Nikolaev, Uman and Brovary, Ishmael and Pryluky, Pavlysha, Kherson and region as well as the USA and China.

The collection of articles and case materials prepared by its authors are designed to acquaint readers with a chronicle of holiday events and activities, and the new reading of works of the Ukrainian classic, teacher and school principal. *So, get acquainted! It's worth it!*

Key words: V. Sukhomlinsky, a new reading of the works of Ukrainian classics, teaching reading, scientific and practical conference, the association named after V. Sukhomlinsky.

ПРО „ТИРЕ” МІЖ ДВОМА ДАТАМИ: 1932 - 2015.

ПАМ'ЯТІ МИКОЛИ ІВАНОВИЧА ШКІЛЯ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ¹

Управління
школою

Пам'ять зберегла дві зустрічі, вони взаємопов'язані, хоч між ними більше 20 років, про них я й повідаю.

Першу назвемо „Про появу курсу „Основи педагогічної творчості” в КДПІ імені О.М. Горького”.

Два задуми, два бажання зробити все по-іншому спричинили появу цього курсу в університеті: я хотіла готувати вчителів так, щоб потім їм не було потреби перенавчатися, вони мали бути самодостатніми професіоналами, а Микола Іванович хотів, щоб навчали вчителів не так, як у Полтаві, у Зязюна. Тож, коли взимку 86-87 навчального року я прийшла до нього запропонувати новий курс, обґрунтувати необхідність його появи для майбутніх вчителів, то у відповідь Микола Іванович мене запитав: „А це відрізняється від того, що у Зязюна?” Моя миттєва відповідь: „Докорінно!” Він: „Буде такий курс в інституті!” Справу було вирішено!

Друга „На перетині різних людських історій”. На зборах НАПН, Микола Іванович сідає поруч і говорить: „А Сисоева у своїй книжці не так про мене пише, як Ви: вона вважає, що я ініціював цей курс в університеті”. Моя відповідь: „У кожного своя правда: її розповідь стосується пізнішого періоду,

коли Ви взяли її на роботу в університет на посаду завідувача кафедри педагогічної творчості. Для неї Ви - „Батько”, у першу чергу, самої кафедри, якої до цього і не було. А у мене своя історія: ідея курсу моя, за Вашої підтримки (за що щиро дякую Вам, бо саме Ви надали мені можливість створити і викладати не чийсь, а власний курс!) до відкриття кафедри читала його на всіх факультетах декілька років одноосібно за авторською програмою – і Вам це відомо так само, як і мені”. І тут несподівано Микола Іванович цілує мені руку (а поруч люди, учасники зборів НАПН!?) зі словами: „Вибачте мені!” Чи легше мені стало? **Відлягло ... Я йому вибачила!**

З Миколою Івановичем знайомі майже 45 років. За цей час багато разів наші шляхи перетиналися. Доля часто випробовує людину, посылаючи їй різні, навіть, полярні ситуації: у наших взаєминах переважали спротив, конфронтація, незгода. Іншими і бути вони не могли: взаємини ректора з профспілковими діячами завжди наражались на небезпеку непорозуміння про- тилежних позицій.

Микола
Іванович
ШКІЛЬ

¹Ольга Виговська, головний редактор, колишня студентка та щира шанувальниця талантів померлого Колеги: наукового, педагогічного, письменницького

Директор школи, ліцею, гімназії № 4-5'2015

У юні роки Микола Шкіль чудово співав, у школі краще за всіх розв'язував найскладніші математичні задачі.

Мав феноменальну пам'ять: здавалося фантастикою, але таблицю Брадїса він знав напам'ять.

Колись на зборах колективу почула розповідь Миколи Івановича про одну з його поїздок у США.

Він розказував, що коли під час першого перебування у цій країні його запитали, чи він вперше тут, Микола Іванович відповів: "Так". Та йому жартома заперечили, сказавши, що він як науковець і автор в Америці уже давно. Адже за його книгою¹ у Колумбійському університеті ведеться спецкурс з диференціальних рівнянь.

¹Йдеться про книгу "Асимптотичні методи в теорії лінійних диференціальних рівнянь", написану М.Шкілем у співавторстві з С.Фешенком та Л.Ніколенко у 1967 році, яку й було видано у США.

Хоча початок був іншим... Він не був моїм учителем. Він був деканом мого фізмату. Тож і пам'ятаю його з тих часів, коли я студентка 5-го курсу, опікуюсь проблемою майбутнього працевлаштування, бажаю отримати розподілення на свою малу батьківщину у Луганськ, а мене терміново викликають у деканат і Микола Іванович просить мене підписати якісь папери... На запитання: для чого це? Чую лаконічну відповідь: „Ви наша найкраща студентка, тож ми подаємо на вас документи на розподілення у Київ з наданням житлоплощі”. **З цієї дії Миколи Івановича, з його рішення розпочався новий виток мого життя.**

СКІЛЬКИ ПАМ'ЯТНИХ СИТУАЦІЙ, ВСІХ НЕ ПЕРЕЛІЧИТИ, АЛЕ ЩЕ ПРО ДЕЯКІ З НИХ...

В інституті йде перевірка виконання Закону про мови... До мене на заняття (4-ий курс фізмату) заходять Микола Іванович Шкіль з проректором Юрієм Петровичем Гудзем. Через деякий час ректор перериває заняття і розпочинає бесіду зі студентами в моїй присутності про те, що їх всіх повиганяють, якщо вони не будуть розмовляти державною мовою і в такому дусі, а далі таке: „І де ж це видано було, щоб дитина, студент звертався до викладача українською, а викладач нізводив його до російської!...”. Його слова мене дуже зачепили, мовчати більше я не могла, але і не помітила, що відповідаю йому та одночасно розмовляю з аудито-

рією українською мовою. Це було уперше, коли я, українка за походженням, але вихованка російськомовного середовища, золота медалістка, але Луганської школи, заговорила мовою свого батька — українською! Я говорила і про Закон про мови, який не є демократичним, бо іде від „правильної” ідеї, а не від людей, яких маємо виховувати в любові до української мови, а не лише вимагати, чим і „розбрат” провокувати, і про те, що мушу говорити про це і на мітингах, і тут в аудиторії, бо відчуваю, що за мною громадяни Донбасу, і про те, що вже надіслала владі свої пропозиції, ... і тут я різко зупиняюсь, і кажу: „Але тема практичного заняття — не про це, а про автентичну педагогічну діяльність, що теж важливо і не менш цікаво” і продовжила заняття. Микола Іванович простояв так кілька хвилин, а потім студентам і каже: „До речі ваш викладач добре володіє українською мовою!” Він пішов, а я ще довго осмислювала, що сталося і на пізніші запитання колег стосовно того — скільки я витрачаю часу, щоб перекласти лекції — відповідала: „Ніскільки, бо в мені мова батька мого проросла, ось я і заговорила своєю рідною мовою”. А зробив це Микола Іванович: він „*витагнув з мене мою мову!*” **Я вдячна йому і за це!**

Пригадую і спільне засідання профкому університету та страйкому (час, коли наш університет перебував майже 2 тижні у стані страйку, я — член профкому, на той час більше 12 років, та заступник го-

лови страйкому). Микола Іванович разом із проректорами прийшов на засідання просити нас прийняти рішення призупинити страйк, мотивуючи, що кінець року (а це був понеділок, 12 травня), студентам, особливо випускникам, слід ще встигнути начитати курси й ін. Думки колег розділилися, але тих, хто підтримав пропозицію ректора, і тих, хто не підтримав, було порівну, а я була останньою, тож від моєї позиції якраз і залежало остаточне рішення. Моє „ні” я обґрунтувала тим, що не можна призупиняти страйк, бо це означає дозволити владі і надалі плювати нам, освітянам, в обличчя, а слід заставити її говорити з нами і, більш того, вирішити справи освіти на користь освітян і народу. Микола Іванович після цього рік зі мною не вітався. Він це сприйняв як персональну образу. Хоча справа була не в ньому, корені її (освітньої проблеми) глибші..., але про це я йому сказала лише через рік.

Сьогодні, з п'ядесталу свого поважного віку, можу відверто сказати, що глибоко в серці ми шанували один одного і навіть більше — потаємно симпатизували, хоч і знаходилися по різні боки барикад, тож змушені були бути постійними опонентами.

У 90-х часто можна було почути від Миколи Івановича, що вчитель добре має знати свій предмет, а педагогік, психологій йому і не потрібно. Тож і викладачі цих предметів не були у нього у великій шані.

А якраз підготувала статтю про сутність автор-

ської концепції нової педагогічної діяльності, якій і навчала студентів під час викладання авторського курсу, тож і принесла йому журнал зі своєю статтею. Якби в його особистості усвідомлено переважали психолого-педагогічні аспекти/чинники, то і реакція на статтю була б іншою, іншою була б і доля курсу, і студентів, і моя разом з ними.

Він був природнім педагогом, а цінував лише себе як математика, і не розумів, що першому можна вчити. Я ж для себе тоді зробила висновок: ректором педагогічного вузу не може бути математик, технік, ним може бути лише педагог-психолог-філософ! Інакше педагогічна справа зазнає краху.

На підтвердження моїх думок, пригадала і те, що розповідав сам Микола Іванович, як і хто йому чинив супротив, перешкоджав його призначенню на посаду ректора ще у 1973. І любив розказувати, що коли його вже призначили ректором, він повертаючись з Москви, на вокзалі зустрічає саме цю людину, яка на його радісну звістку сказала: „Завалиш роботу...”. Тоді мені здалося, що може у неї така ж саме позиція, як і у мене. Сьогодні я послуговуюсь іншими критеріями щодо „ректорства”, але **змусив мене про це думати знову ж таки Микола Іванович Шкіль.**

Він часто мене „дивував”, коли в коротких перепалках під час миттєвих зустрічей говорив: „Та я всього досяг...”. І це була правда! „Вони — дрібні люди (про університетських

Любив повторювати Микола Іванович слова свого земляка академіка В. Остроградського: *“Всі думають, ніби математика — наука суха, ... Цифри в математиці відіграють наймізернішу роль. Це найвища філософська наука найбільших поетів”.*

А слова, також земляка, геніального просвітянина Григорія Сковороди окрилювали Миколу Шкіля: *“Благодарю тебя, Создатель, что все нужное сделал простым, а все сложное — ненужным”.*

активістів), слухайте лише мене"... А от як про заняття з плавання. „І що це за робота, — каже Микола Іванович, — позіштовхував палкою всіх у воду і вільний”. „А я, — каже, — коли лекцію читаю з матаналізу, то у мене спина мокра”.

Я захотіла перевірити, чи це так, бо для мене лекція — це політ, а тут мокра спина. Дуже різні стани, я не могла збагнути їх суті, про що йдеться... Не говорячи про свої потаємні наміри, напросилася, це вже десь у 2000 роках, на лекцію до Миколи

Івановича... Математик, учений, логік, жартує по суті, кмітливий, енергійний, турботливий батько, а який ритор! Широ вважаю, що усім його студентам пощастило, усім, хто були його учнями! Не дала собі ради з „мокрою спиною”, але познайомилася з прекрасним викладачем! *Йшла до нього*

Його найбільшим науковим зацікавленням стала розробка асимптотичних методів в теорії лінійних диференціальних рівнянь. За цикл робіт М.І. Шкілю було присуджено премію НАН України імені видатного українського математика М. Крилова.

Одноіменну книгу було видано у США, тож Колумбійський університет скористався цим і започаткував спецкурс з диференціальних рівнянь.

Якщо переглянути публікації М.І. Шкіля, то пріоритетними ключовими словами будуть *“асимптотичні методи”* і *“диференціальні рівняння”*.

А який, безперечно, вагомий доробок: більш ніж 350 наукових праць, зокрема 10 монографій; керівник наукової школи: серед його учнів 25 кандидатів і 6 докторів наук. За 22 його підручниками вивчають *“Алгебру і початки аналізу”* всі учні загальноосвітніх шкіл, а *“Математичний аналіз”* і *“Вищу математику”* — всі студенти вишів.

Свої дослідження Микола Іванович репрезентував на багатьох міжнародних конгресах, з'їздах, конференціях — **його чув весь науковий СВІТ.**

опонентом, а вийшла в захопленні!

А скільки сліз я пролила, коли слухала радіопередачу Сусанни Каракоз, над долею хлопчика, який втрачає маму... Не знала тоді, що хлопчик цей — наш Микола Іванович Шкіль. А коли дізналася, то закупила собі й інших заохотила купити його автобіографічну повість *“Недовезені соняшники”*.

Уже коли стала редактором цього журналу, то неодноразово користувалася текстами повісті, особливо оцим фрагментом, де малий Микола розмовляє з матір'ю, а вона його попереджає про дії деяких „людей, що вгорі”. *„Виб'ється в люди, бува, та й уже не складе собі ціни. І хоч інші не гірші нього, а йому хочеться показати, що він кращий. Та ото і чіпляється до нижчого по службі чи посаді, гне його. А якщо спина у того, тобто вдача, виявиться не гнучкою — можуть людину навіть зламати,“* якщо не вміє *“перед будь-яким самодуром взяти під козирьок”*. Фрагменти повісті допомагали мені переконувати освітянську спільноту у подібності з вадами сучасних управлінців, а переконати його самого його ж текстами, вочевидь, не вдалося.

ПРО „ЕФЕКТ НЕРОНА”

На сьогодні, я думаю, що мені подаровано можливість через себе пропустити унікальний людський феномен, називаю його „ефект Нерона”, коли імператор вважає себе актором, і своєю владою збурує овації посередньому актору, який перед смертю скаже: „Який великий актор гине!” Дійсно, у випадку зі

Шкілем М.І. йдеться про варіації означеного феномену, але однозначно: він був обдарованим і педагогом, і вченим, а цінував в собі лише останнє. Прикро, що ця позиція позначилася на його ставленні до педагогіки і педагогів. виправити це було б можливо, але, на жаль, запізно...

Коли мова про науково-математичну творчість, то я б порівняла Миколу Івановича з „криголамом” – судить самі: коли все більше математиків займаються дослідженням збурених систем диференціальних рівнянь, при цьому матриця є виходом на всьому проміжку, М.І. Шкіль досліджує випадок, коли виходження в системі настає в одній точці, і отже, вище наведені результати не можуть бути застосовними. Ну, і що скажете? Який сам – такі і відкриття мав, так і жив, і працював – не так як у всіх, не так як всі!

І хоча він не був моїм учителем, як стверджував це і сам, я була його ученицею, залишаюсь нею і зараз, бо, як і тоді, так і сьогодні постійно перебуваю в діалозі з Миколою Івановичем.

Незгода за життя, розуміння і прощення зараз!

Усвідомлення величч Людини, її шляху й того „тире”, чим за життя наповнилось воно від дитини, сільського малюка, до Гіганта Духу!

Я плачу, бо втратила такого великого Опонента по життю,

референтну Людину настільки, що й моє „тире” якісно інше...

Я плачу, бо втратила мого Вчителя – Миколу Івановича Шкіля!

„ТИРЕ” МІЖ ДВОМА ДАТАМИ: ЧІМ НАПОВНИВ ЙОГО ЗА ЖИТТЯ М.І. ШКІЛЬ

Для повноти картини життя Миколи Івановича маю розповісти про нього як освітянського лідера, про що найменше дбав і він сам, принаймні, не означав публічно таку свою роль/місію. Назву цю ситуацію так: *“Ідея, яка починалась примітивно, принесла шалений результат”*.

Ще на початку 70-х, ректор зініціював упровадження у нашому вузі сучасних технологій навчання на основі ІКТ. Долучився до дійсно гідної ідеї видатний кібернетик, директор Інституту кібернетики, академік В.М. Глушков. А як це починалося, розкажу з позиції студентки 4/5 курсу. Примітивно: обладнання не було, викладачі Жалдак і Рамський практично на пальцях у напівпідвальних приміщеннях, переповнених студентами, а не технікою, намагалися нас чогось навчити... Хіба це можна порівняти з сьогодишньою добою? Який же тернистий шлях треба було подолати, щоб зробити те, що є сьогодні! Нині в педагогічному університеті діє кафедра інформатики та основ обчислювальної техніки, створено центр науково-інформаційних технологій (НІТ).

І добре, що тоді у 70-х, ініціатори, попри всі перешкоди, не відступилися і зреалізували задумане. Важко уявити наслідки, які б могли статися, якби тоді М.І. Шкіль не був ректором, саме він – учений математик на межі з геніальністю – і міг таке зробити!

Вочевидь значущою виявилася як для М.І. Шкіля, так і всіх нас, причетних до його діяльності, інша його роль – роль керівника, освітянського лідера. Переважна частина статей у ЗМІ, які присвячені Миколі Івановичу, висвітлюють саме роль ректора, керівника установи. Вміють журналісти з-поміж іншого вихопити головне!

Шлях до щастя...

як його розумів ... герой обкладинки журналу
Герой обкладинки цього номера¹ – ректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (1973-2003), доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України Микола Іванович Шкіль, академік Академії наук вищої школи України, Почесний академік Міжнародної кадрової академії, у 1999 – Людина року².

Він не лише герой обкладинки нашого журналу, він – найяскравіша Зірка Освітянського небосхилу, яка хоч і згасла, але, як переконує астрономія, її сяйво бачитимемо і відчуватимемо віки.

Микола Іванович Шкіль на моє запитання – як він розуміє „щастя”, та що таке „шлях до щастя” – у нашому журналі¹ – говорив так: *„Освіта... Для мене вона одна з найважливіших складових людського... щастя. Саме так – щастя. Адже освічений – вільніший, розкутіший, сміливіший. Але, найголовніше, його життєві орієнтири за будь-яких обставин будуть вищими, світлішими, кращими.*

Наш навчальний заклад готує тих, хто дає освіту, а відтак – наближає людину до щастя!”.

Тож можна з впевненістю сказати:

Микола Іванович був щасливою людиною і прожив щасливе життя! Прийми, Господе, одного з найкращих роду людського!

¹ Директор школи, ліцею, гімназії. – 2000. – № 2-3. – Див.: фото 1-ї обкладинки цього часопису на цій сторінці.

² США, Американський біографічний інститут.

НАШІ ЮВІЛЯРИ!

БЕХ Іван Дмитрович,

директор Інституту проблем виховання НАПН України, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, ініціатор і керівник всеукраїнських експериментальних шкіл з виховної проблематики, розробник концепцій і програм з різних аспектів проблем виховання, шанований і затребуваний читачами автор і член Редакційної ради нашого журналу;

БЕРЕЗІВСЬКА Лариса Дмитрівна,

директор Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.О. Сухомлинського НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, двічі нагороджена Дипломом II ступеня НАПН України за кращі роботи для вчителів і викладачів (2004, 2014 рр.), у науковому доробку серед іншого докторська дисертація «Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у ХХ ст.», ідеї якої можуть стати поштовхом для реформування сучасного шкільництва;

ГАГАЙУК Любов Миколаївна,

директор ЗОШ I-II ступенів с. Дзвиняч Заліщицького району Тернопільської області, член ВГУ, лауреат конкурсу "Директор ХХІ століття", двічі переможець Всеукраїнського конкурсу для наставників обдарованої молоді "Первоцвіт" у 2012 і 2013 рр. (перше місце), автор і друг журналу;

ОСТРОВЕРХОВА Надія Михайлівна,

головний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, знаний дослідник проблем уроку, широко відома її виняткова технологія контролю за формуванням математичних понять, автор і член Редакційної ради нашого журналу;

ПАВЛОВСЬКА Олена Валентинівна,

заступник директора з виховної роботи гімназії № 136 м. Києва, науковий співробітник, позаштатний коректор нашого журналу, бере участь у дослідницькій, експериментальній роботі, співорганізатор багатьох заходів редакції журналу;

ФІЛІПЧУК Георгій Георгійович

дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, вчений, педагог, політик, державний і громадський діяч. В його науковому доробку проблеми консолідації суспільства, становлення національної української школи. Проблеми української етнокультури досліджено ним на рівні докторської в змісті національної загальної та педагогічної освіти, автор і член Редакційної ради нашого журналу;

ЯРОШЕНКО Ольга Григорівна,

завідувач відділу інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України. Серед її наукового доробку – 15 підручників для середньої школи, 30 посібників, 2 програми для 12-річної школи, авторська методика групової навчальної діяльності школярів, затребуваний шкільництвом автор і друг нашого журналу.

Наші найкращі вітання ювілярам!

Нехай душа у вас ніколи не старіє,

Слова подяки линуть звідуєсь.

Хай доля з буднів свято намалює їй

подарує вам багато літ!

Тож многая Вам літа!